YILMAZ GÜNEY

Boynu Bükük Öldüler

GÜNEY FİLMCİLİK YAYINLARI EDEBİYAT DİZİSİ

YILMAZ GÜNEY Boynu Bükük Öldüler

GÜNEY YAYINLARI
YILMAZ GÜNEY EDEBİYAT DİZİSİ

– Roman –

1. Basım 1971
2. Basım 1978
3. Basım 1980
4. Basım 1994
5. Basım 1996
6. Basım 1997
7. Basım Mart 2000
8. Basım Eylül : 2003

Kapak düzeni: Sadık Karamustafa
Baskı, cilt: Engin Matbaacılık, İstanbul, 2000
Tel: (212) 612 05 53

Yılmaz Güney

BOYNU BÜKÜK ÖLDÜLER

GÜNEY YAYINLARI
Sıraselviler Caddesi No. 61 Zeminkat 80060 Taksim/İstanbul
Tel: (0212) 252 25 44 Fax: (0212) 245 13 04
Web: http:/www.yilmazguney.net

ISBN 975-7956-08-2

BİR ÖDÜLÜN GETİRDİĞİ

Köyden söz açan romancılarımız, genellikle, kafalarında önceden biçimlenmiş sorunlarla, çözümlerle yaklaşırlar köy gerçekliğine, köy insanlarına. Bunların yazdıklarını okuyunca, "Ha, romancı şunları, şunları göstermek için yazmış bu romanı," dersiniz. Çünkü sorunlar olsun, çözümler olsun, genellikle, kişilerin, olayların anlatılmasından, köy gerçekliğinin anlatılmasından çıkmaz; bu gerçekliğe eklenmiş gibidir. Bu tutumun sonucu olarak köylüler bir 'nesne' durumuna getirilmişlerdir; romancıların amaçlarına ulaşmalarını sağlayacak bir nesne... Ak ve kara ile belirtilmiş, belirli görevler yükletilmiş kişiler... Bunun için, anlatılan sefalet okuru pek etkilemez, "Yazar köyün, köylülerin sefaletini anlatmak istiyor," der, geçer okur.

Bu yanlış anlayışı ilk altüst eden romancımız, bence, Yaşar Kemal'dir. Romanlarının sağlamlığının ve başarısının temel nedeni, Türk köylüsüne 'nesne' gibi değil 'insan' gibi bakmasını bilmesidir. Yılmaz Güney'in ilk (1972) Orhan Kemal Roman Armağanı'nı alan romanı Boynu Bükük Öldüler'de de köylülere bir Yaşar Kemal bakışı var. Yılmaz Güney de, çok iyi tanıdığı köy gerçekliğini ve köylüleri olduğu gibi anlatıyor; ama elbette bir roman yapısı içinde, elbette yakından tanıdığı, yaşadığı insan ve toplum gerçeklerini seçerek, düzenleyerek.

İlk romanlar, çoğu zaman, yaşanmışlıkla doludur. Yılmaz Güney, gereksiz ayrıntıları ayıklamayı bildiği için, yaşanmışlığa dayanan romanı başarı çizgisini tutturmuş. Yazar, anlattığı insanların iç dünyasını, ayrıntıları çok iyi kullanarak, bir konuşmayla, bir davranışla açığa vurmakta alabildiğine başarılıdır: Halil askerliğini bitirip köye dönmüştür; yaşlı dostu Ali Osman'ın köyden verdiği ilk haber Karabaş'ın ölümüdür. Kamber, Halil'in dönüşü şerefine, oğlu Remzi'nin tek oyuncağı olan ho-

rozu keser. Çakal Omar, Selim'i öldürüp öcünü alınca, karısı Halime, "Seni mapısa atarlarsa hiçbir şeyin de yok. Ne yün çorabın var, ne bir şeyin," der. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Yılmaz Güney'in çok iyi belirttiği bir durum da köylülerdeki uyanışın, bilinçlenmenin -belirli koşullar yüzünden- geç ve güç oluşu. Askerden dönen "tutma" Halil, "Ağasını tanımayan Allahını da tanımaz," der; ağasına son derecede bağlıdır, sever onu, sayar. Ağaların insanlığa karşı davranışları karşısında bile (Hemen belirteyim: Yılmaz Güney, ağaları, önceden varılmış yargılarla anlatmaz, oldukları gibi gösterir onları da: Bir "kişi" olarak iyi ve kötü yanlarıyla... Ağaların "toplumsal" durumları "kendiliğinden" çıkar ortaya.) Halil'in ağalarına bağlılığı kolay kolay sarsılmaz; yaşamasının anlamını algılaması ve ağa-köylü ilişkisinin bilincine varması için pek çok olayı görmesi, yaşaması gerekir. Ve bu birikim, bir ağanın horoz dövüşünde yenilen horozunu öfkelenerek öldürmesiyle bir uyanışa dönüşür: "Başkaları için dövüşmüş, hayatını başkaları için harcamış bir güzel horoz. (...) İnsanların hayat kavgalarıyla bu horozun kavgası arasında bir yakınlık kurdu Halil. (...) Çünkü öldürülen horoz değildi; umutlarıydı, yaşamasının anlamıydı."

Köyden değişik kişileri, bu kişilerin serüvenlerini anlatarak Yenice köyünün bütün insani ve ekonomik-toplumsal gerçekliğini gözler önüne serer Yılmaz Güney. Çakal Omar'ın tragedyası, Hıdır'ın, Ali Osman'ın, Süleyman'ın acılı hayatları, Kamber'le oğlunun kurtulma savaşı, Halil'in Emine'ye, Emine'nin Halil'e tutkusu... Çalışma hayatı, aile ilişkileri, dostluklar, insanca davranışlar, şakalaşmalar...

Yılmaz Güney ne güzel anlatır Halil'in aşkını: "Acıması, sevgisi, nefreti birbirine kaynamış bir düşkünlüktür Halil'inki." "Köylü anlayışla sınırlı töre yapısı"na sıkı sıkıya bağlı Halil'in nefretle aşk arasındaki gidiş gelişleri derinlemesine verilmiştir.

Yenice köyü, üzerinde çalışanları insan gibi yaşatmaktan uzak bir köy -çoğu köylerimiz gibi. Köylüler hep hayatlarından şikâyet ederler. Kimi gerçekleşmeyecek hayaller ardında ömür

tüketirken kimi pratik çözüm yolları arar. Bu hayatı değiştirmenin iki yolu, olayların kendiliğinden gelişmesi içinde ortaya çıkar: Kamber, oğlu Remzi'yi "okutmak" için kente gider. Tarıma makinenin girişinin doğuracağı sonuçları çok iyi gören Kel Hasan, fabrikalarda işçi olarak çalışmak üzere, Adana'ya gider. 1950'lerin bir Çukurova köyünü anlatan romanını 1962'de tamamlayan Yılmaz Güney, Türk toplumundaki oluşumu çok iyi saptamış, çözümün kentlerde ve sanayileşmede olduğunu çok ustaca göstermiştir.

Belli, Yılmaz Güney "boynu bükük" deyimini çok seviyor; yalnız romanına ad yapmakla kalmamış, yanlış saymadıysam, romanın 31 sayfasında geçiyor bu deyim -kimi sayfalarda birkaç defa. Boynu bükük çocuklar, boynu bükük kadınlar, boynu bükük erkekler, boynu bükük ihtiyarlar... Dahası var, "boynu bükük taşlar!" Yalnız "boynu bükük"lüğü değil, bir direnmeyi de, bir daha aydınlık gelecek için savaşı da gösteren bir romanda bu kadar fazla "boynu bükük" deyimini insan yadırgıyor. Sadece bir yerde, Omar, Selim'i öldürüp öcünü aldıktan sonra, "Boynum bükük değil gayrı," der. Ardından da, Selim'in ablası, ağa karısı Durdu vurur Omar'ı...

Yılmaz Güney şairane tabiat tasvirlerini pek seviyor. Oysa bu parçaların çoğu romanda bir yama gibi kalıyor. Üstelik, Halil'in gözüyle, duyuşuyla anlatılır olmuş. (Bir de şunu belirteyim: "Değin" sözcüğünü ısrarla yanlış kullanıyor.)

Romanın kahramanı Halil, başarıyla çizilmiş bir roman kişisi; fakat onda da Yılmaz Güney'in sonradan filmlerde geliştireceği bir tipin belirtileri var: Az konuşan, içine kapanık, kederli ve biraz "yenilmez adam" Hep de öndedir: Uzun atlamada kimsenin geçemediği Selim'i geçer, harara Ali'den çok pamuk doldurur, kan davası için kendisini öldürmeye gelenleri kaçırır, pehlivan Abdullah'ı kıçının üstüne yıkar, bütün arabacıların gözünü yıldırır... Ama bütün bunları yadırgamadım okurken; Yılmaz Güney inandırıcı olmayı biliyor.

Boynu Bükük Öldüler, başarılı bir ilk roman. Zaten son zamanlarda eski ustalar duraklarken, susarken zevkle okuduğu-

muz romanlar hep ilk romanlar değil mi? Yılmaz Güney, ilk romanında, yazarlık görevini yerine getirmiş. Ne diyordu Sartre: "Yazarın görevi de hiç kimsenin dünyadan habersiz kalmamasını ve bu yüzden kendisinin suçsuz olduğunu ileri sürememesini sağlamaktır."

Fethi NACİ
Temmuz 1972

Herkesin özlediği, düşlerini kurduğu bir şehir vardır. Ben Adana'yı severim. İşte orda, Adana'da, sevdiğim insanlar yaşar. Şükrü Tekbaş onlardan biri; bu romanımı ona adıyorum.

Birinci Bölüm

DÖNÜŞ

1

Bu öküz arabasının yağsız tekerlek gıcırtıları da olmasa, beyaz boyalı hıltanlarla[1], ayışığına bulanmış toprak yolun, kendi havaları içinde usul usul sallanan yorgun dikenlerin, bozguna uğramış bu pamuk tarlalarının yarattığı görüntü, gizemli bir korku verecekti Halil'e. Yerle gök arasına sığınmış tıkırtılı bir yalnızlık gecesinde, gözün görebildiğince uzayan, uzadıkça da karaltılara dönüşen tarlalarda, korkuyla karışık bir masal tadı, uzak bir türkünün burukluğu vardı. Tıkırtılar, çoktandır özlenen ninniler gibi, bir türkünün ezgisi oluyordu kulağında. Toprağın kokusu, yaprağın kokusu, otların kokusu, yelin sessiz ve yumuşak okşayışlarıyla benliğine doluyordu. Çünkü, Yüreğir toprağını içine alan, aydınlık, gümüşlü bir gecedir. Her varlık kendi görüntüsü içinde sürdürdüğü yaşantısını, bu yalnızlık gecesinde, bütün yalınlığıyla, bütün yumuşaklığıyla, bütün duyarlığıyla ortalığa serpelemektedir. Kokuları, burcu burcu esen serin bir yelin akıntısında çok uzak ülkelere, çok uzak gönüllere yayılmaktadır. Her koku, her renk, her görüntü, geçmişin hüzün dolu tellerinden birini vurur. Taa derinden bir sızı duyulur. Geçmiş, eskimiş bir sürenin akılda kalan kırıntıları canlanır. Yaşanmış anlar, yaşanılana buruk bir tat katar. Yaşamak, geçmişin sevinciyle beslenip bir derinlik, bir ayrıcalık kazanır. Yeryüzünde, çocuk şarkılarının tadını, çocuk şarkılarının umudunu taşıyan bir gece yaşar çünkü.

Yüreğir ovasında, insanlara, atlara, öküzlere ve kuşlara dost, toprağa dost, gökyüzüne dost, devedikenlerine dost bir gece yaşar. Ve Halil, bu gecede, uyandırılmış duyguları arasında, yal-

(1) **Hıltan:** Top çiçekli bir yabani bitki.

nızlığını üreten bir adamdır. Şimdi Halil, çocukluğunu, çocukluğunun o uzun kaçışlarını, babasının bir duvar dibinde ölüşünü, puslu bir camın ardındaymışçasına zorluyordu. Ortalıkta keskin bir barut ve yanık bez kokuları vardı. Koyu mavi dumanlar tel tel dağılıyordu. Babası, elinde çakmaklı tüfeği, duvara dayanmış duruyordu. Anasının yüzünü görüyordu Halil; darmadağınıktı; yıkılmış bir yüzdü o. "Beni vurdular Emino!" demişti babası. O acı gülümsemeyi, gününden önce bitişin üzüntüsünü özetleyen gözlerini unutamamıştı Halil. Şimdiye değin de öylesine bir yeniliği hiçbir gözde bulamamıştı.

Sonra, bir iki dostun yardımıyla babasını gömmüşlerdi. Anası saçlarını kökünden kesmiş, bir kısmını kocasının göğsüne, bir kısmını da mezartaşına diktikleri oduna bağlamıştı; yel saçları uçurmuştu.

Yel saçları nasıl uçurur ve toprak ne güzel kokar...

Artık gitme zamanıdır. Baba toprağını, evi, evin önündeki ağacı bırakıp uzaklara gitme zamanıdır. Evlerin, ağaçların çizgileri karanlıkla silinir, sessizlik çöker, toprak uyur; gitme zamanıdır. Dağ başlarına beyaz bulutlar dolanır, dorukları bulutlara gömülür, dağlar morlaşır, lacivertleşir. Sisler evreni içine alır, yel saçları uçurur; yel saçları alır uzaklara götürür; çünkü gitme zamanıdır.

Ve böylece, Siverek'in Kalecik köyünden başlayan kaçış, Adana'nın Yenice köyünde durmuştu. Aradıkları adamı bulamamışlardı köyde. Göçmüştü adam. Yerini bilen de yoktu. Birkaç günlüğüne Kamber'e konuk oldular.

Ne zaman anasını düşlese, hasta bir kadın yüzü gelirdi aklına. Ne zaman dilenen bir kadın görse, bir yoksul görse, o kadınların yüzünde, anasının yüz çizgilerini, bakışlarındaki acılığı bulurdu. Yırtık pırtık giysilerin içine gelişigüzel doldurulmuş bir kemik yığınıydı anası. İnce kemikli kolları, çökük yüzü, tabanları çatlamış ayaklarıyla da bu koskoca dünyada yalnızdı.

Ve bir gün anası, Halil'ini bir don, bir gömlek ve trahomlu iki gözle yalnız bırakıp öldü. Anasının ağzına kaşıkla su veren bir kadın yüzü geliyordu aklına. Başka bir kadın da, anasının çene-

sini ve ayak başparmaklarını bağlıyordu.

Ertesi gün Kamber, Halil'i çalıştığı çiftliğe götürmüştü. Hemen o gün, ayağına ham deriden bir postal, eline bir değnek verip danaları da önüne katmışlardı. O günden bu yana Halil büyüdü, Türkçe öğrendi; yazın damda, kışın ahırda, samanla doldurulmuş yataklarda yattı.

Arabacı Derviş'in kendi kendine söylediği türkü Halil'i düşüncelerinden koparıyordu. Öküzler yorgunluktan gevşemişlerdi. Çocukluklarını bilirdi bunların; aynı çatı altında büyümüşlerdi çünkü.

"Vay anasını sattığım!" dedi Derviş, büzüldü. Çocuklar gibi üşüyordu. Halil, omzundaki kaputu uzattı.

"Yok, vallaha istemem," dedi Derviş.

"Al, al bunu. Ben üşümüyorum."

Derviş, içten gelen bir gülmeyle, giyindi kaputu.

Handa, ilk karşılaşmaları sırasında, biraz değişik bulmuştu Derviş'i. Önce maviyi, sonra da şapkasını görmüştü. Şapkanın altında alışılmamış bir kurumu vardı. Cıgarayı bir başka tür içiyordu bu Derviş. Yürüyüşü, bakışı, şapkanın getirdiği yeni hava içinde bir hoş görünüyordu. Kendisi de yabancıydı bu yeniliğe; belliydi. İkide bir, boynunu sağa sola kırıyor, omuzlarını oynatıyor ve kulağının arkasını kaşıyordu. Kucaklaşmaları, öpüşmeleri, bol soğanlı kebap yiyişleri sırasında, gözlerinden hiç gitmemişti bitmişliği. Oturuşunda, ağız şapırtılarında, duruşunda acınaklı bir gülünçlük vardı hep. Oysa, üç yıllık askerliği süresince hiç de böyle düşünmemişti Derviş'i. Anıları arasında babaca bir yeri vardı onun. Şimdiyse, sarsak, sık sık burnunu çeken, üşüyen, orasını burasını kaşıyan bir soytarıydı Derviş.

Bakıyor da, mavi şapkasının gölgesiyle saklı yüzünde, o eski canlılığı bulamıyordu; eski bir ayakkabıya benziyordu yüzü. Sesi böyle miydi Derviş'in? Uzamış seyrek sakalları, uykulu gözleri, sarkık bıyıkları böyle miydi?

Karaltılar halinde görünen köy evleri, ağaçlar, bağlar seçilmeye başlanıyordu. Giderek bir ev, bir ağaç aydınlığa çıkıyor, bu görüntülere köpek ulumaları, horoz ötüşleri katışıyor, sıcak-

kanlı bir sabah oluyordu. Sesler çoğaldıkça Halil heyecanlanıyordu. Bir köpek tek başına uzun uzun uludu. Yakın bir yuva sıcaklığı düştü Halil'in yüreğine. Dizleri üstüne kalktı; az önceki uluma yenilenince, özlemle soludu.

"Bu bizim Karabaş değil mi dayı?"

"Karabaş mı? Karabaş öleli çok oluyor yeğenim."

"Deme yahu!"

"Vallaha."

Karabaş'ın oynayışlarını, koşmalarını, delice debelenmelerini ardı ardına geçirdi aklından; çözüldü...

"Yaa yeğenim, böyle işte!" dedi Derviş. "Karabaş öldü."

Ay, parlaklığını yitirmiş, gökyüzü donuk bir mavinin ardında kalmıştı. Her yan aynı renk düzeni içindeydi. Kurşuni kurşuni kurşuni... Toprak serin serin kokuyordu; çiy kokuyordu. Sürülmüş tarlaların arasından geçiyorlardı.

Halil:

"Burda mezarlık olacaktı, değil mi dayı?"

"Mezarlığı sürdüler yeğenim. Tarla yaptılar."

"Tarla mı! Dur hele!"

Islık çaldı Derviş; öküzleri durdurdu. Halil atladı. Ayakları yumuşak toprağa gömülüyordu. Sanki yağmur çiseliyordu. Bayıltıcı bir toprak kokusu yükseliyordu. Durdu bir yerde. Eskiden mezarlıktı burası. Çürümüş kemikler görünüyordu toprağın yüzünde. Anasının yerini bulamadı.

"Ana!" dedi içinden.

2

Kadir ağa, ellerini kıçının üstünde bağlamış, uzaklara bakıyordu. Bir şeyler beklediği sanılırdı. Çok uzaklarda üstüne eğilen sisler usul usul açılıyordu. Bider[1] eken köylüler görünüyordu. Sonra bir hergele sürüsü çıkıyordu aydınlığa.

Öküz arabasının tıkırtıları, kendisinden önce geldi köye. Ha-

(1) **Bider:** Tohum.

lil, ağayı umduğu yerde, aynı biçimde buldu. Üç yıl önce köyden ayrılırken, gene aynı yerde uzaklara bakıyordu. Heyecanlandı Halil. Arabada daha çok duramadı, atladı ve koştu. Merdivenleri üçer dörder çıktı. Ağa durumunu bozmadan uzaklara bakıyordu.

"Geldin mi Halil?"

"Geldim ağam."

Ağlıyordu Halil. Ağanın ellerine sarılmış öpüyordu. Bu kuru ve soğuk ellerin dudaklarına bıraktığı tat, yıllarca özlediğiydi. Bırakamıyordu ellerini öpüyordu; yüzüne sürüyordu.

"Yeter!" dedi ağa.

O zaman usulca bıraktı elleri. Gözlerinin içine, ağarmış saçlarına, kaşlarına baktı. Aralıksız içi doluyordu.

"Demek bitirdin?" dedi ağa.

"Sayenizde ağam."

"Ne de çabuk geçti, üç yıl..."

Halil boynunu büktü ve "Çabuk geçmedi ağam, çok uzun sürdü, bana çok ağır geldi," demedi.

Bu ufak tefek, gösterişsiz ama çok zengin adama doyamıyordu Halil. Sarılıp öpebilse, ağlasa, içindekileri dökebilse... Bütün bunlar, bir eziklik duygusu, içine yayılıyor ve ağırlaşıyordu. Ağa biraz daha büyüyor, Tanrı katına çıkıyordu.

Halil'in hiç kıpırdamadan bakması ağayı rahatsız etmeye başladı.

"Sen git," dedi.

Halil, ellerini önüne kavuşturdu, bir iki adım geri çekildi.

"Muhittin'e söyle gelsin."

"Başüstüne ağam."

Muhittin avluyu süpürüyordu. Süpürgeyi bıraktı. Halil'in boynuna sarıldı.

"Hoş geldin kardaş," dedi.

"Ağam seni çağırıyor, söyle Muhittin'e gelsin," dedi.

"Nasılsın yahu, iyi misin?"

"İyiyim."

"Gideyim geleyim de konuşalım."

Halil, Muhittin'in bıraktığı süpürgeyi aldı, süpürmeye başladı. Derviş öküzleri ahıra çekiyordu. Damlardan kurtulan güneş avluya doluyordu. Halil doğruldu birden, avluya baktı. Yoktu. "Kesmişler," dedi.

Muhittin geldi.

"Dutu ne zaman kestiler Muhittin ağa?"

"Dut mu? Haa! Dut, çok oldu."

Ölüverdi Halil. Yüzü paslandı.

"Anlat bakalım ne var ne yok?"

"Hiç," dedi Halil.

Öğleye doğru sıcaklar arttı. Köpekler, tavuklar, duvar diplerinin nemli gölgesine çekildiler. Halil, avlunun ortasında -eskiden dut ağacının olduğu yerde- duruyor, bıraktığı şeylerdeki değişiklikleri arıyordu. Sarısıcak altındaki her nesne, hayalinde yaşattıklarının birer ölüsüydü. Her şey, biçimleri içinde eskimiş, değişikliklere uğramıştı. Şimdi, dokunaklı bir durgunluk yayan tavuklar, köpekler, sıvaları dökülmüş duvarlar, duvar gölgeleri, eski bir dünyanın, yaşanıp yitirilen mutlu bir dünyanın kalıntılarıydı. Zaman çok şeyleri de yanında götürmüş, Halil'e, anmanın o acı hüznünü bırakmıştı yalnız.

Bir inek, pisliklerinin üzerine yatmış, ağzını yaya yaya geviş getiriyordu. Alnı sakardı. Bu, askere gitmeden önce, kuyruğunu dikip oraya buraya delice koşan dılacan(1) bir danaydı. Şimdiyse, süzgün gözlerini bile oynatmaya üşenen, pis bir uyuşuklukla geviş getiren ölmüş bir inekti.

Duvarlara, avluya, tavuklara, köpeklere, araba oklarına, toprağa iyice sinmiş bir durgunluk, bir bezginlik, bir cansızlık, Halil'in yüreğini buruyordu. Yıllarca kendisine yaşama gücü veren, birtakım acılara, birtakım yokluklara dayanıklılığını artıran düşleri, bir mezarlık sessizliği içinde, sıvışık bir güneşin altında çürümeye bırakılmıştı. Tüm varlıkların yası, ineğin çapaklı, büyük gözlerinde toplanmıştı. Bu sulu gözlerde, canlılığın en ufak bir belirtisi bile yoktu. Koca göz, hayvan kaderinin değişmez

(1) **Dılacan:** Hırçın

yükü altında aydınlığını yitirmiş, acılarla dolu bir yalnızlık çölüydü. Sinekler, alışkın alışkın, kendilerinden bıkmış gözlere konuyorlardı.

Köpekler, dilleri birer karış dışarıda, kehiliyerek uyuyorlardı.

Beyaz bir horozu pinese[1], yalnız başına kapamışlardı.

Ahır duvarına dayalı eski bir merdiven, bir araba oku, uzun bir salma, durdukça çoğalan bir yalnızlığı yansıtıyorlardı.

Yadırgadığı bu gevşeklik, bulaşıcı bir hastalık gibi çöküyordu üstüne. Giderek duvarlarda, köpek uykularında, inek gözlerinde, araba tekerleklerinde, görünen her şeyde biçimlenmiş uyuşukluğa kaptırıyordu kendini.

İzlenimleriyle aşevine döndü. Hamur teknesine üşüşmüş sinekler, kapının açılmasıyla havalandılar. Yarı karanlık ve serindi içerisi. Muhittin, orta yerde bir hararın[2] üstünde uyuyordu. Yüzüne pis bir mendil örtmüştü. Soldukça, ağız kısmı inip kalkıyordu.

Usulca bir oturağa çöktü. Yüzsüz sinekler tekneye kondular. Duvarda asılı kalbura, eleğe baktı. Bulgur çuvalları, yağ tekneleri, yayık, süt makinesi, ekmek sepeti, aynı düzensizlik içindeydi. Karşısına gelen duvarda, boydan boya bir çatlak vardı. Bıçakla yarılmış gibiydi. Tavan salmaları arasında, yıkık kırlangıç yuvaları gözüne çarpınca bir yokluk duydu.

"Kırlangıçlar gitti," dedi.

Kışın yaklaşması, canlı cansız bütün varlıklarda kendini gösteriyordu. Güneşin o hoşa giden yumuşaklığı, gölgelerin nemliliği, akşamların usul usul gelişi, güz aylarının sonunu muştuluyordu. Yel, yolun tozlarını, kurumuş dikenleri uçuruyor, kokusuna çok yakın bir yağmurun tadı karışıyordu. Halil, aydınlık yüzlü tarlaları severdi; tibilli kuşlarını[3], bozulmuş bağları severdi; kuru kuru yapraklı üzüm teveklerini severdi, hendek başlarında sararmış otları, kır çiçeklerini, hıltanları... Bu aylarda yapraklar çeşit çeşit renklere bürünürlerdi. Kimi yapraklar önce kırmızı,

(1) **Pines:** Kümes.

(2) **Harar:** Büyük sepet, küfe.

(3) **Tibilli kuşları:** Kuyruksallayan.

sonra sarı olur dökülürlerdi. O sarılarda, o kırmızılarda özlenen bir yaşantının tadı saklıydı sanki. Onlarda, insancıl bir keder görür yaslanırdı Halil. Gün gelir, kış ortasında, hiç gereği yokken bir yaprağın düşüşünü, bir dalın sallanışını anar hüzünlenirdi. Bir yaprağın düşmesinde, bir dalın acı acı sallanmasında, insan hayatından kopan bir an ve insan hayatını etkileyen acılar gizliydi.

Başını döndürünce, karanlığa kalmış bir çuvalın üstünde, kederli yumuşak bakışlarını tanıdığı iki durgun göz buldu. Zayıflamıştı. Tüyleri dökülmüştü. Yaşlanmıştı iyice.

"Pisicik!"

Kalktı, yanına gitti.

"Pisicik!"

Miyavladı, ellerini kokladı, süründü. Sırtını sıvazladı Halil; kahverengi, boz tüyleri yapıştı avucuna.

"Yavru!"

Orada, onun gözlerine bakıp ağlamak kolaydı. Burnuna ıslak it, peynir, ahır ve ter kokusu geldi. "Ali Osman bu!" dedi, aynı anda da döneldi. Oydu; kapıda durmuş bakıyordu. Gözlerini kısmış, puslu bir yüzü aydınlığa çıkarmaya uğraşıyordu; buldu.

"Ula Halil! Benim babam!"

Kucaklaştılar. Bu sıcacık atılış, bu yürekten özlem gözlerini yaşarttı Halil'in. Omuzlarında, yorgun ve zayıf kollarının sıcaklığını duydu. Ali Osman'ın terden kararmış omuzlarına iyiden iyiye çökmüştü yaşlılık. Kaşları, bıyıkları bembeyaz olmuştu. Gözevleri çukura kaçmıştı artık. Burnunu çekiyor, elinin tersiyle de gözlerini siliyordu.

"Otur hele benim babam, otur hele."

Baştan ayağa süzdü Halil'i.

"Maşşallah! Bayağı delikanlı olmuşsun benim babam. Askerlik de yaramış sana. Söyle şimdi, hepten bitti mi?"

"Bitti emmi."

"Ooh çok şükür! Çok şükür!"

Burnunu çeke çeke tütün tabakasını çıkarttı. Titreyen par-

makları arasında kâğıdı yerleştirdi. Tütün parçacıklarını kâğıda dolduruyordu. Bir güzel sardı, yapıştırdı, Halil'e uzattı.

"Yak benim babam," dedi; çakmağını çaktı. Çakmak taşından kıvılcımlar çıktı; fitil koktu; fitil... Ali Osman'ın küçücük gözlerine bu değin sevginin nasıl sığdığına şaşıyordu Halil. Alışkın parmakları ikinci cıgarayı sarıyordu. İlk karşılaşmanın aşırı heyecanı içinde söz bulamıyor, bocalıyordu.

"Karabaş öldü babam," dedi.

Halil başını salladı. Ali Osman acınarak içini çekti.

"Öldü," dedi, "öldü hayvancağız. Seni de ne çok severdi. Peşinden hiç ayrılmazdı. Nasıl da öldü! Bir gün erkenden kalkmışım benim babam; yine bu zamanlardı, bidere gidecektik. Dişim de nasıl ağrıyor bir bilsen, o kadar olur işte. Yaa, ben dişimi yine yaptıramadım benim babam. Allah can sağlığı verirse bu yıl yaptıracağım. Ocağı batsın, ağrıyınca da adamda din iman komuyor."

Yeni sardığı cıgarayı da uzattı Halil'e.

"Bunu da sonra yakarsın benim babam."

"Sen yak emmi."

"Al benim babam, al. İyi tütündür bu. Dükkâncı Sabri hususi verdi. Benim için saklamış; al Ali Osman dedi, bu tütünün üstüne tütün varsa domine dedi. Her neyse, nerde kalmıştık?"

"Karabaşı..."

"Haa! Öldü gitti hayvan benim babam. Her sabah tin tin giderdi arabanın önünde. Sabah baktım görünmüyor. Karabaş! Karabaş! Kuçu kuçu! dedim. Yok. Dişim de bir ağrıyor ki sorma. Senin dişin hiç ağrıdı mı?"

"Bir kere ağrıdı, hemen çektiler."

"Ben de çektirdim; keşke çektirmez olaydım. Ahmet Ağanın evdecisi Farız var ya, o dedi ki: Ben eskiden berberdim, dedi, senin şu dişini hiç acıtmadan çekerim, dedi; mahvetti dümbük beni; çene kemiğimi de kırdı namussuz. Bir paket tütünümü de aldı."

"Yapma yahu!"

"Vallaha. Bir ip bağladı dişime, bir türlü çekemedi. Sonra,

dur şunu doktorlar gibi çekelim dedi; nerden buldu bilmiyorum, bir İngiliz anahtarı getirdi onunla çekti dişimi."

Bir süre duraladı, sonra üzgün üzgün:

"Karabaş öldü," dedi.

"Süleyman dayım nasıl, iyi mi?"

"Onu ne sen sor, ne ben söyleyim benim babam. Süleyman kendini harap etti. Yine eskisi gibi, eline beş kuruş geçse içer, türkü söyler, ağlar. Aklı fikri çerçilikte. Her gün bir beygir alır, çerçi olur Süleyman."

"Kamber dayım?"

"Onun da tadı yok. Kalk bağa gidelim istersen."

3

Son günlerini yaşayan yapraklar, duygularını, düşüncelerini yaşantılarının tüm acılığını, solgun bir sarıya, bir kırmızıya dökmüşler. Güz aylarından birinde, gücünü tüketmiş bir yaprak dalından düşer. Çevrenin acı durgunluğunda bir güz bitiminin sancısı duyulur. İnce ince bulut dizilerinde, biraz soluk duran mavide, toprakta, yellerin getirdiği tükenmiş kokuda, top top kırmızılarda, sarılarda hep bu hüzün var. İnsanı alıp götüren, düşündüren, eriten, üzen bir duygu var. Yaz otları, çakır dikenleri, bozulmuş ağaçlar toprağa bakırımsı bir yanıklık vermişler. Nar ağaçları, yapraklar kızarmış üzüm tevekleri ve bir kuş...

Düşünceli düşünceli tütün saran Kamber dudaklarına yapışan tütün kırıntılarını tükürdü.

"Dirliğimiz kalmadı," dedi.

Süleyman elindeki çöple durmadan çizikler çekiyordu toprağa. Bir yaprak döne döne yakınına düştü.

Ali Osman:

"Ağa da çok değişti," dedi.

Uzun bir süreden beri susuyorlardı. Bu susuşun ardında birtakım şeylerin beklediğini seziyordu Halil. Söylemiyorlardı. Birbirlerine bakıyorlar, bakıyorlar, nereden başlayacaklarını

bilemiyorlardı.

Süleyman:

"Sonra konuşuruz, şimdi işimize gidelim," dedi.

Ali Osman, Derviş ve Süleyman ayağa kalktılar.

"Eyvallah," dediler ve gittiler. Arkalarından baktı Halil. Süleyman'ın büyük büyük elleri, kendine özgü bir sallanışı vardı yürürken. Bağ kapısının açılıp kapanmasını görmekten çok duydu. Uzaklaşıyorlardı.

Kamber:

"Bu hayat bizi bitirdi Halil'im," dedi.

Başını salladı Halil.

Kamber:

"Zor geliyor artık; her şey zor geliyor."

Bağdan ayrıldığında gün akşam oluyordu. Süleyman çorak toprağı dama aktarıyordu. Küreği doldurup doldurup savuruyordu. Toprak havada açılıyor, ışıklanıyor, serpilerek dama dökülüyordu. Derviş loğ çekiyor[1], Ali Osman da toprağı dağıtıyordu.

Damın bir ucunda, güneşin battığı yerlere daldı Halil. Kırmızı bir çocuk kurdelesi gökyüzünü ikiye bölüyordu. Yanık bir kırmızı, ötelerde pembeleşerek yayılıyor, büyüyordu.

Yük yük çalıların altında kadınlar, yalınayak çocuklar, kızlar tarlalardan dönüyorlardı. Akşamı akşama kavuşturan serin bir yel esiyordu. Halil, askerliğinden bir günü, bir akşamüstünü, bir arkadaşını, bir sazı anıyordu. Yanık bir uzunhavanın ezgisi kulaklarında doğuyor, çok eskilerde bir günün, bir akşamüstünün Halil'i oluyordu. O zamanlar memleket uzaklığını duyan Halil, şimdi de askerlik günlerini anmanın hüznünü tadıyordu.

Evler, ağaçlar, yollar, usuldan usula karanlığın içinde kayboluyordu. Bir damın bacasından ince bir duman tütüyordu. Ağır ağır yükseliyor, hiç gürültü çıkarmadan, kimseleri ürkütmeden kendiliğinden savruluyor, evlerin üstündeki durgunluğu, kendi kendineliği, dağılışında, kokusunda duyuruyordu.

Yüreğir toprağı, kendisini yutmaya hazırlanan bir geceye bü-

---

(1) **Loğ çekmek:** Taş silindiri yuvarlayarak damın toprağını sıkıştırmak.

tün temiz yüreğiyle kendini bırakıyor, sessiz sedasız kısmetine düşen karanlığa bürünüyordu. Güvercinler kanat patırtıları ile yuvalarına dönüyorlardı. Sonra bir baykuş öttü. Ürperdi Halil. Düşünceleri dağıldı. Yıkıntılarla, uğursuzluklarla dolu bir Malaçça köyü geldi aklına. Orda durdu ve derin derin düşündü.

"Benim babam!" diyordu Ali Osman.

Düşüncelerinden sıyrıldı Halil, döndü.

Ali Osman:

"Kamber seni bekliyormuş evde. Bak, oğlu gelmiş."

Avluda, ellerini ardına saklamış, yüzünü karanlığa kaptırmış bir çocuk dineliyordu.

"Babam seni çağırıyor," dedi.

Doğruldu Halil; merdivenleri tutuna tutuna indi. Ali Osman da işini bıraktı, ardından geldi.

"Bağı ben bekleyeceğim bu gece. Kamber'e selam söyle benden."

Remzi, on yaşlarında, hasta görünüşlü, cılız, yüzünü kara parlak gözleriyle aydınlatan bir çocuktu. Daha ilk bakışta kanı kaynadı Halil'in. Isındı. Kendinden bildi.

Birkaç adım gerisinden geliyordu Remzi. Yüzüne hiç bakmıyordu. Başını döndürecek olsa, başını yere eğiyordu çocuk. Akşamın karanlığına kapanmış, köy evlerinin pencelerinde soluk soluk ışıklar yanıyordu. Çocuk ağıtları, pineslere sığamayıp da "gıt gıt" kaynayan tavuklar, duman kokusu, serinlik etkiliyordu Halil'i. Bu soluk ve serin hava, ıpıltılı esişlerle, hafif ürpertilerle içinde bir yere doluyordu.

Eve yaklaştıklarında, Remzi koşarak geçti Halil'i. Kamber ve Rebiş göründüler. Remzi arkalarında dineliyordu. Rebiş ağlayarak kucakladı Halil'i. Yüzünü gözünü öptü. Kamber onların haline gülüyordu.

"Ee, bırak kalan çocuğu," dedi.

Halil, postallarını çıkardı ve gösterilen yere bağdaş kurup oturdu. Remzi, yaşından umulmayacak bir ağırlık içinde, sırtı Halil'e dönük, ellerini ısıtıyordu ocakta. Arada bir, gözucuyla Halil'e bakıyordu.

Kamber:

"Bizim oğlan bu yıl üçe gidiyor abisi."

Rebiş:

"Okuyup adam olacak."

Remzi'nin suskunluğu dokunuyordu Halil'e. Parmaklarıyla oynamasından, ısrarla aynı yere bakmasından bir derdi olduğu anlaşılıyordu. Sofra hazırdı. Oturdular. Büyükçe bir tepsi içinde horoz dolması vardı.

Halil:

"Remzi yemiyor mu dayı?"

Kamber Remzi'ye döndü:

"Gel yavrum, gel de beraber yiyelim. Bak, Halil abinin boğazından geçmiyor sensiz."

Remzi kırgın kırgın omuz çırptı.

"Gel yavrum; insan babasına kızar mı?"

Gene omuz çırptı çocuk.

"Gel oğlum gel. Bak bir daha gel demem ha. Geleceksen gel işte."

Rebiş, horozun etlerini didikliyor, Halil'in önüne iyi parçaları koyuyordu. Bir Kamber'e, bir Remzi'ye bakıyor, sonra endişeli Halil'e dönüyordu.

Kamber:

"Gel inat etme yavrum, gel otur, beni söyletme."

Rebiş:

"Bırak herif, bırak yemesin."

Kamber:

"Haydi Halil, başla sen yavrum. Bizim efendinin inadı tutmuş bugün."

"Bismillah!" dedi, başladı Halil. Kamber kızgın kızgın lokmasını çiğnedi.

Halil:

"Bir şey mi oldu?"

Kamber:

"Neblim ben; yemiyor işte."

Rebiş:

"Horozunu kestik bugün; ondan dargın bize."

Lokması ağzında kaldı Halil'in; yutamadı.

"Bu mu?" dedi.

"Bu."

Ağlamamak için zor tutuyordu kendini Remzi. Dayanamadı, kalktı, dışarı çıktı.

"Al işte!" dedi Kamber, "Al işte! Böyle yaptı mı tutup kesesim geliyor delleği[1]. Bak şunun yaptığına, bak!"

Rebiş:

"Çocuk be herif. Çocuknan bir olunur mu?"

"Çocuksa çocukluğunu bilsin."

"Çocuk işte; zoruna batmış."

"N'apalım zoruna batmışsa? Ölelim mi yani?"

"Öyle deme herif. Var yok bir horozdu; onu da kestik. Başka nesi vardı çocuğun?"

"Benim neyim var ki onun olsun?"

"Kızma herif, kızma bu kadar."

"Baksana delleğe, baksana nasıl da burun ediyor. Bin yılın başında bir misafirimiz geldi eve, onda da rezil malamat etti bizi."

"Çocuk işte."

"Peki o çocuk, senin dırdırın niye?"

"Ne dırdırı?"

"Maksadın ne onu anlayalım?"

"Ne maksadım olacak benim?"

"Var, var; senin bir maksadın var; maksadın olmazsa böyle dırdır etmezsin sen."

"Vallaha bir maksadım yok herif. Benim demem şu ki: Kızma Remzi'me. Yavrum elin çocuklarına benzemez."

"Ben ne diyorum peki? Ne dedim de sen başladın dırdıra?"

"Kim dırdır ediyor, ben mi sen mi? Ben yazık, çocuktur

---

(1) **Dellek:** Tellâk.

diyorum."

"Demez olasın. Yazık çocuktur, diyormuş. İşte böyle Halil. Dırdır etmeseler canları rahat etmez. Böyle alışmışlar çünkü. Eğersin boynunu binerler, sesini çıkarmazsın binerler. Bu avrat milleti böyle yedi dilli olur işte."

"Var yok bir horozdu..."

"Horozunu da, adını da... Beni günaha sokma avrat, durup dururken günaha sokma. Yemeği zehir etti dellek."

Tabakasını çıkardı, bir tütün sardı. Burnundan soluyordu. Elleri titriyordu.

"Görüyor musun Halil'im?" dedi Rebiş, "Görüyor musun benim halimi. Her zaman böyle, tatsızlık çıkarmak için ille bulur bir şey, ille..."

"Tabii, tabii bulur."

Rebiş Halil'e baktı:

"Sen söyle babam, ortada ne vardı? Ne vardı da böyle yaptı bu hain?"

"Hain tabii... Kamber hain."

"Var yok bir horozdu Halil'im. Gönlünü onunla eğliyordu yavrum. Biz de bugün kestik hayvanı. Ağzını bile açmadı yavrum. Çekildi bir köşeye sessiz sessiz ağladı."

"Kes be! Kes şu dırdırı!"

"Allah canımı alsa da kurtulsam. Nedir bu çektiğim benim?"

Kalktı, dışarı çıktı.

Kamber bir süre başını kaldırmadı önünden. Sonra ağır ağır:

"Kusura bakma Halil'im..." dedi. "Kendini benim yerime koy ve düşün. Ben askerden gelsem; sen de beni çok seviyor olsan; bir de oğlun olsa; şu bizim dellek gibi. Onun da bir horozu olsa. Başka hiçbir şeyin olmasa n'aparsın? De bakalım n'aparsın? Keser misin kesmez misin horozu? De bana n'aparsın? Kesmezsin de n'aparsın Halil'im? Bir de Kamber şöyle böyle derler. Kamber ne bok yesin?"

Halil başını önüne eğdi.

"Yoksa ben ister miyim böyle olsun? Ben ister miyim ki oğ-

lum onun bunun çocuğuna imrensin, yediklerinde gözü kalsın, giydiklerinde gözü kalsın, ister miyim?"

İçini çekti. Cıgarasını ateşe attı. Elini ağzında dolaştırdı. Şapkasını dizine geçirdi.

Rebiş kapının önünde çocukla konuşuyordu.

"Burda hasta olursun yavrum," diyordu. "Üşürsün" diyordu. Buna karşılık Remzi usul usul ağlıyordu.

"Baban sana yeni bir horoz alır yavrum," diyordu Rebiş.

Kamber ikinci cıgarasını sardı. Az sonra ana oğul içeri girdiler.

Kamber.

"Her zaman böyle. Ana ağlayınca oğul ağlar, oğul ağlayınca ana ağlar, oturur ağlarlar, kalkar ağlarlar, adamı deli ederler. Ortada fol yok yumurta yok, bakarsın zırlamışlar. Peki avrat, hadi çocuğun horozu kesildi, peki sen ne demeye ağlarsın?"

"Elini ayağını öpeyim herif... sus! Biz ağzımızı açıp da ne dedik sana?"

"Daha ne yapacaksınız be?"

Rebiş Halil'e:

"Allah için sen söyle Halil'im, biz bir şey dedik mi bu adama?"

"Yaa... Bir de Halil'i sokun işin içine."

"Günahımızı alma herif. Allah var, Allah'tan kork."

"Tabii Allah var; var ya. Bunlar böyledir Halil'im; dırdıra başladılar mı yerde gökte kimseyi bırakmazlar. Allah'ı da, peygamberi de, melekleri de, şeytanları da, cümle ecinnileri de indirirler yere. Başedebilirsen et kalan[1]"

Rebiş hırsla başını salladı:

"Hay sen Allahından bulasın herif. Allahından bulasın. Biz sana n'aptık da inim inim inletiyorsun bizi? Var yok bir çocuk, bir de horoz. Horozu kestik, çocuğun zoruna battı, ağladı. Başka nesi vardı yavrumun? Baba olup da ne yaptın bugüne kadar? Eller gibi neyi var yavrumun? Boynu hep eğri durur. Ayakkabı

(1) **Kalan:** Öbür, başka, sonraki.

desen ayakkabısı da yok giyecek...."

"Benim var mı?"

"...don desen donu yok ayağında."

"Lan avrat, ben sikke mi kesiyorum? Var da saklıyor muyum? Var da kendime mi harcıyorum?"

"Var yok bir horozdu onu da kestik kurtuluk."

"Lan adam biraz utanır be! Biraz utanır bu sözleri konuşmaya. Biraz..."

"Halil yabancımız değil herif. Her şeyimizi bilir o, niye saklayalım. Yok işte. Bir horozdu, çocuğun zoruna battı, ağladı. Sende baba yüreği olsa susardın."

"Peki lan, biz baba değiliz de neyiz?"

Remzi yeniden ağlamaya başladı. Kamber dizlerinin üstüne dikeldi ve bağırdı:

"Sus lan dellek! Sus! Sus! Kes zırzırı! Buna taş olsa dayanmaz be! Kendimizi adam belledik de eve adam çağırdık, keşke çağırmaz olaydım. Ağzım dilim tutulsaydı da diyemez olaydım. Burnumuzdan getirdi saygısızlar. Bok yedik de adam çağırdık. Lan eşşek kafalı Kamber! Lan beygir kafalı Kamber! Lan dümbük Kamber? Bilmiyor muydun lan evdekileri? Adam belledik kendimizi ha! Hay senin adamlığın yerlere batsın. Hep bu kafa, hep bu kafa. Bu kafayı kırmalı..."

Yerinden fırladı, bütün gücüyle kafasını duvara vurdu.

"Kırıl! Kırıl! Kırıl namussuz kafa! Kırıl!"

Halil şaşırmıştı. Olanları kavrayamadan yakaladı Kamber'i.

"Bırak Halil! Bırak oğlum! Sen bilmezsin bu beygir kafasını, sen bilmezsin oğlum. Bu kafaynan yaşanmaz kalan. Kıralım da kurtulalım derdinden. Bu kafadan az çekmedim ben. Bütün çektiğim bu namussuz kafadan. Aaah ah!"

Rebiş yakındı:

"Bak, bak... neler de yapıyor, neler. Sen Allahından bul yeter."

Kamber dövecekmiş gibi döndü Rebiş'e:

"Sus kız! Sus!"

Eli ayağı titriyordu. Elini alnında bir dolaştırdı:

"Gördün ya Halil, neler çekiyorum bu kafanın elinden. Ne zaman eve gelsem halim bu oğlum. Dırdır, dırdır... Başka bir şey bilmezler. Bak yakama, kirden kapkara olmuş. Yıkamaz; avrat olacak sözde. Namaz kılarken ellerini açar havaya: Allahım der, koca Allahım der, bu Kamber yağlı kurşunlara gelsin der. Aklısıra Allah'ı kandıracak. Lan bu Allah bilmez mi iyiyi kötüyü? Her gün intiraz eder bana. Ben n'apmışım bilmem vallaha. Ne olursa Kamber'in yüzünden olur. Ayağı zıpyar[1], Kamber'e intizar eder, dişi ağrır Kamber'e intizar eder, başı kaşınır Kamber'e intizar eder; ne kötülük olsa Kamber'den bilir. Demez ki, yahu bu fıkara Kamber'in çalışmaktan anası ağlıyor, demez ki Kamber'in götünde giyecek donu yok, demez ki Kamber sefil, Kamber aç, demez, intizar eder yalnız. Çünkü Kamber'den iyi dümbük yoktur bu Yüreğir'de. Vay Kamber ben sana ne deyim? Senin kafanın tasını... Kendimizi adamdan belledik de adam çağırdık. Lan sen kim, adamlık kim Allahsız? Seni çorun çocuğun saymazsa başka kim sayar? Aah ah! Ne zaman eve gelsem halım bu. Söyle ben n'apiyim Halil? Bu kafayı alıp nerelere gideyim? Söyle, kırıp kurtulmak en iyi değil mi? Vay kafa ben senin..."

Rebiş:

"Sen bu deliye bakma Halil'im. Gören de adam beller, insan beller bunu. Bir de gel bana sor bakalım, ne diyeceğim?"

Kamber tir tir titriyordu. "Daha ne diyeceksin be, ne diyeceksin daha?"

"Onun ne yılan olduğunu ben bilirim."

"Ne! Yılan mı? Ben mi? Bir bu eksikti işte. Demek ben yılanım ha?"

Bağırtılarından bir şey anlaşılmıyordu. Şaşırmış kalmıştı Halil. Orta yerde, ne yapacağını bilemeden çenesiyle, parmaklarıyla oynuyor, kalkıp kalkıp gitmeyi düşünüyordu. İkisinin de sustuğu bir an:

"Ben gideyim," diyebildi.

---

(1) **Ayağı zıypınak:** Kaymak.

Kamber:

"Burnumuzdan geldi," dedi.

"Bıraktın mı ki yesin çocuk?"

"Bu da benim suçumdu, öyle mi? Vay Kamber, vay dümbük Kamber. Lan seni ağılamalı[1], seni asmalı, seni kurşunlara dizmeli ki bu millet kurtulsun elinden."

"Çocuğun burnundan getirdi. Bir de neler söylüyor. Ekmek yiyecek hayır mı bıraktın?"

"Suç yine benim ha? Peki suçum ne yahu? Söyleyin de bilelim şunu. Gördün mü Halil'im, gördün mü babam?"

"Allah için söylesin."

"Sen sus bir kere, ağzını açma!"

"Her zaman böyle Halil'im. Kavgayı kendi çıkarıyor, sonra da suç benim mi? diyor. Aman aman! Allah kimseyi düşürmesin bunun eline. Ben Allaha ne deyim ki yazgımı böyle yazmış."

Kamber yekindi, parmağıyla kapıyı gösterdi.

"İşte kapı. Beğenmiyorsan işte kapı, işte yol."

Rebiş de dikildi.

"Sen kimi kovuyorsun be, beni mi?"

"Yok babanı."

"Babamı karıştırma, babam senin ağzına sıçsın."

"Benim babam da senin ağzına sıçsın. Beğenmiyorsan işte kapı, çek git."

"Niye gidecekmişim? Burası benim evim. Beğenmiyorsan sen çek git. İşte kapı, işte yol, işte de yorganın."

Rebiş fırladı, yüklükten, yatakların en altından bir yorgan çekti. Orta yere pat diye attı. Eski ve pisti.

"İşte yorganın! Sen bilmezsin Halil'im, sen bilmezsin. Biz bununla evlendiğimizde bitli bir yorganı vardı yalnız. İşte bu. Bile bile saklıyorum bunu. Başka bir şeyi yoktu vallaha."

Kamber hırslı hırslı:

"Tabii, tabii yoktu."

---

(1) **Ağılamak:** Zehirlemek.

"Var mıydı? Yalan mı? Sası sası[1] da kokardın. Ahırda ne kadar bit, pire, tahtakurusu. sakırga, çekirge varsa hepsi de başındaydı. İki gün önüme aldım da yıkadım da öyle temizledim. Gece demedim, gündüz demedim çalıştım. Sana yalan gelir, dışarda boş tencere kaynattım, el derdimizi bilmesin, yiyecekleri yok da aç yatıyorlar, demesinler diye. Şu yüklüğün yanında sarmısaklı suya ekmek batırdım yedim de kimseye derdimi açmadım. Yiyecek ekmeğimiz yok demedim, açız demedim kimseye. Tek nedir ki, bir evimiz olsun, bir yuvamız olsun. Bu bitliye kalsaydı bir şeyimiz olmazdı şimdiye."

"Tabii... olur muydu hiç? Hepsini götürür satardım, kırıklarıma[2] yedirirdim. Bu dümbük Kamber'in elinden gelmeyecek kötülük yoktur çünkü."

"Bu gördüklerini dişimden tırnağımdan artırdım da yaptım. Şimdi de utanmadan kovuyor beni; gördün ya. Bitli bir yorganı vardı vallaha. Başka bir şeyi de yoktu. Şimdi de kovuyor beni, görüyor musun dünyayı Halil'im? Aaah ah! Remzi'm var ortada, Remzi'm. Bu çocuk olmasa bir dakka kahrını çekmem bu bitlinin. Ama n'aparsın ki boynumu büken var..."

"Peki biz bunca zaman havaya mı çalıştık?"

"Yalanım varsa ekmek gözüme dizime dursun Halil'im."

"Ben o Allaha ne deyim? Şimdi seni taş yapacak ki ben anlayacağım onun Allahlığını. Ekmek seni çarpsın e mi? Bir de sıkılmadan yemin ediyor."

"Yalan mı?"

"Allah, nerdesin sen, nerde?"

"Deli bu vallaha, dellenmiş."

"O zaten var, deli olmasak..."

"Allahından bulasın sen herif."

"Be avrat, Allahını seversen bir parça sus. Sus! Yoksa essahtan deli olacağım. Nedir çektiğim be, nedir lan elinden çektiğim?"

(1) **Sası sası korkmak:** Tatsız, tuzsuz, bayatlamış.

(2) **Kırık:** Çapkın.

Rebiş sinirli sinirli güldü. Kamber'in haline. Kamber iki elini yakasına taktı, bir çekişte gömleğini göbeğine değin yırttı.

"Sus! Sus kalan! Bu kafa... Hep bu beygir kafa yüzünden. Hay ben seni n'apiyim kafa? Hangi taşlara çalayım seni?"

Rebiş'in baş sallaması çileden çıkardı Kamber'i. Fırladı yerinden. Parçalarcasına duvara vurdu başını. Sıvalar döküldü. Halil tuttu Kamber'i.

"Mesele şu horoz mu?" dedi Kamber, tepsiyi Rebiş'in üstüne savurdu.

Kamber yoktu. Rebiş ağlıyordu. Horozun parçaları ortalara saçılmış Halil ayaktaydı, cıgara içiyordu. Bileğinde kan vardı. Sarhoş gibiydi. Olayların akışını, sırasını karıştırmıştı birbirine. Yaşadığının bir süre öncesini kesip çıkartmışlardı sanki hayatından; bilmiyordu.

Sonra sokakta buldu kendini. Çiftliğe doğru yürüyordu. Temiz bir hava zorluyordu alnını. Usul usul dokunarak kendine getiriyordu Halil'i. Çocuk sesleri, bağırtıları, çığlıkları... Çocuklar... Çok gerilerden kopup gelen bir anı parçası; bir Omar, bir Yakup... Olduğu yerde durdu. Köyün dört bir yanından sesler geliyordu. Islıklar çoğalıyordu. Lastik kokuyordu.

"Lastik," dedi.

Aynı kokuydu, hep o koku; yıllardan bu yana hiç değişmeden gelen bir çocukluk kokusuydu. Gene onlar, çocuklar, deli çocuklar. Sesleri seçmeye, tanımaya çalıştı. Bir çocuk ordusu, ellerinde yanan lastikleriyle, uzun uzun gölgeleriyle göründüler. Hiç durmadan kaynayan, büyüyen bir ordu. Çocuklar ordusu. Yaklaştılar. Çoğunun yüzleri belli oluyordu. Hiç aldırmadan geçtiler. Son çocuklardan biri, ışığı Halil'in yüzüne tuttu.

"Kim lan o?" dedi biri.

Çocuk hiç önemsemeden:

"Tutma Halil, şu Kadir ağanın tutması."

Gittiler. Halil yeniden karanlığın içinde kaldı. Bir hiç olarak,

bir boşluk olarak kaldı. Olduğu yerde yalnızdı, yaralıydı. Yürüdü.

Çiftliğin önünde küçük bir ışık canlanıp canlanıp ölüyordu. Yaklaşınca, ateşin aydınlığında Derviş'in yüzünü buldu. Çömelmişti.

"Merhaba dayı!" dedi.

"Merhaba yeğenim."

Yanına çömeldi.

"Cıgara var mı?"

Derviş, tütün tabakasını uzattı. Bir tütün sardı Halil. Bir süre, konuşmayı gereksemeden durdular. Derviş bir iki pofladı, sonunda:

"Adamın canı da sıkılır, her şey de olur yeğenim," dedi.

Kendi kendine başını salladı:

"İçince adamlıktan çıkıyor. Ağzından çıkanı kulağı duymuyor. Arkadaş dedik sesimizi çıkarmadık, içimize attık."

Cıgarasını az ötesine attı. Karanlığa kırmızı bir benek yapıştı.

"Adamın zoruna batıyor yeğenim. Arkadaş olan bir arkadaş böyle yapmaz. Bak, bana bu kadar kötülüğü var, ben yine acırım ona. Çünkü, ne de olsa eski arkadaşım. Süleyman'ın hali hal değil yeğenim. Süleyman çok düştü. Kimsenin yanında değeri kalmadı. Dükkândan veresiye alamıyor şimdi. Herkese de borcu var."

Düşünceli düşünceli içini çekti.

Aşevinden sarhoş bir sesin, yaya yaya söylediği bir türkü geliyordu.

"Ayağına giymiş kara yemeni
Sallanma sevdiğim öldürdün beni."

Halil:

"Bizim dayı değil mi bu?"

"Süleyman ya. Oturmuş zıkkımlanıyor yine. Kim bilir kimden borç etti. Fıkara Çakal Omar'a on beş lira borçlanmış. Oğlan yakında evlenecek, parasını vermiyor. Bir de şapkamı eğiyor

benim. Şapkamnan kercediyor[1] Bakalım sülalesi böyle şapka giymiş mi? Benim öyle şapkam olsa kendimi asarım, diyor. N'olmuş, ne güzel şapka, rengi de güzel. Öyle değil mi yeğenim, güzel değil mi?"

"Güzel, güzel. Çakal evleniyor mu?"

"Evleniyor ya. Hasan Ağa'nın beslemesi Halime'yi alıyor."

Süleyman'ın sesi:

"Dünya düşman olsa severim seni
Sen bir yana ben bir yana yan yana."

Türkünün boğuk, bulanık bir tadı vardı. Sanki çok gerilerde eski bir plak çalıyordu.

"Yatağını yaptım," dedi Derviş, "samanını bol koydum ve eski yerine serdim. Beğenmezsen yeniden saman koyarım, istersen."

"Sağ ol..." dedi, kalktı.

Halil aşevine yürürken, Derviş kendi kendine söyleniyordu:

"Ondan bundan borç alır, rakı içer, şarap içer, bok içer. Biz arkadaştır dedik, ses etmedik, o da yapmadığını komadı bize. Sanki başındaki şapka benimkinden iyi..."

Küçük ve isli bir fenerin aydınlattığı aşevinde, ocağın başında oturmuşlardı. Önlerinde, karanlığa kalmış ucuz cinsten bir şarap şişesi ve bir kâğıdın üstünde de kırılmış bir soğan vardı. Süleyman ayağa kalktı:

"Vay aslan yeğenim, vay! Gel bakalım, gel şöyle yanıma otur. Sen ordan kalk bakalım Muhittin."

Halil'i kolundan tuttu, Muhittin'in kalktığı yere oturttu.

"Buyur ağa, bir yudum iç," dedi Muhittin.

"Sağ ol Muhittin Ağa, ben içmiyorum."

Muhittin:

"Bir yudum al canım."

"İstemem. Bana bir cıgara verin."

Süleyman sordu:

---

(1) **Kerç etmek:** Alay etmek.

"Efkâr mı bastı yeğenim?"

"Canım sıkılıyor biraz."

Muhittin tütün tabakasını uzattı.

Süleyman:

"Bizim her gün canımız sıkılıyor yeğenim," dedi, "her Allahın günü. Arap Seyfi'yi bilirsin, onun da hep canı sıkılırdı yahu. Bakarsın yatağında oturmuş düşünüyor. Ne düşünüyorsun dedin mi, ses bile vermezdi. Canı sıkılırdı adamın. Bir gece yatıyorduk, uyandırdı bizi. Ben gidiyorum arkadaşlar, dedi. O gün Durmuş Ağa horoz için azarlamış onu, bir güzel de dövmüş sonra. Buna içerlemiş çocuk. O gece gitti. Giderken de dedi ki: Ben, dedi, bir gün bu Yenice'ye döneceğim, diyar diyar gezeceğim, iyi bir horoz bulup alacağım, dedi. Horoz alacakmış da Durmuş Ağa'nın horozunu dövdürecekmiş. Böylece öç alacakmış, iyi mi? Bak sen herifteki kafaya. Kafa diye ben buna derim işte. Adamın canı sıkıldı mı böyle yapmalı. Gideli iki yılı geçti, bir haberini alamadık daha. O da senin gibiydi, canı sıkılırdı."

Muhittin:

"Bizim ağa da ne şanslı be kardeş. Bir horoz aldı, dünyanın parasını kazandı. Horoz da horoz değil bir bela vallaha..."

Süleyman:

"Sen gördün mü horozu yeğenim?"

Halil başını salladı.

Muhittin:

"Benim öyle bir horozum olsa. Allahtan başka bir şey istemem dinime."

Süleyman elini Halil'in omzuna koydu.

"Ben seni çok severim yeğenim," dedi.

"Sağ ol."

"Ali Osman emmin de çok sever seni ha. Seni hepimiz severiz zaten. Sen bizim ciğerimiz sayılırsın vallaha."

"Sağ olun eksik olmayın."

"Bir de türkü vardı böyle. 'Ah ciğerimin köşesi.' Bilin mi bu türküyü?"

"Bilmem."

"Sana bir şey olsa bir yanarız vallaha. Lan Muhittin, biz nasıl severiz Halil'i?"

"Çook."

"Ne kadar çok lan?"

"Çok işte kardaşım. Ben neblim ne kadar sevdiğimizi?"

"Sen bilmezsin de kim bilir peki dümbük? Desene lan, ne kadar çok severiz Halil'i? Ali Osman kaç kere ağladı senin için, ben de ağladım. Ama bu Muhittin hiç ağlamadı vallaha."

Şişeden bir yudum aldı, Muhittin'e uzattı.

"Al sana çok içme. Sonra sinsilenden başlarım. Halil'im be, senin sesin güzeldir, bir türkü söylesene bize. 'Şu Yenice yolları bükülür gider' filan var ya, onu bir çek de dinleyelim."

"Hiç tadım yok be dayı."

"Oldu mu şimdi?"

"Vallaha."

"Söylemeyecek misin? Demek beni kırıyorsun? Ben seni bu kadar seveyim, Ali Osman emmin de seni sevsin, sen bir türkü söyleme ha! Yani bu şu demektir: Senin hiç hatırın yok yanımda demektir. Türkçesi bu."

"Yok be dayı."

"Öyle öyle. Vallaha çok ayıp. Senin için az mı ağladık? Ali Osman'la bir başlardık ağlamaya, seni düşünürdük hep."

"Sağ olun."

"Çok ayıp, çok. Ben seni bu kadar seveyim de sen bir türkü çağırma ha! Sen emret bana; ne istersen söyleyeceğim."

"Şimdi canım sıkılıyor be dayı."

"Başka şey emret. Ne istersen yapacağım vallaha. Emret. Bir of çekeyim istersen. İstiyor musun? Ben bir şeyden korkmam ha. Ooof! Of lan Allah of! Gördün mü?"

Muhittin:

"Aman kardaşım, kurbanın olayım senin, ağa duyacak şimdi."

Süleyman:

"Duysun, n'olacak? Ben korkar mıyım lan?"

Halil:

"N'olacağı var mı dayı, ağaya karşı ayıp olur."

Süleyman:

"Kulak asma sen ağaya. Ben bu kapıya geldiğimde gençtim, kuvvetliydim. Ama şimdi soluğumuz kalmadı."

Şişeyi Muhittin'in elinden çekti.

"Amma da hızlısın be. İki çift söz edelim dedik herif şarabı bitirdi. Daha demin içtin ya dümbük. Biraz biraz da biz içelim."

Şarabı yudumladı. Elinin tersiyle ağzını sildi.

"Ağa! Ağa ha!"

Halil:

"Ayıptır be dayı. İnsan ağası için böyle konuşur mu?"

"Sen de benim yaşıma gelirsen konuşursun. Ben de gençtim geldiğimde. On yedi, bilemedin on sekiz vardım. Bıyıklarım yeni yeni terliyordu. Bir de aynam vardı, hep yüzüme bakardım. Babayiğittim o zaman. Ama bugün götümün kılları ağardı, cebimde bir tütün param yok. Bunun için gideceğim işte. Al bir yudum."

"Ben içmiyorum."

"Ağı olsa bir yudum içilir be yeğenim. Bir yudum."

Halil şişeyi aldı; ağızlarının ıslaklığı duruyordu ucunda.

"Bu bizim ayrılık şarabımız olsun yeğenim."

Halil:

"Nereye gidiyorsun?"

"Başımı alıp gideceğim yeğenim. Bir top kendimen başlasalar durmam kalan. Yoluma altın serpseler yine durmam. Canıma yetti ha! Bir beygir alır çerçilik ederim. Sen çerçilik deyip de geçme ha! Çerçilikte çok iyi para vardır. Fakat iyi bir beygirin olacak. Bu şart bir kere. Değil mi ya? Dayanıklı bir beygirin olacak; kır."

Muhittin:

"Ben senin yerinde olsam yağız alırım. Daha dayanıklı olur."

"Sen ne anlarsın lan beygirden. Sen yarmayı doğru dürüst

yapamıyorsun, beygirden nerde anlayacaksın?"

"Yağız gibi var mı be Süleyman? Kır beygir buynaz[1] olur kardaşım; üşür."

"Sen karışma. Üşürse bellemesini kalın atarım. Sen bu puşta kulak asma Halil'im; sen beni dinle. Dayın bu işlerden iyi anlar. İki yıl çerçilik ettim mi tamam; biraz param olur. Kendime güzel bir seko[2] alırım. Ne renk alsam iyi olur yeğenim? Lacivert iyi değil mi? Sen söyle bana, hangi renkten dersen o renkten alacağım."

Halil'den yanıt bekliyordu.

"Kahverengi en iyisi," dedi Muhittin, "ya da boz."

Süleyman:

"Ömründe seko giydin mi lan sen? Giymedin. Seko giymemiş bir adam sekodan anlamaz. Ben de giymemişim ama çok görmüşüm. Sen söyle yeğenim, lacivert iyi mi?"

"İyi."

"Bak ben de öyle düşünüyordum."

Muhittin:

"Lacivert çok toz kaparmış yahu."

Süleyman:

"Kapsın, bir fırça alırım. Lacivert gibi var mı? Bir de ipek mendil ister döşüne ha. Geri kalır bir kundura, kundura dediğin de cazırdaklı olacak. Şöyle bir yürüdün mü cazır cazır ötecek. Duyanlar duracak, bilecekler benim geçtiğimi. Bu çerçi Süleyman'dır diyecekler arkamdan."

Muhittin gülüyordu.

"Ne gülüyorsun lan?" dedi Süleyman. "Beğenmedin mi?"

Şişeyi atacakmış gibisinden kaldırdı, Muhittin ürktü. Süleyman yudumunu aldıktan sonra:

"Ne diyordum yeğenim? Ha! Bir de kara don ister değil mi? Şayaktan. Cepleri, paçaları işlemeli olacak. Tıpkı Durmuş Ağanınki gibi. Tabii ayna almayı da unutmayacağız. Küçük bir ayna

---

(1) **Buynaz:** Çabuk üşüyen.

(2) **Seko:** Palto.

yeter bana. Ondan sonra istediğin kapıyı çal. Tabii o zaman biraz da koku süreriz şapkamıza."

Muhittin:

"Lan hiç yıkanmayacak mısın? İç donu almayacak mısın?"

"Şöyle bir su dökünürüz canım. Dona gelince ona boş ver. Adamın üstü başı iyi olduktan kelli altında ne var ne yok kim düşünür? Sonra sen kafamı bozma. Ondan sonra yeğenim, git istediğin kapıyı çal, Allahın emriyle, peygamberin kavliyle kızınızı de... gerisine karışma. Hangi kapıyı çalarsan çal. Oooo! derler. Çerçi Süleyman kızımızı mı istiyor? Hay hay, hay hay diyecekler... Çünkü ben o zaman Çerçi Süleyman olacağım. Değil mi yeğenim?"

Muhittin:

"Makarada ipliğim lo

Asya benim kekliğim."

Süleyman:

"Şimdi senin Asya'ndan da başlarım, kekliğinden de ha."

"Niye yahu? Türkü söylemeyelim mi?"

"Türkünü boğazına akıtırım ya, neyse. Sen buna bakma yeğenim, bu adamlıktan çıkmış kalan. Sen beni dinle, çünkü ben seni severim. Sıra güzel bir avrata geldi değil mi? Onu da aldık mı, eh, o zaman Süleyman şapkasını şöyle bir eğer; tabii o zaman yeni bir şapkam olacak. Bu eski, bunu Muhittin'e veririm, değil mi yeğenim? Veririm değil mi? O zaman sen bize misafir gelirsin gayrı. Sen de evlenmiş olursun, senin de güzel bir avratın olur. Nasıl? İyi değil mi? Ne o yeğenim, beğenmedin mi yoksa?"

"Beğendim dayı."

"Peki, beğendin de yüzün niye öyle? Bir kusur ettiysek söyle."

"Ne kusuru olacak dayı?"

"Neblim ben.. İnsan hali bu, olur olur."

Süleyman şişeyi dikti kafasına, lıkır lıkır içti.

Muhittin:

"Biraz da bana kalsın be Süleyman."

Süleyman, Muhittin'in şişeye uzanan eline vurdu.

"Çek lan elini!"

Bir zaman konuşmadı Süleyman, başını salladı, kurdu, kofurdadı, sonunda:

"Var," dedi, "senin bir derdin var, var ama saklıyorsun. Söyle yeğenim, ben senin dayınım, ne derdin varsa de bana. Sevdalıysan söyle istediğin kızı gidip kaçıralım. Sana kötülük düşünen varsa gidip kendimizi bir gösterelim. Kim sana söz söylermiş be? Kimmiş o?"

Halil:

"Bağırma dayı, ağa duyar sonra."

"Duysun be yeğenim, duysun da gelsin, ona iki çift söz söyleyeyim."

Muhittin:

"Ekmeğimizden oluruz be Süleyman. Niye böyle yapıyorsun kardaş?"

Halil:

"Ağasını tanımayan Allahını da tanımaz."

Süleyman:

"Kızma be yeğenim; düşün ki ben de insanım. Anlaşıldı, gitmekten başka yolum kalmadı benim. Gideceğim işte! Gideceğim! Beni tutamayacaklar! Gideceğim!"

Kapı ağır ağır açıldı. Kadir Ağa'nın büyük oğlu Durmuş girdi. Muhittin ile Halil hemen kalktılar. Süleyman olduğu yere yapışmıştı sanki, kalkamıyordu. Kalkmayı düşünüyor, ağlamayı düşünüyor, ölmeyi düşünüyor, hiçbirini yapamıyordu. Yalnız, boynu bükük, koyun gibi bakıyordu. "Boku yedik," dedi içinden. Hiçbir yanı tutmuyordu. Zorladı kendini. Ağırdı. Leş gibi ağırdı. Yutkundu ve zorlukla kalkabildi yerinden. Ayakları titriyordu. Ağa kıpırdamadan kapıda duruyordu. Dudaklarını yalayarak ağasının yüzüne baktı.

Kimseden ses çıkmadı.

"Kimdi demin anıran?"

İlerledi. Şişe, Süleyman'ın ayakları dibinde duruyordu.

"Anıran sen miydin lan?" dedi Süleyman'a.

Süleyman başını önüne eğdi.

Ağa:

"Götünün kılı ağardı hâlâ adam olmadın be. Boyuna bakan da bir adam beller seni. Bilmezler ki eşşeğin eşşeğisin. Allah akıl dağıtırken sen nerdeydin? Kümbetin altında mıydın yoksa? Boya bak, boya. Allah boy vereceğine biraz da akıl verseydi ya. Lan Muhittin, ben ne dedim lan sana?"

Muhittin kekeledi.

"Vallaha ağam, vallaha ben söyledim. Söyledim dinlemedi. O kadar dedim, ağa dedim, dinlemedi. Aha Halil de şahidimdir."

"Demek dinlemedi."

"Heye vallaha."

"Burayı babanın evi mi belledin lan sen?"

Ansızın bir tokat yapıştırdı Süleyman'ın yüzüne. Süleyman dudaklarını ısırdı, başını daha bir eğdi önüne; bir tokat daha vurdu ağa. Süleyman'ın dişleri dudaklarına gömüldü.

"Bir daha görmeyim lan," dedi ağa. Durdu biraz. Muhittin'e, Halil'e baktı.

"Sen ne zaman geldin lan?"

"Bu sabah geldim ağam."

"Gelir gelmez başladın itliğe demek."

"Vallaha yok fm."

"Sus! Sus it!"

Ağa Süleyman'a:

"Lan sen eskiden böyle işler yapmazdın? N'oldu sana?

İnce bir kırmızı çenesine akıyordu. Gözleri doldu, tutamadı kendini. Ağlamaya başladı. Konuşması, duruşu, ellerini oynatışı koyuyordu Halil'e. Gönlünde bir yerlerin kanadığını duyuyordu. Doluktu.

Durmuş Ağa:

"Sen avrat mısın lan? Erkek bir adam ağlar mı?"

Süleyman başını salladı yalnız.

Durmuş Ağa:

"Eşşekliği bırakın, hele sen Süleyman. Anlaşılan adam olmaya niyetin yok senin."

Ağır ağır, geldiği gibi çıktı. Süleyman Halil'e döndü, yakasına yapıştı.

"Ben senin yerinde olsam hemen giderdim yeğenim. Bu saatte, bu dakkada, bu saniyede giderdim. Hiç durmazdım, giderdim."

Şişeyi aldı, dibinde kalanları içti ve gitti.

Muhittin:

"O kadar dedim, ağa kızar dedim, dinlemedi."

Halil çıktı, kapının önündeki taşa oturdu. Başı ağrıyordu. Oynayan çocukların gürültüleri duyuluyordu. Bir süre sonra karanlığın içinden Derviş çıkageldi.

"Ne o yeğenim?" dedi.

"Oturuyorum be dayı."

"Benim de canım sıkıldı. Sabri'nin dükkânına gittim, bir çay içtim. Ahıra girmeyecek misin?"

Kalktı Halil.

Derviş:

"Şu kapıyı da kapayalım kalan."

Çiftliğin büyük kapısını kapadılar.

Sıcaktı. Başlangıçta keskin bir sidik kokusu genizlerini yaktıysa da giderek alıştılar. Gübre kokusu, saman, öküz, tahtakurusu ve katır kokusu, tozlu, yoksul bir fenerin aydınlığına sığınmışlardı. Camın bir yüzündeki isli karalık, ahırın bir yanını aydınlıktan gizliyordu. Musluğun boyu sıra, yamru yumru karanlık biçimler halinde geviş getiren öküzler, inekler ve yuların bağlı olduğu halkalar, katırlar, atlar, boyunlarına borç bir yaşamayı sürdürüyorlardı.

Karanlığın içinde, beneklenen, puslanan bir ışık yandı, söndü.

"Hıdır!" dedi Derviş.

"Hı!"

"Ne zaman geldin lan?"

"Demin."

Yaklaştılar. Avurtları birbirine geçmiş, sık sık soluyan incedalan bir adamdı. Ters çevrilmiş bir döven üstünde -saman şiltesinde- bağdaş kurmuş oturuyordu. İnce kemikli parmakları arasına sıkıştırdığı cıgarasından tel tel duman tütüyordu. Bir iki kez öksürdükten sonra:

"Üşütmüşüm," dedi.

Dolu ve sıcak bir sesi vardı. Halil'i gösterdi.

"Arkadaş Halil mi?"

Derviş:

"He ya, bizim Halil. Askerden bugün geldi daha."

Hıdır'ın yüzüne bir cana yakınlık yayıldı. Gülümsedi. Elini uzattı. Güçlü ve içten tokalaştılar.

"Hoş geldin kardaş."

"Hoş gördük."

"Arkadaşlar sık sık sözünü ederlerdi, dillerinden düşürmezlerdi seni. Hoş geldin!"

"Sağ ol kardaşım."

Derviş:

"Hıdır çok iyi arkadaştır Halil. Sevdalıdır, dertlidir, ama arkadaş için canını verir. Biraz sinirlidir işte."

Hıdır:

"Cıgara yak kardaş."

"Yakalım."

"Çık oturalım kardaş. Çıkartma, çıkartma potinlerini. Kilime çıkmıyorsun ya."

Halil, Hıdır'ın yanına çıktı, oturdu. Bir şırıltı duyuldu.

"Arap işiyor," dedi Hıdır.

Derviş, orta direkte asılı kulplu tası aldı, öküzün altına tuttu. Sarı sidik köpürerek çoğaldı. Kabarcıklandı. Tenekeyi doldurdu. Öküz işini bitirince, tası kapının yanındaki gaz tenekesine boşalttı Derviş, geldi yanlarına.

"Yarın Süleyman değirmene gidecek Hıdır," dedi.
"Yüzbaşıya mı?"
"He."
"Süleyman'a söylesek de ben gitsem be dayı.
"Ben de onun için söyledim sana."
"Başka kim gidiyor?"
"Halil galiba."
Halil:
"Ben mi? Kim söyledi?"
"Bugün büyük ağa söyledi."
Hıdır:
"Beraber gideriz."
Halil:
"İyi olur ya."
Derviş:
"Bu kıznan başın derde girecek Hıdır."
"Gireceği kadar girmiş zaten. Bundan sonra da girse n'olur?"
Kapı sessizce açıldı. Ali Osman girdi. Hiçbir yana bakmadan doğru yatağına çıktı. Sırtüstü uzandı.
Hıdır:
"Selam sabah yok mu Ali emmi?"
Ali Osman:
"Geldin mi sen yahu?"
"Geldik ya."
"Getirdin mi?"
"Getirdim. Kâtip Hüsnü efendinin dediğine bakılırsa tohumun bundan iyisi can sağlığıymış."
Derviş:
"Canın niye sıkılıyor Ali Osman?"
"Canımızı sıkmayan şey mi kaldı be Derviş? Burnumuzu sıksan canımız çıkacak. Ağzımızın tadı kaçmış bir kere, dirliğimiz bozulmuş. Ne yapsan boş, ne yapsan hava."
Derviş:

"Sen de biraz geniş ol Ali Osman. Her şeye canını sıkma. Bırak, nerde inceyse orda kopsun."

Ali Osman:

"Kopacak ne kaldı ki zaten?"

Ali Osman ellerini başının altına koydu. Gözlerini tavana dikdi. Öbürleri, birbirlerine, duvarlarda büyüyen hayvan gölgelerine, tavana, tavandaki salmalara, pencere demirlerine baktılar. Geviş getiren hayvanların ağız şapırtıları, cilveleşen katırların tepişmeleri, alıırın bozuk havasında dağılıyordu. Herkesin kendisini yalnız saydığı bir ara Ali Osman doğruldu.

"Benim babam," dedi, "sen burda kalma, git burdan. Git kendini kurtar. Git Gavur köyüne kamyonculuk öğren benim babam. Buralar sana yaramaz."

Halil:

"Bir cıgara ver," dedi Hıdır'a. Hıdır uzattı paketi. Halil, ağzındaki ile yenisini yaktı.

Derviş, Ali Osman'a sokuldu, yavaşça:

"Bırak, değme çocuğa Ali Osman."

Ali Osman:

"İçim razı gelmiyor Derviş. İsyan ediyor içim. İsyan. Burada kalırsa bizim gibi çürüyecek. Yazık olacak gençliğine, yazık olacak. Acıyorum. Söylemeyeyim diyorum, içim durmuyor, söylüyorum."

Halil, dumanını savurdu, başını eğdi. Gözlerini ayağının tekine dikti bekledi. Yeni bir susuş başlamıştı. Fenerin aydınlığı daha bir solgun ve acılı görünüyordu.

Ali Osman söyleniyordu:

"Sana yazık olacak Halil'im. Bir gün bizim gibi belin büküldü mü, sabahları kalkmak zor geldi mi, dediklerim gelecek aklına. Ah, ben nettim de Ali Osman'ı dinlemedim diyeceksin. Başını vuracak taşlar arayacaksın da bulamayacaksın. Bu gençliğin kıymetini bil benim babam. Gel etme yavrum, gel beni dinle de git. Biz yorulduk kalan, yaşayacak gücümüz kalmadı bizim."

Derviş:

"Canını sıkma Ali Osman, canını sıkma kardaş. İş olacağına varır."

Ali Osman:

"Bu Yenice viran olacak viran. Bu Yenice, Malaçça'ya dönecek bir gün. Baykuşlar ötecek burda, baykuşlar."

Bir baykuş ötüyordu.

"Baykuşlar..." dedi Ali Osman. Gözleri büyük büyük oldu.

Hıdır, usulca Halil'e:

"Sen git uyu kardaşım. Sabah er kalkmak gerek. Haydi kardaşım git, uyu sen."

Ali Osman kendi kendine, dura dura söyleniyordu:

"Duyuyor musun baykuşları Halil? Bak, bak ötüyorlar. Baykuşlar ötüyor Halil. Baykuşlar!"

Halil indi, ranzasına gitti. Derviş geldi yanına.

"Yatağın nasıl yeğenim. İstersen biraz daha saman koyalım."

"İyidir be dayı."

Soyundu, giysilerini bir çiviye astı. Eski harardan yorganını üstüne çekti. Ayakları dışarda kaldı. Hararın kılları kaşıntı veriyordu. Gözeneklerden çıkmış birkaç saman çöpü böğrüne battı. Gelişini, bir gün içinde olanları, söylenenleri düşündü.

"Baykuşlara kalacak burası, baykuşlara..." diyordu Ali Osman.

Başı ağırlaştı Halil'in, giderek ahırın havasından, hayvanların gürültüsünden, adamların solumalarından, bir kovanın kuyu suyuna ağır ağır batışı gibi uzaklaşıyordu.

Biri:

"Hayatımız mahvoldu gitti," diyordu.

Kesik kesik ağlamalar, nar çiçekleri, duman ve sis içinde boğuk boğuk konuşmalar oluyordu.

"Çık yatağına benim babam, çık uyu. Herkes uyuyor."

Süleyman'ın sesi:

"Sen beni sever misin Ali Osman?"

"Severim benim babam."

"Yalan söyleme."

"Vallaha doğru."

"Yalan. yalan, hepsi yalan. Beni kimse sevmiyor, hiç kimse. Sen de Ali Osman. İtler bile sevmiyor beni. Yalan hepsi. Benim bir beygir kadar kıymetim yok, uyuz bir beygir kadar."

Ağıt yükseliyordu.

"Öleceğim ben," diyordu Süleyman, "beygirler gibi, katırlar gibi ahırlarda öleceğim."

"Çık yatağına uyu benim babam."

"Ben öleceğim değil mi Ali Osman?"

"Allah gecinden versin."

"Öleceğim, öleceğim, itler gibi öleceğim. Ölürsem Ali Osman, mezarımın taşına yazdırın, deyin ki: Süleyman deyin, Kadir Ağa'nın eski tutması Süleyman deyin, beygirler gibi yaşadı, beygirler gibi öldü deyin. Aynen böyle deyin. Ali Osman! Ah Ali Osman ah!"

"Süleyman, benim babam."

"Ölürsem ardımdan ağlar mısın?"

"Ağzını hayıra aç benim babam."

"Ölürsek ardımızdan bir ağlayanımız bile yok Ali Osman. Biz nasıl adammışız ki bir ağlayanımız bile yok. Ölürsem hiç olmazsa sen ağla Ali Osman. Ağlarsın değil mi?"

"Süleyman, benim babam."

Halil, yavaş yavaş bulanıklıktan sıyrılıyordu. Yaşanılanla düşünülen arasında bir yerdeydi. Belirli aralıklarla bir yere vuruluyordu. Gözkapaklarını araladı. Süleyman başını Ali Osman'ın yattığı dövene vuruyordu.

"Ben kimim biliyor musun Ali Osman?" diyordu Süleyman.

Ali Osman:

"Kim olacaksın benim babam, bizim Süleyman'sın işte."

"Bilemedin, ben dümbüğün biriyim. Ben bir itim Ali Osman. İtim, it."

"Süleyman, yazık etme kendine babam."

"Bir kemik parçası atmışlar önümüze Ali Osman, al kemir

demişler bize. Kemiriyoruz kemiriyoruz bir tike et[1] gelmiyor ağzımıza. Çünkü etini yemişler, kemiğini de bize bırakmışlar. Çünkü biz itiz, it. İşte bizim hayatımız Ali Osman. Yaa! Anladın mı şimdi ben neymişim?"

"Benim babam!"

"Söyle ben neymişim?"

"Böyle yapma benim babam. Süleyman!"

"Ben neymişim, onu söyle."

"İtsin benim babam, itsin."

"Kimin iti?"

"Niye böyle yapıyorsun Süleyman?"

"Kimin itiyim onu söyle. Kimin itiyim?"

"Allahın itisin işte benim babam."

"Bilemedin işte, ben Kadir Ağa'nın itiyim."

Kafasını daha hızlı vurmaya başladı. Ali Osman tuttu.

"Çocuk olma Süleyman. Çocuk olma benim babam."

Hıdır hiç kıpırdamadan yatağında cıgara içiyordu. Süleyman yüksek sesle ağlamaya, kendini yerden yere atmaya başladı.

"Bırakın beni, ben gideceğim. Durmam artık, durmam. Gideceğim ben. Tutmayın beni. Allaaaah, Allaaaah!"

Ali Osman ile Derviş kaldırmaya uğraşıyorlardı Süleyman'ı.

"Be kardaşım," dedi Hıdır, "madem kaldıramıyor, niye içer bu adam? Ali emmi, Derviş dayı, bırakın şunu Allahaşkına. Bırakın kalsın orda."

Süleyman:

"Bırakın beni tutmayın. Ben kendimi asacağım. Kendimi öldüreceğim ben. Bırakın!"

Hıdır:

"Bırakın şunu, bırakın da öldürsün kendini, assın. Nasıl asıyormuş görelim."

Ali Osman:

"Süleyman, benim babam."

Hıdır:

---

(1) **Bir tike et:** Kuşbaşı büyüklüğünde et parçası.

"Üstüne düşmeyin Ali emmi. Bırakın keratayı kalsın orda. Üsteledikçe nazlanıyor."

Zorlandıkça direniyordu Süleyman. Kalkmak istemiyordu yerden. Hıdır öfkeyle atladı ranzadan.

"Nedir bizim çektiğimiz be? Her gün her gün olur mu bu? Lan Süleyman, lan dümbük! Kalk lan Allahsız! Kalk!"

Süleyman:

"Bırakın beni. Ben gideceğim. Durmam burda. Beni dövüyorlar."

Hıdır, Ali Osman'la Derviş'i bir kıyıya itti. İki kolundan tuttu Süleyman'ı, kapıya sürükledi.

"İşte kapı pezevenk, işte kapı! Gidecek adam çeker gider. İşte kapı. Madem dövüyorlar seni, madem dayanamıyorsun, işte kapı. İçmeyinen neyi başedeceksin Allahsız? İşte kapı, çık git."

"Gideceğim, siz de göreceksiniz. Ben kimsesiz bir adamım. Beni dövüyorlar. Onun için kendimi öldüreceğim."

Hıdır, ucuna mantar takılı bir kama çıkardı cebinden.

"Al lan sana kama. Öldür kendini. Öldür haydi."

Süleyman kamaya baktı.

"Al..." dedi Hıdır, kucağına attı.

Süleyman dudaklarını sarkıttı, ağlamaya başladı.

Hıdır:

"Öldürsene kendini dümbük. Haydi öldürsene."

Hıdır sık sık soluyordu. Terlemişti, sapsarı kesilmişti.

"Bizim sıkıntımız bize yeter. Bir de senden çektiğimiz nedir yahu? Biraz düşünsene. Vallaha Ali emmi, hep sen yüz verdin bu dümbüğe. Götünün kılı ağarmış, çocuk değil artık. Kendini öldürecek adam kimseye demeden öldürür kendini. Gidecek adam da çeker gider. Arap Seyfi nasıl gitti? Öyle gider. Nedir bu içmeler, ağlamalar? Ben bu kadar gurbet gezdim böylesini görmedim arkadaş. Kalk lan Süleyman! Kalk git haydi!"

Süleyman:

"Benim ne anam var ne babam."

Hıdır, hiç acımadan bir tekme vurdu Süleyman'ın böğrüne.

"Hık!" diye kıvrıldı Süleyman.

"Anaam!" diye böğürdü.

Ali Osman:

"Yapma Hıdır, yapma benim babam. Yazıktır."

Süleyman:

"Anaaa! Anaa! Beni dövüyorlar anaa! Herkes beni dövüyor."

Hıdır:

"Kalk lan dellek, kalk yat. Yoksa seni oğlak boğazlar gibi boğazlarım."

Tir tir titriyordu Hıdır. Yere düşen kamasını aldı.

"Haydi lan, yat artık."

Kolundan tuttu, çekti. Kıçına bir tekme vurdu devirdi. Süleyman emekleyerek yürüdü biraz. Hıdır bir tekme daha vurdu beline. Ali Osman ile Derviş kaldırdı, Süleyman'ı ranzasına çıkardılar.

Hayvan gölgeleri duvarlarda oynuyordu. Karanlık bir bulut ağır ağır abanıyordu üzerlerine. Halil, Hıdır'ın duruşunu, cıgara içişini seviyordu. Terli alnını siliyordu. Hıdır. Sık sık soluyordu.

"Süleyman böyle mi olacaktı?" dedi Ali Osman.

Hıdır yaklaştı:

"Ali emmi," dedi, "ben kötü adam değilim Ali emmi. Gerekirse arkadaş için canımı bile veririm ben. Ama bu Süleyman'ın yaptığı iş değil. Usandık artık. Biz zaten usanmışız canımızdan. Hepimizin derdi var. Hepimizin canı sıkılıyor. Hepimizin hayatını zehir eden bir şey var Ali emmi. Bununki iş değil. İçmeynen, ağlamaynan hayatını mı kurtaracak hıyar?"

Ali Osman sesini çıkarmadan dinliyordu.

Halil, gözlerini kırlangıç yuvasına dikip bakıyor; "Kırlangıçlar gitti," diyor ve uyuyor. Hıdır ranzasına çıkıyor. Ali Osman uyuyor; herkes uyuyor. Yalnız Derviş kalıyor, işeyecek hayvanları bekliyor. Uyuyanlara bakıyor.

Bir öküz işiyor. Teneke kutuyu tutuyor altına. Süleyman'a acıyor. Bekliyor Derviş. İşeyecek öküzleri, atları ve katırları bekliyor. En çok öküzler işiyor; en çok onlar var çünkü.

Sırtı gidişiyor[1], tırmalarcasına kaşıyor. Sırtını, usul usul kaşıyacak bir kadın düşünüyor sonra.

Bir ev, bir kadın, çocuklar...

Bunlar çok uzak birer düştür. Acınıyor.

"Çocuklar," diyor, "kadın," diyor, "ev..." diyor Derviş, gülüyor. Acı acı içini çekiyor. Doğu Anadolu'nun bir köyünde, anasının babasının ellerini öpüşünü, yola çıkışını, büyük umutlarla buralara gelişini anıyor. Anası, babası, hısım akrabaları ve Derviş... O geliş... Her yılın sonbaharında gidecekmiş gibi bir duyguya kapılırdı. Alacağı şeyleri düşünür, karşılanacağını, evlerinin önündeki taşlı toprağı, bıraktığı çocukların büyüdüğünü, evlendiklerini kurardı. Çok güz geldi geçti ve Derviş... Neden her yılın sonbaharında sıla özlemi içini yakar? Neden o ılık sızıyı, hüznü duyar? Ve o zaman neden kuşların ötüşü dokunur Derviş'e?

Büyük umutla, toprak ve sıla. Derviş gülümsüyor. Sanki yıllar önce anlatılmış bir masaldır bu. Çocukluğundan bugüne kalmış, birtakım kıpırtıları hüzün dağıtan bir acı bir masaldır. Düşündükleri de o masaldan bir bölümdür. Çok güz gelecek, çok çiçekler açacak, solacak, kuşlar gelecek, gidecek ve masal böyle sürecek.

Koynundan bir çıkın çıkardı. Açtı. Kat kat olmuş bir onluk, bir beşlik. Önce onluğu, sonra beşliği fenerin aydınlığına tuttu. Bir süre baktı, evirdi, çevirdi, uzaktan, yakından baktı. Sonra katladı, çıkınına koydu.

Öküzler sabaha karşı sık sık işiyorlar. Birkaç kutuyu birden altlarına tutuyor. Yeniden düşünmeyi deniyor, olmuyor. Çünkü hayvanlar üst üste işiyorlar.

Halil uyandı. Hıdır katırları tımar ediyordu. Hayvanlar istekli ağız şapırtıları ile yemlerini yiyorlardı. Derviş horluyordu. Ali Osman'ın, Süleyman'ın ranzaları boştu.

"Uyandın mı kardaş?" dedi Hıdır.

"Kolay gele..." dedi Halil.

"Eyvallah kardaş, haydi sen git ekmeğini ye de yola çıka-

(1) **Gidişmek:** Kaşınmak.

lım."

"Konuştun mu Süleyman'la?"

"Konuştum."

Halil acele giyindi, indi Kapıyı açınca durakladı.

"Oooo!" dedi "yağmur yağmış yahu."

"Biraz serpelemiş."

Yağmur, toprağı, çitleri, duvarları sevilesi bir renge boyamıştı. Böylesi daha cana yakın ve içten görünüyordu. Sırasını bekleyen birkaç yağmur bulutu başka yerlere uçuyorlardı. Serin, ürpertisi tat veren bir esinti Halil'in gönlüne doluyordu.

Tulumbayı gürültüyle çekerek elini yüzünü bol suyla yıkadı. Su, koşarcasına tulumbanın ağzından boşanıyordu. Yüzünün ıslaklığıyla birleşen serinlik bir canlılık kazandırıyordu Halil'e. Beyaz horozu gördü. İbikleri ne güzel bir kırmızıydı. Yumuşaktı. Isırası geliyordu Halil'in. Kabararak geziniyordu. Yağmur sonrasının diriliğini yayan bu sabahta, her şeyin yaşayan, devingen bir havası vardı.

Aşevinin bacasından duman tütüyordu. Eksikliğini duyduğu bu muydu? O dumanla görüntü tamamlanıyordu sanki. Doldu; yaşamanın, var olmanın acılığını duydu. Bastığı yeri çökertecek değin sağlam ve güçlü sayıyordu kendini. Kalın ve kaba görünüşlü postalları, asker giysileri başka bir ağırlık veriyordu ona.

Aşevi karanlıkçaydı. Ali Osman, Süleyman ve Muhitti, çorba dolu bir karavananın başına toplanmışlardı.

"Selamaleyküm!" dedi Halil.

"Aleykümselam!" dediler.

Ali Osman:

"Bir kaşık al da gel."

Halil, sepetten bir tahta kaşık aldı, Ali Osman'la Süleyman'ın arasına oturdu.

Muhittin:

"Sana para versem de bana yüz gram bayram şekeri alsan."

Halil önüne ekmek doğruyordu.

"Bayram şekeri mi?"

"Bayram şekeri."
Ali Osman:
"Hıdır tımarı bitirdi mi?"
Süleyman:
"Ben bildim bileli şeker hastasıdır bu dümbük."
Muhittin:
"N'apalım kardaş, can bu, istiyor işte."
"Olur," dedi Halil.
Muhittin:
"Unutma ha. Hıdır'a kaç kere söylediysem unuttu."
Süleyman:
"Sevdalı adam senin şekerini düşünür mü?"
Ali Osman:
"Benim babam, madem Hıdır'nan gidiyorsun, sana şunu deyim: Hıdır hastadır benim babam; ciğerlerinden hastadır. Ağır yüke pek gelmez."
Süleyman:
"Ağa bilse hemen çıkarır işten. Ağır iş oldu mu idare ediyoruz aramızda."
Halil üzüldü buna. Hıdır'a sevgisi çoğalıverdi birden.
Çorbalarını içtikten sonra ambara gittiler. Akşama hazırlanmış buğday çuvallarını Çiftatlı'ya yüklediler. Hıdır katırları koşuyordu. Muhittin, Halil'in kaputunu getirdi.
"Bu çok iş görecek," dedi, sonra da usulca: "Bizim şekeri unutma ha!" diye fısıldadı kulağına.
Güldü Halil.
"Haydi Halil," dedi Hıdır.
Halil bindi arabaya.
"Eyvallah!" dediler. Araba kımıldadı.
Ali Osman:
"Haydi yolunuz açık olsun."
Kadir Ağa damda göründü. Her zamanki gibi durgundu. Ellerini ardına bağlamıştı. Süleyman'la Derviş, her biri kapının bir kanadını tutmuşlardı. Araba aralarından geçti.

Bu sessizlik ne güzel bir örtüdür. Evler, uslu çocuklar gibi gerilerde kalıyor. Hiç gürültüleri yok. Kapıların önünde tavuklar var, horozlar var, bir cana yakınlık var. Her sabah böylesine güzel ve sevimli midir?

Bekçi Musa dibek taşında uyumuştu. Araba tıkırtılarıyla uyandı ve hemen düdüğüne sarıldı, çaldı. Araba yanından geçerken ayağa kalktı.

"Merhaba Musa dayı!" dedi Halil.

"Merhaba, merhaba kurban. Sen hoş geldin."

"Hoş gördük dayı."

Hıdır:

"Yine uyuyordun ha Musa dayı."

"Ne uyuması be kurban, oturuyordum vallaha."

Araba Musa'yı bırakıp gidiyordu. Tarlalar, tarlalar, tarlalar... Alabildiğine, görebildiğine, duyabildiğine tarlalar. Hıdır, bir çuvalı sırtına attı.

"Serin," dedi.

Halil kaputunu uzattı.

"Al bunu giy kardaş."

"İstemem Halil."

Giderek, bulutların arasından mavi, parlak, cam gibi bir gökyüzü açılıyordu.

"Bu on yıldır gurbet çekerim," dedi Hıdır.

Arkalarında kalan köy, bulanık bir görüntü içindeydi. Yavaş yavaş açılıyor, güneşleniyordu.

4

Ne zaman ağaçlar sevinçlerinden deliye dönerler, sevinçlerinden yaprak olurlar, çiçek olurlar, dallarını tüm içtenlikleriyle süslerler; Malaçça o zaman güzeldir. Kır çiçekleri göverir, çiğdemler, mineler, türlü türlü otlar fışkırırlar, serpilirler; Malaçça o zaman güzeldir. Kırlangılar döner, leylekler döner; artık Yüreğir toprağı tüm güzellikleriyle uyanır. Mavi gözlü çiçeklerinde,

türkülerinde, oyunlarında, halaylarında bir sevda yaşar artık. Yüreğir toprağında bahar, Yüreğir toprağında sevdadır. Koyunların, kuzuların melemelerinde, renk renk yağlıkların oyalarında, boncuk boncuk bir gözyaşının, buruk bir yaşamanın ezgisi başlar. Ellerin kınasında, saçların örgüsünde Yüreğir toprağının umudu göverir.

Ne zaman gelinaliler boylanır, tepelerinde bir sarı çiçek patlar, ne zaman ak bulutlar yalnızca gökyüzünün süsü olur, Yüreğir toprağında bahardır. Baharına susamış dallarda, beyazın yanı sıra bir yeşil yürür. Kırmızının yanına bir mavi konar, dellenir. Yaşamanın tüm özlemlerini kanatlarına doldurmuş bir kelebek gelir, mutluymuş sanısını veren bir çiçeğe konar. Çiçekler ondan sonra güzeldir. Böcekler, kanatlarında iyi ve ılık günleri getirirler. Her benek bir isteği, her renk bir özlemi, bir yaşantıyı özetler. Her arı bir bahar türküsü, her türkü bir sevda belasıdır. Çünkü umut, baharla birlikte gelir Yüreğir toprağına, güzle birlikte gider.

Yağmur sularıyla dolu hendeklerde, beyaz, bembeyaz su çiçekleri açar. Yaşamak, sevmek ve hüzün ondan sonra güzeldir.

Malaçça bu ıssız güzelliklerinin altında bir giz saklar. Çocuklar buruk bir masal tadı duyarlar ondan. Yaşlılar dalgın ve üzgün eski günleri düşünürler. Dalların kıpırtısı, kuşların ötüşü ve kırların ninnilenmesi, içten içe bir sızıyla Malaçça'nın öyküsünü anlatır.

Yıllar önce, Malaçça köyünde, kahvesini kâğıt paralarla pişiren, cıgaralarını kâğıt paralarla yakan çok zengin ağalar varmış. Bu ağaların güzel güzel, şişman şişman karıları, baysal bir yaşantıyı sürdüren çocukları varmış. Büyük büyük konaklarda otururur, kuştüyü yataklarda yatarlarmış.

Derler ki: Malaçça toprağına taş düşse altın olurdu.

Öte yanda, yoksullar da yoksulmuş. Ayakları yalın, başları kabakmış, ama yılmadan çalışırlarmış Allahın toprağında. Allahın toprağında kan kusarcasına çalışırlarmış.

Bizim ağalar eğlenirlermiş. İstanbullara gider, Adanalara gider, tek başlarına sazları kapatırlarmış, barları kapatırlarmış.

"Adanalılar geldi" dedirtmek için her bir işi yaparlarmış. Kumar oynarlarmış, karı oynatırlarmış, eğlenirlermiş. Bunlar böyle yaparlarmış ama, köylü de yiyecek ekmeğini zor bulurmuş. Bir kısmı hastalıktan, bir kısmı da sabırsızlıktan ölmüş. Ağalar, kendilerini kaptırdıkları bu eğlenceli yaşantıdan ellerini çekememişler, akılları fikirleri ordaki kadınlarda, ordaki içkilerde kalmış. Köylüyü, evlerini, işlerini unutmuşlar. Ve bir gün, tarlaların bir kısmı elden çıkmış. Derken tarlalar tamamen satılmış ona buna. Gün gelmiş, alacaklılar dayanmış kapılara. Konaktı, bahçeydi, arabalardı, atlardı, hepsi başkalarının olmuş. Malaçça'nın toprağı kalmamış. Dolay köylerin ağaları aralarında paylaşmışlar. Köylü de kendine başka bir yurt aramaya karar vermiş. Ve bir gün göç başlamış. Her biri bir yana dağılmış. Her giden Malaçça'nın öyküsünü götürmüş, Malaçça'nın türküsünü götürmüş.

O gün bu gündür, Malaçça toprağında kangal biter, ot biter, çiçek biter. Bir zamanlar bülbüllerin ötüştüğü bağlarda baykuşlar ötüşür. Toprak kendiliğinden evrenin renklerini kusar, kendiliğinden kurur. Orası ıssız bir ülkedir ki, adama inceden inceye bir korku verir. Dolay köyler bilir bunu, bunu konuşurlar.

Malaçça'da bir dede vardır. İsmine Sadık Dede derler. Her yılın baharında köylüler oraya akın ederlerdi. Horozlar kesilir, mumlar yakılır, dilekler sıralanırdı. Ebegümeci toplanırdı, gelinali, kangal toplanırdı orda. Bu, her yıl yenilenen tatlı bir oyundu.

Son yıllarda, bağlar tarla yapılmış, ekilmeyen yerler ekilmiş ve böylece o boşluk doldurulmuştu. Ama bir şey var ki, o dolay köylüklerin aklından çıkmıyordu; köylerinin bir gün Malaçça'ya döneceği gerçeği. Çünkü bütün köylerde, ağaların tutumu, o günden güne, eski Malaçça ağalarının tutumuna kayıyordu.

"İşte böyle oğlum," dedi Uzun Mahmut. "Malaçça hikâyesi böyle."

Oğluyla örtmenin duldasında[1] oturmuştu Mahmut. Çocuk, o eski havanın etkisinden kurtulamamıştı daha.

---

(1) **Dulda:** Gölge.

"O ağalar n'olmuş baba?"

"O ağalar ını? O ağalar başlarını almışlar, çoook çok uzaklara gitmişler oğlum."

"Ya baykuşlar?"

"Baykuşlar orda oğlum, hâlâ Malaçça'da. Orda öyle gözlerini açmışlar bekliyorlar, gözleri hep burda, bizim köyde. Bir gün de buraya gelecekler oğlum. Şu gördüğün her şey baykuş olacak o zaman. Guuk guuuk ötecekler. Her ötüşlerinde bir adam ölecek. Kimse kalmayacak köyde, herkes kaçacak. Kaçmayanlar da ölecekler."

Çocuk korkuyla babasına bakıyordu.

"Biz de ölecek miyiz baba?"

"Öleceğiz oğlum. Baykuşlar ötecek ve hepimi öleceğiz."

Uzun Mahmut'un kızı Emine iyi biliyordu ki, babası neye kızsa, kime içerlese, Yenice'nin Malaçça'ya döneceğini, baykuşların geleceğini ve herkesin öleceğini söyler ve bunda bir avuntu bulurdu. Alışmıştı buna. İncecik bir kızdı Emine. Babasının anlattıklarını dinlemiyordu hiç. Durmadan köpüren sabunların arasında elleri çamaşırları çitiliyordu. İrili ufaklı binlerce öküz gözü, birbiri içinde, renk renk, parlak bir dünya olmuştu. Her kabarcıkta bir çiçek, bir gökyüzü ve Emine vardı. Çevrenin tüm renkleri kabarcıklara dökülmüştür. Yeşildi, maviydi, kırmızıydı; kabarcıklardan biri patlıyor, hemen yanında bir yenisi oluşuyordu.

Evleri, birbirine bitişik beş damın en ucundaydı. Yol yanlarından geçerdi. Pencerelerinde beş demir vardı ve yola bakıyordu. Her evin önünde bir çalı yığını, bir tezek kümesi vardı. Tenekelerle çevrili helayı beş ev ortaklaşa kullanıyordu.

Bilekten bağlı beyaz donuyla Bekçi Musa göründü kapıda. Leğende tazı yıkıyordu anası. Torunu Ali'nin tazısıydı bu. Tavuklar, o alışılmış umursamazlıklarıyla çalı yığınlarının diplerini eşeliyorlardı.

Güvercinliğe baktı Musa.

"Ali'min tazısını yıkıyorum," dedi kadın.

"Gurrik gurrik" dedi Musa güvercinlere. Emine'yi gördü.

"Ne o kız? Seni kaçırmamışlar daha."

Emine:

"Aman Musa emmi sen de."

Uzun Mahmut:

"Lan bu kadar uyku olur mu dümbük?"

"Dümbük sensin," dedi Musa ve helaya girdi.

Uzun Mahmut:

"Bu kadar uyuduğuna göre bari gece uyumasan."

Musa ıhlıya tıslıya:

"Bütün gece ayakta kolay mı oğlum? Senin gibi avrat koynunda yattığımız yok bizim. Kızını kaçırmasınlar diye kapını bekliyoruz."

"Benim kızımı kimse kaçıramaz. Sen beklesen de beklemesen de kaçıramazlar benim kızımı. Bütün gece uyuyormuşsun. Yalan mı bu?"

"Uyuyormuşum ha? Onu diyen de senin gibi dümbüğün biridir mutlak. Kulağın sağır mı lan? Sabaha kadar düüt düüüt öttürüyorum düdüğü. Avradın koynunda kulağın sağır mı oldu yoksa?"

"Bırak şimdi taşkalayı[1] Uyursun uyursun, uyandıkça da bir vırlatırsın düdüğü, sonra da dolandım durdum dersin. Bana mı yutturacaksın? Ben bilmem mi senin ne dümbük olduğunu?"

Musa'nın bir süre sesi çıkmadı. Ihlayıp tıslıyordu yalnız.

"Ben üşütmüşüm be Mahmut. İğinik[2] olmuşum," dedi sonra.

"Ben sana dedim, taşların üstünde uyuma dedim, dinlemedin. Bu atasözüdür, iyi dinle ve yazın taşa kışın da yaşa oturma. Karnın mı gidiyor?"

"Abooo! Vallaha sen sağır olmuşsun Mahmut, lan duymuyor musun? Bak, bak."

Yaptıklarına güldü Musa. Az sonra da çıktı.

"Gel hele Veli, gel hele kurban. Elime su dök biraz."

---

(1) **Taşkala:** Alay etmek, şaka yapmak, dalga geçmek.

(2) **İğnik:** İshal.

Veli kalktı, ibrikle su döktü Musa'nın eline.

"Halil'i gördüm bu sabah. Dök kurban, sen dökmene bak."

Uzun Mahmut:

"He ya, gelmiş. Darısı Ali'nin başına."

Musa:

"Amin amin! O günleri bir görsem."

"Görürsün be Musa. Bak Halil gitti, geldi. Dün gibi geliyor bana. Nerde gördün?"

"Değirmene gidiyorlardı. Hıdır'nan."

"Hıdır o hasta olan çocuk mu?"

"O."

Musa doğruldu.

"Ellerine sağlık Veli'm. Allah sana kara kaşlı kara gözlü bir nişanlı versin.

"Hadi be sen de."

Musa:

"İstemiyor musun lan dellek? Kara kaşlı kara gözlü bir kıza yok denir mi? Peki, sen bilirsin oğlum. İstemiyorsan bana versin Allah."

Uzun Mahmut:

"Zamanı gelince ben oğluma alacağım kızı bilirim. Değil mi yavrum?"

Çocuğun saçlarını karıştırdı.

Musa:

"Utanıyor namussuz, utanıyor."

Uzun Mahmut:

"Lan Musa, ekmek ye de gel, azıcık yarenlik edelim. Tütününü de getir ha."

Az sonra Musa, elinde bir dürük ekmekle geldi. Tütünü Mahmut'un önüne koydu.

"Sar kurban," dedi.

Mahmut ellerini üstüne sildi. Paketi kucağına koydu, sarmaya başladı.

"Benim tütün dün akşamdan bitti be Musa. Bugün hiç içme-

dim de başım dönüyor vallaha. Çakal Omar'ın düğünü olacakmış, öyle mi?"

"Yakında diyorlar. Veli, bir tas su versene kurban. Ekmek boğazımda kaldı."

Veli yekindi.

Uzun Mahmut:

"Çakal temiz çocuktur. Halime de iyi kızdır. Evlenme çağı geldi, geçti, fıkara hâlâ ağanın hizmetçiliğini eder. Ben çok acırım o kıza."

"Her şeyin hayırlısı demişler kurban."

"Öyle."

"Hasan Ağa ne demiş biliyor musun?"

"Ne demiş?"

Veli'nin getirdiği suyu içti Musa, ağzını sildi.

"Oğlum Omar demiş, biliyorsun ki bu bizim köyün demiş bir şanı bir de şerefi var demiş. Gel senin şu adını değiştirelim demiş."

"Adını mı?"

"He ya, adını. Şimdi demiş, dolay köylüler bizimnen kerçederler(1) demiş. Yeniceli Çakal evleniyor falan filan diye. Onun için gel demiş, biz senin şu adını değiştirelim demiş. İyi mi kurban?"

"Ben bu işi anlamadım."

"Bak n'apacakmış kurban, şimdi bizim Omar'ın adı Çakal ya, bu ayıpmış, bizim köyün şanına yakışmazmış bu. Tutacaklar bu Çakal'ı Aslan yapacaklar. Anladın mı şimdi?"

"Çakalı nasıl aslan yapacaklar yahu?"

"Hasan Ağa bu, yapar yapar."

"Peki Omar ne diyor bu işe?"

"Omar da: Olur mu ağam demiş, söylemeynen aslan olunsaydı yazıda yabanda çakal kalmaz aslan olurdu demiş. Hatta ve hatta demiş, şu bizim köyün bütün eşşekleri ve de öküzleri aslan olurdu demiş."

---

(1) **Kerçetmek:** Alay etmek.

"Bravo vallah şu Omar'a. Bu kadar sözü nasıl akıl edip de söylemiş."

"Omar dillidir ha, bakma sen onun öyle durduğuna. Dili iyi döner, bir konuşsun bir konuşsun valiye pes ettirir. Neyse efendime söyleyim..."

"Vay senin efendini eşşekler kovalasın. Lan sen bu sözü nerden öğrendin? Efendime söyleyimmiş... Söze bak."

"Bırak daşşak geçmeyi[1] be kurban. Hasan Ağa ne demiş onu dinle. Dinle de ellerde ne akıllar var, öğren. Be oğlum Omar demiş, senin adını ben koydum, ben değiştireceğim. Sen ufakken ben sana Çakal dedim, Çakal oldun. Şimdi de Aslan derim, Aslan olursun demiş. Duydun mu kurban?"

"Lan bu ne biçim iştir? Herif Çakal diyor Çakal oluyor, Aslan diyor Aslan oluyor. Pes vallaha. Bu işe ben şaştım arkadaş."

"Bu ağa işine akıl ermez kurban. Hasan Ağa kahvede söyleyecekmiş, arkadaşlar diyecekmiş, köyümüzün namusunu kurtarmak zamanı geldi diyecekmiş, bundan kelli Çakal Omar yok, Aslan Omar var diyecekmiş. Çakal demeyi yasak edecekmiş."

"Yapma be Musa. Biz n'aparız peki? Dilimiz alışmış Çakal'a, dönmez Aslan'a. Herif bunca zamandır Çakal, hemen Aslan olur mu? Ben yine Çakal derim, aklımda tutamamkine. Gülerim ben. Aslan Omar... Abooo!"

"Yaa, böyle işte."

Musa tütün paketini aldı kucağına.

"Kız Emine. Seni ne zaman kaçıracaklar kız? Mahmut, söz aramızda ya, senin kız da büyüdü ha."

"Kızıma söz yok arkadaş. Kızım bir tanedir benim. Emine'ın gibi kız var mı?"

"Biz kötü bir söz demedik ki kurban."

Mahmut da tütüne uzandı.

"Bir daha saralım, çünkü kış geliyor. Onu bunu bırak sen, kış ananızı belleyecek bizim. Dert büyük kardeş, dert büyük bu yıl."

---

(1) **Daşşak geçmek:** Dalga geçmek, alay etmek.

"Benden de al o kadar kurban. Delik büyük yama küçük. Bizim oğlan kaç aydır askerde, on iki lira göndermişim yalnız N'apar, n'eder bilmem."

"Gurbette parasızlık zordur arkadaş."

"Benim Ali'm soğuğa da dayanamaz."

"Kış dersen burnumuzun ucunda. Elde yok, avuçta yok. Eğil kulağına bir şey söyleyeyim, eğil."

Musa kulağını yanaştırdı; Mahmut sesini kısarak:

"Bak Emine'm büyüdü Musa, gelinlik kız oldu, altında doğru dürüst bir donu yok. Geçen gün nasıl oldu da gördüm, yama içindeydi donu."

Musa acıyarak baktı Emine'ye. Çamaşırları seriyordu. Derin derin içini çekti Mahmut.

"Aah Musa ah! Gel de üzülme kardaşım. Üstelik de topalım, elimden bir iş gelmez. Elin kızları sandıklarını çehizlerle doldururken Emine'min sandığı tamtakır Musa; bomboş vallaha. İçim sızlıyor Musa, içim; bir şey yapacak gücüm yok çünkü."

"Hayırlısı be kurban."

"Kocadık Musa, kocadık. Hem de sakatlandık kardaşım. Yoksa ben avrat eline bakacak adam mıydım?"

"N'aparsın kurban? Kader bu. Kaderden başkası olur mu? Bunca yıllık avradımız kaçtı gitti de ağzımızı açtık mı? Ali'mle beni ortada bıraktı gitti. Hem kimnen gitti? Elin bitli bir tutmasıynan. Ben yine sesimi çıkarmadım. Çünkü bunları Allah gönderiyor bana. Bir düşündüğü var belki. Onun için bekliyorum; yoksa bu hayata can dayanmaz. Kışın neyse, gece dolanır dururum, düdük çalarım, tütün sararım, gündüz de uyurum. Ama yazın olmuyor. Gündüz Allah'ın sıcağında kazma döv, bir de gece gel köyü bekle. Uykusuz, yorgun. Olmuyor kurban. Gündüz bir saat, bilemedin iki saat uyku yetmiyor adama. Ben de napiyim, fırsatını buldum mu kıvrılıp uyuyorum bir köşeye. Musa uyuyor derler, horluyor derler, doğrudur hepsi. Ama yazın bu. Kışın gözüme uyku girmez. Dolanır dururum, kapı kapı dolanırım. Amma ve lâkin yaz oldu mu iş değişir. O zaman Musa hem osurur, hem öksürür, hem de uyur. N'apsın Musa uyumasın da? Koca-

dım artık kurban, kocadım, dayanamıyorum. Bir bakıyorum kendimden geçmişim. On beş yıldır bu köyü beklerim. On beş yıl bu, dile kolay. Avrat beni bırakıp gitti, ben o yıl bekçi durdum köye."

"Geç kalmışsın Musa, daha önce bekçi dursaydın senin avradı kaçıramazlardı."

Musa:

"Sağlık olsun, şimdi de senin kızı bekleriz."

"Kızımı kimse kaçıramaz. Musa. Onu telli duvaklı gelin edeceğim bir gün. Hayırlısıyla yuvadan uçursaydım yavrumu. Allah o günü de gösterseydi bana, başka bir şey istemezdim."

Uzun Mahmut dertli dertli başını salladı.

Bulutlar çoğalıyor, azalıyor, gidiyorlardı. Güneş bulutlara saplanıyor, yeryüzü parçalı ışıklara bölünüyordu.

"Havaların tadı kaçtı," dedi Mahmut.

Musa içini çekti.

"Bizim de kurban, bizim de."

Toprağın ıslaklığı yeni yeni kuruyordu. Alacalı bulacalı bir yol uzanıyordu yanlarından.

"Senin avrat nerde yahu, görünmüyor?" dedi Musa.

"Kel Hasan'ın avradına yardıma gitmiş. Ekmek yapıyorlarmış."

"Kel Hasan'ın da tadı yok kurban."

"O da gidecekmiş, öyle mi?"

Musa başını salladı.

Uzun Mahmut:

"Ben diyorum da kimse inanmıyor. Yenice Malaçça'ya dönmezse ben ellerimi keserim burdan."

"Kel Hasan Acem'in çocuklarını görmüş şehirde, çok iyilermiş. Onlar vermiş bu akılı Kel Hasan'a. Babasını kandırsa hemen gidecekmiş ya, tavlayamıyormuş Koca Mustafa'yı."

"Göçecekler kardaşım, göçecekler."

Emine çivitlediği çamaşırları silkip silkip asıyordu. Çok küçük su kıvılcımları yüzüne sıçrıyor, hoş bir tat veriyordu.

Musa ile babası konuşuyorlar, konuşuyorlar, sonunda gene kışa, kışın getireceği güçlüklere dönüyorlardı.

Oysa Emine en çok kışı severdi. Ne kazması vardı, ne kozası, ne de sıcağı. Ocakta tezek yanar, çalı yanar, kül kokar, tatlı, az dumanlı bir ılıklık içinde yün örer ve düşünürdü. Çocukluk yıllarında yaptığı evciklerin, bez bebeklerin doldurduğu düşler kurardı. O evin, o avlunun ve o bez bebeklerin aklında bıraktığı sevimliliği, geride kalmış bir mutu duyurabilecek bir dam düşündüğü olurdu. Kış gecelerinde elleri üşürdü Emine'nin. Çivitten masmavi olmuş elleri ve kış geceleri Emine'nin.

Halil...

Babası Halil'den söz ediyordu. Mertliğini, temizliğini anlatıyordu Musa'ya.

"Ben bilirim Halil'i," diyordu Musa.

Şimdi Emine'nin gönlünde, gönlünün toprağında tomurcukları yeni yeni patlayan yumuşak bir çiçek açılıyordu: Halil...

Askere gitmeden öncesini bilirdi. Kendisi gibi ince yapılıydı. Anılarında, birtakım parçalara ayrılmış, sislere bulanmış yüzünü, Halil'in yüzünü bulmaya çalıştı. O, güneşli tarlalarda, uzakta, yüzünü ve benzerliğini yitirmiş bir Halil'di. Bulamadı.

Halil, Halil, Halil...

O gün akşama değin Halil'in döneceği yolu gözledi. Aynada yüzüne baktı. Saçlarını taradı. Güldü, kendine uygun bir bakış, bir gülüş, bir duruş aradı. Türlü türlü biçimleri denedi. Hiçbirinde de güzel bulmadı kendini. Tedirgin oldu.

Karanlıklar, alışkın uslu oturuşlarıyla eski yerlerini almışlardı. Yemek yiyorlardı. Lokması elinde kaldı; uzak bir çiftatlının tıkırtıları geliyordu.

"Geliyor," dedi içinden.

Bir burukluk yüreğine yürüdü, orda kaldı. Ve Halil!..

5

Süleyman'la Derviş, yorgunluklarını tütün içerek çıkartıyor-

lardı taşın üstünde. Araba sesini ilk Derviş duydu.

"Geliyorlar..." dedi.

Süleyman;

"Bakalım kızla n'aptı?"

Araba göründü. Yaklaştıkça karaltılar daha iyi seçiliyordu. Hıdır cıgara içiyor, Halil de arabayı sürüyordu.

"İşler kötü!" dedi Süleyman.

Kapının kanatlarını açtılar.

"Selâmaleyküm," dedi Halil.

Hıdır susuyordu.

Araba ambarın önünde durdu. Hıdır indi, katırların koşumlarını çözdü, ahıra çekti. Halil ardından bakıyordu. Süleyman yavaşça:

"N'oldu yeğenim?"

"Ne n'oldu?"

"Hıdır?"

"N'olacaktı ki?"

"Görmüş mü?"

"Neyi?"

"Kızı canım."

"Bilmiyorum."

Derviş feneri getirmişti, bir çiviye astı. Ambarın kapısını açtılar, un çuvallarını taşımaya başladılar.

Derviş:

"N'olmuş?" dedi Süleyman'a.

"İşler kötü galiba."

Halil geldi yanlarına. Üstü başı un olmuştu. Çırptı birazını.

"Muhittin nerde?"

"Yatıyor."

"Hasta mı?"

"İğinik[1] olmuş."

Derviş:

(1) **İğnik:** İshal.

“Bugünlerde herkes iğinik oluyor.”

Süleyman:

“Kış geliyor da ondandır.”

Halil aşevine doğru yürüdü. Kaputunun kolları büyük bir rahatlıkla sağa sola sallanıyordu.

Karanlıktı aşevi.

“Muhittin Ağa! Ne o yahu, hasta mısın?”

“Sen misin Halil? Geldiniz mi?”

“Geldik ya.”

Karanlıkta bir yere çarpmamaya çalışıyordu.

Muhittin:

“Derviş feneri aldı, daha getirmedi dümbük. Bizim şekerden ne haber?”

“Ben de onu diyecektim sana. Yalan gelir vallaha...”

“Unuttun mu yoksa?”

“Unutmadım da bulamadım vallaha. İki dükkâna da baktım, yokmuş. Daha dün bitti dediler.”

“Şansımız yok kardaşım, şansımız yok. Şansımız olsaydı anamız kız doğururdu bizi. Yer içer, yan gelir yatardık. Hıdır n’aptı?”

“Bilmiyorum.”

“Biliyorsun, biliyorsun ya.”

“Yemek yok mu?”

“Kazanda çorba var. Söylesene, görmedi mi yoksa?”

“Bilmiyorum ben. Karavanalar nerde?”

“Ocağın yanında.”

Ocağın ateşiyle belli belirsiz aydınlanan karavanalardan birini aldı. Fenerin gölgeli ve ürkek aydınlığı tavanda, duvarlarda oynaştı. Derviş’in gölgesi kaydı içeri.

“Yahu dünya varmış,” dedi Muhittin.

Derviş:

“Işık gibi var mı kardaşım?”

Halil:

"Hıdır gelmiyor mu?"

"Bilmiyorum, oturmuş cıgara içiyordu."

"Ahırda mı?"

"He ya."

Halil, çorba dolu karavanayı orta yere koydu.

"Ben bir bakiyim şuna," dedi gitti.

Derviş:

"Lan Muhittin, karnın geçti mi lan?"

Muhittin:

"Sen ananı sever miydin Derviş?"

"Ana sevilmez olur mu kardaş, ana sevilmez olur mu?"

"Ölecek miyim nedir Derviş, hep anam geliyor aklıma."

Ahır da karanlıktı. Gözünü alıştırmak için duraksadı kapıda. Köşede, Hıdır'ın yerinde, ilk karşılaşmalarındaki gibi bir ışık bekleniyordu.

"Hıdır!"

"Buradayım kardaş."

"Ekmek yemeyecek misin?"

"Canım istemiyor."

"Bir şey yemedin ki."

"Canım çok sıkılıyor Halil, çok."

Yaklaştı Halil. Cıgara tutan elini alnına koymuş, sırtüstü uzanmıştı Hıdır. Gözlerini tavana dikmiş düşünüyordu. Halil, hiç ses çıkarmadan duruşunu, davranışlarını izledi Hıdır'ın. Karanlık çok şeyini yemişti. Acıları çoğaltan, içine durgunluk tohumları serpeleyen bir susmadan sonra:

"Halil!" dedi Hıdır.

"Buyur kardaşım."

"Halil, sana bir şey diyeceğim Halil. Diyeceğim ama kimseye demeyeceksin."

"Caiz mi kardaş?"

Hıdır içini çekerek doğruldu.

"Kimse var mı?"

"Yok. Feneri yakiyim mi?"

"İstersen yak."

Feneri yaktı. Ahır bir anda puslu bir aydınlığa çıktı. Bunu fırsat bilen bir at işedi. Tenekeyi altına tuttu Halil.

"Ben kaç yaşında varım Halil?"

"Bilmem ki. Kırk var mısın?"

Hıdır acındı.

"Otuz iki yaşındayım Halil. Ama bu gurbet anamı belledi benim. Otuz iki yaşındayım, tek bir arkadaşım bile yok. Arkamı verecek bir kimsem yok kardaş. Şu koskoca dünyada kendimden başka dayanağım yok. Terliyorum yine, anasını sattığımın işi."

Alnındaki terleri sildi.

"Sıcak mı Halil? Yoksa bana mı öyle geliyor?"

"Sıcak biraz."

"Cıgara yakar mısın?"

"Yakarım."

"Çık yanıma, daha iyi konuşuruz."

Yanına çıktı. Hıdır ağlayacak gibiydi.

"Ben dertli bir adamım Halil. Nasıl diyeyim sana, ben gönlümü bir feleksizin kızına kaptırmışım ki Allah'ım şaşmış. Dinliyor musun kardaşım?"

"Dinliyorum."

"Ben boku yemişim Halil. Ben iflâh olmam artık, biliyorum bunu."

Alnında göveren terleri siliyor, soluyor, burnundan ıslıklar çıkarıyordu.

"Ben bir iflahsıza vurulmuşum. Gönlümü bir vermişim ki teptilim şaşmış. Onun da bende gönlü var. Bu yedi yıldır nereye gitseler peşlerinden giderim. Bugün Yüzbaşı'ya bu sebepten gittim. Kızı bilirsin belki; Çandır Mustafa'nın kızı Aliye."

"Bilmez olur muyum? Buradaydılar bir zaman."

"Buradaydılar gittiler. İzlerini buldum, geldim buraya. Onlar da kalktı Yüzbaşı'ya göçtü. Göçtüler ya, beni de göçürttüler. Bu-

gün konuştum kıznan. Aah Halil ah! Bana ne dese beğenirsin? Sen erkeksen gel beni kaçır, yok ben erkeksem bekle, ben gelir kaçırırım, dedi. Buyur ağa. Bu sözün altından nasıl kalkılır? Gel de çık işin içinden."

"Ne duruyoruz? Gidip kaçıralım hemen."

"Benimle gelir misin?"

"Gelir misin ne demek? Ölürüm be. Bu gece, de, bu gece, yarın de, yarın. Ben arkadaştan canımı esirger miyim belledin?"

"Bunlar bizim oralı Halil. Ben Aliye'nin çocukluğunu bilirim. O zaman sümüklünün biriydi. Ben memleketten ayrıldıktan üç yıl sonra bunları Ceyhan'da gördüm. Toprakları olmadığı için ailecek göçmüşlerdi. Baktım bizim sümüklü, feriştahın kızı[1] olmuş, yüreğimin başı o zaman yandı işte."

"Kaçıralım."

"Şimdi düşünüyorum, haydi kaçırdık kızı. Kaçırmak kolay. Evvelallah ordunun içinde olsa girer alırım. Hem de tek başıma girerim, korkmam. Kardaşlarından falan çekindiğim yok. Ama nereye götüreceğim kızı? Kimin yanına? Bir kuruş param yok. Ev yok, hiçbir şey yok. Kaçırdık diyelim. Nereye götüreceğim kardaş? Sen bana bir akıl ver, yol göster, şunu yapalım de, söyle."

Halil kısa bir an düşündükten sonra, çaresiz baktı.

"Canımı iste canımı vereyim kardaş. Ama bu durumda benden akıl isteme."

"Söyle kardaşın ne bok yesin."

Halil boynunu büktü:

"Hiç tanıdığın falan yok mu Hıdır?"

"Yok."

"Benim de yok."

Sustular...

"Şimdi napacaksın Hıdır?"

"Bir yol var: Kızı dağlara kaçırmak Halil. Ölürsek de dağlarda ölelim."

(1) **Feriştahın kızı:** Meleğin kızı.

"Dağlara mı? Bu havalarda? Ölümüne gidersin Hıdır. Yazık olur sana kardaş. Gençliğine yazık olur."

"Bizde gençlik mi kaldı Halil? Bizi yalnız dağlar temizler, yalnız dağlar."

"Kamber dayıya söylesek mi?"

"O fıkaranın elinden ne gelir? Varı yoğu bir göz dam. Avuç içi kadar. Avradı var, oğlu var; nereye giderler? Nerede yatarlar? Olmayacak işe amin demeyelim."

"Bir desek. Belki bir yol gösterir bize."

"Hiç sanmam."

"Ben bir danışsam."

Kalktı, indi ranzadan. Başını önüne eğdi çıktı.

Kamber, çardağın önünde, Ali Osman'la oturmuş konuşuyordu. Bir ateş yakmışlar, ateşe de küçük bir çaydanlık sürmüşlerdi.

"Selâmaleyküm!.." dedi Halil.

Selâmını aldılar.

Ali Osman:

"Geldiniz mi benim babam?"

"Geldik emmi."

Yanlarında bir kütüğe oturdu.

Kamber:

"Dün akşam gönlünü kırdım Halil'im. Kusura bakma babam. Hiç istemezdim vallaha."

Ali Osman:

"Neyse, kapatın şimdi bunu. Hıdır naptı benim babam?"

"Kıznan konuşmuş."

"Yaa! Ne demiş bakalım?"

"Kız demiş ki: Gel beni kaçır, demiş."

"Bak sen işe."

"Yaa. Sen erkeksen gel beni kaçır demiş, yok erkek bensem, bekle, ben gelir seni kaçırırım demiş."

"Vallaha bravo şu Hıdır'a. Gördün mü Kamber?"

Kamber:

"Kız da tam demiş yani."
Ali Osman:
"Karasevda diye ben buna derim işte."
Kamber:
"Yedi yıl kolay değil bu zamanda."
Halil:
"Şimdi kaçıracak kızı."
Kamber:
"Kaçıracak mı?"
Ali Osman:
"Ihı ıhı!"
Halil:
"Kaçıracak; kafasına koymuş."
Ali Osman:
"Hıdır cılbağın[1] biri. Kaçıracak da nereye kaçıracak?"
Halil:
"Dağlara."
Kamber:
"Bu kışta!"
Ali Osman:
"Dellendi mi bu oğlan?"
Halil:
"Başka çarem yok diyor."
Kamber:
"Kendini bile bile öldürmeye kastı mı var? Zaten hasta."
Halil:
"Ben de dedim; bu kışta kıyamette olur mu dedim; dağlara kar düştü düşecek dedim; hasta falan olursunuz dedim."
Kamber:
"Ölürsünüz diyeydin."
"Onu da dedim, dinlemedi. Bir arkadaşım yok, bir hısımım yok, arkamı verecek bir kimsem yok, dedi. Ya alıp dağlara gide-

(1) **Cılbak:** Çıplak.

ceğim diyor, ya da kendimi öldüreceğim diyor."

Ali Osman:

"Kendini öldürecek miymiş?"

Kamber:

"Vallaha bu oğlan dellenmiş."

Ali Osman:

"Sevda bu kardaşım, adamı deli de eder divane de. Adamın gözünü kör bile eder.

Kamber:

"Sevda çekmiş gibi konuşuyorsun ha Ali Osman."

Ali Osman:

"Sevda üstüne çok dinlemişliğimiz var be Kamber."

Çaydalık fokurduyor, ağzından burnundan buhar çıkıyordu. Kamber, bir avuç kuru nane attı çaydanlığa.

"Dağlar adamı öldürür," dedi.

Halil:

"Yapacak başka bir şeyi yok ki dayı."

Kamber iki teneke tasa nane dolduruyordu.

Ali Osman:

"Şimdi bir parça şeker olacaktı ki, bunun tadı çıksın."

Kamber:

"Bir gün, iki gün, bilemedin bir ay bizde kalsın diyelim. Sonra n'apacak bu oğlan? Desene Ali Osman, sonra n'apar? Kaçırmak kolay. Ben bu yaşta giderim ardından Hıdır'ın."

Ali Osman:

"İş oraya kalırsa kolay. Ben de giderim. Aslan gibi Halil'imiz var, yürüdüğü yeri çökertir."

Kamber:

"Sonra n'aparlar? Hayatları zehir olur kardaşım."

Ali Osman:

"Doğru, gençliklerine yazık olur. Ev olmadan, para olmadan zor."

Kamber:

"Kolay değil. Bizim bir yorganımız, bir de çaydanlığımız vardı evlendiğimizde. Hıdır'ın yorganı da yok, çaydanlığı da, hiçbir şeyi de yok. İyi çocuk, has çocuk ama cılbak."

Ali Osman:

"Be'kardaşım kendi kızını verecekmiş gibi konuşma."

"Ben işin doğrusunu söylüyorum. Bu devirde her işin başında para gelir. Var mı pulun? Herkes kulun... Yok mu pulun? Cehennemdir yolun... Kızın da bir şeysi yok. Fakir kız, bilmem mi? Bohçasını alıp kaçacak. Ne var bohçada? Bok mu var? Üç yağlık, iki fistan; o kadar işte. Ben bu işe amin demem."

Ali Osman:

"Doğru vallaha. İkisine de yazık olur."

Kamber:

"Çıra gibi yanarlar."

Halil:

"Ben bunların hepsini dedim. Ama dinlemiyor. Dağlar da dağlar diyor, duruyor."

Kamber:

"İş, evle de bitmez. Kupkuru bir evnen n'olur?"

Ali Osman:

"Bitmez benim babam."

Kamber:

"Yiyecek ister, yatak ister, bilmem ne ister. İş yalnız evle bitse, söylerim biraz avrada, alır çocuğu gider. Kavalcı Hasan'a. Ben de ahırda yatarım."

Ali Osman:

"Yokluk işte. Olacak evin, olacak paran. Ne istiyorsun lan Hıdır? Diyeceksin, ev mi istediğin? Ev diyecek; al lan sana ev diyeceksin. Para mı? Para diyecek; al sana para, al, ne istersen al diyeceksin. Ne isterse vereceksin. Ama yok... Bu yokluğun gözü çıksın. Şunu diyecek alacaksın, bunu diyecek alacaksın. Öyle olsaydı ne iyi olurdu değil mi benim babam? Ama yok işte. Yok yok... yokluk bu."

İnce dallar külleniyordu. Sıcaklığı yüzlerine vuruyordu kır-

mızılığın. Ali Osman nanesini yudumluyor, düşünüyor, düşünüyordu. Uzun bir duraksamadan sonra Halil:

"Ağaya açsak mı?"

Kamber:

"Ağanın neyine? Ölmüşsün, evsiz kalmışsın, sürünmüşsün urnurunda mı onun?"

Halil:

"Ağa bizi düşünür be dayı."

Kamber:

"Uzun Mahmut'u iyi bilirsin. Yıllarca bu kapıda çalıştı adam. Ayakları lengerin altında kaldı kırıldı da adamın yüzüne bakan olmadı. Söyle baktılar mı? Adam tam kırk beş gün hastanede yattı da bir yudum su vereni olmadı. Yine sağolsun hükümet baktı fıkaraya."

Ali Osman:

"Bakmadılar benim babam, bakmadılar. Hastaneden döndükten kelli birkaç gün yoğurt gönderdiler, biraz da para verdiler, o kadar. Sonra unutuldu bizim Mahmut. Uzun Mahmut gibi çalışkan adam var mıydı bu Yüreğir toprağında? Onun gibi arabacı çıktı mı daha? Yüz otuz, yük kı[illegible] kiloluk tırlık hararların[1] altına girdi mi, duman attırırdı ortalığa. Onun gibi arabacı yoktu benim babam. Bir daha da gelmez öylesi. Ama şimdi karısının, kızının eline bakıyor adam."

"Ağa, Mahmut derdi de başka demezdi eskiden. Şimdi niye demiyor, dese ya. Demez... çünkü işi bitti, çünkü topal oldu Mahmut, elden ayaktan düştü çünkü."

Ali Osman:

"Şimdi sabahtan akşama kadar örtmenin gölgesinde oturur, düşünür babam düşünür. Avradı bir tütün alırsa içer, almazsa öyle bekler."

Halil:

"Peki n'olacak şimdi, n'apacak Hıdır?"

Kamber:

---

(1) **Harar:** Çuval, küfe.

"Bizim elimizden gelen bir şey yok Halil."
Ali Osman:
"Elimizde olsa da yardım etsek benim babam. Biz istemez miyiz ki içimizden biri yuva sahibi olsun?"
Kamber:
"Olsa canını vermeyen namussuzdur kendi payına."
Halil ayağa kalktı. Dudaklarını kemirerek düşündü bir süre.
"Dayı," dedi, "sen şimdi bir aylığına veriyor musun evi?"
"Bir aylığına mı? Vereyim vermeye, ama sonu n'olacak?"
"Sonuna karışma sen."
"Bir şey olsa, yine bizim içimiz sızlar be Halil'im."
Ali Osman:
"Sonları iyi gelmez yavruların."
Halil:
"Şimdi sen bir aylığına evi verdin demek, çocukları da Kavalcı Hasan'a yolladın; tamam mı?"
"Bir evnen iş bitiyorsa tamam. Ama olmaz ki..."
"Sen evi verdin, öyle mi?"
"Verdim."
"Şimdi eyvallah öyleyse."
Hızlı adımlarla uzaklaştı.
Süleyman hayvanların yemini değiştiriyordu. Hıdır, yerinde, eski sessizliğini koruyarak cıgara içiyordu. Halil girdi. Hıdır'ın yanına çıktı. Yavaşça:
"Kamber dayı bir aylığına veriyor evi," dedi.
"Gereği kalmadı Halil."
"Niye?"
"Fikrimden döndüm çünkü."
"Döndün mü?"
"Döndüm."
Günlerden beri içinde tuttuğu sıkıntısını pofladı. Donuk gözleriyle baktı Halil'e. Dokunaklı ve çok eski bir sesle:
"Caydım, dedi, "düşündüm, taşındım, bu işin olur yanını bu-

lamadım kardaşım. Kendimizi boşuna aldatmayalım. Bu işin olacağı yok. Kaçırdık el kızını, el evine soktu. Sonra? Sonrası yok işte. En iyisi yüreğine taş bacaksın. Bizim yiyebileceğimiz bok değil bu kardaş. İyisi mi elâleme rezil olmadan namusumuznan cayalım bu işten. Varsın erkek bellemesinler bizi. N'apalım kaderimizde bu varmış, bunu çekeriz."

Derin derin içini çekti, sevgiyle baktı Halil'e;

"Sağol sen. Hiç olmazsa bir arkadaşımız, bir kardaşımız var diye avunuruz. Bel bağlanacak bir arkadaşımız var deriz."

Derviş gürültüyle girdi, gülüyordu.

"Haberiniz var mı yahu? Çakal Omar'ı Aslan Omar yaptılar..."

Süleyman ters ters baktı. Sus işareti yaptı. Derviş'in gülmesi yüzünden uçtu. Süleyman'a sokuldu.

"Ne var?"

Süleyman Hıdır'ı gösterdi.

Derviş:

"N'olmuş?"

"Sus!"

Derviş ürkerek Hıdır'a baktı.

Halil:

"Karavanayı koymuştum kaldı. Sen ekmek yemeyecek misin?"

"Canım hiç istemiyor."

"İki kaşık alsan bari."

"Sen yedin mi?"

"Seni bekledim, gelmeyince ben de yemedim. Sen gelirsen yerim, yoksa yemem."

Hıdır kabul etti, çıktılar.

Derviş hemen:

"N'olmuş anlatsana?"

"Galiba kızı kaçıracaklar."

"Yaaa!"

"Öyle sanıyorum. Çakal'ı n'aptılar dedin?"

Derviş'in gülmesi tuttu.

"Bizim Çakal'ı aslan yaptılar yahu."

"Deme."

"Vallaha. Sen orda olacaktın da görecektin. Gülmekten patladık. Hasan Ağa çıktı ortaya, ey millet dedi bundan kelli dedi, köyümüzde Çakal Omar diye bir mahluk yoktur, Aslan Omar diye bir aslan vardır dedi."

"Bak sen işe."

"Millet kırıldı gülmekten."

"Evlensin biz açıkta kaldık be Süleyman."

Bir öküz işiyordu. Derviş kutuyu altına tuttu.

Hıdır ile Halil, kapının önündeki taşa çömelmişlerdi. İkisinin de canı sıkıldı.

"Sen gençsin yine," dedi Hıdır, "sağlamsın. Hastalığın mastalığın da yok. Ama ben hastayım kardaşım; hem hastayım hem sevdalıyım. Bir adamın başında bu iki dert oldu mu, iflah olmaz. Benim derdim çok Halil. Anlatmaynan bitmez. Biz Mardin'liyiz. Babamın elli dönüm tarlası vardı zamanında. Bir de bağımız. Bizse on kardaştık. Dördü kız, altımız erkek. Elli dönüm toprak kime yeter, kimin karnını doyurur? Büyük kardaşlarımız yaşlıydı. Tarlayı ve bağı onlara bıraktık, biz dört küçük kardaş başımızı aldık gurbete çıktık. Gurbet zor Halil. On yıldır bu acıyı çekerim ben. Sıla gözümde tüter gidemem. Babaocağı, o eski günler gözümde tüter kardaş. Evimiz vardı, öküzlerimiz vardı, ineklerimiz vardı. Fakat o kadar adama ne yeter? Arasıra aklıma düşüyor babaocağı, yüreğim sızlıyor kardaş."

O anlatırken, Halil de birtakım görüntüler kuruyordu. Kendi evleriyle -evlerinin önündeki ağaçla- Hıdır'ın anlattıklarını birleştiriyor, düşünüyordu. Dağ başlarını sislere veriyordu Halil. Çok gerilerde bir yalnızlık ağacı buluyordu. Sonra sisler çoğalıyor; perde perde bir laciverdin ardında yitiyordu düşündükleri.

Hıdır:

"Her istediğimiz kursağımızda düğümlendi Halil. Böyle olunca da hayatın ne tadı kalıyor ne de tuzu. Sevda acısı nedir, bilir misin?"

"Yok."

"Sevda başkadır Halil. Adamın içini yakar, başını döndürür. Kan kusturur Halil, kan. Hele tutma milletine hiç yaramaz. Tutma milleti demek esir milleti demektir Halil. Bundan dolayı da bizim için felaket olur. Ama n'aparsın ki bizim de sevdaya açık bir yüreğimiz var. Biz de insanız, ama evimiz yok. İnsan evsiz olur mu? Daha geçen kış bizim ağanın ortanca oğlu Sırrı Efendi, yüz bin liralık otelini kumara basmış. Hem de bir gecede. Yüz bin lira bu; yüz lira değil."

Oyuna dalmış çocukların sesleri geliyordu. Bağırıyorlardı. Aydınlıkları yüzlerini yaladı sonra.

"Şimdi çocuk olacaktık," dedi Hıdır.

"Ben onun da hayrını görmedim be Hıdır. Öksüz büyüdük el kapılarında."

"Sen Arap Seyfi'yi tanır mısın?"

"Tanımaz olur muyum? Benim iyi arkadaşımdı o."

"Öyle ya, kaç kere senden söz etti. Senden iyi olmasın o da çok iyi çocuktu. Her gün canı sıkılırdı. Bir gece çekti gitti."

"Ben kızdım ona. Adamın ağası döver de söver de. N'olur yani iki tokat atmayınan. Bana da git dediler; olur mu?"

"Ben karışmam böyle işlere."

"Ağamı çok severim ben Hıdır. Öl dese ölürüm vallaha. Taa ufacıktan beri yanındayım, bu kapıda büyüdüm ben, ne gördüysem burda gördüm. Kursağımda ekmekleri var."

"Ben karışmam. Sana ne git derim, ne kal. Çocuk değilsin artık. Canın isterse gidersin, istemezse kalırsın. Bu senin bileceğin bir iş kardaşın. Yalnız şunu deyim sana: Kapıdan kapıya, işten işe, insandan insana fark vardır. Bunları sen seçeceksin işte. İyiyle kötüyü sen ayıracaksın. Sana git diyenlerin de bir düşündüğü olmalı."

"Peki sen niye gitmiyorsun Hıdır?"

"Sen bana bakma. Benim işim belli olmaz. Bakarsın kafama esmiş hemen gitmişim. Bu on yıldır gurbetteyim; çok acılar görmüşüm, çok adamlar görmüşüm, başıma olmadık işler gelmiş. Çok gurbet çekmişim ben. Bakma sen bana. Şehirlerde fabrika-

larda çalışmışım. Adana'da, Belçika fabrikasında iki yılım var. Yüreğir'de çok kapı değiştirdim; bırakmışım gitmişim. Aliye'nin peşine düşmüşüm, nereye gittilerse arkalarından gitmiş bir kapıya kul olmuşum. Sen bana bakma. Ben bu sevdanın kuluyum Halil. Bu başım kolay kolay eğilmezdi ama eğdiler. Dertlere düşürdüler beni. Bana bakma sen Halil. Ben vurulmuşum bir kere. Sen gençsin, benim gibi değilsin. Ben hastayım Halil. Sevdalıyım. Yine de belli olmaz. Bakmışsın ki gitmiş Hıdır. Sabaha kalkarsan beni bulamazsın. Beni tutacak bir şey yok çünkü. Bakma sen bana."

"Ben Kadir Ağa'nın kapısında büyüdüm be Hıdır. Çok iyiliğini gördüm, çok. Sen olsan gider misin?"

"Bunlar boş Halil; hava. Bir gün gitmek düşerse aklına, kimseler tutamaz seni. Bu iş zorlamayan, git demeynen olmaz. Bir gün bıçak kemiğe dayanır, kafana dank eder her şey, bir damla suyu taşırır, başını alır gidersin. Kimse duramaz önünde o zaman. Sen de gideceksin Halil. Aha buraya çiziyorum. Ama zamanı var daha."

"Ben bir yere gitmem."

"Ben sana git demedim. Nasıl istersen öyle yap kardaşım. Ben kimsenin işine karışmam. Benim diyeceğim, insan biraz da yarınını düşünmeli. Bir gün yaşlanacaksın Halil, bir gün hasta olacaksın. Gün gelecek canın evlenmek isteyecek; öyle mi?"

"Bilmiyorum ki."

"İnsanız kardaşım. İnsan demek başkadır. Şimdi bizim hayvandan farkımız yok. Onlar da ahırda yatıyor, biz de. Üstelik yeri ıslatmasınlar diye başlarını bekliyoruz. Öyle değil mi? Nerde kaldı bizim insanlığımız. Aah! ah! Bizim de evimiz vardı, bağımız vardı, yataklarımız vardı. Az çok bir hayat yaşardık. Aklımız yaşamaya erer biraz kardaşım. Olsa yaşamasını biz de biliriz."

"Biz onlar gibi yaşayabilir miyiz be Hıdır? Hiç aklın kesiyor mu?"

"Hele biraz bekle, hele biraz geçsin, aklın başına gelsin, kafana bir dank etsin bakalım kimse tutabilir mi seni burada?

Bekle... aklının ereceği zaman gelecek. Tohumu bir yere atarsın da zamanı gelmeden güvermez... bekle."

Taşın üstünde iki gölge gibi kaldılar. Üzerlerinden, zamanın kat kat karanlık örtüleri geçti. Bekçi Musa'nın düdüğü duyuluyordu. Az sonra, el fenerinin halkalı aydınlığı çevrelerinde dolandı, üstlerinde durdu.

"Süleyman! Sen misin kurban?" dedi Musa.

"Moooo!" diye böğürdü Hıdır.

Musa:

"Lan Hıdır!"

"Moooo!"

"Sensin sen. Seni bilmem mi ben?"

Yaklaştı:

"Yaaa... ben demedim mi? Ne zaman geldiniz?"

Hıdır:

"Otuz iki yıl oldu Musa dayı."

"Daşşak geçme benimle kurban."

Halil:

"Akşamüzeri geldik dayı."

Hıdır:

"Ne konuştuğun belli olmuyor Musa dayı, anlamıyorum, dişlerini tak da ne dediğini anlayalım."

"Hadi be sen de. Bırak taşkalayı."[1]

Hıdır:

"Be Musa dayı, ne istiyorlar senden böyle? Neler diyorlar senin için bir bilsen."

"Yine ne diyor pezevenkler?"

"Bir düdük öttürüp iki saat uyuyormuşsun."

"Kim demiş?"

"Neblim ben, herkes böyle diyor vallaha. Sen köylüyü bilmen mi?"

"Bok yemiş pezevenkler."

---

(1) **Taşkala:** Alay etmek, dalga geçmek.

"Vallaha böyle diyorlar. Bir köşeye çekiliyormuşsun, sabaha kadar uyuyormuşsun."

"Dedim ya, bok yemiş onu diyenler kurban. Sabaha kadar dolanıyorum köyün içinde. Ayazda dişlerim tak tak birbirine vuruyor, ben yine de dolanıyorum. Düüüüt düüüüt düüüüt öttürüyorum bir de."

"Bizim köylüyü bilmen mi sen? Dillerine kimseyi düşürmesin Allah. Haydi uyuyormuşsun, neyse diyelim ona, bir de horluyormuşsun, asıl bundan yakınıyorlar."

"Horluyormuşsun ha? İşte bu yalan kurban. Uyurken soluk bile almam."

"Arasıra da kaçırıyormuşsun Musa dayı. Uyurken olur mu böyle?"

"Milletin ağzına bir şey düşmesin, uzattıkça uzatırlar. Aslı astarı var mı, hiç düşünmezler. Kulak asma sen o pezevenklere. Onlar da benim yaşama gelsinler de görelim, götleri tutacak mı?"

"Onu boş ver de söyle bakalım Musa dayı, ne zaman evleniyorsun?"

"Ocağın batmasın senin. Bu yaştan sonra mı?"

"Öyle diyorlar dayı."

Musa gevrek gevrek güldü.

"Nerede o şans kurban, nerede?"

"Olsa yok demeyeceksin yani?"

"Kaçar mı hiç kurban?"

"Bak Çakal'a, yakında düğünü olacakmış?"

"Ağzını topla, ne Çakal'ı? Herif Aslan oldu şimdi... Aslan, haberiniz yok mu yahu? Çakal'ı Aslan yaptılar."

"Ne zaman?"

"Bu akşam, kahvede, Hasan Ağa ilânet verdi ki, bundan kelli köyümüzün Çakal'ını, Aslan yaptım, dedi."

"Hasan Ağa'nın işine akıl ermez, yapar o."

Musa, mavzerini bacakları arasına aldı, çömeldi.

Hıdır:

"Mavzerin de mavzer haa. Yeni mi verdiler yoksa?"

Musa güldü. Kayış yerine taktığı ipi çekiştirdi.

"Ne yenisi be kurban. Baksana ip bağlamışım. On yıldır bu kurşun bile sıkmamışım. Geçen gün bir deneyeyim dedim, ne kurşun aldı, ne de tüfek patladı. Bu mübareğin kavaldan farkı kalmamış kurban, bakma işte, mavzerlik neresinde bunun. Konuştuklarımızı kimseye demeyin ha kurban, sonra başımıza iç açarlar, hükümetin malını falan kötüledi derler benim için..."

"Ne gereği var be dayı, zaten herkes biliyor."

"Biliyor mu? Kim biliyor?"

"Herkes."

"Deme yahu! Vallaha de."

"Vallaha."

"Demek biliyorlar ha!"

"Çocuklar bile biliyor Musa dayı."

"Bizim köylüye de bir şey demeyeceksin kardaşım. Kimsede iş kalmamış, erkeklik kalmamış vallaha."

Musa iki yana salladı başını:

"Gördün mü işi Halil'im?"

Hıdır:

"Bir de ne diyorlar bak: Göya tetiği çekerken gözlerini yummuşsun korkudan."

"Bak!"

"Vallaha, ben uydurmadım, bizim bu köylü çok namussuz Musa dayı."

"Gözlerimi yummuşum öyle mi?"

"Bir de dişlerini sıkmışsın."

"Aman aman! Allah bu bizim köylünün diline kimseyi düşürmesin; bayrak ederler adamı vallaha.. Şu fıkara Muazzez'in oğlu Lokman yok mu; bir gün ufak bacısını seviyormuş çocuk; havaya atıp atıp tutuyormuş. Çocuğun adı Miyese ya, Lokman da: Abisi kurban Miyese, abisi kurban Miyese, diyormuş. Köylünün diline düştü oğlan, her gören: Abisi kurban Miyese, diyor Lokman'a. Ne var bu sözde yahu, bok mu var? Ama herkes söy-

lüyor, sonra da dellenmiş gibi gülüyorlar. Abisi kurban Miyese..."

Hıdır:

"Ne diyorlar, ne diyorlar?"

"Abisi kurban Miyese, diyorlar."

"Bak sen işe."

"Vallaha böyle kurban. Kavalcı Hasan'ın oğlu Sadık var ya..."

"Eee..."

"Kavalcı bir gün: Oğlum Sadık, bir teneke su getir demiş... Nasıl demişse işte, köylü diline dolamış bunu da, söyler babam söyler: Oğlum Sadık, bir teneke su getir. Bu sözde ne var sanki?"

Halil ile Hıdır gülüyorlardı.

Musa:

"Böyle, bizim köy böyle kurban. Bir Çandır Mustafa vardı, onu az mı dillerine doladılar?"

Çandır Mustafa sözünde Hıdır'ın gülmesi bozuldu.

Musa:

"Teline mi dokunduk kurban?"

Hıdır gülmeyi denedi:

"Yok dayı," dedi.

"Haydi haydi, saklama benden. Bilmiyor muyum sanki? Biliyorum, biliyorum kurban. Köyde n'olur ne biter ben bilirim."

Hıdır başını önüne eğdi:

"Değme dayı, değme, depreştirme yaramızı."

"Değmesi var mı kurban? Kaçır gitsin..."

"Kapat bunu dayı. Eşme yaramı kan gider."

"Peki kurban, peki."

Düdüğünü aradı, buldu, üst üste çaldı.

"Biraz öttürelim, öttürelim de Musa uyuyor demesinler. Bunları kimseye söylemeyin kurban, ayıp olur sonra. Be kurban, bu kadar oturduk bir cıgara vermediniz be. Olur mu?"

Hıdır davrandı:

"Dalgınlık be dayı. Yoksa esirgediğimizden değil. Kusurumuza bakma."

Musa iki cıgara çekti:

"Birini sonra yakarım," dedi, Halil'e:

"Biraz da sen konuşsana kurban."

"Ne konişiyim dayı?"

"Anlat işte bir şeyler. Benim Ali'ın de asker kurban."

"İnşallah o da bir gün döner."

"Görecek miyim acaba kurban."

"Görürsün dayı, görürsün."

"Ah ah! Bu vakitler tajiyi alırdı da tavşan avına çıkardı."

Hıdır:

"Şuna tazı desene be dayı."

"Taji işte be kurban taji."

"Tazı tazı."

"Bizim dilimiz o kadarına dönmez. Taji işte."

"Peki peki, taji olsun, kızma."

"Ağzıma öykünme kurban."

"Öykündüğümüz yok be dayı."

Musa cıgarasının küllerini silkeledi.

"Eee kurban," dedi Halil'e. "Askerliğini de yaptın. İş seni evermeye kaldı şimdi."

"Başka söz mü bulamadın be Musa dayı?"

"Abooo! Utanıyor musun yoksa kurban? Lan adam utanır mı? Abooo! Evlenmek gibi var mı? Bak bana, yemiyorum içmiyorum, birkaç kuruş koyuyorum bir köşeye. Niye? Ali'ın askerden döner dönmez evereceğim de ondan. Yaaa..."

Hıdır:

"Halil'e daha ister dayı."

"Ne ister kurban, tamam işte; askerliğini de yaptı."

Hıdır'a bir durgunluk çökmüştü. Musa doğruldu:

"Ben bir dolaşayım kurban," dedi.

Hıdır başını salladı.

Halil de:

"Güle güle..." dedi.

Düdüğünü çala çala gitti Musa.

Hıdır:

"Herkesin bir derdi var Halil. Musa'nın derdi de oğlu Ali. Bizim de anamız babamız olsaydı böyle bizi düşünürlerdi işte."

"Üzüldün mü Hıdır?"

"Ne üzüleyim!"

"Üzülmeyle olmaz bu iş. Biraz daha sabır gerek. Biraz çalışalım, biraz paramız olsun gider kaçırırız Aliye'yi sana. Bir ev tutarız, yatak yorgan alırız. Ben senin ardından ölüme bile gelirim Hıdır. Ben senin kardaşınım. Üzülme, ergeç kaçırırız Aliye'yi sana."

Hıdır acı acı gülümsedi:

"Amin diyelim mi bu işe?"

"Diyelim Hıdır."

Gözleri yaşarır gibi olmuştu. Bir ara duraksadı:

"Hiç aklım kesmiyor!" dedi, içini çekerek kalktı:

"Uyumalı," dedi, "bu dünyada bizim ekmeğimiz kalmadı artık. Yiyecek ekmeğimiz, içecek suyumuz bu kadarmış."

Yürüdü. Halil de ardından gitti.

Ali Osman geldiğinde herkes uyumuştu. Bir beygir şırıltıyla işiyordu. Tenekeyi tuttu. Oturduğu yerde sızmış Süleyman'ı dürttü.

"Süleyman..." dedi usulca.

"Hıı!"

"Uyudun mu benim babam?"

"Dalmışım be Ali Osman."

Doğruldu, ağzını sildi, gözlerini ufaladı.

"İşiyen hangisi?"

"Senin beygir."

"Amma da dalmışım ha. Kamber'den mi geliyorsun?"

Başını salladı Ali Osman.

Süleyman esnedi.

"Nasıl?"

"Tadı yok."

"N'olacaksa çocuğa olacak Ali Osman. Bak göreceksin iflah olmayacak o yavru. İçine atıyor, her şeyi içine atıyor."

"Kamber de ona üzülüyor. Var yok bir çocuk diyor, bir çocuğa bile bakamıyoruz diyor. Anası ana değil ki, diyor."

"Anasının ne suçu var be Ali Osman? Kadıncağız gece demez çalışır, gündüz demez çalışır. Onun ne suçu var. Allah için söylemeli."

"Kamber'in nesi var peki?"

"Vallaha bilmem. Arada bir bokluk var ama bilmem. Durup durup kavga ediyorlar. Neyi paylaşamazlar bilmem."

"Rebiş'ten yakınıyor çok. İkide bir: Senin bitli bir yorganın var, diyormuş, al onu git, diyormuş Kamber'e."

"Yaa!"

"He ya! Bu söz denir mi?"

"Acayip!"

"Halil'i çağırmışlar, beraber ekmek yiyelim diye, kavga etmişler."

"Bak ben bilmiştim bunu."

"İçine dert olmuş Kamber'in; bir misafirimiz geldi, onda da rezil malamat ettiler beni, diyor, cıgara üstüne cıgara içiyor. Benim bunca yıllık arkadaşım Kamber, onu hiç böyle görmemiştim."

"Yazık olacak Remzi'ye; kabak onun başına patlayacak."

Ali Osman ranzasına çıktı, çulunu başına çekti:

"Uyumalı," dedi "yarın hendek açmaya gideceğiz."

Süleyman bir cıgara yaktı, beklemeye koyuldu.

Gece ilerlemişti epey. Emine uyuyamamıştı. Yüzünün bir yanını yastığın serin yanına koyuyor, orayı ılıklaştırınca başka bir serinliğe kayıyordu. Geceyi böyle sürüklerken Halil'in yüzünü

düşünmeye çalışıyor, bir türlü bütünleyemiyordu. Hiç bilmediği yüzler, silik görüntüler beliriyordu kafasında.

Kırmızı bir karanfil karanlığın içinde ışıklanıyor, yelin esintileriyle salınıyor, büyüyor, düşüncelerine sığmaz oluyordu. Bu, eski bir karanfildi; yumuşak toprak evciklerin yanı sıra düşünülen bir umut çiçeğiydi. O, eski bir Emine'nin yüzüydü, gözleriydi karanfil. O, eski bir türkünün, andıkça hüzün veren bir çağın karanfiliydi. Saksılarda karanfil, umutlarda karanfil, acılarda bir karanfil.

Anası babası argın[1] bir uykudaydılar. Veli'yi uyandırmadan yatağından çıktı. Duvarda asılı küçük aynaya yaklaştı. Aynadaki görüntüsünü uzun uzun süzdü. Güldü, boynunu büktü, çeşitli durumları denedi yeniden. Halil'e bir takım şeyler söyledi içten. Hiç tanımadığı, hiç görmediği yüzler dolmuştu aynaya. İçlerinden birini en çok Halil buldu, yanaklarına eğildi, gözlerini yumdu öptü; ince ince dudaklarını. Elini saçlarına attı; kirliydiler. Utandı. Yarın, yıkanmaya, tertemiz olmaya karar verdi. Tertemiz olacak, tertemiz giyinecek, saçlarını da iyice tarayacaktı.

Halil...

Nasıl da bir çiçek bu Halil? Bozkırın ortasında ve yalnız bir karanfil. Sandıktan bohçasını çıkardı. Birbirinden ayrı renklerle dirilen çehiz bohçası, gelin olacağı günlerin duygusunu uyandırıyordu. Ve bir karanfil ve bir Halil yan yana açıyordu.

Halil...

Beğendiği bir yağlığı başına bağladı. Karaydı. İki büyük gül dalı vardı üstünde. Çevresi, güzel bir sarıyla beneklenmiş oya şeridiyle çevriliydi. Lambanın aydınlığı yetmiyordu. Fitili çıkardı biraz ve korktu; anasına babasına baktı; uyuyorlardı. Sessizliğini yadırgadı, aynayı, boş yatağı, her şeyi yadırgadı birden. Ancak kendinin duyabileceği bir sesle:

"Halil!" dedi.

---

(1) **Argın:** Yorgunluk.

6

Remzi, yanık ekmek kokusuna uyandı. Pencerede, kırmızı bir dut dalı sallanıyordu. Dallarda serçeler serçeler serçeler... Bir parça bulutlu ve asık yüzlü bir gök arkada duruyordu.

Anası, sırtı dönük, ekmek kızartıyordu. Yufka ekmeğin ateşe tutulan yüzü kızarıyor, kabarcıklar açılıyor ve ekmeğin ucu yalımlanarak yanıyordu. Koyu bir ekmek kokusu çalıyor, serçeler cıvıldaşarak ötüşüyorlardı. Onları mutlu eden bir kokuydu bu. Remzi çok görmüştü: Ne zaman ekmek kokusu olsa, pencerelere, yakın dallara, gideklere üşüşürlerdi. Bir kısmı tomuşurken, bir kısmı da ürkek çırpınışlarıyla yerlerinde duramazlardı. Serçeler yoksul kuşlardı. Öbür kuşlar gibi gösterişli tüyleri yoktu ve iklime göre ülke değiştirmiyorlardı. Kirli, bozuk kahverengi, dumanlı boz tüyleriyle yaz olsun, kış olsun buralarda sürter dururlardı. Remzi'ye en çok koyan da ürkeklikleriydi. Her şeyin kendilerine düşman olduğu bir dünyada yaşıyorlardı sanki.

"Ana!"

Rebiş yöneldi:

"Uyandın mı babam?"

"Kuşlar niye ekmek kokusuna gelir ana?"

"Kuşlar mı? Bilmem ki... belki açtırlar."

"Ekmek ufalasak yerler mi?"

"Yerler ya."

Yataktan çıktı. Kara donunu giydi. Bir parça kızartılmış ekmek aldı, avluya çıktı. Ekmeği ağacın altında ufaladı.

"Cü cü cü! Gelin yeyin... gelin haydi. Cü cü cü!"

Geriye çekildi. Önce bir serçe indi daldan, ekmek parçasının birini kaptı kaçtı; birkaç serçe ardına düştü onun. Öbürlerinden birkaçı daha yere indi. Ürkek kekmeye[1] başladılar. Remzi'nin içine mut doldu. Bir ağaca, bir yere konup kekiyorlardı. Sevindirmişti onları. Sevindi. Gagalarını dallara sürüp temizliyorlardı.

Yüzünü yıkayıp sofraya oturduğu zaman durgundu. Yufka ekmeğin arasına kızartılmış ekmek koymuş, dürüm yapmıştı. Kıtır kıtır yedi onu. Pencereden kuşlar görünüyordu. Kalktı. Kitaplarını koltuğunun altına sıkıştırdı, okula koştu.

(1) **Kekmek:** Gagalamak.

Yenice köy okulu üç sınıflıydı. Bir oda, iki pencere, bir kara tahta, bir keçe silgi, üç-beş eski sıra ile bir de öğretmeni vardı. Öğretmen, köy imamı Bibi Hoca'nın oğluydu. Haruniye Köy Enstitüsü'nü bitirmiş, öğretmen olarak köyüne dönmüştü. Uzun boyluydu ve köyde pantolon giyen tek adamdı. Her şeyini çocuklara adamıştı. Üç sınıfın öğrencileri de aynı çatı altında ve aynı zamanda öğrenim görürlerdi. Birinci sınıf öğrencilerini öne, ikincileri ortaya, üçüncüleri de arka sıralara oturtmuştu.

Okulun avlusunda, çocuklar el ele tutuşmuşlar, kavak ağacının çevresinde dönüyorlardı. Remzi çok severdi bu ağacı. Güneşlenen çocukların yanına çömeldi. Üşüyordu. Kitaplarını kucağına koydu, ellerini hohladı.

"Öğretmen geliyor!"

Çocuklar oyunu bıraktılar. Gürültüyle odaya doluştular. Sıra gıcırtıları, defter, kâğıt hışırtılarıyla yerlerine oturdular. Öğretmen girince ayağa kalktılar.

"Günaydın çocuklar!"

"Sağ ol!"

Hiçbir sözcük, bu "sağ ol" değin saygı ve sevgi taşıyamazdı. Herkesin içindekini, çeşitli ses değişiklikleriyle söküp çıkartıyordu çünkü.

Öğretmen çocukların yüzlerini dolaştı.

"Herkes burda mı?" dedi.

"Burda..." dediler.

Öğretmen dörde katlanmış bir kâğıdı açtı, dört ucunu karatahtaya raptiyeledi. Çocuklar bu resme merakla baktılar.

Öğretmen:

"Çocuklar, bu gördüğünüz bir traktördür. Bununla çift sürülür, felhan yapılır, yük taşınır, patoz çalıştırılır, yani aklınıza ne iş gelirse bu makine yapar onu. Şimdi, çevrenizdeki atlara, öküzlere iyi bakın, çünkü bu makine sevmez onları."

Çocukların fiskosları arasında pencereye yürüdü. Pencereden görünen köy yollarına uzun uzun baktı. Sonra yeniden çocuklara döndü ve atları, öküzleri sevmeyen bu makineyi daha geniş anlatmaya başladı.

İkinci Bölüm

DÜĞÜN, ÖLÜM VE UMUT ÇİÇEKLERİ

1

Davulcu Rasim, ufacık, çipil gözlü bir adamdı. Uyuz bir beygiri, kendinden iri bir karısı, bir de arabası vardı. Düğünlerin dışında, arabasına mevsimine göre sebzeler, meyveler doldurur, karısıyla birlikte köy köy dolaşırdı. Severlerdi Rasim'i. Çünkü Rasim demek, düğün demekti.

Çakal Omar'ın düğününe de Rasim çağrıldı. Her ne değin Çakal, Aslan yapıldıysa da köylünün dili yatmıyordu. Kimi Çakal, kimi Aslan diyordu. Rasim de şaştı bu işe:

"Bu Aslan'ı da nereden çıkardılar oğlum," dedi, "ne güzel çakal çakal geçinip gidiyordun."

Çakal:

"Ben napiyim be kardaşım. Bizim Ağa'nın canı böyle istemiş, böyle oldu. Eskiden Çakal'dık kimsecikler kercetmezdi, şimdi Aslan olduk millet hepten azıştı. Kimi kuyruğunu topla diyor, kimi böyle aslan olur mu, diyor, gülüyorlar. Neredeyse burnumuza bir zincir takıp oynatacaklar vallaha. Ben de şaşırdım arkadaş n'olduğumu. Ama n'aparsın ki ağaya karşı gelinmez."

Musa:

"Yahu millet, hiç mi aslan görmedik biz? Bakın hele şuna: Bu adamdan hiç aslan olur mu? Ama yine de belli olmaz ha... Aslanlığı da çakallığı da yakında belli olur onun."

Musa'nın demek istediğini anlayanlar gülüştüler.

"Lan ne biçim adamsınız be?" dedi Çakal, "Her şeye gülersiniz. Karşınızda götü kırmızı mı var yoksa? Yoksa bizi adamdan saymıyorsunuz da ondan mı gülüyorsunuz?"

Altındiş:

"Ayıp ettin vallaha Çakal Omar. Yarenlik etmeyelim mi yani?"

"Edin canım, yarenlik edin amma ve lâkin bu kadarı da ağır geliyor arkadaş, Türkçesi bu."

Altındiş:

"Be kardaşım, biz de şaşırdık ne olduğunu. Söyle bize de bilelim: Aslan mısın, Çakal mısın?"

Çakal güldü:

"Ben sizlerle başedemem arkadaş, kercetmeyin de ne derseniz deyin. Allah sizin hakkınızdan gelsin, ben ne diyeyim?"

Telli İbrahim:

"Peki Aslan Omar peki."

Altındiş:

"Peki Çakal Omar peki."

Gülüşmeler çoğaldı.

Musa:

"Aslanlığı gerdekte belli olacak onun. Bakalım neymiş?"

"Allah belanızı versin sizin..." dedi Çakal Omar, gülüşmeler arasında ayrıldı ordan.

Kalabalığın arasından ince yüzlü bir genç çıktı; sarhoştu. Gözleri süzülmüştü, gülüyordu.

"Nerde benim arkadaşlarım?" dedi.

Mendilini çıkardı, gençler, yaşlılar hemen sıralandılar yanına.

"Aslanım Yakup," dedi Davulcu Rasim, "sen de olmasan yani bu Yenice'de kimse halay çekmeyecek."

İstekli istekli vurdu davulunu. Yakup elini kulağına attı:

"Hasan dağı, Hasan dağı
Sensin aslanlar yatağı."

At ötede, Hıdır'la Halil yan yana durmuşlardı.

"İşte bu! Horoz Ali'nin oğlu Yakup bu. Sana anlattım ya!" dedi Halil.

Bu Yakup köyün en hızlı gençlerinden biriydi. Halil, askere gitmeden önce, onların oyunlarını uzaktan uzağa seyrederdi.

İmrenirdi Yakup'a. Sık sık düşünmüştü Yakup'u. Bir de Omar'ı. Omar da hızlıydı, yürekliydi. O askerdeydi şimdi.

Çakal geldi yanlarına:

"Yahu niye uzak duruyorsunuz böyle? Arkadaşlığa yakışır mı bu Hıdır?"

"Burası da iyi be Omar kardaş."

"Bizim yüreğimiz yakın sana, yetmez mi bu kardaş?"

"Sağ olun, bilirim vallaha. Biz eski arkadaşız, değil mi?"

"Eski arkadaşız."

"Babam, Hasan Ağa'ya düşmeseymiş, aynı kapıda olacakmışız, değil mi?"

"Öyle ya."

"Bakın, mabalım günahım boynunuza, düğünü sizin bilin, çekinmeyin. Ali Osman emmi size şeker verdi değil mi?"

"Verdi."

"Sizin Süleyman bulmuş yerini, içiyor yine. Dümbük bizim on beş lirayı vermedi daha."

"Değme içsin."

Çakal, lacivert ceketi içinde tedirgin görünüyordu. Yakasını düzeltiyor, tozlarını fiskeliyor:

"Bu lacivert de çok toz kapıyor," diyordu.

Hıdır:

"Haberin var mı? Halil güleşlere girecek."

"Girsin ya. Aslan gibi babayiğit; durduğu hata."

Halil:

"Abdullah Ağa varken bizim sözümüz edilir mi?"

"Abdullah başka kardaşım. Yüz elli kiloluk adam o. Onnan sen bir misin ki? Sen de denginnen güleş tutarsın."

Hıdır:

"Her şey dengi dengine demişler ya; boşuna mı demişler?"

Çakal:

"Ben kaçıyorum kardaşlar, siz keyfinize bakın."

"Güle güle, sen işine bak kardaş."

Çakal gittikten sonra güldü Hıdır.

Halil:

"Yahu biz şaka ettik sen essaha çevirdin be Hıdır. İster misin herifler bizi kaldırıp kaldırıp vursunlar yere. Bir güzel rezil olalım."

"Kulak asma be Halil. Delikanlı adamsın, delikanlı adamın başına her bir iş gelir."

Halaycıların arkasında, Telli İbrahim ve oğlu Memet, mallarını duvar diplerine sıralamışlardı. Bağ bağ şekerkamışları dayalıydı duvarlara. Herkes kendine göre bir oyun tutturmuş eğleniyordu. Birtakım köylüler, güneşe dikledikleri portakalların başında bekliyorlardı; sinek kimin portakalına daha önce konarsa o, oyuna katılan bütün portakalları topluyordu. Öte yandan kamış atışanlar vardı. Ağız şapırtıları ile kamış somuranlar, ceviz oynayanlar, çocuklar.

Hıdır:

"Eskiden ben de iyi kamış atardım, ama şimdi geçmiş benden. Bir dönsem kusasım geliyor hemen."

Yakup halay'ı bitirmişti. Mendiliyle alnını kuruladı, kamış atışanlara:

"Yahu yok mu benimle kamış atışan?"

Kimse cevap vermedi. Yakup, iyi atıcılardan Altındiş'e:

"Gel seninle atışalım."

Altındiş:

"Sennen ben bir miyim be Yakup? Sen genç adamsın."

Yakup güldü, Halil'e baktı:

"Gel seninle atışalım Halil. Bir dönüp iki vuracağım. On kamışına. Var mısın?"

Halil:

"Ben atiyim."

Yakup:

"Bir dönüp üç vuracağım."

Halil bir an durakladı:

"Dört..." dedi.

Yakup hayretle:

"Dört mü! Bir dönüp dört vuracaksın ha?"

Halil başını salladı.

"Peki," dedi Yakup, "vur!"

Halil, gözüne kestirdiği bir kamışı seçti. Yeşil yapraklı uç kısımlarını soydu, inceltti. Bıçağını aldı eline. Dikledi kamışı. Kalabalık çevresine toplanmış merakla bekliyordu.

Altındiş:

"Dört vurmak kolay mı canım?"

Yakup:

"Vurursa on kamışını alır, vuramazsa ben alırım."

Hıdır:

"Halil, şu kaputunu çıkart bari kardaş."

Halil, aklına yeni gelmiş gibi güldü. Çıkarttı kaputunu, Hıdır'a verdi. Bıçağı, kamışın orta boğumlarından birine yapıştırdı. Bekledi. Soluğunu tutmuş kamışın dengesini kuruyordu. Bıçağı kaldırdı bir, kamışın dengesini sınadı; tamdı. Bıçağı eski yerine koydu yine. Bekledi. Ansızın, müthiş bir hızla tek ayağı üstünde döndü ve bıçağı üst üste indirdi. Bir iki üç... dört, dedi Halil.

"Dört" dediler.

"Bravo!"

"Yaşşa!"

Hıdır'ın gözleri yaşarmıştı. Halil'in başarısı karşısında çocukça bir sevince düştü. En yakın arkadaşı olmaktan gurur duyuyordu şimdi.

"Yaşşa Halil kardaşım, yaşşa arkadaşım, yaşşa!"

Halil terleyivermişti. Çocukça güldü Hıdır'a. Kaputunu aldı omzuna:

"İbrahim Ağa" dedi, "kamışları ver arkadaşlara somursunlar."

Yakup elini sırtı Halil'in.

"Bravo vallaha Halil, böyle çevik olduğunu bilmezdim senin."

Yakup'un sözlerinden büyük bir iç gücü kazanıyordu Halil.

"Sağol kardaş..." dedi.

Bu başarı, içindeki başka duyguları tamamlıyordu.

Mehmet Ağa'nın zibilliğinde, güreşlerden önce horoz dövüşü vardı. Dükkâncı Sabri'nin bütün sandalyeleri alınmış, ağalara, ağa çocuklarına verilmişti. Birarada oturmuştu ağalar. Onların arkalarında da yardakçıları, adamları duruyordu. Karşılarında da yoksullar bölüğü sıralanmıştı. Zibilliğin ortasında, Durmuş Ağa, amcasının oğlu Durdu ile horoz dövüştürüyorlardı.

Durmuş Ağa'nın tutmaları, Ali Osman, Halil, Muhittin, Hıdır, Süleyman birarada, yoksullar topluluğunun içindeydiler. Derviş ahırı beklediği için gelememişti. Bekçi Musa, omzunda silahı, yoksullar halkasını gerilere atmaya uğraşıyor: "Biraz açılalım kurban, açılalım ki herkes sığsın, herkes görsün, haydi kurban, açılalım kurban," diyordu sık sık.

Durmuş Ağa'nın Beyazı, Durdu'nun horozunu kaçırınca, Davulcu Rasim ortaya çıktı, türlü oyunlarla davulunu çalmaya ve milleti coşturmaya başladı. Bir kıyıda, güreşe çıkacak iki çocuk hazırlanıyordu.

Ansızın kalabalık dalgalandı. Koca Abdullah ceketini bir yana, şapkasını bir yana atarak ortaya çıktı.

"Heeeey! Neredesiniz millet! Dağların aslanı, ovaların kaplanı Koca Abdullah çıktı ortaya. Kendisine güvenen babayiğit varsa çıksın!"

Durmuş Ağa:

"Bu dümbük içmiş galiba," dedi Durdu'ya.

Az sonra herkes sezdi bunu. Abdullah'la güreşmeyi tasarlayan Paşa Mustafa fikrinden caydı:

"Ben sarhoş adamnan güleş tutmam arkadaş," dedi.

Durdu ayağa kalktı:

"Lan Abullah, sıra sana gelmedi ki daha. Niye çıktın ortaya? Daha çocuklar bile güleşmedi."

Abdullah:

"Ne zararı var ağam, ha önce olmuş ha sonra? Yiğidin önü

arkası olur mu? Yiğit yiğittir. Karada da yiğittir, denizde de yiğittir, havada da yiğittir. Yok mu, bir babayiğit? Yok mu postunu bıraktıracak biri? Çıksın biri de kafasını kolunu koparıp bırakayım ortaya. Doğduğuna doğacağına, çıktığına çıkacağına pişman edeyim onu. Oof lan ooooof! Yok mu biri?"

Hiç kimseden ses çıkmıyor, kesik kesik gülüşmeler oluyordu. Abdullah horoz gibi kabararak dolanıyor, ellerini bacaklarına vurup peşrev çekiyordu.

Süleyman:

"Allah bir kuvvet verecek şimdi, çıkacaksın ortaya, gel lan bakalım diyeceksin. Alacaksın altına bu dümbüğü, hiç acımadan ağzını burnunu öfeleyeceksin iyice. Bakalım bir daha kabaracak mı?"

Abdullah, yoksullar topluluğunun en önünde boynunu bükmüş duran kavalcı Hasan'ı kolundan çekti. Kavalcı Hasan çuval gibi düştü orta yere.

"Amanın millet! Bu herif beni öldürür vallaha," diye bağırdı. Kalktı kaçmaya başladı.

Abdullah:

"Kaçma lan, kaçma, gel kaçma!"

Kavalcı kaçıyor, Abdullah kovalıyordu. Bu durum güldürüyordu milleti. Kavalcı güçbela kalabalığa karıştı. Abdullah üstlerine yürüyünce, her biri bir yana dağıldı. Hıdır ve arkadaşları oldukları yerde duruyorlardı. Hıdır kızmıştı, soluyordu:

"Tam ezilecek adam bu, tam ezilecek, boynu kesilecek."

Elini cebine attı, kamasını tuttu:

"Bu yana gelirse vuracağım." dedi.

Ali Osman:

"Bırak Allah'ından bulsun namussuz. Kimin ekmeğini yerse onun kılıcını çeker. Bir zamanlar Durdu'nun itiydi, şimdi Emin Ağa'nın. Az çektirmedi fakir fıkaraya."

Hıdır:

"Bu itlerin Allah'ı olmaz Ali emmi, olmaz."

Abdullah, Davulcu Rasim'in yanında duruyordu şimdi.

Rasim kolunun altında kalıyordu.

"Çal lan Rasim, iyi çal. İyi çal ki yürek gelsin yüreksizlere."

Rasim korka korka başını salladı ve çomağı daha güçlü vurmaya başladı.

Abdullah:

"Biraz daha kuvvetli, biraz daha."

Rasim hem vuruyor, hem de ürkek bakışlarla Abdullah'ı izliyordu. Başka bir düğünde de biri kızmış, Rasim'in kulağını ısırmıştı.

Abdullah:

"Yok mu yürekli bir babayiğit, yok mu?"

Köylüde bir hoşnutsuzluk başlamıştı. Abdullah'ın böbürlenmesine içerliyorlardı. Hıdır dişlerini sıkıyordu. Halil'in rengi uçmuştu.

Süleyman:

"Allah bir kuvvet verecek, alacaksın altına bu namussuzu, kolunu kanadını kırıp bırakacaksın ortaya. Kafasını ezeceksin, gözünü çıkarıp avcuna vereceksin... Ah lan Allah ah! Ver benim eski gücümü, ver benim eski kuvvetimi, ver! Nasıl da çöktüm, nasıl da çürüdüm."

Gözleri dolmuştu. Arkadaşlarının arasından çıktı. Ali Osman tuttu onu.

"Dur, nereye gidiyorsun benim babam?"

"Bırak beni Ali Osman, bırak beni, ben gideceğim."

Ali Osman'ın elinden kurtuldu, çiftliğe doğru hızlı hızlı yürüdü.

Halil:

"Şeytan diyor ki: Çık karşısına şunun, ya öl, ya öldür!"

Hıdır:

"Otur oturduğun yerde. Bir yanını kırar sonra dümbük."

Ali Osman:

"Dellenme benim babam. Herifin kafası dumanlı. Bir yanını kırar mırar. Zaten dinsiz imansızın biri."

Halil başını önüne eğdi.

Abdullah ellerini bacaklarına vurdu, kendi çevresinde döndü bir.

"Yazıklar olsun be! Koskoca bir Yenice köyünde bir babayiğit çıkmadı karşıma. Lan öldünüz mü n'oldu? Paşa Mustafa, neredesin oğlum? Nerede bizim Cemal Ağa? Nerde Partoş Ahmet?"

Adları geçenler yerlerinde kımıldıyorlar, sövüyorlar, ama ortaya çıkamıyorlardı.

Abdullah:

"Lan Rasim, niye kimse çıkmıyor karşıma?"

"Senin karşına kim çıkabilir aslanım? Sen bu Yüreğir'de bir tanesin."

Abdullah Rasim'i iki omzundan kavradı.

Rasim:

"Aman kardaşım, bana ilişme. Ben serçe kadar bir adamım ve hastayım vallaha."

"Neren hasta lan senin? Demir gibi adamsın."

"Vallaha hastayım, başım ağrıyor, karnım ağrıyor, her bir yerim ağrıyor Abdullah."

Abdullah gözlerini gözlerine dikmiş, yiyecekmiş gibi yüzüne bakıyordu. Pis pis şarap kokuyordu. Omuzları sıkılıyor, sıkıldıkça kolları çalışmaz hale geliyordu. Kurtulmak istedi elinden, kurtulamadı. Hiçbir yanı tutmuyordu. Abdullah'ın gözleri kızarmıştı; deli deli bakıyordu.

"Nasıl davul çaldın ki kimse çıkmadı lan? Ha? Ben de sennen güleşeceğim."

"Yapma kardaşım, kurban olduğumun Abdullah'ı. Sen babayiğit adamsın, ben serçe kadarım, hastayım. Elinde kalırım kardaşım, elinde aslanım. Ben de ne can var ki bennen güleşeceksin yiğidim."

"Yalan söyleme lan. Tosun gibi adamsın."

Rasim'i belinden tutup havaya kaldırdı. Rasim'in davulu karnına çarpıyor, eli kolu acayip acayip sallanıyordu. Köylü ister istemez gülüyordu buna.

Rasim:

"Kurban olduğumun Abdullah'ı, bırak kardaşım. Ah belim! Ah karnım! Abdullah! Kardaş."

"Ne dedin, ne dedin?"

"Bırak beni kardaşım, bırak oğlum, ben baban yerinde bir adamım. Karnım ağrıyor benim. Kurban olayım oğlum. Ey millet! Yok mu bir Müslüman? Yok mu bir din iman sahibi?"

Ağalar katıla katıla gülüyorlardı.

"Kardaşlar, n'olur kurtarın beni!"

"Lan Rasim, söylediklerimi tutarsan bırakırım seni. Yoksa sittin sene kalırsın elimde."

"Söyle kardaş, söyle, ne istersen tutacağım vallaha."

"Şöyle eşşek gibi bir anır!"

Rasim gücünün yettiğince anırdı.

"Ağalar duymuyormuş Rasim, biraz daha yüksek anır!"

Rasim yeniden anırdı. Sesi çatallı çıkıyordu. Ağlamaya yakın bir sesti bu. Abdullah yaptığını çok beğenmiti, efendilerinden yana baktı, katıla katıla gülüyorlardı.

"Vallaha senden iyi eşşek olur. Şimdi de it gibi havla bakalım."

Rasim havladı. Kuyruğuna basılmış köpekler gibi acı acı uludu:

"Bu kadar yeter kardaşım Abdullah, kurbanım Abdullah," dedi.

Yüzü acınaklı bir morluğa bürünmüştü. İmdat istercesine ağalardan yana baktı. Gözlerinden yaş gelircesine gülüyorlardı.

Abdullah bıraktı Rasim'i. Ellerinin arasından düştü adam. Düşer düşmez kaçmak istedi. Abdullah hemen yakaladı onu. Davulu yuvarlanıp gitti.

Rasim:

"Kurban oliyim Abdullah, yeter kalaan!"

"Yoook, kaçmak yoook. Dur hele, daha bitmedi işin."

Abdullah Rasim'i yatırdı ve karnına oturdu.

Rasim:

"Bırak kardaşım, Abdullah. Elini ayağını öpeyim kardaş. Ben hastayım, vallaha hastayım. Serçe kadar adamım ben. Bokunu yeyim bırak beni. Acı bana oğlum. Ben bir ihtiyar adamım ve hastayım."

Abdullah yavaşça:

"Şimdi hazır ol! Dikkat!"

Rasim'in başına oturdu ve kalın, kaba bir kâğıdın yırtılmasını andıran bir ses çıkartarak yellendi. Leş gibi kokuyordu. İçi bulandı Rasim'in. Böğürdü.

Abdullah:

"Nasıl, hoşuna gitti mi? Beğendin mi?"

Gene o leş kokusu bütün ağırlığıyla yayıldı. Rasim bir daha böğürdü.

"Anaam!" dedi, "boğuluyorum anam! Soluk alamıyorum kardaş! Kurtarın beni ağalar. Bokunuzu yeyim ağalar! Kurtarın beni, elinize ayağınıza düştüm, kurtarın beni. Avraaat! Binnaaaz! Yetiş avrat yetiş, erini öldürüyorlar."

Zurnacı, kadınlar kısmında türkü söyleyip darbuka çalan Rasim'in karısına koştu.

Abdullah:

"Bu halis gülyağıdır. İyi çek içine ki için açılsın. Ooh oh! Ne keleş de kokuyor mübarek! Şişelere doldurup satacağım bundan kelli. Ooh oh! Çek Rasim çek! Bugün var yarın yok arkadaş. Halis gülyağıdır bu ha! Halis gülyağı. Ooh!"

"Abdullah kardaş, vallaha boğuluyorum oğlu, ölüyorum."

Usul usul gülmeler, fiskoslar durdu. Ortalık duruldu. Abdullah'ın sesi yalnız kaldı. Yadırgadı bunu Abdullah.

"Sana diyorum! Bırak onu! Yeter artık. Güleşecek adam arıyorsan ben varım işte."

Halil'di bu. Kızgın ortada duruyordu. Rengi uçmuş, kül gibi olmuştu. Kalabalıktan tıs çıkmıyordu. Hıdır eli cebinde, ayakta bekliyordu. Abdullah Rasim'i bıraktı, ağır ağır doğruldu. Rasim yerde debelenerek ağlıyordu:

Halil:

"Senin bu yaptığına orospuluk derler bizde, kahpelik derler, hayâsızlık derler. Erkek olan bir adam senin bu yaptığını yapmaz, utanır."

"Sen kimsin lan?"

"Kim olursam olayım."

"Zibil kokuyorsun oğlum, zibil. Pis pis... ahır kokuyorsun, bok kokuyorsun. Kimin tutmasısın?"

Halil yumruklarını daha bir sıkarak birkaç adım attı öne. Hıncı sığmıyordu içine.

"İşte meydan! Güleşeceksen gel güleşelim."

"Ahır kokuyorsun oğlum, ahır."

Durmuş Ağa ayağa kalktı:

"Taşkalayı bırak Abdullah, şakayı yaptık bitirdik, güleşecek adam arıyordun, işte adam, işte meydan. Lan Halil, madem ortaya adam gibi çıktın, yatır şu siliği yere, sen de onun burnuna ossur. Ossurmazsan ben senin burnuna ossururum, haberin olsun."

Köylü sözleşmiş gibi bir ağızdan güldü.

Abdullah Halil'e:

"Demek Durmuş Ağa'nın tutmasısın, hergele mi güdüyorsun?"

Küçümsenmesine içerliyordu Halil. Kavga edecekmiş gibi kararlıydı.

"Uzun sözün kısası, işte meydan; göbeğinden artıyorsa gel güleşelim."

Kalabalığın arasında Ali Osman'ın eli ayağı titriyordu.

"Bu deli bizimkinin bir yerini kıracak."

Hıdır bir adım öne çıktı:

"Halil! Korkma Halil! Öleceğini bilsen de korkma. Ez şu dümbüğü, ez o pezevengi. Sana bir şey yaparsa ben onu vururum korkma."

Hıdır'ın gözleri doluyordu.

"Vur onu yere Halil, vur."

Köylü de coşmuştu. Uzun Mahmut koltuk değneklerine sı-

ğınmış geliyordu. Herkeste bir kaynama, bir kıpırdama vardı.

"Haydi Halil!" diyorlardı.

Kavalcı Hasan bağırdı:

"Benim öcümü de al Halil, benim acımı da bırakma o sütsüze."

Orda burdan sesler geliyordu:

"Benim öcümü de al!"

"Benimkini de."

"Çocuklarımızın acısını da..."

Mahmut'un gözleri dolmuştu. Ali Osman ellerini birbirine vuruyor, bir yandan da söyleniyordu.

"Haydi benim babam, haydi benim öksüzüm, haydi yetimim, benim babam."

Mahmut:

"Halil'im, Halil'im, öksüz Halil'im."

Köylü bir güç olmuş, Halil'in arkasında durmuştu. Onlar bağırdıkça Halil'in içi doluyor, ağlayacak gibi oluyordu. Böylesine bir sevgiyi hiç duymamıştı çünkü. Bu, halkın öz sevgisiydi, katıksız sevgisiydi. Koca Abdullah gülmeyi deneyerek:

"Lan oğlum, sen bu milletin sözüne bakıp da kendini bir bok belleme ha!"

"Laklağı bırak. Güleşeceksen işte meydan."

"Lan bir yerini kırarsam n'olacak peki? Bacağım kadar yoksun, bir de pehlivanım diye çıkmışsın ortaya. Sen biliyor musun beni?"

"Biliyorum, alçak herifin birisin."

"Ben seni tek elimle yıkarım be. Sen kimsin ki götümün kenarı?"

Sol elini arkaya aldı, tek elle Halil'e doğru ilerledi.

Halil:

"Madem bu kadar erkektin de davulcuya niye yaptın böyle?"

Abdullah tek elle yaklaşıyordu Halil'e.

"Gel bakalım gel."

Halil birden, tekenin toslamasına benzer bir atılışla ileri fır-

ladı ve bir bıçak gibi saplandı Abdullah'ın karnına. Abdullah neye uğradığını şaşırdı, kıçının üstüne yıkıldı. Hemen toparladı kendini, doğruldu. Gözleri ateşlendi birden. Halil'in kulakları köylünün sevinç çığlıklarıyla uğulduyordu.

Halil aynı toslamayı yeniledi ve Abdullah'ı gene kıçının üstüne oturttu.

"Bak sen işe..." dedi Abdullah.

Bu kez, iki eliyle kendini kolluyordu. Halil de aynı durumda, soluğunu tutmuş, Abdullah'ın fos yanını bulmaya çalışıyordu.

"Şimdi ben sana gösteririm," dedi Abdullah.

Halil'le Abdullah karşılıklı kolluyorlardı birbirlerini. Davulcu Rasim'in karısı birden göründü ortada. Göz açıp kapayıncaya değin, elindeki çakıyı, tas gibi dışarı çıkmış Abdullah'ın kıçına sapladı. Abdullah hiç beklemediği bu vuruşla şaşkına döndü.

"Yandım anam, yandım!"

Döneldi; kadının vahşi ve kararlı gözlerini, çakıyı gördü.

"Anaa! Vurdular beni ana!"

Kadın bıçağı yüzüne salladı. Kaçtı Abdullah. Kadın düştü peşine.

"Ben senin kalıbına sıçayım, ben senin erkekliğine sıçayım lan."

Abdullah kalabalığın arasına karıştı. Köylü işi şaka sanmış keyifle gülüyordu.

Abdullah:

"Kurtarın beni millet! Bu gözü dönmüş avrat beni öldürecek."

Hantal hantal kaçıyor, korkulu yüzünü çevire çevire de ardına bakınıyordu. Binnaz az sonra yetişti Abdullah'a. İki bıçak daha attı. Abdullah avaz avaz bağırdı:

"Anaaa! Vuruldum anaaa!"

İşin şaka olmadığını anlayan köylü, Binnaz'ı yakaladı.

"Bırak anam bacım, bırak. Başına bela olur da mapıslarda yatarsın sonra," dediler. "Şaka yaptı," dediler. Şöyleydi böyley-

di, dediler. Yatıştırmaya çalıştılar. Binnaz bar bar bağırıyordu:

"Öldüreceğim, öldüreceğim o dümbüğü. Kalıbına bakmadan serçe kadar adamı döver ha! Ben onun erkekliğine..."

Bekçi Musa:

"Şaka yaptı kurban, şaka yaptı."

"Böyle şaka mı olur Musa? Ben senin burnuna ossursam, kolunu kanadını kırsam, sonra da şaka olsun ha!"

Öte yanda Koca Abdullah, boylu boyunca yere yatmış ağlıyordu.

"Anaaa, anaaa! Beni vurdular ana. Aslan oğlunu çıra gibi söndürdüler."

"Ne bağırıyorsun lan öküz gibi? Ha? Ne bağırıyorsun?"

"Beni vurdular ağam, beni öldürdüler."

Abdullah'ın uçkurunu çözdüler, donunu sıyırıp baktılar. Kabasında üç küçük yara izi vardı yalnız.

Durdu:

"Lan Abdullah, bunun için mi bağırıyorsun lan?"

Abdullah:

"Anama haber verin gelsin; aslanını vurdular deyin. Gelsin de son nefesimde bir kere göreyim. Bibi Hoca'yı da çağırın, gelsin Kur'an okusun başımda."

Bekçi Musa:

"Biraz tütün basalım kurban, kanı durdurur."

Birinden tütün aldılar, yaraya bastılar. Abdullah kudurmuşçasına bağırdı.

Durmuş Ağa:

"Sen de cılkmışsın be! Millet de kalıbına bakıp bir bok bilirdi seni. Tüh Allah belanı versin senin."

Abdullah:

"Beni bıçakladılar Ağam. Sağ kalırsam astıracağım onu. Eksik etek başıynan bir avrat beni vursun ha! Anama söyleyin çabuk gelsin. Aslanını vurdular deyin, gelsin. Gelsin de son nefesimde yüzünü göreyim."

Sözlerini bitirince, burnunu çeke çeke ağlamaya başladı.

"Anam anam garip anam, ah anam ah! Bu da mı gelecekti başıma anam? Aslanını bıçaklayıp öldürecekler miydi anam? Vay kara yazgılı anam vay!"

Durmuş Ağa:

"Bu kalıpsızı götürün kardaşım, götürün de gözüm görmesin."

Abdullah'ı kaldırdılar, koluna girdiler, götürdüler. Köylünün bir bölüğü de zorla tutabildikleri Binnaz'ı götürüyordu. Davulcu Rasim dövünerek Durmuş Ağa'nın önüne geçti:

"Ağam, kurban olduğumun ağası, bizim avradı götürüyorlar ağam."

"Götürüyorlar da nereye götürüyorlar lan? Avradın yaşı eçmiş işi bitmiş, daha neden korkuyorsun?"

"Ondan değil ağam, ondan değil. Evelallah o husustan hiç korkum yok, ordunun içine bile salarım. Bizim avradı götürüyorlar ağam, götürüyorlar."

"Bir şey yapmazlar, korkma."

"O hususta korkum yok ağam... bizim avrat..."

"Şimdi senden de başlarım avradından da ha. Götürüp de n'apacaklar senin götü boklu avradını. Ne işe gelir ne dişe... Avratların yanına götürüyorlar işte, görmüyor musun? Sen davulunu çalmana bak. Çal!"

"Bizim avrat n'olacak ağam?"

"Merak etme avradı, sen çal."

"Götürdüler ağam."

"Yahu bu çingen milleti sözden anlamaz derlerdi de inanmazdım. Lan ne kafan varmış senin. Çal davulunu, yoksa derinden davul yaptırırım senin."

Rasim çaresiz vurdu davula.

"Peki Ağam!.." dedi boynunu bükerek.

Her şey eski haline dönmüştü. Güreşe çıkacak çocuklar sabırsızlanıyorlardı. Bekçi Musa koşarak geldi Durmuş Ağa'nın yanına:

"Yahu ağam, bir söz anlatın şu avrada. Dellenmiş vallaha.

Yüzbaşı'ya candarmaya gidiyor."

Durmuş Ağa:

"Kim gidiyor yahu?"

"Abdullah'ın anası. O kadar söyledim dinletemedim."

Durmuş Ağa kalktı:

"Lan millet! Tutun şu avradı, tutun!"

Abdullah'ın anası, Yüzbaşı'ya doğru bağıra bağıra gidiyordu.

"Hükümet var, candarma var, onbaşı var," diyordu.

Köylü, kadının yolunu kesti. Rasim davulu bıraktı:

"Boku yedik!" dedi.

Zurnacı bön bön bakıyordu Rasim'e.

"Şimdi ablamı mapısa atarlar mı?"

"Atarlar ya."

Durmuş Ağa, Durdu ve birtakım köylüler, Abdullah'ın evine doğru yürüyorlardı. Rasim arkalarına takıldı.

Abdullah'ın evi kerpiçtendi. Bir gözdü. Emin Ağa, koca göbeğiyle yatağın başucuna oturmuş öğüt veriyordu:

"Be aslan oğlum, be yiğidim, bu yaptığından utanmıyor musun sen? Koca kalıbına bakmadan bir eksik eteğin önünden kaçtığın yetmiyormuş gibi bir de öküzler gibi böğürüyorsun ha! Götünde iki çızık var, adam buna yara demeye utanır. Ben de seni bir bok bilirdim, tuh Allah belanı versin senin."

Abdullah'ı yüzükoyun yatırmışlardı yatağına. Dumanlı pis bir koku vardı içerde.

Abdullah:

"Adamın avrat kısmına eli kalkmaz Ağam; o erkek olsaydı, paçasından tuttuğum gibi ikiye ayırırdım; tavuk gibi cartdadak ayırırdım vallaha. Ama napiyim ki avrat."

Emin Ağa:

"Sus sus! Ne bok olduğunu bütün köy öğrendi... sus!"

Abdullah'ın anası, bağırtıyla yardı kapının kalabalığını:

"Beni bırakmıyorlar oğlum, bırakmıyorlar. Bütün köy o aptallardan yana olmuş, beni bırakmıyorlar."

Abdullah:

"Aslan oğlunu vursunlar da sen burda dur, öyle mi ana? Nerde kaldı senin analığın?"

"Bırakmıyorlar oğlum, yolumu kestiler, tuttular beni."

Emin Ağa:

"Ayağını kır otur kız, sus sen de!"

Kapı yeniden kaynadı, açıldı. Durmuş Ağa'ya yol verdiler.

"Selamaleyküm!" dedi Durmuş ağa.

"Aleykümselam!" dediler.

Durdu:

"Lan Abdullah, ana oğul bir olmuş köyü rezil mi edeceksiniz? Yaptığınız iş midir sizin? Herkes Yeniceli Koca Abdullah derdi de on dakka düşünürdü; sen de kalkmış neler yapıyorsun başımıza. Yenice'nin şerefini iki paralık mı edeceksiniz lan?"

Durmuş Ağa:

"Emin kardaşım, anlat şu dümbüğe; anlat ki anlasın."

Emin Ağa:

"Kalıpsız, kendisini rezil etti bıraktı."

Abdullah:

"Beni vurdular ağam. Hem de bir avrat. Benim belimi büken avratlığı işte, yoksa kaçar mıyım hiç? Bir tokat vursam dünya kınar beni."

Emin Ağa:

"Lan sen ne biçim adamsın? Haydi gönderdin ananı, candarmalar geldi diyelim. Bir avrat beni vurdu, götüme üç bıçak attı demeye utanmayacak mısın? Lan hâkim bile güler bu işe. Hem kalıbından utanmadığın için altı ay da ceza keser sana. Sen bilmezsin bu hâkim milletini; hâkim milleti adamın damarındaki kanı bilir, kanı vallaha. Gözüne bir baksın senin, tamam, yedin altı ay cezayı, kimse de kurtaramaz seni vallaha."

Abdullah:

"Olsun, şikâyet edeceğim ben onu."

Emin Ağa:

"Bırak bu boş sözleri oğlum; yat birkaç gün, geçer. Buna

yara demeye yüz ister vallaha."

Kapı yine kaynadı, Çakal göründü; sapsarıydı! "Anam Abdullah kardaş, kurban olayım sana, davulcu gideceğim diye tutturmuş, biraz da bana acı kardaş."

Durdu:

"Yazıklar olsun sana Abdullah, yazıklar olsun vallaha."

Emin Ağa:

"Bu şikâyet sevdasından vazgeç sen."

Abdullah biraz düşündü, sonra:

"Peki, ama bir şartınan."

"Neymiş o şartın?"

"Elli lira verirse vazgeçerim, yoksa..."

Durmuş Ağa:

"Tuh Allah kahretsin seni."

Durdu:

"Kalıbın batsın senin."

Emin Ağa:

"Tuh senin yüzüne. Adam mısın sen be?"

Durmuş Ağa köpürdü:

"Git şikâyet et lan, git bakalım. Padişaha git istersen. Sana adam adam konuştuk, anlamadın. Kim suçlu düşecek bakalım. Köy yerinde, hem de herkesin gözü önünde bir adamın burnuna ossurmanın cezası nedir biliyor musun sen? Bu, insanın nefsi vücuduna resmen hakarettir ki cezası çok ağırdır, çoook, en azından altı aydan başlar. Kimse kimsenin burnuna zorla ossuramaz. Değil mi millet?"

"Doğrudur," dedi Musa.

Durdu:

"Muhtarı çağırıp soralım."

Emin Ağa:

"Benim babam hocaydı, ben iyi bilirim. Yarın Allah'ın huzurunda bile suçlu düşer. Çünkü yüz ve burun mübarektir. Çünkü yüzü, Allah Taalâ kendi elleriyle halketmiştir."

Abdullah:

“O kadar kanımız aktı Ağa; hiç olmazsa on lira versinler.”

Durmuş Ağa:

“Sende kan olsa böyle konuşmazdın oğlum. Kan ne gezer sende. Lan Rasim, çal davulunu oğlum, çal korkma. Bir şey olursa ceremesini ben çekeceğim, aha sana da söz.”

Abdullah’ın kapısı çeşitli yüzlerle doluydu. Gürültüyle açıldılar, ağalara yol verdiler.

Düğünün ardından Yüreğir’in bereketli yağmurları başladı. Sarı yollar çamurlandı, kerpiç damlar ıslandı.

Bodi bodi
neden odi
koç koyun kurban ister
çiftçilerin tarlasında
Hacı Bayram kuyusunda
ver Allah'ım ver sulu sulu yağmur

Bol, sulu, iri taneli yağmurlar, yağmurlar, yağmurlar... Tarlada yağmur, teknede hamur, yollarda çamur, pencerelerin tahta kapaklarında rında rında yağmur... yağmur... hep yağmur.

Ve bir gün, her yılın bu aylarında olduğu gibi, köye yağmurcular geldi. Genç bir adam, giysilerini bir korkuluğa giydirmiş, kendisi çıplak, yağmur altında ilerliyordu. Bayrak gibi önünde taşıdığı korkuluktan şıpır şırıp sular damlıyordu. Arkasından bir kadınla, bir erkek geliyordu. Kadının elleri, beli, çeşitli torbalarla doluydu. Erkek biraz yaşlıcaydı. Bir yağ teknesi taşıyordu. Üç yağmurcu önde, arkalarında köyün çocukları, yağmur türküsünü söylüyorlardı.

Bodi bodi
neden odi
koç koyun kurban ister
çiftçilerin tarlasında
Hacı Bayram kuyusunda
ver Allah'ım ver sulu sulu yağmur

Sonra çocuklar... yalınayak, çizmeli, alacalı bulacalı, sümük-

lü, sümüksüz çocuklar. Yağmurcuların ardından, çok çeşitli seslerle yeniden söylüyorlardı türküyü. Bu bir sevinçti, bayramdı. Herkesin herkesle ekmeğini paylaştığı, barışık olduğu bir gündü. Her yılın ilk yağmurları, toprağa bereket, çocuklara mut getiriyordu. Çoğu yalınayaktı, çıplaktı çocukların; ama mutlu görünüyorlardı. Şendiler, canlıydılar; çünkü yağmur yağıyordu; çünkü bu yağmur başka bir yağmurdu.

Yağmurcular ev ev dolaşıyorlardı. Her evin önünde duruyorlar, türkü söylüyorlardı. Ev sahiplerinden biri, yağmura daha bir bereket katmak için, çıplak yağmurcunun başından aşağı bir kova su döküyordu. Aldırmıyordu yağmurcu. Tatlı tatlı gülüyordu. Beyaz dişleri görünüyordu. Saçlarından sular sızıyordu yüzüne, dudaklarında tomurcuklanıyordu, tomur tomur oluyordu. Kimi evden yağ, kimi evden bulgur, yarma, yumurta, kimi evden eski giysiler topluyorlardı. Yağmur yağıyordu durmadan. Aldırmıyorlardı. Arkalarında kaynayan çocuk kuyruğu, kimi yerde çamura saplanıyor, kimi yerde düşüyordu, ama durmuyordu türküleri; söylüyorlardı. Öyle bir an geliyor, bütün köy birden inliyor, bütün köy yağmur olup yağıyordu.

"VER ALLAH'IM VER SULU SULU YAĞMUR...

Gökgürlemelerinin ardından yağmur boşanır... yağar yağar yağar. Yağmurcular, geldikleri gibi türküleriyle, yağmurlarıyla giderler. Onların uzaklaşmaları çocukların gönlünde bir hüzün yaratır. Onlar giderler giderler, sesleri boğulur, bir yerde yağmur olurlar, yağmur büyür, irileşir. Orada, köyün ağzından çocuklar, dudaklarında usul usul kuruyan bir yağmur türküsü, boyunları bükük, gözleri puslu, bir dahaki yılın ilk yağmurlarını beklerler.

2

Yağmur suları, eskiden kuru bir göz gibi duran çukurda birikti, büyüdü, köyün tekdüze hayatına bir başkalık getirdi. Kıyıya vuran dalgacıkların köpüklenmesi, çocukların gönlünde bir coşkunluk yaratıyordu. Kıyı boyunca, beyaz köpüklerin kaynaştırdığı saman çöpleri, çalı kırıntıları, bir kuş ölüsü, tabansız bir ye-

meni, bozulmuş kâğıt kayıklar - Yenice'de, çocukların deniz niyetine sevdikleri - küçük gölün süsleriydi. Orada - o kıyılarda - renk renk deniz kabukları, yengeç ayakları, balıklar, balık kokusu, tuz kokusu yoktu ama, dalgaları vahşice kıyılara vuran hırçın bir çocuk denizi vardı.

Okul paydos edilir edilmez koşarak kıyıya gelirler, sevgili denizlerine hayranlıkla bakarlardı. Varlıklarının bütünüyle bağlıydılar ona. Dalgaları büyümüşse, kıyıları köpüklenmişse sevinçleri de artardı hemen. Kıyısında olmanın, kokusunu, gürültüsünü duymanın sevinci yakardı onları. Sığmazlardı içlerine; taşarlardı. Bütün bunların yanında, kapılarda, duvar diplerinde ve gözlerimizde eskittiğimiz çocuklara, günler yalnız ve yalnız can sıkıntısı getirirdi.

Remzi de, bol bol canı sıkılan çocuklardan biriydi. Göl, gölün üstündeki koyu boşluk, bulutlar, dalgalar, yepyeni şeyler düşündürürdü ona. Kendi sessizliğine indikçe, orada, dış acılardan usul usul kurtulduğunu, her şeyin görüntüleri dışına taşan bir duyarlıkla dokunduğunu görürdü. Bir bakıma, kendi kendine temizlenmekti bu.

Anasıyla babasının sürekli kavgaları, geçimsizlikleri usandırmıştı Remzi'yi. Artık iyi biliyordu ki, anası ile babası ne zaman bir araya gelseler kavga edeceklerdi. Hep kavgalarını görmüştü çünkü; üzüntülerini, gözyaşlarını. Kimi zaman babası anasını döver, kapı dışarı ederdi. Anası, ıslak bir köpek gibi titreyerek beklerdi kapıda, yalvarırdı. Bazen de anası hırçınlaşır, babasını tersler: "Al bitli yorganını, nereye gidersen git," derdi.

İkisine de acırdı Remzi. İsterdi ki, dirlik içinde yaşasınlar, sevişsinler, dost olsunlar; olmazdı. Kavgasız, dövüşsüz bir gün geçmezdi. Birbirlerini sevmiyorlardı, sevmeyeceklerdi de. İnanmıştı buna. Ne oluyorsa kendine oluyordu. Ağlıyordu, üzülüyordu, bir çıkar yol düşünüyordu. Şu dünyaya, anasıyla, babasıyla bağlıydı.

En güzeli, iyi konuştukları günlerdi. Uçardı sevincinden. Dellenirdi. Anasının söylediği iyi bir sözü, bire beş katarak babasına, babasınınkine de anasına ulaştırırdı. Birinden birinin

gözlerinde mutluluğa benzer bir parıltı görse sevinçlerin en güzelini yaşardı. Fakat uzun sürmezdi bu. Yeni bir kavganın yelleri eser, umutları, sevinçleri alır, uzaklara, onları bir daha göremeyeceği yerlere götürürdü.

Kavgalar kışın çoğalırdı. Çünkü kışın dört ayını evde geçirirdi babası. Anasının ve babasının, ayrı ayrı iyi olduklarına inanıyordu Remzi. Birini seçmek, ondan yana olmak güçtü. Kimi zaman babası kucağına alır, bir gün her şeyin düzeleceğini, sevinçli günlerin geleceğini söyler, yanaklarından öperdi. Babasının tütün ve toprak kokulu yüzü, kalın kıllı parmakları, kır tutmuş saçları acı verirdi Remzi'ye. Buruk bir tat verirdi. Babasına sarılır, öperdi onu. Bilirdi ki az günlerden biridir bu. Gözlerindeki bu temiz gülümseme, bu sevgi, bu içtenlik uzun sürmeyecek, bu duruluk yakında bozulacak; bilirdi: Yanık ekmek kokusunun, serçelerin, denizin ve hep insana gülen bir gökyüzünün, özellikle analarla babaların seviştikleri bir ülke olsa da oraya gitse.

Alacakaranlık, dost bildiği her şeyi içine almıştı. Çocuklar, sevgili göllerini bırakıp gidiyorlardı. Göl, orada, o puslu gökyüzünün altında, çocuk yüreklerine su serpeleyen bir yaşama denizi olarak kalıyordu. Herkes evine dönüyordu çünkü.

Remzi de ayrıldı gölden. Evlerinin önüne gelince durdu. Girmek gelmiyordu içinden. Yaklaşsa boğulacaktı sanki. Kapısı, pencerelerdeki solgun ışık, dut ağacı, ıslak duvarlar sevimsiz ve sıkıntılı görünüyordu. İsteksiz isteksiz yürüdü, kapıyı itti.

"Nerde kaldın babam?" dedi anası, ocağı üflüyordu, babası yoktu.

Kitapları bir yana koydu.

"Babam gelmedi mi?"

"Allah belasını versin babanın. Gelir mi daha?"

Sorduğuna pişman oldu. Dizlerinin üstüne çöktü, ocağı üfledi. Tezeğin ucu, üfledikçe kırmızı bir gül gibi açılıyordu, üfleme kesilince, kırmızılık derinliğe gömülüyor, boz, kıpırtılı bir kül tabakası kaplıyordu üstünü. Mavi mavi kıvrılan bir duman tütüyordu. Tezek kokuyordu. Bir iki daha üfleyince çalılar yalımlandı. Gürleyerek çoğaldı. Remzi'nin yüzüne pembemsi bir aydın-

lık doldu. Anasına baktı; ekmek suluyordu.

"Ana!" dedi.

"De babam."

"Ana, biz niye böyle fakiriz, hiçbir şeyimiz yok?"

Rebiş duraksadı.

"Niye mi fakiriz? Fakiriz de ondan yavrum. Allah böyle yaratmış bizi. Bu dünyada fakir olan, öte dünyada zengin olacak. Yaa, öte dünyada işte... Niye sordun babam?"

"Hiç, öyle aklıma geldi birden."

"Acıktın mı?"

"Babam gelmeyecek mi?"

"Kim bilir? Baban baba değil ki akşam olunca düşünsün de evine gelsin. Düşünmez..."

Remzi pencereye gitti, tahta kapakları araladı.

"İçeriyi soğutma," dedi anası.

Kapakları kapadı Remzi. Döneldi. Lambanın duvarlara dağılmış soluk aydınlığı, tezek kokusu, ekmek kokusu, ocağın yanışı, bir bir etkiliyordu onu. Anasının durumunu beğenmiyordu. Babası gelir gelmez bir tatsızlık çıkaracaktı, belliydi. Ocağın başına oturdu.

"Baban baba değil," dedi anası.

Remzi duymamazlıktan geldi.

"Bugün tahtaya kalktım," dedi.

"Baba olan bir adam evini düşünür, çocuğunu düşünür."

"Ne sorduysa bildim, öğretmen, aferin sana yavrum dedi bana, başımı tuttu, böyle yaptı."

Anasının başını okşadı.

"Acıktıysan sofrayı sereyim, sen ye" dedi anası.

"Yok ana, babamı bekleyelim."

"Gelmez o, gelmez."

"Biraz bekleyelim."

Beklediler.

"Baban gibi kötü yürekli adam az bulunur. Aah ah! Ah başıma gelenler ah!"

Ayak sesleri duyuldu. Remzi yekindi.

Kamber ağır adımlarla geliyordu. Taş çekmiş gibi yorgun görünüyordu. Ağzında cıgaranın ışığı parlıyordu. Daha ağzını açmadan Remzi'yi kucakladı; sardı. Sanki uzun bir yolculuğa çıkacaktı babası.

"Kapıyı kapayın!" diye çıkıştı Rebiş.

Kapadılar. Kamber ham deriden çizmelerini çıkardı, dolaklarını çözdü.

Rebiş:

"Çocuk acından geberdi; babam gelsin, beraber yiyelim diye bekledi. İnsan biraz güler. Sen baba olsaydın azıcık da evini düşünürdün. Haydi beni saymıyorum; çünkü biz senin gözünde kara çalı olmuşuz, biliyorum."

Kamber sesini çıkarmadan ocağın başına çöktü, Remzi de babasının dizine oturdu, ellerini ateşe tuttu.

"Bugün tahtaya kalktım," dedi.

"İyi etmişsin babam."

"Hepsini bildim."

"İyi babam, çok güzel etmişsin."

Kamber'in bir sıkıntısı vardı, belliydi bu. Çalılar çatır çatır yanıyordu. Rebiş sofrayı serdi, yemeği koydu ortaya.

"Haydi gel de zıkkımlan. Boğazında kalır da geberirsin inşallah!"

Kamber sofraya oturdu. Remzi de yanına bağdaş kurdu.

Rebiş:

"Niye böyle kaldın? Neredeyse yatsı olacak. İnsan bir şey söyler, Allah'ın zalımı. Yoksa eve gelmeyi canın istemiyor mu? İstemiyorsan söyle; söyle de başımızın çaresine bakalım. Ben zaten biliyordum. Kör değilim ya, görüyorum. Son zamanlarda gözümden kaçtı mı belliyorsun. Hepsini bir bir biliyorum. Usandın bizden, usandın. Peki ne kötülüğümüzü gördün Allah'tan korkmaz herif? Biz sana n'aptık ki? Babanı öldürmedik. Bizden ne istiyorsun herif? Allah'ından bulasıca herif..."

Kamber derin bir göğüs geçirdi. Başını iki yana salladı, du-

daklarını oynattı, söyleyeceklerinden caydı sonra.

Rebiş:

"Söyle söyle... çekinme söyle. Usandın bizden değil mi? Söyle... söyle korkma!"

Kızıyordu Kamber'e. Bütün davranışlarını sevimsiz buluyordu. Tiksiniyordu ondan. Etini çiğ çiğ yemeyi, onu kıymık kıymık doğramayı isterdi şu an. Açtı Rebiş. Doyurulmamıştı. Kamber'in susması onu daha bir fitilliyordu.

"Namusumuzla oturduk diye öyle mi? Gözümüz kimselerde yok diye değil mi? Orospuluk yapsak daha tatlı olur değil mi? Onu da yapacağım, sen de göreceksin. Madem namuslu durmak para etmiyor, doğruluk para etmiyor, ben de orospuluk yapacağım."

Kamber lokmasını yutamadı. Dik dik baktı Rebiş'e.

"Ne bakıyorsun dik dik? Beni mi yiyeceksin?"

Kamber sofradan çekildi. Remzi, susması için yalvararak anasına bakıyordu.

Rebiş:

"Ah seni hain yılan, ah!"

Kamber:

"Hiç tadım yok avrat. Bir saat önce bizim Hıdır öldü!" dedi. Gözleri dolu dolu olmuştu.

Hıdır'ın çenesi ve ayak başparmakları bağlanmış, çıplak gövdesi bir hararla[1] örtülmüştü. Başucunda Halil cıgara içiyordu. Hepsinin yüzünde de ölümü anmanın, ölüme en yakın olmanın perişanlığı gizliydi. Katırların kuyruk oynatmalarında, ineklerin geviş getirmelerinde, fenerin soluk aydınlığında da bu seziliyordu. Çok yakınlarında dost bir ölümdü Hıdır.

Daha iki saat öncesi, yeryüzünde, kendisinden başka herkese dost, herkese yakın bir Hıdır yaşardı. Hasta ciğerleri arasına nasılsa sıkışmış yüreğinde bir sevda ateşi yanardı. Gelgelelim, koskoca dünyada küçücük bir Hıdır'a yer yoktu. O da bunu bi-

(1) **Harar:** Büyük çuval.

lerek, bunun ezikliğini yüreğinde duyarak gitti.

"Bir gün bizler de böyle sefil ve kimsesiz gideceğiz benim babam," dedi Ali Osman.

"Bu dünya zalım dünya, bu dünya belalı bir dünya benim babam!"

Süleyman yüz yaşında bir adamdı bugün. Beli iki büklümdü. Yüzü buruş buruş, hasta görünüşlü ve soluktu. Elli altmış yıl ötesindeki bir Süleyman'ı yaşıyordu şimdiden. Sesi çıkmıyordu hiç. Kendini karanlığına gömmüş, yalnızlığına, kimsesizliğine bürünmüş, sırtını yeryüzünde bir direğe dayamış oturuyordu.

Halil, bağlarından büsbütün kopmuş sanıyordu kendini. Öyle, havada, boşlukta sallanıp duruyordu sanki. Bir varlığın - sevgili bir varlığın - yok olup gidişi karşısında çaresizlikten ve yalnızlıktan başka bir şey duymuyordu. Yürüyen, konuşan, kesik kesik öksüren, sevdasından söz ederken canlanan bir varlık yoktu artık dünyada. Uçup giden bir öz - yaşamanın özü - Halil'in de bir yanını götürmüş, duygusuz ve çaresiz ortalarda bırakmıştı.

Ayakları kirliydi Hıdır'ın. Topuk kısmında kat kat olmuştu kir.

"Öleceğini bilseydi yıkardı," dedi kendine. Hemen ölecekmiş duygusuna kapıldı. Ayaklarını düşündü, utandı. Çevresindekiler düşüncelerini anlamışlardı sanki. Ürkerek baktı onlara. Hepsinin boynu düşmüştü. Üzgün yüzleri kendilerinden uzaktı. Cıgara üstüne cıgara içiyordu Muhittin. Üstüne çöken sıkıntıyı böyle mi bitirecekti? Yoksa ölümü korkutmak, kendisinden uzaklaştırmak mı istiyordu böylece?

"Ayaklarını bir güzel yıkamalı," dedi. "Yarın hoca yıkarken ayıp olur. Ayaklarını yıkamalı, ayaklarını..."

Hıdır'ın ayakları bütün düşüncelerini sildi. Yalnız o kirli ayalar vardı aklında. Başkaca düşünemiyordu.

Hıdır uysal bir çocuk gibi, şimdiye dek elde edemediği bir erinçlik içinde, bütün sıkıntılarından, bütün dertlerinden uzak, çıplak bir ölümün üstünde yatıyordu. Çıplaklığında topladığı ürpertici ölüm soğukluğunu, çevresinin soluk alışverişiyle yayı-

yordu. Umutları, acıları, kederleri, sevdaları arkadaşlarına kaldı. Onlar biliyorlardı ki, Hıdır'dan kalanları ömürlerinin sonuna değin çekeceklerdi.

Kamber geldi, Derviş'in yanına oturdu. Susuyorlardı. Bu susuşlarda bu acınmalarda insanların bencillikleri vardı. Kendi acılarını, gelecekteki bir ölümün acısını, Hıdır'ın ölü kalıbı içinde görüyorlardı. O ayaklar Süleyman'ındı sanki. Eller Halil'in, çene Ali Osman'ın; herkesin... Hıdır'ın donmuşluğunda, bir süre sonranın ezikliği, bir süre sonranın korkuları gizliydi. O, pis, yamalı, üzeri saman çöpleriyle dolu hararın altında, şimdi, Hıdır'ın ölüsünü bekleyen insanlar yaşıyorlardı. Soludukları, ölümün ıslak okşayışları, ıslak dokunuşlarıydı. Ve düşünülen yalnızca ölümdü.

İşte hayat! Ölümle yan yana...

Onlar da seziyorlardı bunu. Korkunç olan ölümün kendisi değil, görüntüsüydü. Korkunç olan, ölümü düşünmek, ölümü kendinde varsaymaktı. Aslında Hıdır'ı düşünen yoktu. O bir araçtı yalnız. Yoklukla varlık arasında bir iletmendi. Onun kişiliğinde kendilerini görüyorlardı. Türlü türlü kılıklara giren duygularının yanında yaşamak, bütün çekiciliğiyle ayakta, ölüme karşı dipdiri duruyordu.

Cıgara dumanlarının savruluşu, büyük koyu gölgeler, öküzlerin boynundaki boyunduruk yaraları, fitilin yanışı, is, is kokusu, birbirleriyle uyuşarak, duygun, büyülü ve uhrevi bir hava yaratıyorlardı. Ve yavaş yavaş her şey - hayvanlar, kapı, salmalar, arpalar, insanlar vb. - bu büyülü havaya bürünüyordu. Ahırın bütün sessizliğini toparlamış bir kendir(1) parçası, bir yüzü karanlık, bir yüzü dumanlı sallanıyordu. Bu bir sessizlik kendiriydi çünkü.

Neden sonra saygısız bir beygir işedi. Hiç kimse yerinden kalkmadı. Başlarını çevirip, beygirin erinçlikle işemesine baktılar. Sidik göllendi, ince bir yol bulup aktı. Hiç yadırgamadılar.

Zaman bütün korkunçluğu ile, hiç kimsenin cıgara içişine, düşünmesine aldırmadan ölümünün üstünde akıp gidiyordu. Ge-

---

(1) **Kendir:** Urgan, ip.

ride kalan salt bir hüzündü. Yoksul yüzlü üzgün fener, ortamının sessizliğine uyarak yanıyordu.

Dışarıda soğuk vardı. Yel arsız arsız çinko damlarda, dalların kuruluğunda dolaşıyor, arada bir uğulduyordu.

Halil bir cıgara daha yaktı. Susuyorlardı.

Gecenin başka bir güne taştığı sıralarda, uzaktan uzağa çakal ulumaları duyuldu. Birbirlerine bakındılar. Hepsinin de aklından Çakal Omar geçti. Köyün köpekleri önce tek tek, sonra elbirliğiyle ürüyüp karşılık verdiler.

Bir çakal acı acı uludu.

Bir köpek havladı.

"Şu insanoğlu bugün var, yarın yok," dedi Kamber.

Ali Osman:

"Daha bu sabah tulumbada yüzünü yıkıyordu. Ne o benim babam, dedim. Yüzüme baktı baktı, ne olsun Ali emmi dedi, biz artık ölmüşüz, bizde hayır kalmamış Ali emmi dedi, düzelir benim babam, dedim, artık düzelmez, dedi, bizim işimiz temelinden bozuk çünkü dedi, güldü. Niye güldün benim babam dedim, hiç dedi."

Ali Osman kendini tutamadı, gözlerinden yaş boşandı.

"Şimdi orda yatıyor," dedi, "Ne ağzı var, ne dili. Yavrumun muradı kursağında kaldı."

Orada yatıyordu, susuyordu. Halil'in gözleri yeniden ayaklarına ilişti.

"Kirli," dedi, "yıkamalı bunları, sonra ayıp olur."

Yel hızlanmıştı. Bir uğultu büyüdü büyüdü, duvarlarını, çinko damlarını yaladı geçti. Bir yağmur sonunun sessizliği, duruluğu vardı şimdi. İnceden inceye bir teneke gıcırdıyordu dışarıda. Yalnız o.

Kamber:

"Keşke Aliye'yi kaçırsaydı."

Ali Osman:

"Biliyordu, öleceğini biliyordu benim babam." Halil'e baktı. "Ağlıyor musun benim babam?"

Yüzünü sakladı Halil. Yanıt vermedi. Herkes susmuştu gene. Umutsuzluğun ve ölüm korkusunun sararttığı yüzlerde, neyle ilgili olduğu bilinmeyen bir bekleyiş vardı.

"Bakalım şimdi sıra kimde?" dedi Kamber.

Bir iç korkuyla birbirlerine bakındılar. Sanki 'can alıcı' kapının önünde, kulağını kapıya dayamış söylenecek sözü bekliyordu. Ali Osman acı acı başını salladı:

"Bende benim babam, bende."

Süleyman:

"O hiç belli olmaz. Kimin kimden önce öleceği belli olmaz."

Yeni bir sessizlik dalgası ahıra girdi. Horozlar ötene dek böyle sürdü. Sabah oluyordu artık. Kapı ve pencere aralıklarından sızan kokuda, aydınlıkta, yellerin suskunluğunda sabahın muştucuları vardı.

Ali Osman ayağa kalktı. Dizleri uyuşmuştu.

"Yağmur" dedi Süleyman, "Yağmur yağıyor."

Halil Hıdır'ı andı.

Gizliden gizliye ince bir yağmur yağıyordu. Uslu çocuk yüzleri gibi sevimli, içli bir yağmur yağıyordu. Halil kapıya, yağmura bakıyordu.

"Yağmur yağıyor Hıdır," dedi.

Süleyman kapıyı kapadı, çıktı.

Ali Osman:

"Muhittin, benim babam. Sen bize su kızdır da yıkanalım."

Ortalık ışımadan Derviş'le Süleyman, belleri, kürekleri aldılar, mezar kazmaya gittiler. Ötekiler yıkandı, aptest aldı. Halil de Hıdır'ın ayaklarını yıkadı.

Gün ağarırken yağmur dindi. Taşlar pırıl pırıldı. Dallar temizlenmişit. Çiçek kokuyordu, ot kokuyordu acı acı. Uzak dağların karı ağarıyordu.

Camiin önünde, yirmiyi geçmeyen tutma kalabalığının arasında, köylüden Koca Abdullah, Çakal Omar, Yakup ve Bekçi Musa vardı yalnız. Halil'le Koca Abdullah göz göze geldiler. Abdullah başını önüne eğdi. Bibi Hoca Hıdır'ı yıkıyordu. Halil

yeniden baktı Abdullah'a. Acıdı ona. Ellerini bir bebek gibi önünde tutmuştu.

"Bu Allahsız ölüm hepimizi hizaya getirecek," dedi Halil.

Hıdır'ı kefenliyorlardı.

Yumuşak, balmumları gibi yumuşak yüzleri, yalnız bakıyorlar. Hepsinin yüzünde de, sınaya sınaya belirli biçimlere girmiş bakışları, duruşları görüyordu Halil. Hepsi birdi.

Tabuta koyuyorlardı Hıdır'ı. Beyaz bir çuval gibi. Kapağını kapıyorlar sonra. Kapağın gürültüsü...

Şimdi musalla taşının üstünde Hıdır.

Sonra:

Bibi Hoca kalabalığa döneldi:

"Ey cemaati Müslimin!" dedi, "Niyet eyledik bu meyyitin cenaze namazını kılmaya. Namazı Allah için, sevabı ve duası bir meyyitin ruhu için. Evvel tekbirde, subhanekeyi vecelle senauke ile beraber okuyalım. İkinci tekbirde, Allahümmeselli, Allahummebarik okuyalım. Üçüncü tekbirde inşallah selam..."

Sonra: "Allahuekber..." diyerek namaza başladı.

Halil, Hıdır'ın hiç namaz kılmadığını düşündü.

Namazdan sonra Bibi Hoca:

"Ey cemaati Müslimin! Bu meyitten razı mısınız?"

Birtakımı: "Heye vallaha..." dedi, bir kısmı: "Razıyız, Allah ondan razı olsun," dedi.

Biri de:

"Vallaha iyi çocuktu Hıdır, ama öldü," dedi.

Bibi Hoca üç kez yeniledi sorusunu.

Salı[1] omuzlayıp mezar yolunu tuttukları sıra, evlerin önünde, boyunları bükük fatiha okuyan yaşlı kadınlar, ya da eski bir alışkanlıkla ellerini havaya açmış bekleyen insanlar Halil'in garibine gitti. Sanki bütün bu insanlar, yaşamanın, şu yeryüzünün kalıcı olması için verilen kurbanlardan birini daha uğurluyorlardı. Halil ile Ali Osman, salın ön tutamaklarından tutmuşlardı. Yol boyunca, sala omuz verip insanlık ödevlerini yaptıklarına

(1) **Sal:** Tabut.

inanan köylüler, bir şey anlamadan bakan, el sallayan, gülen bebekler, ürkek yüzlü çocuklar, evlerin duvarları, çamurlu yol, durmadan değişen soluk bir renk düzeni içinde kaynayıp yitiyorlardı. Neden bu değin korkulu ve ürkek bakışları vardı? Her ölüm, bu hayatı yaşamak ve iyiye varmak için bir uydurma mıydı ki, herkes uysal ve temiz görünmeye çalışıyordu. Emine, evlerinin önünde babasının yanında duruyordu. Uzun Mahmut, yıllardan beri aynı yerde bu ölümü bekliyordu sanki.

"Kimsesizin ardından gideni de olmazmış," dedi, topluluğa karıştı.

Derviş ile Süleyman, mezar çukurunu kazmışlardı.

"Geliyorlar..." dedi Süleyman.

Çalılara, çıplak dallara, gözyaşları gibi pırıl pırıl yağmur damlacıkları sıralanmıştı. Toprak yumuşaktı. Geldiler; Hıdır'ı tabuttan çıkartıp yerleştirdiler. Bibi Hoca, kefenin tepe düğümünü çözdü; Hıdır'ın yüzü göründü.

Bibi Hoca:

"Ey âdemoğlu! Sen bu topraktan çıktın, gözünü ancak bu toprak doyurur."

Ve bir avuç toprağı yüzüne serpti.

"Heye âdemoğlu Hıdır, heye" dedi Uzun Mahmut, "heye babam. Bu toprak ölünce gözümüzü doyurur bizim, diriyken de anamızı beller bu toprak. Başkalarını diriyken doyurur, bizi de ölünce bu toprak."

Üzgün üzgün bir avuç toprak attı yüzüne. Herkes toprağını attıktan sonra Bibi Hoca duasını okudu ve mezarı kapadılar.

"Hıdır gitti işte!.." dedi Halil.

Koca Abdullah herkesten üzgün görünüyordu.

Dönüş sessiz oldu. Herkesin içinde, herkesle barışık olma, kimseyi incitmeme isteği yeşeriyor, yeni yepyeni duygular birbiri ardına uyanıyordu. Yürekler bütün kötülüklerden arınmıştı sanki! Sanki yalnız barış için çarpıyorlardı.

Halil ve arkadaşları, topluluğun en arkasındaydılar. Koca Abdullah ağır ağır yürüyordu. Bir ara durdu, Halil'i bekledi.

"Kardaş," dedi geçerken, "Halil kardaş."

Abdullah'ın gözleri doluverdi hemen.

"Buyur," dedi Halil.

"Kardaş, benim kusurumu bağışla kardaş. Seni kırdım, biliyorum, kırdım gönlünü. Bana güceniksin, onu da biliyorum. N'olur beni bağışla kardaş."

"Sen bizim kusurumuza bakma Abdullah Ağa."

"Yok kardaş, yok, öyle deme; ben kusurumu biliyorum şimdi. Ve sen çok temiz çocukmuşsun, çok yiğitmişsin. Ben seni gücendirdim. Bak söz veriyorum sana, Allah da şahidim olsun, bundan kelli kimsenin gönlünü kırmayacağım. Herkesle iyi geçineceğim, küçük büyük demeyeceğim, bu zengin bu fakir demeyeceğim, herkesi sayacağım. Yarın bir gün öleceğiz kardaşım. Ama n'aparsın ki yokluk var başımda. Benim belimi büken bu yokluk. Gavurun ekmeğini yiyen gavurun kılıcını çalar derler, bizimki de o hesap. Allah'ın bildiğini kuldan niye saklayalım. Ben yoksul ve tembel bir adamım kardaş. Tembelim işte. Hepsi bir cıgara parası içindi kardaş, bir lokma ekmek içindi. Anlıyorsun değil mi? Hep bunlar içindi vallaha. Aslında kötü bir adam değilim ben kardaş. Bilmemişim, bilmemişim ben. Kötü değildim ama kötü yaptılar, sütsüz değildim ama sütsüz yaptılar beni. Hele bugün daha iyi anlıyorum her şeyi; bu ağa milleti için köylünün kötüsü oldum. İnsan bildim onları. Ama bugün anladım ki bu ağalardan hayır gelmeyecek bize. Bak Hıdır öldü; bunca yıldır kapısında çalıştığı Kadir Ağa gelmedi mezarına, haydi diyelim o kocadı, ya Durınuş Ağa? Onun nesi vardı? Demek yarın ben de ölsem aynısı olacak. Beni bağışla kardaş. Bugün kapı kapı dolaşacağım ve herkesin elini ayağını öpeceğim, yalvaracağım, beni bağışlasınlar. Bağışlamazlarsa başımı alıp gideceğim. Kalırsam..."

Abdullah çocuk gibi ağlıyordu. Halil'in boynuna sarıldı:

"Beni bağışla kardaş. Ben kötü adam değilim, beni bağışla. Ver elini öpeyim..."

Ellerini öpmek istedi, bırakmadı Halil. Onun da gözleri yaşarmıştı. Çakal Omar'ın gözleri dolmuş, onları izliyordu.

Halil:

"Ben sana gücenik değilim Abdullah Ağa. Ben her şeyi unuttum gitti bile. Bizim yüreğimizde kin kalmaz ki. Ben seni her zaman sayarım."

Ali Osman arkalarından geliyordu.

"Aah dünya ah! Ah seni yalancı dünya ah!"

Çakal Omar usulca sokuldu:

"Ali emmi!.." dedi.

"Hı! Söyle benim babam, söyle!"

"Ali Osman emmi, sana bir şey danışacağım, danışacağım ama kimseye demeyeceksin. Ayağının altını öpeyim Ali emmi."

"Ne var benim babam?"

Çakal, Ali Osman'ı tuttu:

"Hele dur biraz, geri kalalım azıcık."

Geri kaldılar.

"Kimseye demezsin değil mi Ali emmi? Demezsin, değil mi?"

"Caiz mi? Söyler miyim hiç? Sen bizden uzak durursun ama biz seni severiz. Ben babanın arkadaşıyım ve de baban sayılırım senin. Ama sen bilmezsin bunları."

"Ali emmi, tabanlarını öpeyim Ali emmi, aman kimseye deme."

"Caiz mi benim babam?"

Çakal bir an duraladı, sonra:

"Ben evleneli ne oldu Ali Emmi? Dört ay oldu değil mi?"

"Hemen hemen."

"Kimseye söylemezsin değil mi?"

"Caiz mi?"

"Söylemezsin değil mi? Kimseye söylemezsin?"

"Tasalanma benim babam, kimseye söylemem."

Çakal'ın dudakları titriyordu. Uzun uzun baktı, gözleri doldu.

"Evlendik evleneli Halime'yi dövüyorum ben Ali emmi, her gece dövüyorum."

Ali Osman durdu.

"Niye benim babam?"

"Halime kız çıkmadı Ali emmi."

Çakal, Ali Osman'ın yüzüne bakamadı daha. Başını eğdi önüne:

"Yaa Ali emmi. Böyle işte."

Çok geride kalmışlardı. Koca Abdullah, topluluğun içinde, tutmaların boyunlarına sarılıyor, ellerini öpmeye çalışıyordu.

Çakal:

"Daha o gece anladım Ali emmi. Ah Ali emmi ah! Nedir bu başımıza gelenler bizim. Çektiğimiz bunca acı yetmiyormuş gibi bir de rezil etti bizi kahpe! Kime söylenir bu? Kime derdini açarsın? Adamı düdük eder millet. Hele bizim köylü... Allah kimseyi düşürmesin dillerine; rezil ederler vallaha; bayrak ederler de açarlar adamı. Kimselere diyemedim, içim içimi yedi, kemirdi Ali emmi. Kaç kere öldürmeyi düşündüm, namusunu temizle Omar, dedim, sonra caydım. Düşündüm ki bu işin ucunda mapıslık var, asılmak var, her şey var..."

Ali Osman başını sallıyordu yalnız.

"Ama eridim Ali emmi, bittim. Bak yüzüme, bir deri bir kemik kaldım. Söylemesi ayıp, yalnız ilk gece yattım Halime'yle ve her şeyi anladım. Bir daha da yatmadım. Ama her akşam dövüyorum. Etleri morardı, etleri çürüdü Ali emmi. Ak yanı kalmadı hiç. Şimdi sen bana bir akıl ver Ali emmi, bu namus, başka şeye de benzemez. Ben ne bok yeyim şimdi? Halime'yi dövmekten bıktım usandım artık. Bıktım..."

"Kimmiş, öğrendin mi?"

"Öğrendim... Bizim Ağa'nın küçük oğlu Selim. Durdu'nun ufağı."

"Yaaa!"

"Ben de ne çok severdim Selim'i, ne çok severdim. Öl dese ölürdüm Ali emmi. Bak görüyor musun yaptığını?"

"Yaparlar benim babam, yaparlar. Ben çok görmüşüm böylesini. Çok körpenin kanına girilmiştir, bilirim, ama söyleyemem."

"Bizim de bir namusumuz yok mu Ali emmi? Bizim de şere-

fimiz yok mu? Tutma olduysak insanlıktan çıkmadık ya. Bizim de alnımızda bir namus damarı var, bizim de onurumuz var, değil mi?"

"Senin yaşındayken ben de böyle düşünürüm, ama her şey başkayınış..."

"Peki biz esir miyiz Ali emmi?"

"Olan olmuş bir kere. Dilini tutacaksın, yüreğine taş basacaksın. Çünkü boynumuz bükük bizim. Arkamızda duranımız yok çünkü. Elini kana bulasan ceremesini yine sen çekersin."

Ali Osman yürüdü.

Çakal:

"Ne yapsam şimdi Ali emmi? Başımı alıp gitsem mi?"

"Olmuş ile ölmüşe çare bulunmaz."

"Bana bir yol göster. Benim büyüğümsün, babamsın; söyle ben napiyim?"

"Kimseden medet umma Omar. Çünkü bu iş böyle. Adamın ağasına boynu bükük olur. Bir besleme ağasının oğluna karşı durabilir mi? Yok, diyebilir mi! Diyemez işte... diyemez!"

"Halime'ye de yazık değil mi Ali emmi?"

"Hepimize yazık benim babam, hepimize!"

Köye değin konuşmadılar. Ali Osman önde, Çakal Omar arkada yürüyordu. Yolun ağzında durdular.

Ali Osman:

"Ne yaparsan kendine yaparsın, bunu bil..." dedi ve ayrıldı.

Öğle üzeri Halil, Hıdır'ın helvasını dağıtmaya çıktı. İnce bir yağmur çiseliyordu. Pisem pisem yağıyordu. Bulanık ve ölümlere yakışır bir hava vardı. Emine, Halil'i görünce olduğu yerde kaldı. Bakıştılar:

"Baban evde mi?" dedi Halil.

Uzun Mahmut eşikte göründü:

"Başın sağ olsun Halil'im" dedi.

"Sağ ol emmi."

Emine, gözünü ayırmaksızın Halil'e bakıyordu. Kara kara perçemleri, sağlam yapısı, erkekçe duruşu, üzgün gözleri, bıyık-

ları... Gene gözleri, bıyıkları... Emine'nin bakışlarını hep üstünde seziyordu Halil. Helvayı uzatırken yüreği hopladı. Ve ılık bir sızı gönüllerinin boşluğuna aktı. Hıdır'ın helvası, ölü helvasından çok bir sevda aracı oldu. Büyülü ölüm havası, bir an için, hafif kıpırtılarla uyanan, gönülden gönüle akan bir bağlılık tadına varıyordu. Emine'nin gözlerinde yıllanmış bir sevecenlik ışıldıyordu. Yanıyordu. Süzülmüş bir içtenlik, bir sevda kokusu... birbirini tamamlayan küçük anlardan sonra Emine, yıllar öncesinden bildik bir yâr olmuştu sanki. Sanki, yıllar yılı eksikliğini duyduğu bir bakışı, bir kokuyu, bir rengi, bir havayı Emine'de bulmuşut. Ve özlediği an, bu andı.

Köyü dolaşırken hep Emine'yi düşündü. Bu, ölümle yaşamanın arasında, sevdanın eşiğinde insanca bir artıştı, bir çoğalıştı.

"Hıdır," dedi, "kardaşım Hıdır, biz boku yedik galiba."

En son Çakal Omar'ın evine uğradı. Yalnızdı Omar; düşünceliydi.

"Başın sağ olsun kardaş..." dedi yeniden.

"Sağ ol."

Çakal Omar uzun uzun baktı ardından.

"Öldü!.." dedi.

İkindi sonu, yağmurlu ve yumuşak bir loşlukla usul usul akşamlanıyordu. Yeryüzüne dağılmış bulanık görüntüler, evler, ıslak pencere kanatları, kendi dışlarına taşan gizemli bir tatla, Omar'a yeni bir iç duygu kazandırıyorlardı. Halime'yi dövmelerine pişman oluyordu şimdi. Oklavanın, ya da bir tokadın her inişinde Halime'nin acıyla büzülüşünü, bir kuş yavrusu gibi ağzını açışını anıyordu.

"Ellerim kırılsaydı keşke, bu ellerim..."

Odanın karardığını yeni yeni seziyordu.

"Akşam da oldu."

Lambayı yaktı. Aydınlığın açığa vurduğu eskilik eşyaların kendine özgü bulanıklığı, soğuk duvarlar, Omar'ı kendine kavuşturuyorlardı. Düşündükçe, zavallıklarını, yalnızlıklarını buluyordu.

"Doğru; çok doğru dedi Ali emmi, çünkü bizim boynumuz

bükük. Hem de anadan doğına bükük."

Epey bir zaman geçmiş olmalıydı. Ayak tıpırtılarıyla kendine geldi. Kapı aralığında Halime'nin erkek yüzü duruyordu. Şaşkın şaşkın bakıyordu. Omar'ı evde bulmaya alışmamıştı çünkü.

"Hasta mısın?" dedi ürkek ürkek.

"Yok."

Halime kapıda kalmıştı.

"Gel" dedi Omar, "gel otur."

Omar'ın erkenden evde oluşuna işkillenmişti. Duraksadı.

"Nen var Omar?"

"Bir şeyim yok, gel otur."

Halime korkak adımlarla yaklaştı. Gösterilen yere oturdu. Omar helvayı getirdi.

"Ye bunları," dedi.

"Beni ağılıyacak..." diye düşündü Halime. Daha bir korktu. Yutkundu:

"Hıdır'ın helvası mı bu?"

"He."

"Sen yedin mi?"

"Yok, benim payıma da sen ye."

Halime boynunu büktü:

"Omar, bana kıyma Omar. Biliyorum, içine ağı koydun bunların. O sıçan ağısından koydun. Biliyorum, beni başından kaldırmak istiyorsun. Benim suçum yok Omar, uyuyordum ben, vallaha uyuyordum ben, vallaha uyuyordum... Uyurken olmuş Omar."

Halime'nin yüzü, boynu, dokundu Omar'a:

"Halime!.." dedi, yaklaştı. Kadın büzüldü:

"Kıyma bana Omar. Daha gencim Omar."

"Halime, korkma Halime."

"Biliyorum Omar. O günden beri düşünüyorum bunu. Öldüreceksin beni. Bana kıyma Omar. Allah bana vurmuş vuracağı kadar, bir de sen vurma. Benim hayrım kalmamış Omar, ölmüşüm ben. Üstümde et kalmadı, çürüdü Omar. Kurbanım, acı ba-

na. Ya da bırak başımı alıp gideyim..."

"Korkma Halime, korkma artık. Seni çok incittim, çok dövdüm. Benim kusurumu bağışla, bundan kelli elimi kaldırırsam elim kırılsın benim. Bir daha tövbe anam! Tövbe!"

Halime şaşırdı. Anlamadı Omar'ın yüzünü. Boş boş baktı. Omar, her zaman Halime'yi dövdüğü oklavayı getirdi.

"Al, ah Halime. Sen de bana vur. Canının istediği kadar vur. Vur bana. Döv beni Halime. Sana çok ettim, biliyorum, hatamı anlıyorum. Bağışla beni anam. Al sen de bana vur, döv beni, istersen öldür al!"

Konuştukça boşaldığını, hafiflediğini duyuyordu Omar. Yaptıklarını an an kusuyordu sanki. Halime şaşkınlığından kurtulamamıştı daha.

"Döv beni anam. Sen de beni döv. Hatamı şimdi anlıyorum. Şu ölümlü dünyada kimimiz kimsemiz yok Halime. Biz yalnız, yapayalnız kaldık ortada anam. Ellerim kırılsın benim. Ver ellerini öpeyim Halime, ayaklarını öpeyim. Çok ettim sana Halime, çok ettim anam. Bağışla beni. Ben her şeyi unuttum, sen de unut Halime. Ver ellerini öpeyim, barışalım artık anam."

Halime'nin ellerine, ayaklarına sarıldı, öpmeye başladı. Halime ellerinden tuttu Omar'ı:

"Omar, Omar, kurbanım Omar!"

"Ben sana çok ettim Halime. Hatam büyük, yüzüm sana kara anam. Benim de içim kan ağlıyor anam. Ağamızın bir oğlu bunu yaparsa, canımız gibi bir sevdiğimiz bir adam bunu yaparsa Halime. Aah Halime ah! İçim ağlıyor anam, içim yanıyor. Ama elimizden gelen yok; çünkü bizim boynumuz bükük."

Yaşamlarına ışık tutuyordu konuştukça. Sanki aydınlığa çıkıyorlardı. Yaşamları çiçekleniyordu sanki, güneşleniyordu.

"Omar! Ben sana kurban olurum Omar!"

"Artık dayak yok Halime. Bundan kelli tövbe! Biraz para biriktirirsem istediğini alacağım sana. Hatta seni şehire bile götüreceğim, beraber kebap yiyeceğiz, baklava yiyeceğiz."

"Ben bir şeyini istemiyorum Omar, beni dövme yeter. Bennen tatlı tatlı konuş yeter."

"Ellerim kırılsın benim, ellerim."

Birbirlerinin yüzlerini gözlerini öpüyorlardı. İçlerine akan, anlaşmaktan, barışmaktan doğan bir tattı. İnsanca yaşama umudunun tadıydı. İyi günlere açılan bir kapının, dost yüreklerin, özlemlerin, mutlu akşamların tadıydı bu. Halime'nin elleri kalındı, sertti, ama gözlerindeki yumuşaklık yetiyordu Omar'a.

3

Hıdır'ın havası, ölümünün etkisi, beş altı gün sürdü. İlk günler, Hıdır'ın oturuşunu, cıgara içişini, öksürmesini andılar, eksikliğini duydular. Eşyaları, yatağının üstünde, başucundaki direkte asılı kaldı. Kara donunun cebinden çıkan, yarım paket köylü cıgarası, fitili bir çakmak, bir çakmak taşı, tütün kırıntıları, kirli ve kanlı bir mendil eskisi, bir kama, onları bir süre daha üzdü. Sonra, giderek yokluğuna alıştılar. Hıdır, yanıp sönen cıgara ateşlerinde, uzak bir öksürükte, kirli bir ayakta biçimlenen, çok kısa süreli düşüncelere sıkışıveren bir sevda öyküsü oldu.

Nergis ne güzel kokar. Genç kızların saçlarında ne güzel bir duruşu vardır. Kokusunda, yakın bir baharı muştulayan, güzel, sarı perçemli çocuklar yaşar. Nergisler, bahar öncesi tarlalarının süsüdürler.

Kış yağmurlarının gölleştirdiği tarlalarda, yeşil başlı ördekler, çulluklar ve yabankazları olur. Yağmurların ardı kesilince, tarlalardan yavaş yavaş sular çekilir. Çoktandır özlenen bir güneş çıkar, ılık bir yüzle dolanır. Toprak güneşlenir, kaymak bağlar, kurur, sonra da çatlar, yarılır. O zaman toprak sürülür; kırmızı, cana yakın, yumuşak bir toprak kokar. Bu toprak Yüreğir'in toprağıdır. İnce ve acı bir türkü gibi kokar durur. Yüreğir toprağı uyuşukluğudan sıyrılmıştır, tembelliğinden kurtulmuştur artık. Silkinir. Şubat gelir. Bu, memleketin yazı demektir. Mezarlıklarda laleler, mor zambaklar açar; bağlarda bademler açar, bağlarada ağaçlar budanır...

Yüreğir'in güneşi, tüm renkleriyle toprağına dökülür. Toprak en güzel çiçekleriyle uyanır. Toprak hazırdır. Çiğitler ekilir.

Buğday, arpa, yulaf tarlalarının yeşili yanında, kara bir toprak uzanır. Baş döndürücü bir esriklik veren toprak kaynar. Yeni umutla, doğaya, yaşama düzenlerine başkaldırırlar. Kırmızı topraklardan, başlarında beyaz tüylü çiğit şapkacıklarıyla pamuk fidecikleri fışkırır. Toprak, yıllar yılının alışkanlığı ile, insanına verebileceği en güzeli - sevgisini, dostluğunu, iyi yürekliliğini - doğurur. Bağlılığını gösterir. Çiğitlerin içine büzüşmüş iki yeşil yaprakçık gün yüzüne çıkmak için vaktini bekler. Gününü dolduran çiğit düşer. Tarlaları, parlak yeşil kanatçıklarıyla aydınlatan fidecikler doldurur.

Toprak, canım toprak uyanmıştır artık. Yolların çamuru kurumuştur. Takım boyları renklenmiştir. Evlerin önüne yumurta kabuklu saksılar dizilmiştir. Gölün suları usul usul çekilir. Küçük birikintiler kalır. Mandalar orada serinler, yatar dururlar.

Erik dalları beyaz gelinliklerine bürününce, öbür ağaçlar da bütün güzellikleriyle bahara dökülürler. Bal arıları, böcekler ve kuşlar, sevda ve bahar türkülerini söylemeye koyulurlar. Toprağın, dalın, üzüm teveklerinin dilleri çözülür. Pelesenkler binlerce tomurcuklarıyla birden patlar.

Kadir Ağa'nın bağı da, bütün olanaklarıyla bahara katıldı. Binbir koku yayan güller, zambaklar ve iğde çiçekleri, portakallar, iyi günler muştulayan gökyüzünün altında, özlemi çekilen bir ülkeyi dile getirdiler. Bahardı. Toprağın toprakla, toprağın insanla dövüştüğü Yüreğir ovasında bahardı. Hiçbir kentin, hiçbir ülkenin baharına benzemeyen, kendine özgü bir yaşantısı, kendine özgü bir kavgası olan bu topraklarda, toprağı alnının teriyle yoğuran, güneşe ve cehenneme en yakın, aynı zamanda en yufka yürekli insanlar yaşardı. Yüreğir'in insanı insandı, kardeşti. Nasırlı ellerinde çiçekler açardı. Kaba görünürlerdi, pis görünürlerdi, vahşi davranırlardı; bütün bunların yanında, kendilerine özgü bir dostlukları vardı. Toprak nasıl kokar, öyle kokardı dostlukları.

Çalışmak büyük bir mutluluktu Kamber için. Kamber toprağın adamıydı. Kardeş bilirdi, oğul bilirdi toprağı. Böylesine yakındı. Karşılıksız ve içten bir sevgiyle bağlıydı toprağa. Ağacı-

na, kuşuna, yaprağına, çöpüne, her şeyine... Bir filizi canı gibi severdi. Teveklerin hiç olmadık bir yerinden sürmüş asalakları koparır, yoluna şaşırmış bir kirpiyi kovar, ağaçları gönlüne göre budardı. Bağ bıçağını, tadını çıkarırcasına kullanırdı. Çalışmak ve toprak... Bir de Ali Osman... İşte Kamber'in üç sevgilisi dostu. Onlarsız düşünemiyordu kendini. İçine bir burukluk çöktü mü: "Benim sadık yârim kara topraktır," diye başlardı türküsüne.

Durmuş Ağa bağa girdiğinde onu çalışıyor buldu.

"Kolay gele Kamber," dedi.

Kamber uyandı:

"Sağ ol Anam, sağ ol sen."

Durmuş Ağa, cıgara paketini çıkardı, birini çekti. Kamber'e uzattı.

"Nasıl, iyi gidiyor mu işler?"

Kamber elini üstüne sildi, parmaklarının ucuyla bir cıgara...

"İyi, çok iyi."

Durmuş Ağa dumanını savurdu:

"Senin oğlan neler yapıyor? Geçecek mi sınıfı?"

"Ben ne bilirim Ağam, Allah bilir."

Durmuş Ağa güldü:

"Seninkisi de akıl değil be Kamber; düşün bir kere; sen fakir adamın birisin, çocuk okutmak senin neyine? Sonra fakir çocuğu, ha okumuş ha okumamış, hepsi bir. Okuyup da adam mı olacak sanki?"

Kamber çaresiz ellerini oynattı, uygun bir söz gelmedi aklına.

"Hele bir okusun ağam, bakalım üçü geçecek mi?"

"Üçü de geçse, beşi de geçse hepsi bir, hepsi hava. Sen onu bunu bırak, tezelden bir işe sok onu. Sonra çok yüz veriyorsun. Arasıra bas tokadı gözünde şimşekler çaksın."

"Çocuğun bir şey yaptığı yok ki ağam, çok uslu çocuktur."

"Olsun, sen yine döv onu. Köylü kısmını küçükken dövecek-sin ki dayağa alışsın. Kötü söz söyleyeceksin ki kötü söze alış-

sın. Alıştıracaksın, alıştıracaksın Kamber."

Kamber elindeki cıgaraya bakıyordu. Bir insan ömrü gibi, usul usul tükeniyordu.

Durmuş Ağa:

"Sen beni iyi dinle Kamber. Arasıra çak tokadı, şöyle bir dönsün, alışsın. Şimdi nazlı büyürse, acısını kendisi çeker yarın. El kapısı baba evine benzemez. Burnu şimdiden kırılmalı ki... doğru demiyor muyum?"

"Bilmem ki ağam."

"Doğru söylüyorum ben. Sonra pişman olursun. Dediğim gibi yap, şimdiden alıştır onu; dayağa, tokada, ağır işe, acı söze, her şeye..."

Durmuş Ağa gezinerek yürüdü. Kamber bir süre olduğu yerde kaldı. Ağa gittikten sonra içini çekerek oturdu, kazmayı kucağına aldı. Her yanında bir gevşeme, bir çözülme vardı.

"Remzi'yi dövmek ve alıştırmak. Neye alıştırmak? Köleliğe..."

Akşamüstü Halil geldi. Sakalları uzamış, yüzü geçmişti. Kamber düşünceliyid. Kamber üzgündü.

"Ne o dayı?" dedi Halil.

"Bugün Durmuş Ağa geldi, öyle bir söz etti ki, yüreğimin başına saplandı kaldı. Bütün gün bunu düşündüm Halil."

Bir uğultu büyüdü. Akşamın koyuluğunda bir toz bulutu yükseliyordu.

"Dönüyorlar..." dedi, Halil.

Kamber, Halil'in baktığı yana baktı. Irgatlar... omuzlarında kazmaları, omuzlarında günlerin yorgunluğu, dönüyorlardı. Telli İbrahim üllüz(1) beygirine binmiş, karısını da terkisine atmıştı.

"Selamünaleyküm!" dedi Kamber'e.

Bekçi Musa uyuyor gibiydi. Halil, Emine'yle göz göze geldi. Uğultu o zaman dindi. Halil bir şey duymuyordu.

"N'oldu sana yahu?" dedi Kamber.

Irgatlar geçip gitmişlerdi.

---

(1) **Üllüz:** Cılız. işe yaramaz, güçsüz.

4

Derken üçüncü sınıf bitirme sınavları geldi çattı. O gün Kamber, her zamankinden erken kalkıp kazma dövmeye koyuldu. Heyecanlıydı. Durmadan mırıldanıyordu.

"Allahım" diyordu, "sen bizi bilirsin, halimizi görürsün. Sana söylemeye ne hacet? Remzi'mi de bilirsin, hem de iyi bilirsin. Sen ona zihin açıklığı ver ki emeği boşa gitmesin. Remzi'm boynu bükük büyüdü, ayakkabısız, donsuz gömleksiz büyüdü, bunları da bilirsin, başka söz söylemeye ne hacet?"

Zaman geçmek bilmiyordu.

Ortalık biraz daha ışıyınca, sürü sürü sığırlar yaylıma çıktılar. Arkalarından çocuklar koşuyorlardı, kadınlar... Ellerinde mayıs[1] tenekeleri. Mayıslar daha yere düşmeden havada kapıyorlardı. Buğulu buğulu ve sıcak, kokulu.

"Okumazsa Remzi'm de böyle olacak," dedi.

Günün ilk ışıkları, yaldızlı bir görünüşle dalların arasına, evlere, yollara, duvarlara yayıldı. Duvarlara yapıştırılmış tezekler, parlak birer düğme gibi ışıklandılar. Yollar güneşlendi.

Gözleri yoldaydı. Bir haber bekliyordu. Remzi'nin sevinçle gelmesini bekliyordu. Öğleye doğru karısının telaşlı telaşlı geldiğini görünce korktu: "Eyvah! Galiba Remzi'm kaldı," dedi. Ters bir hali vardı Rebiş'in.

"Hayrola avrat? Yoksa Remzi'm?"

"Bir de utanmadan soruyorsun ha? Şuna bak, şuna. Sen de baba olacaksın ha? Hay senin boynun devrilsin herif... Sen nasıl babasın be, ha nasıl babasın?"

"N'oldu avrat? Yoksa Remzi'm sınıfta mı kaldı?"

"Sen baba olsaydın şimdi oğlunun yanında olurdun. Ellerin babaları hep çocuklarının yanında, sen burdasın ha. Baba olacaksın bir de öyle mi?"

"Nasıl yanında avrat?"

"Pencereden baktım, Durmuş Ağa, Emin Ağa, Kasap Abdullah, hepsi orda, çocuklarının yanına oturmuşlar. Benim yavrum, kara yazgılı Remzi'm yalnız başına. Herkesin babası orda, sen

(1) **Mayıs:** Yaş sığır pisliği.

burdasın. Utan biraz, utan."

"Biz onlarla bir miyiz avrat? Onlar Ağa... Gitsem bile beni tıkmazlar avrat."

"Bilmem ben, gideceksin, sen de oğlunun yanına oturacaksın. Sen gitmezsen ben giderim, bu eksik etek başımnan gider oturum yanına."

Kamber ne yapacağını bilemeden baktı Rebiş'in yüzüne.

"Gideceksin," dedi Rebiş.

"Bırakmazlar beni avrat."

"Gideceksin diyorum sana."

"Gitsem bile ben bir şey anlamam ki."

"Olsun, anlama. Yanında otur yeter."

"Ya bağ? Ya kazma?"

"Ben beklerim, ver kazmayı da bana."

Kazmayı Kamber'in elinden aldı.

"Haydi şimdi git, elini yüzünü bir yıka tulumbada. Burnunu sümkür, üstünü başını çırp."

"Gidelim ya, bırakmazlarsa?"

"Gideceksin herif, gideceksin."

Kamber yürüdü:

"Ya beni kovalarsa şimdi, ne işin var burda derlerse, haydi git derlerse ne derim ben? Allah'ım, yüzümü kara çıkartma. Sen gör halimizi..."

Okulun önüne gelince duraksadı. Orada beklemek, ya da geri dönmek arasında bocaladı. Kapıdan ön sıradaki çocuklar ve babaları görünüyordu. Pencereye yaklaştı. Sakınarak bir göz attı. Durmuş Ağa ile kardeşi Hüseyin'in arasında Cavit'i gördü. Durmuş Ağa kabak çekirdeği yiyordu. Öbür babalar cıgara içiyorlar, çocuklarının yaptığı hesaplara bakıyorlardı. En arka sırada, herkesten uzakta Remzi'yi gördü. Yalnızdı. Sırasına eğilmiş durmadan yazıyordu. Onun yalnızlığı saplandı kaldı yüreğine.

"Vay Remzi'm, vay yalnızım."

Şapkasını eline aldı. Üstünü başını silkeledi. Sonra, suya dalıyormuşçasına derin bir soluk aldı, hızlı adımlarla kapıya yürü-

dü. Tık tık vurdu. Rengi uçmuştu. Öğretmen döneldi. Kamber'i görünce aydınlık bir gülümseme yayıldı yüzüne.

"Gel bakalım Kamber dayı," dedi dostça.

Remzi, "Kamber" sözüyle başını kaldırdı. Babası, utangaç bir çocuk gibi kapıda duruyordu. Şapkasını durmadan evirip çeviriyordu önünde. Ağlayamadan öğretmene bakıyordu.

"Gel, gel otur Remzi'nin yanına."

Durmuş Ağa dudağına yapışmış çekirdek kabuklarını tükürdü.

"Lan, bağı kime bıraktın da geldin buraya, ha?"

"Bizim avrat bakıyor ağam."

"Avrat kısmına bağ bırakılır mı lan?"

"Beş dakka ağam, yalnız beş dakka. Herkesin babası burda, bizim ki de yalnız kalmasın dedim de onun için geldim."

"Peki peki, haydi git otur yerine."

Remzi bir heykel donukluğu içinde, babasının azarlanışına bakıyordu.

Öğretmen:

"Gel otur Kamber dayı, gel. Otur şöyle."

Öğretmeninin yanında babasının bozulması zoruna batmıştı Remzi'nin. Yeniden hesaplarına döndü.

Kamber, büzülerek oğlunun yanına oturdu. Şapkasını dizine koydu. Ağzı kurumuştu. Yan gözle öğretmene baktı. Bu bakış öğretmenin içini parçaladı. Nasıl ezik, nasıl yenik bir bakıştı. Sevinç mi, ağlamak mı, ne?

Burnu akıyormuş gibi geldi Kamber'e. Burnunu çekti. Kızardığını, terlediğini sanıyordu. Sıranın dışında kalmış ayağına gözü ilişince, bütün gövdesi baştan sona kıvılcımlandı. Ayakları bağ çamuruna bulanmıştı. Büyük bir suç işlemiş gibi kızardı, ayağının sıranın altına çekti. Sığmadı ayakları, şapkası düştü dizinden. Bundan sonra da hiçbir şeyin farkına varmadı Kamber. Kafası durmuştu. Bir mengene içinde sıkılıyordu. Boğuluyordu. Yakasını gevşetti. Sonra, öğretmene karşı ayıp olur diye yakasını kapamaya çalıştı. Parmakları tutmuyordu. Düğme bir türlü ili-

ğe girmiyordu. Tükendi Kamber. Oğlunun önünde bir yığın rakam vardı. Yazılar kararıyor, açılıyor, beyaz bir düzlük, önünde büyüyordu.

"Nasıl Kamber? Seninki yapabiliyor mu? Bizimki söktü..."

Durmuş Ağa'ydı konuşan. Bütün gücünü toplayarak:

"Ben" dedi Kamber, "Ben... ben anlamam ki ağam."

Durmuş Ağa kahkahayı bastı.

"Madem anlamıyordun da niye geldin buraya?"

Babalar gevrek gevrek güldüler. Çocuklar da kıs kıs gülerek Remzi'ye baktılar, Kamber'e baktılar. Kamber ne söyleyeceğini bilemeden bakıyordu. Ağlamaya hazır bir çocuk yüzüydü yüzü.

Kasap Abdullah:

"Bağ beklemeye benzemiyor değil mi?"

Gülmeler çoğaldı.

Emin Ağa:

"Ayıptır yahu, yapmayın. O da sizin gibi bir baba."

Remzi dudaklarını kemiriyor, kalemiyle sert sert çiziştiriyordu. Sonra titreyerek durdu, öğretmene baktı.

Öğretmen:

"Bitirdin mi yavrum?"

Tutuk tutuk:

"Bitirdim öğretmenim."

Öğretmen kâğıda göz gezdirirken Kamber ağlamanın eşiğindeydi. Remzi'ye öyle bir baktı ki, çocuğun gözleri hemen doldu.

"Tamam," dedi öğretmen, "tamam yavrum. Bunu da doğru yaptın."

Kamber'in gözleri doldu:

"Yapmış mı? Doğru mu yapmış öğretmen efendi? Sınıfı geçmiş mi?"

"Geçti, oğlun sınıfı geçti Kamber Dayı."

Kamber oğlunu kucakladı.

"Geçtin Remzi'm," dedi. Sonra ceplerini karıştırdı, otuz kuruş buldu. Remzi'nin önüne koydu. Eğildi, bir daha öptü yana-

ğından. Kendini tutamadı, ağladı. Herkes ona bakıyordu.

"Bizimki de ciğer ağam," dedi.

Daha çok durmadı Kamber, hızla çıktı.

Durmuş Ağa başını iki yana salladı, önce hafif hafif güldü:

"Söze bak, ciğermiş. Vay senin ciğerine sıçayım ben."

Sinirli sinirli çekirdekleri çintti, sonra Remzi'ye döndü:

"Gördün mü lan babanın yediği boku? Ciğermiş... Senin gibi ciğer olsa n'olur, olmasa n'olur? Sınıfı geçtin de adam mı oldun sanki? Yarın benim kapımda bok taşıyacaksın yine... Senin karnını doyuracak yine benim."

Öğretmen:

"Kapatın bu konuyu Durmuş Ağa... Çocuğun ne suçu var burda?"

"Sen ne diyorsun be öğretmen?"

Emin Ağa:

"Öğretmen doğru söylüyor arkadaş. Çocuğun ne günahı var burda?"

Durmuş Ağa:

"Biz ne söyledik ki kalkmış nutuk çekiyor bize? Bizi hepten çocuk ettin be Osman Efendi. Bizim kafamız yok mu belledin sen?"

Öğretmen:

"Öyle bir şey demedim ben, çocuğun suçu yok bu işte dedim."

Birden alevlendi Durmuş Ağa, dik dik baktı öğretmene, sonra oğlunu kolundan tuttu, çekti.

"Kalk len dellek, kalk yürü. Boş ver okumayı. Okuyup da n'olacaksın? Benim malım yeter de artar sana. Boş ver, düş önüme. Bizi çocuk yerine koyup nutuk çekiyor. Ben kimim be, sen biliyor musun ben kimim?"

Emin Ağa:

"Durmuş, Durmuş, söylediğin sözleri kulağın duysun yahu! Ayıptır bu senin yaptığın arkadaş!"

Durmuş Ağa:

"Senin kanını satın alırım ben, kanını. Heee! Bana bak hele, bana. Ben kimim biliyor musun benim kim olduğumu? Bana nutuk çekiyor, Bibi Hoca'nın oğlu akıl öğretiyor bana. Lan bir kış aç kaldınız da ben un verdim size. Yoksa canınızdan gığıl gığıl ölürdünüz. Kimsin sen, daha düne kadar benim kapımda çalışırdın, iki kitap okumaynan kendini bennen bir mi tutuyorsun? Dünyanın kitaplarını okusan kaç para eder? Senin kanın kaç para eder? Ben senin kanını satın alırım be, kanını. Kim oluyorsun sen?"

Öğretmen:

"Sizde biraz insanlık olsaydı böyle konuşmazdınız."

Emin Ağa:

"Durmuş, Durmuş! Çok ayıp ediyorsun vallaha. Osman Efendi çocuklarımızı okutuyor, sen de ona sövüp sayıyorsun. Şikâyet etse suçlu düşersin... Böyle konuşmak olur mu? Sonra köyümüzün çocuğu. Sana yakışır mı bu? Senin gibi bir ağaya yakışır mı hiç?"

Durmuş Ağa:

"Sen de mi ondan yanasın?"

"Ben hakçasını söylüyorum."

"Hakçasını söylüyorsun ha, hay senin..."

"Ağzını topla."

"Toplamazsam n'olur?"

Emin Ağa, Durmuş Ağa'nın üstüne yürüdü. Bastonunu kaldırdı; tuttular.

Emin Ağa:

"Ayıp ayıp... Herkes seni ağa bellemiş de saymış. Tükürsünler ağalığına senin."

Durmuş Ağa sinirli sinirli tükürdü. Aptalca bakan oğluna bir tokat daha yapıştırdı, bir de tekme...

"Daha ne duruyorsun lan dümbüğün oğlu? Daha ne duruyorsun? Yürrü! Okul mokul gerekmez, benim malım yeter sana. Biz çok okumuş adam gördük, çook. Önümüzde el uvalayan, boyun büken çook okumuş adam gördük. Hem de ne mühendis-

ler, ne avukatlar, ne doktorlar gördük. Benim param var, param. Bu para bende oldukça daha çok okumuş adam boyun eğer bana. Heee! Daha çok adamın dişlerini kırarım bu paraynan, çok okumuşun dilini boğazına akıtırım ben. Heee! Yürü lan dellek! Yürrü! Benim malım yeter sana."

Durmuş Ağa kapıda durdu:

"Benim param var, malım var, toprağım var. Çocuklarımın çocuklarına bile yeter. Siz kendinizi düşünün enayiler, kendinizi."

Emin Ağa yeniden kapıya seğirtti, tuttular.

"Tuh Allah belanı versin senin. Sen ağaların adını da boka çıkardın. Babasına dua etsin o, Kadir Ağa'ya. Yoksa ben bilirdim yapacağımı. İtin hatırı yoksa sahibinin hatırı var derler."

Kasap Abdullah ve birkaç kişi Durmuş Ağa'yı götürmeye çalışıyorlardı.

Emin Ağa:

"Bu Durmuş deli vallah. Bakın şunun haline. Sen bizim kusurumuza bakma Osman Efendi. Çocuklar sana emanet, ister geçir, ister bırak. Bizim buraya gelmemiz ayıptı aslında, bakma bize. Kusurumuzu hoşgör. Biz gidiyoruz, çocuklar sana emanet."

Çıkıp gittiler. Öğretmen çocuklara döndü. Remzi'ye baktı:

"Olanlar seni üzmesin Remzi, yıldırmasın seni yavrum."

Remzi başını önüne eğdi.

"Okuyabilecek misin Remzi?"

"Kadıköyü'ne gideceğim öğretmenim."

"Kiminiz var orda?"

"Kimsemiz yok."

"Peki nerde kalacaksın orda?"

"Her gün gidip geleceğim öğretmenim."

"Nee! Uzak değil mi Remzi? Kaç saat tutar?"

Öğretmen duraksadı, pencereye baktı, yola, ağaca, boşluğa...

Çocuklar öğretmenlerinin elini öperek çıktılar. Remzi en arkada kalmıştı. Öğretmenin elini öpmek istedi, öğretmen dostça elini sıktı Remzi'nin.

"Çok yaşa Remzi," dedi. "Senden umutluyum yavrum. Oku!"

"Okuyacağım öğretmenim."

"Yılmayacaksın değil mi?"

"Yılmayacağım öğretmenim."

"Sonuna kadar dayanacaksın değil mi?"

"Dayanacağım öğretmenim."

Remzi'yi içtenlikle kucakladı.

"Yolun açık olsun yavrum."

Remzi gittikten sonra, arka sıralardan birine oturdu. Gözlerini karatahtaya dikti. Tahtanın karası silinmiş beyazları görünüyordu. Eski ve yoksul sıraların boşluğu dokunuyordu. Çocukları görür gibiydi şimdi. İlerde büyüyecekler, ağaç gibi dal budak salacaklardı. Yumuşak yüzlerinde sakalları, bıyıkları olacaktı. Okuyabilen okuyacak, okuyamayan köyde kalacak, ya arabacı, ya hergeleci olacaktı... Duvarların sıvıları dökülmüştü.

"Çocuklar gitti," dedi.

Akşam karanlığı çökene dek, öyle, arka sırada yalnız kaldı. Sonra usul usul kalktı, kapıyı kilitledi gitti.

5

Durmuş Ağa'nın kapısında, kazma ırgatlarının çocukları birikmişti. Çapaklı ve trahomlu gözlerine sinekler konuyordu. Ellerinde çingiller, taslar, akşam çorbasını bekliyorlardı. Kiminin sırtında bebekler vardı. Bebeklerin ince ayakları kirli bezlerden dışarıya sarkmıştı. Kirli ayaklı, kirli yüzlü çocuklardı hepsi. Yırtık giysilerden, kiminin omzu, kiminin kıçı görünüyordu. Duvar diplerine sıralanmışlardı. Kimi çömelik, kimi ayakta bekliyorlardı.

Evdeki Muhittin göründü.

"Haydi sıraya dellek takımı... sıraya... marş marş!"

Bir kaynaşma oldu. Toz koktu, akşam tozu. Bağırtılar, çağırtılar... İtişe kakışa sıralandılar. Çingiller, taslar çarpıştı, tıngırda-

dı.

Muhittin:

"Askerde hepinizin anası ağlayacak," dedi. Sıra dışına taşmışlara kepçeyle vuruyordu.

"Sıraya! Sıraya! Sıraya girmeyene çorba yok. Sonra hem siz aç kalırsınız, hem de ananız babanız. Sıraya!"

Ekmek sepeti çorba kazanının yanında duruyordu. Yarısı arpa, yarısı kırık buğday unundan yapılmış somunlar vardı. Muhittin kazanın başına geçti, kepçeyle karıştırdı; en öndekine:

"Burnunu çek lan dellek, ağzına akıyor. Kaç kişilik?"

"Üç."

"Nerden üç oluyorsunuz?"

"Babam bir, anam iki, bir de ablam."

"Hatice senin ablan mı yoksa?"

"Ablam ya, ne belledin?"

"Ablanı ne zaman vereceksin bana?"

"Haydi be, sen de pis."

"Vay dellek vay, beni beğenmiyor musun? Benim neyim eksik ki?"

Muhittin gülerek çocuğun çorbasını verdi.

"Üç de somun al geçerken," dedi.

İkinci çocuğa:

"Kaç kişilik?"

"Bir."

"Baban çalışmıyor mu?"

"Babam hasta."

İri iri soğan parçaları, az yağlı, biraz da mercimekli bir suyun içinde dönüyorlardı. Muhittin kepçeyi dibine daldırdı, yeniden karıştırdı kazanı. Sırası gelen çocuğa:

"Lan babanın sakalı pekmeze batmış, kimin götüne?"

Çocuk seslenmedi, çingilini doldurttu, ekmeğini aldı.

"Senin..." dedi, kaçtı.

Güldü Muhittin. Uzun Mahmut'un oğlu Veli'ye gelmişti sıra.

"Lan Veli, kızlar babanın hopuna binip hamama gidiyormuş, doğru mu bu?"

Veli gözlerini ağarttı.

Muhittin:

"Darılma hemen canım, şaka ettik. Babana selam söyle."

Veli ayrıldı.

Uzun Mahmut oğlunu bekliyordu eşikte.

"Nerde kaldın be oğlum. Nerdeyse anangil gelecek, evde bir damla su yok."

"Muhittin Ağa'mın selamı var sana. Babana selam söyle dedi."

"Aleykümselam, aleykümselam... Haydi, tenekeyi al da su getir."

Veli tenekeyi aldı.

"Oğlum Sadık bir teneke su getir," dedi, koştu.

Azime ile Emine geldiklerinde Uzun Mahmut'u gülüyor buldular. Ana kız birbirine bakındı.

"Hayrola herif," dedi Azime, "keçilerle başın dertte galiba."

"Hiç yahu, güldük işte."

"Niye gülüyordun öyle?"

"Hiç işte, aklıma bir şeyler geldi de."

Azime bakındı:

"Veli nerde?"

"Suya gitti."

Azime oturdu, sırtını duvara dayadı.

"Öldüm, kolum kanadım kırıldı. Bu kazma çok ağır. Kız Emine, git su getir kız. Veli'nin suyu kime yetecek. Tenekenin dibinde bir parmak getirir o."

Emine isteksiz isteksiz kalktı, kovayı aldı, yürüdü.

Tulumbanın başı kalabalıktı. Çocuklar, kazmadan yeni dönmüş ırgatlar doldurmuştu her yanı. Herkes birbirini itiyordu su için. Veli yoktu ortalarda. Çevresine bakındı. Ali Osman, Süleyman ve Halil çapadan dönüyorlardı. Katırların üstünde yorgun ve omuzları düşüktü. Ali Osman ile Süleyman, Halil'e baktılar,

sonra Emine'ye. Emine başını eğdi önüne, sırtını döndü. Yanından geçtiler. Sonra arkalarından baktı; yorgun katırların üstünde üç yorgunluk gidiyordu.

Emine, yorgunluğunun üstüne Halil'inkini de yüklenerek eve döndü.

Lambayı yaktılar, ayaklarını, ellerini yıkadılar ve sofraya oturdular.

"Afiyet olsun kurban."

Bekçi Musa'ydı.

Uzun Mahmut:

"Buyur, gel beraber yiyelim."

"Eyvallah kurban."

Azime:

"Sen nerde kaldın be Musa?"

"Kahveye uğradık bir çay içtik kurban. Çingene Abdi gelmiş yine."

Mahmut:

"Gelir ya, niye gelmesin? Koskoca köy, bir demircisi yok. Para kazanıyor elin adamı, niye gelmesin? Bir zamanlar Demirci Şevket Usta vardı. O da kalktı Göğceli'ye gitti. Abdi çadırı nereye kurmuş Musa?"

"Yine Memed Ağa'nın önüne."

"Memed Ağa'nın ırgatları ne zaman geliyor?"

"Bugün yarın gelir diyorlar. Fahri Efendi ile Rahmi Efendi gitti ya."

"Aman gelsinler, gelsinler de biraz eğlenelim."

Azime:

"Hele hele... şuna da bak hele. Sana n'oluyor böyle?"

Mahmut:

"N'olacak yahu, Arapları severim ben. Bütün gün kazma döverler, akşama da düğün bayram. Çünkü şen heriflerdir şu Antakyalılar. Ziller çalınır, oh oh! Gel keyfim gel! Kulağımızın pası gider biraz. Gençliğimiz gelir aklımıza."

Azime:

"Aman senin de gençliğin. Aman! Durur durur benim gençliğim, durur durur, işte ben arabacıyken... Ben senin gençliğini de bilirim arabacılığını da. Durmadan kaşınan bitli bekârın biriydin."

"Ben mi bitliydim? Bak Musa, ben bitliymişim. Kız ben arabacıyken benim gibi ağır kaldıran var mıydı?"

"Hayvanlar da iyi yük çeker be herif."

"Peki kız, öyleydi de niye peşime düştün? Yazı demedin, yaban demedin geldin arkamdan? Ayaklarına diken battı... Ben mi sana kaçalım dedim, yoksa sen mi?"

"Ben o zaman çocukmuşum, sen beni kandırmışsın. Bu aklım olsaydı sana kaçar mıydım ben?"

Musa:

"Yook kurban, yook, öyle deme sen. Müsadenle zamanında Uzun Mahmut Uzun Mahmut'tu haaa. Mahmut deyip geçme sen, şaka değil. Mahmut arabacıların şahıydı, şahı. Yüreğir toprağında arabacılık kolay mı belledin sen kurban. Arabacı deyip geçme sen haaa. En birinci kabadayı arabacıdan çıkardı o zamanlar. Ne belledin sen kurban?"

Mahmut içini çekti.

"Yaa Musa, görüyor musun? Kurt kocayınca çakallara maskara olurmuş. Ne diyeceksin, kocadık gayri. Ne söylense yeridir, çünkü kocadık."

Lokması boğazında düğümlendi, yutamadı. Emine acıyarak babasına bakıyordu. Uzun Mahmut bir tas su içti.

"Haklısın avrat," dedi. "Ne desen haklısın."

Musa:

"Şimdiki dünya böyle Mahmut."

Kazmasını omuzladı, sallana sallana evine yürüdü.

"Şimdi de tüfeği al, git köyü bekle. Uyumadan dolan, düdük çal. Sonra yine kazmaya, sonra yine bekçilik, sonra yine kazma, bekçilik, kazma."

Halil, kapının önündeki taşa oturmuş düşünüyordu. Yorgundu. Ali Osman geldi, yanına oturdu. Hiç sesini çıkarmadan bir

cıgara sardı, uzattı Halil'e. Aldı Halil, yaktı. Cıgaranın ateşinde Emine, Ali Osman'ın yüzünde Emine, karanlıkta, pırıltılarda, çocuk seslerinde hep Emine... aklından çıkmıyordu hiç. Ve yavaş yavaş anlıyordu ki, bu yorgunluk, tutkunluğun yorgunluğudur.

Söylenerek Derviş geldi:

"Nedir benim bu Süleyman'dan çektiğim yahu? Usandım vallaha. Bu kadarı da olmaz."

Ali Osman:

"N'aptı yine?"

"Bu herif adamakıllı dellenmiş Ali Osman."

"Ne var aranızda, bir türlü geçinemezsiniz. Neyi paylaşamazsınız böyle?"

"Vallaha ben de usandım arkadaş, anam avradım olsun usandım, bıktım."

Ali Osman'ın yanına çömeldi, şapkasını dizine koydu, başını kaşıdı.

"Burnuna bir ossursam Haleb'e kaç saatte gidersin, diyor."

Ali Osman güldü:

"Bunda kızacak ne var, şaka etmiş seninle."

"Ne şakası? Şaka bir olur, iki olur. Her zaman her zaman da olmaz ki, değil mi?"

"Süleyman'ın yüreğinde kötülük yok, her şeyi dilinde onun. İdare et."

"Olmaz ki Ali Osman, bu kadarı da olmaz ki. Bir de gelmiş hopuma[1] biniyor, sen benim eşşeğimsin, beni gezdir, diyor. Buyur ağa... Olur mu bu? Almış eline bir de çalı, durmadan vurur götüme, deeh deeeh, der. Ben hayvan mıyım ki hopuma binmiş? Sen benim eşşeğimsin diyor. Şakanın da bir haddi hesabı var."

Süleyman sallana sallana geliyordu.

"Nereye kaçtın benim eşşeğim?.. Adam sahibini yolda bırakır da kaçar mı? Ali Osman, Ali Osman! Haberin var mı senin? Ben beygir almaktan caydım, onun yerine güzel bir eşşek aldım;

(1) **Hopuna binmek:** Sırtına binmek.

çerçiciliği de eşşeknen yapacağım."

Derviş pofurdayarak başını sağa sola çevirdi.

"Hasbin Allah venimel vekil, sen bana sabır ver ya Rabbim!"

Süleyman şarap kokuyordu. Derviş'in boynuna sarıldı:

"Benim eşşeğim değil misin lan?"

"Kardaşım sen ne istiyorsun benden? Ha? Ne istiyorsun? Söyle de bilelim. Yüzümüzü yumuşak buldun, neredeyse üstümüze çıkacaksın. Hele geri dur biraz. Ayıp be, biz de insanız. Bizim de bir onurumuz var değil mi?"

Ali Osman:

"Oğlum Süleyman, madem şakanı kaldırmıyor, sen de şaka yapma."

Süleyman:

"Ben bir şey demedim ki Ali Osman. Madem kaldırmıyormuş şakamı, ben de şaka etmem onunla. Halil, nasılsın yeğenim?"

"Nasıl olsun, bildiğin gibi işte."

"İyisin iyi... Haydi, benim gözümden bir şey kaçmaz."

Saf saf gülümsedi Halil. Süleyman karşısına çömeldi.

"Gül bakalım Allahsız, gül. Ben de Emine gibi bir kız bulsaydım, böyle gülerdim. Dünya ahret anam bacım olsun, iyi kızdır Emine."

"Bize nesi mi var be yeğenim? Senden iyisine mi verecekler? Vermezlerse dağ gibi Süleyman dayın var arkanda iki dağları devirir. Ölüme de, gitmeyen alçaktır, dünyanın en aşağılık adamıdır. Yeter ki söyle... Sarhoş falan deme ha, vallaha sarhoş değilim."

Süleyman, Derviş'e baktı.

"Ama Derviş'e kulak asma sen. Korkudan ödü patlar. Bir höt desen, al sana bir vs... Gerisini sen düşün gayri."

Kalktı, Derviş'in boynuna sarıldı.

"Ben Derviş namussuzunu çok severim vallaha. Severim ama dümbük kıymetimi bilmez."

Derviş itti Süleyman'ı.

"Bırak beni sevmen senin olsun."

Süleyman, Derviş'i kucakladı, şap-şup öptü. Ağzının ıslaklığı Derviş'in yanaklarında kaldı.

Süleyman:

"Benim var yok bir Derviş kardaşım. Yalanım varsa, ölmüş kargalar gözümü oysun, susuz dereler leşimi götürsün, yıkılmış duvarların altında kalayım."

Derviş yanaklarını siliyordu.

"Sanki öptü namussuz."

Ali Osman güldü.

"Birbirinizi kırmayın benim babam, bu dünya ölümlü dünya. Sonra içimize dert olur."

Halil, Hıdır'ı andı, daldı.

Ali Osman:

"Hıdır öleli ne kadar oldu?"

"Beş ay oluyor!.." dedi Halil, kalktı, bağa doğru yürüdü.

Kamber her zamankinden yaşlı ve çöküktü.

"Durmuş Ağa bugün beni işten çıkardı Halil'im. Anama avradıma sövdü. Ne insanlığımı bıraktı, ne hayvanlığımı. Beni dövdü sonra, kafama kafama vurdu. Rebiş'i de evden kovmuş. Eve gittim ağlıyordu bizim avrat. Ne o avrat, dedim, beni kovdular, dedi. İkimizi de kovdular bugün Halil'im. Akşamüstü Kadir Ağa'nın haberi olmuş, haber göndermiş bize, işe dönsünler, demiş. Dönmeyecektim, ama, başka çaremiz yoktu, döndük."

"Muhittin anlattı bana, çok canım sıkıldı."

"Allah yüzümüze baktı da Remzi'm sınıfını geçti. Yoksa sen Durmuş Ağa'nın dilini görecektin. Okuttun da n'oldu diyecekti. Al işte gör, diyecekti. Biliyor, okursa buralarda durmayacağını biliyor, başeğmeyeceğini biliyor, ondan istemiyor. İstiyor ki herkes kendisine muhtaç olsun, istiyor ki herkes onun esiri olsun, kulu kölesi olsun. Ama olmayacak Halil'im, olmayacak; Remzi'm okuyacak ve gidecek, durmayacak bu kapıda. Bunların kahrını çekmeyecek."

Kamber konuştukça eskiyor gibiydi. Durmadan kahırlı başı-

nı sallıyor, ah çekiyordu.

"İstemeyenler çatlasın. Remzi'm sınıfını geçti."

Konuştu konuştu konuştu. Rahatlıyordu böylece. Tabakasını çıkardı, bir cıgara sardı.

"Yak şimdi," dedi.

"Ben sana bir şey danışmaya gelmiştim."

"Söyle babam."

Halil durdu, gözlerine baktı Kamber'in.

"Emine'yi bana verirler mi?"

Armut çiçekleri, karanlığı benek benek beyazları boyuyordu.

"Evlenmek iyidir," dedi Kamber, "iyidir ya, bir de ağzının tadı kaçtı mı dünya zehir zemberek olur. Dünya adamın başına yıkılır. Aldığına alacağına pişman olursun. Her gün kavga, her gün dırdır, adamı canından usandırır. Ama Emine uysal kız, iyi kız. Konuştun mu hiç?"

"Konuşmadım."

"Demek gönlünü kaptırdın Emine'ye? Süpürgesi yoncadan Emine'm... Söyle de dinleyelim bu türküyü."

"Bilmem ki!"

"Bilirsin, bilirsin."

"Bilsem söylerim."

"Madem sen bilmiyorsun, ben söyleyeyim de dinle."

Kamber'in yüzüne çocuklara özgü bir sevimlilik yayıldı. Bir iki kez öksürdü.

"Gülme ha!..." dedi. Boğuk, biraz da hımhım sesiyle başladı:

Süpürgesi yoncadan Emine'm
Gayet beli inceden of
Ben yârime gül demem Emine'm
Gülün ömrü az olur of

Emine'nin havası, bağa, ağaçlara, çiçeklere ve kuşların ötüşüne karıştı. Halil'i tedirgin eden bir sevda alev alev yanıyordu içinde.

Süpürgesi yoncadan Emine'm
Gayet beli inceden of
Ben yârime gül demem Emine'm
Gülün ömrü az olur of

Güller, Emine ve Halil... Şimdi her şey bir başka güzellik içinde çırpınıyordu. Yer yer benekli, karanlık ve hışırtılı bir sevda denizi, yaşanılan dünyayı sınırlamıştı. Anıların, umutların, o sıcacık özlemlerin, Halil'in hüzünlü yalnızlığıyla ve Emine'nin sevda duygularıyla - uyuşmasından, insanın içine sığmayan, taşan, ağlatıcı bir hava doğuyor, usuldan usula ılık bir sızı gibi her yanına yayılıyordu. Bu, düşüncelerin ötesinde bir oluştu. Halil, her şeyi seviyordu şimdi. Her şey, bir diğerine duygun bir yalnızlık aşılıyordu. Bulaşıcı bir güzellik, cana yakın dallara, ağaçlara geçiyor, kendi başlarına yeni bir güzeli yaratıyordu. Yapraklarda biriken sevda, dallarda ötüşen sevda kuşlarıydı. İrili ufaklı bütün varlıkların etkisi altındaydı Halil. Sevdanın buruk yalnızlığını, uzaklığını ve umutların ve özlemlerin en sıcağını yaşıyordu. Bu, kendi dışında başka bir varlık olmak gibi bir şeydi.

Ansızın yelin esintisi durdu. Ortalık bir sessizlik denizi oldu ve kuşlar sustu. Dallar sallanıyordu. Her şey ölmüştü. Yeni bir şey oluyordu. Halil ürperdi, ürktü. Ilık bir korkuya kapıldı.

"N'oluyor?" diye fısıldadı.

Kamber'in yüzü donuk bir aydınlığa bürünüyordu. Büyülenmiş gibi duruyordu. Usulca söylendi:

"Ay doğuyor Halil."

Karanlığın açıldığını, bir dost aydınlığın içtenlikle, usul usul çevreye yayıldığını gördüler.

Kırmızı bakır, kırmızı bir bakır ve ay...

Dallar çatırdıyordu şimdi, yapraklar hışırdıyordu. Sanki, kabuğunu çıtır çıtır kırıyor da öyle çıkıyordu ay. Temiz, tertemiz bir ay. Bütün kötülüklerinden sıyrılmış güzel bir orospu gibi bu ay. Yeryüzünün umut ışıklarına susadığını biliyor gibi, Halil'in sevdalı olduğunu biliyor gibi, sevdalı gibi bu ay. Yeryüzü, her

şey, serpelenen bu beyazlığın altında bir şeylerin eksikliğini duyuyordu. Halil, Emine'nin yanıbaşında olmasını arzuladı. Elinin altında, yumuşaklığıyla, sıcaklığıyla, elinin altında ve Emine. Kanı kaynıyordu. Dar geliyordu içi, boşalamıyordu.

"Eminem."

İyice anlıyordu ki, Emine terk edilemez, Emine bırakılıp uzaklara gidilmez, Emine, yalnızlığında yaşanılmaz bir sevda duygusudur. O, uzak bir düş gibi, üzerlerinden yüzyıllar geçmiş, masalları Hint'te, Çin'de söylenmiş bir güzel gibi, türkünün içinde bir turna gibi, sevda gibi bir Emine.

Yeniden Emine'm, Emine'm, gene Emine'm... Halil kaptırmıştı kendini. Bir türkü Halil'i söylüyordu, türküyü Halil değil.

Eğer benim ile gitmek dilersen
Eğlen güzel yaz gelsin de gidelim
Bizim eller kırçıl olur aşılmaz
Yollar çamur kurusun da gidelim

Türkü bitmişti. Bakıyordu Halil. Boşalacağına daha bir dolmuştu. Dopdolu olmuştu. Kamber de sezmişti bunu. Bir süre hiç konuşmadılar. Ay yükseldi. Böcekler ötüyordu, yaprakların yüzleri gümüşleniyordu.

"Dayı..." dedi, "biliyor musun dayı neden korkuyorum ben?"

Kamber gözleriyle sordu.

"Diyorum ki, ister misiniz biz de Hıdır gibi olalım?"

"Yazmışsa bozsun Halil'im."

"Hıdır muradına ermeden gitti dayı, sevdalısına ulaşamadan öldü. İçinde bir sevda vardı ki dünyaları yakardı, gelgelelim..."

"O hastaydı Halil'im..."

"O da benim gibiydi dayı, o da seviyordu. Gelgelim başını sokacak bir evi yoktu, altlarına serecek bir yatakları yoktu, arkasını verecek bir arkadaşı yoktu. Benim de yok dayı, benim de yok. Ben de onun gibiyim işte."

Kamber başını salladı.

Halil:

"Ağaya durumu açacağım dayı, her şeyimi ona anlatacağım. Ona diyeceğim ki, vaziyet bu merkezde diyeceğim, anam da sensin, babam da sensin diyeceğim. Kendisine nasıl bağlıyım bilir, kendisini nasıl severim bilir, o da beni sever. Ama önce Emine'den sağlam bir söz alayım. Sonra açarım derdimi ağaya. Ağadan başka kimsemiz var mı bizim?"

Kamber gülümsedi:

"Bu sevda bahar gibidir Halil'im; adama her yan güllük gülistanlık görünür, kokulu görünür, hoş görünür. Adamı esrik eder, mahveder. Bir de bunun yazı var, kışı var. İnsan ömrü hep bahar değildir yavrum."

Bir süre Kamber'in yüzüne baktı. Kamber, gözlerini kırpmadan duruyordu yüzünde.

"Bir sınayalım," dedi Halil.

Yürüdü.

6

Irgatbaşı Kürt Kamil, ev ev dolaşarak kazma ırgatlarını uyandırıyordu. Saat, sabahın üçüydü. Uzun Mahmut yatağında tütün sarıyordu.

Kamil'in sesi:

"Azime bacı! Azime bacı!"

"Uyandı, uyandı Kâmil Ağa," dedi Mahmut.

Azime dilini ağzının içinde dolaştırdı; acıydı. Bitkin yatan Emine'yi dürttü.

"Emine," dedi usulca. "Emine, kalk kız, gidiyoruz anam!"

Azime giyindi, cibinlikten çıktı, elini yüzünü yıkadı. Damlar uyanmıştı. Uzak yakın konuşmalar geliyordu.

"Emine, anam, haydi kalk artık!"

Uzun Mahmut cıgarasını yaktı. İnce bir duman sabaha karıştı. Horozlar daha sık ötmeye başladılar. Emine, her yanında büyüyen acı bir yorgunlukla gözlerini açtı. Babasıyla göz göze gel-

diler.

"Yorgun musun anam?"

Azime:

"Herkes gitti anam."

Emine kalktı, isteksiz isteksiz çevresine bakındı. Yatak güzeldi, çekiciydi. Uyku sersemliğiyle giyindi. Elini yüzünü yıkadı. Damlarda beyaz beyaz cibinlikler uçuşuyor, sabaha bir başkalık katıyorlardı. Ağarıyorlardı. Uykudan kurtulamamıştı daha. Akşamdan hazırlanan çıkını beline bağladı. Ne vardı çıkında; iki soğan, bir tutam kırmızı biber, tuz, iki tahta kaşık.

Damdan indiler. Musa kapısının önünde, omzunda silahı.

"Beni de bekleyin kurban, silahı bırakıp geliyorum."

Kapılardan, merdivenlerden kadınlar dökülüyordu; erkekler, boyları kazma sapını geçmeyen, üşüyen çocuklar dökülüyordu. Ortalık karanlıkçaydı daha. Çiy yağıyordu.

Azime bağırdı:

"Musa! Haydi babam, herkes gitti."

Musa omzunda kazması, çıktı. Güvercinliğin kapısında kubaran beyaz güvercinlere baktı.

"Ah Ali'm, ah kurbanım!"

Emine üşüyordu.

"Seni kaçırmadılar mı kız daha?"

Yürüdüler. Sokaklardan ırgatlar çıkıyordu hep. Derelerden, tepelerden kurtulup, koşa koşa ırmaklara kavuşan kollar gibi, bir yerde birleşiyorlar, orda, ırmaklar oluyorlardı.

Önlerinde tibili kuşları, konup konup kalkıyorlardı. Telli İbrahim, terkisinde karısı, ırgatları selamlayarak geçiyordu. Beygir, kuyruğunu sallıyordu sinekler için.

Tarlaya vardıklarında ortalık şöyle böyle ışımıştı. Yeşiler ıslaktı. Otlarda, çiçeklerde, pamuk yapraklarında tomur tomur olmuş çiy taneleri yelin esintileriyle titreşiyorlardı.

Yorgun kolların inip kalkmasında, toprağın renk değiştirmesinde, ince bir tat vardı. Toprak ufalıyordu. Birlikte inip kalkan kazmaların biçimlendirdiği bir çalışma şiiri, özgürlüklerini yıl-

lardır özleyen tarlalarda bir uyum yaratıyordu. O çiçeklerin süsü, yaprağın yeşili, toprağın kokusu, ırgatların gönlünde oluşan bir duyguyu besliyorlardı. Bu, umutsuz da olsa, daha iyinin beklenişiydi. Bilmedikleri, ama sezdikleri bir gelecek duygusuydu. Her yılın baharında bu duygu olancalığıyla yeşerirdi. Yaz ayları başlar, güz gelir, kış gelir, beklenen olmaz, bu duygu da, ağaçlarla birlikte yapraklarını dökerdi.

Kazmalar inip kalktıkça, bir gün öncesinin yorgunluğu, uyuşukluğu dağılıyor, kollara dirilik geliyordu. Sisler yavaş siliniyor, tarlalar alabildiğine uzanıyorlardı. Tarlaların üzerinde, insana, genişlik ve özgürlük duyguları aşılayan bir boşluk büyüyor, gökyüzü oluyordu.

Yakup dizinin başındaydı; coşmuş türkü söylüyordu. Irgatlar da türküye katıldılar. Bu, güneşte yananların türküsüydü; toprağı ve özgürlüğü sevenlerin...

Irgatbaşı Kâmil, bazen önlerinde, bazen arkalarında dolanıyor, ot bırakanlara, seyreltmeyi iyi yapmayanlara, dalga geçenlere çıkışıyordu.

Su, iki eski öküzün çektiği gıcırtılarla geliyordu.

Kâmil:

"Derviş geliyor Musa."

Musa güldü.

Derviş, tarlanın kıyısında durdu. Öküzleri çözdü boyunduruktan. Kâmil düdüğünü çaldı. Herkes kazmasını bıraktı, oldukları yere çöktüler. Derviş, ekmek çuvalıyla geldi.

"Selamünaleyküm millet!"

Selamını aldılar. Herkesin ekmeğini verdi, Derviş. Kimisine çuval kılları yapışmıştı, çuval kokuyordu. Ekmeklere, soğanlar, sarmısaklar, tuzlar, kırmızı biberler katık edildi. Ekmekler, kırmızı biberle, tuza banılıp yenildi.

Musa, ekmeğini gevelerken Derviş'i izliyordu.

Derviş:

"Gözüme bakıp durma, bugün işim var vallaha. Hemen gideceğim."

Musa ağzını açmadan yüzüne bakıyordu Derviş'in.

"Bugün olmaz vallaha, yarın, yarın, çok döverim. Öbürsü gün de döverim."

Kâmil:

"Bugün de döv canım, Musa senin eski arkadaşındır."

Kel Hasan:

"Al biraz Derviş, al. Zaten suyu geç getirdin, sana kızgınız."

Derviş, Musa'ya baktı. Ekmeğini geveliyor ve yalnızca bakıyordu.

"İşim var bugün, olmaz, gideceğim şimdi."

Musa, olacağı biliyormuş gibi rahattı. Kâmil, kalk düdüğünü çaldı, kalktılar. Musa olduğu yerde duruyor, ekmeğini geveliyordu. Derviş ayağa kalktı, elini beline koydu:

"Şimdi sen kalkınıyor musun?"

Musa başıyla "yok" yaptı.

Derviş, çaresiz, Musa'nın kazmasını aldı, diziye katıldı. O zaman Musa keh keh güldü, sallana sallana varilin gölgesine yürüdü.

Kâmil:

"Musa'nın hali hal değil."

Azime:

"Bunun adına yokluk demişler."

Telli İbrahim:

"Bekçiliğe kalsa ölür fıkara."

Kel Hasan:

"Nerde yokluk, orda bokluk. Acem'in çocuklarını kim kaçırdı burdan? Yokluk... Herifler şimdi şehirde."

Kâmil:

"Sen de Acem'in çocuklarıyla kafanı bozdun be Hasan."

Azime:

"Yahu Kâmil Ağa, yarın hafif bir kazma bul bana be. Bunu kaldıramıyorum. Kolumda hayır bırakmadı namussuzun kazması; ağır ki ağır."

"Peki kız Azime, sana öyle bir kazma sapı bulayım ki tam sana göre olsun, ağır olmasın ki iyi kaldırasın."

"Ocağın batmasın senin. Bizden geçti artık, o işler geçti."

Sultan, yaşlıydı. Terden batmıştı. Buruş buruş yüzü yanıklar içindeydi. Karaydı, kapkaraydı.

"Amanın uşaklar, bende hayır kalmadı," dedi, başını tuttu oturdu.

Kâmil:

"N'oldu kız?"

"Başım döndü birden. Omaar, Omaar! Nerdesin aslan oğlum, nerdesin? Gel de ananın halini gör babam. Ananda ne kol kaldı ne kanat yavrum. Omaar!"

Sultanın yüzüne biraz su serpelediler. Kalktı kadın, kazmasını aldı.

Kâmil:

"Az kaldı şurda Sultan. O eskidenmiş, adam askere gitti mi gelmezmiş, az kaldı."

Güneş yükseldikçe, pamuk fidanlarının gölgeleri kısalıyor, sıcaklar çoğalıyordu. Emine'nin alnında ter tomurcukları birikiyor, yanaklarına süzülüyordu. Kazmalarını zorlukla kaldıran ince boyunlu çocuklar, güneşin çirkinleştirdiği genç kızlar, yanık yüzlü delikanlılar, yaşlılar, gittikçe azışan güneşin altında toprağı kazıyorlardı. Yüzleri kavrulmuş, derileri benek benek kalkmıştı.

Musa, başını kolları arasına almış, dizlerini de karnına çekmiş uyumuştu. Kirli gömleğine sinekler konup kalkıyordu. Derviş geldi, dürttü:

"Musa! Musa! Musa lan!"

Musa homurdandı.

"Kalk, benim işim var oğlum. Daha gidip yarmayı getireceğim."

Musa gözlerini açmadan:

"Biraz daha uyuyim be kardeş. Biraz daha."

"Ben gidiyorum arkadaş, istersen uyu."

Derviş, öküzleri önüne kattı, köy yolunu tuttu.

Köye vardığında güneş iyice kızışmıştı. Kısalmış duvar göl-

gelerinde bakımsız çocuklar. Çinko damlarda, gözleri kamaştıran bir pırıltı yanıyordu.

Avluda, Ali Osman, Süleyman, Halil, kızakları onarıyorlardı. Buğdaylar biçilmişti. Bir iki güne kızaklar başlayacaktı. Halil Derviş'i görünce:

"Nerelerde kaldın be dayı?"

"Musa işte..."

Gülüştüler.

Halil:

"Yarmayı ben götürsem, olur mu?"

"Peki..." dedi Derviş.

Halil aşevine koştu. Muhittin somunları sayıyordu.

"Yazıya ben gidiyorum Muhittin Ağa. Hazırsa yarma arabayı koşiyim hemen."

Öküz arabasını koştu Halil. Kazanı, ekmek çuvalını, karavanaları yüklediler. Kapıdan çıkar çıkmaz, tarlaya gitmek için bekleşen ırgat çocuklarıyla karşılaştı. Cılız ve çirkin oğlanlar, saçları yapak yapak olmuş kızlar, ince boyunlu bebeler, bol yırtıklı, bol yamalı, kirli üstbaşlarıyla, çapaklı gözleriyle, trahomlu gözleriyle, bakışlarıyla, duruşlarıyla birbirlerini tamamlayan birer yoksulluk örneğiydiler. Biraz büyücek olanların sırtında, kirli bezlere sarılmış sargılarından fırlamış ince bilekli elleriyle, sapsarı ayaklarıyla, daha şimdiden bu düzene alışmış görünen hasta bakışlı bebekler vardı. Hepsi de yalvaran gözleriyle Halil'e bakıyorlardı. Arabanın önünden sessizce çekildiler. Araba yanlarından geçerken boyunlarını büküp beklediler, sonra takıldılar arkasına.

Toprak sıcaktı. Çıplak çocuk ayaklarını yakıyordu. Yüzlerinde, daha toprağa basmadan o yanmanın acısı beliriyordu.

Halil, önce çocuklara, sonra dama baktı. Kadir Ağa gene öyle elleri kıçının üstünde, uzaklara bakıyordu. O, orada durdukça, çocukların birini bile alamazdı arabaya. Çocuklar da bunu biliyormuşçasına susuyorlardı. Fakat, o susuşlar, o ezik bakışlar yiyordu Halil'i, tedirgin ediyordu. Onlardan birazcık uzaklaşmak, acılı yüzlerinden kurtulmak için öküzleri mesesledi.[1] Öküzler

(1) **Meseslemek:** Ucu demirli değnekle, yani üvendiyle dürtmek.

canlandı. Çocuklar da hızlandı. Bir daha dürttü mesesi Halil. "Bu kadar da çok" dedi. Çocuklar hızlanan arabanın ardından koşmaya başladılar. Kimi düşüyor, yüzü gözü toprağa beleniyordu. Terli yüzlerde kararıyordu toprak. Düşe kalka koşuyorlardı arabanın ardından.

Dayanamadı Halil.

"Oohaaa!" dedi, durdurdu öküzleri.

En hasta görünüşlü bir çocuğu ve bebeğini arabaya bindirdi. Biraz gitti, durdu, ikincisini de aldı. Onların öyle uslu uslu oturuşları, gözleriyle anlatmaya çalıştıkları iyilik borçları dokunuyordu Halil'e.

Tarlaya yaklaşırken, birtakım çocuklar koşarak geçtiler arabayı. Beklenmeyen bir canlılıkla, yarış ediyorlardı. Arabadaki çocuklara da bir canlılık gelmişti. Hiç sesleri çıkmayan bebeklerde bile bir kıpırtı başlamıştı. Ellerini ayaklarını sabırsız sabırsız oynatıyorlardı.

Varilin arkasında durdurdu arabayı. Çocukları indirdi. Yakup yarma dağıtımı için yardıma geliyordu.

"Merhaba kardaş," dedi Halil'e.

Kazanı indirdiler. Yarmayı karavanalara böldüler. Kâmil'in yarma düdüğü ötünce, emzikli kadınlar çocuklarına koştular. O sarı ve hasta çocukları bağırlarına basıp yüzlerini gözlerini öptüler. Uzun bir ayrılık bitmişti. Kucaklaşmalar, sevgi çırpıntıları... Şapur şupur memeleri emen çocuklar az sonra güzelleşiyorlardı. Gülümsüyorlar, ellerini, ayaklarını yaramaz yaramaz oynatıyorlardı. O zaman analar, bir daha, bir daha öpüyorlardı çocuklarını.

Beş altı kişiye bir karavana düşüyordu. Herkes, olduğunca gölgeye sığınmıştı. Emine ve anasının bulunduğu karavana güneşte kalmıştı.

"Suuuu!" diye bağırdı Halil.

Tas tas su dağıtıyordu. Sıcak tenler üzerine damla damla serinlik dökülüyordu. Sıra Emine'ye gelince yüreğinin her zamankinden daha hızlı vurduğunu duydu. Emine suyunu içerken Halil'le baktı. Bu yetti Halil'e, acıktırdı onu.

“Nasılsın ana?” dedi Azime’ye.

“Gözün kör mü senin?”

Halil, bir tas da Azime’ye verdi.

Yarmadan sonra, her biri bir yana çekildi. Baş ağrıları, tedirgin kıpırdanışlar, iç sıkıntıları ile geçen yarım saatin sonunda düdük öttü. Dinlenmeye doyamadan kıpırdadılar. Serin ve yumuşak bir yatak, her zamankinden çok özlendi... Akşam beyaz cibinlikler, yatak, yastık ve şöyle gerine gerine uzanmak... Gevşemiş, işten soğumuş insanlar yorgun argın kalktılar. Kızarmış gözlerde, uykusuz, umutsuz, çaresiz bir esiş oldu. Halil öküzlerin gölgesinden Emine’yi izliyordu. Emine de kalkarken Halil’den yana baktı. Yaktı kül etti. Alnını beyaz örtüsüyle bağlayarak yürüdü. Acıdı Halil; acıdı Emine’ye.

Boğucu bir sıcaktı. İyi terbiye edilmiş hayvanlar gibi, bıraktıkları yerden işlerine başladılar. Hiç kimsenin sesi çıkmıyordu. Halil, ırgatlara doğru yürüdü. Azime’ye yaklaştı:

“Ver biraz da ben döveyim ana,” dedi.

Azime durdu:

“Be namussuz, alacaktın da beni niye buraya kadar yordun, beni uykudan ettin.”

Kazmayı aldı, Emine’nin yanında vurmaya başladı. Güçlü kollarına kuş gibi hafif geldi kazma. Hızla vurdu. Emine de bütün gücünü kollarına toplamış, Halil’den geri kalmamaya çalışıyordu. Halil, toprağın bozunu karaya çevirerek vuruyor, sık fideleri seyrekleştiriyordu. Yan yana çalışmanın, omuz omuza olmanın bir tadı vardı. Yanaklarından aşağı süzülen terler, acı, biraz da tuzlu... Gidiyorlardı... Coşkun yüreklerinin vuruşlarıyla, ulaşamayacakları düşlere adım atıyorlardı. Vuruşları ırgatlardan uzaklaştırıyordu onları. Yalnızlarmış gibi gidiyorlardı. Arayı açıyorlardı. Bu toprağın, güneşin, yeşilin delice esrikleştirdiği iki genç gönül, herkesleri unutmuşçasına vurarak ilerliyorlardı. Damla damla bir sevda toprağa dökülüyordu. Gönüllerine akan toprağın sıcacık tadıydı. doluydular; sevdanın tadıyla, toprağın tadıyla doluydular. Birbirlerine bakamıyorlardı. Baksalar gülüverecekler ve büyüyü bozacaklardı. Yan yana olmak yetiyordu

onlara. Konuşmalarla anlatamayacaklarını suskunluklarıyla anlatıyorlardı. İçlerinin, yüreklerinin bir olduğunu seziyorlardı. Yetiyordu bu.

Sıcaktı, sıcak sıcak... Bitmeyen vuruşları, ter, yorgunluk ve durmadan uzanan bu toprak onları birbirine bağlıyordu.

"Senin de biraz olsaydı," dedi Emine, "biraz olsaydı da çalışsaydın böyle."

Halil'in gücü tükendi, kolları tükendi, söndü.

"On dönüm olsa, çok değil, on dönüm Halil."

"Beni vurma Emine, en zayıf yerimden vurma beni."

"Bir kastım varsa gözüm çıksın Halil. İçimden geldi birden. Adamın kendi toprağı olsa, çalışsa. Gece de uyumaz adam, çalışır, değil mi?"

"Ben el kapılarında çalışan bir tutmayım... Toprak kim, biz kim? Boş hayal bunlar, boş."

"Boş ama hoş Halil. Hoş, çok hoş hem de. Adamın toprağı olsa, dişiyle tırnağıyla kazar onu, değil mi? Gece de uyumaz, çalışır, hep çalışır."

Bir süre konuşmadan vurdular. Omuz omuza olmanın, kokularını duymanın, toprağın, güneşin ve sıcağın acımsı tadı içinde vurdular. Durgundular. Ayrık otları inatla toprağa yapışmış, çıkmıyordu. Enselerine ter akıyordu. Bakıştılar. O anda, yeni bir duygunun gönüllerine aktığını, orada taştığını duydular. Halil yeniden coştu, kaynadı, vurdu... "Seni bana verirler mi?" Nasıl söyledi, bilmiyordu. Şaşırdı Emine, bir şey olmamış gibi vuruyordu. Yüzünde bir değişiklik de yoktu.

"Öyle mi?" dedi Halil.

"Ne öylesi?"

"Seni bana verirler mi?"

Emine güldü.

"Bilmem ki."

"Ya sen?"

Sustu Emine.

Halil:

"Ya vermezlerse Emine? Belki anan der: Ben kızımı bir tutmaya vermem der, elin bitli bekârına vermem, der."

"O zaman, ben de kaçarım sana Halil."

"Kaçar mısın?"

"Kaçarım. Sen iste, ardından dünyanın öteki ucuna kadar gelirim. Ben çoktan razıyım bu işe. Askerden geldiğin günden beri hem de."

Bunu beklemiyordu Halil.

"Bir kuru ekmeğe bile..." dedi Emine. "Soğan kırar yeriz, biraz dişimizi sıkarız, çalışırız. Canımız sağ. Yeter ki sen iste beni."

"Ciddi misin Emine?"

"Vallaha."

Halil coştu:

"Desene bize ölüm yok. Bundan kelli dağları bile delerim ben."

"Ferhat gibi mi?"

"Ferhat gibi. Dağları düz ederim vallaha. Sen böyle dedikten kelli sırtımı kimse yere getiremez. Beni askeriyenin topları bile yıkamaz kalan[1]."

Emine gülüverdi.

"Ne gülüyorsun kız?"

"Top sıksalar ölün sen tamam."

"Ölmem vallaha."

Emine gülüyordu gene. Tutup yere yatırmak geçti Halil'in içinden.

"Aaah ah! Sen ırgatlara dua et. Sen benim elime tenhalarda bir geçeceksin ki ben sana göstereceğim, gülmek nasıl olur. Sen dua et."

"Olmasalar n'aparsın, ha, n'aparsın?"

"Ben bilirim yapacağımı, hem öyle bilirim ki, o kadar olur işte."

"Hiçbir şey yapamazsın vallaha."

---

(1) **Kalan:** Artık, bundan böyle.

"Şöyle tenha olacaktı ki."

"Kaçarım tamam."

"Ben de seni kovalar, tutarım."

"Tutsan da bir şey yapamazsın."

"Sen onu bana sor, bana. Kütür kütür kırardım kemiklerini vallaha."

"Hiç acımadan mı?"

"Hiç acımadan."

"Kütür kütür, öyle mi?"

"Kütür kütür!"

Azime geldi, konuşmaları boğazlarında kaldı. Halil iyice yormuştu kendini.

"Haydi git, biraz da sen uzan Emine," dedi Azime.

Emine, Halil'in gözlerine baktı.

"Haydi haydi," dedi kadın. Emine kazmasını anasına verdi, yürüdü.

Azime:

"Lan namussuz, ben genç değilim, hızlı vurma. Kızı iyice yordun zaten."

Halil utangaç utangaç güldü.

Emine iki avuç su içti, biraz da göğsünden içeri döktü. Arabanın tekerlekleri arasına kurulmuş bir çocuk beşiğinin altına başına yerleştirdi. Sinekler elbirliğiyle çocuk gözlerini oyuyorlardı. Bir kız çocuğu, çıplak ayaklarını güneşe sermiş, çamurdan tencere, kapak yapıyordu. Yıllar önce Emine de böyle çamurdan tencereler, kapaklar, topraktan evler yapan bir çocuktu...

Toprak yalımlanıyordu. Uzaklarda, sıcağın titreşerek topraktan çıktığı görülüyordu. Daha uzaklarda büyük göller vardı sanki. Hiçbir şey kıpırdamıyordu, hiçbir şey oynamıyordu. En ufak bir esinti yoktu. Boğucu sıcaklar, sıcaklar ve sıcaklar.

Emine, Halil'e bakıyor, kapısı önünü her sabah sulayıp süpüreceği bir ev düşünüyordu. Toprak sulanırken burcu burcu kokacaktı. Ocağı, ocak başında geçecek bir kış gününü, sıcak yatağı düşledi. Giderek olgunlaşan bir duygu kuruluyordu gönlünde.

"Ben seninim Halil," dedi içten. Bu söz, bir sıcaklık verdi. Ayaklarında belli belirsiz bir rahatlık başlamıştı. Yorgunluğun ığıl ığıl parmak uçlarından sızdığını duyuyordu.

Bir süre sonra kalktı, ırgatlara doğru yürüdü; Halil'in daha çok yorulmasını istemiyordu.

Mutluydu Halil. Çocukların hepsini almıştı arabaya. Daha önce sezemediği bir tatlılık vardı yüzlerinde. Sümüklü burunlarıyla, trahomlu gözleriyle, kuruluklarıyla, çirkinlikleriyle, yırtık pırtık giysileriyle sevimli görünüyorlardı. Taa içini kaplayan bir yakınlık duydu. Sıcak topraklara basan çocuklara:

"Gelin lan, hepiniz gelin, binin arabaya. Ağa kızarsa kızsın, binin arabaya. Kızarsa kızsın, binin."

Çocuklar arabaya saldırdılar. Daha öküzlerin durmasına kalmadan hepsi de arabadaydılar. Hepsinin de gözleri gülüyordu. İtişe kakışa yerlerini aldılar. Sevinçleri taşırdı Halil'i. Onları hiç böyle güzel, böyle cana yakın görmemişti. Kimin yüzüne baksa gülesi geliyordu.

"Haydi bir türkü söyleyin," dedi Halil.

Çocuklar bakıştılar, gülüştüler. Halil de, güneşin altında bıraktığı Emine'yi düşündü.

7

Köpeklerin, tavukların ve çocukların, sıcaklardan nemli duvar diplerine sığındıkları ilk yaz geldi. Damların gideklerinde yetişen o eski papatyalar kurudu; beyaz taç yaprakları döküldü. Çünkü ilk yazdır. Neden ilk yazda baharın bütün güzellikleri usul usul silinir de onun yerini bir solukluk, bir yılgınlık alır? Neden ortalık kurulaşır ve gökyüzü hep mavidir? Ağaçların, evlerin, yolların, kendilerine uyguladıkları yeni görüntülerinde, toprağın yanışında, hep geçen yazlardan kalma bir yalnızlık sanısı vardır. Dut ağaçları dutlarla doludur; dallarını çırparlar; bir kısmı sağa sola dökülür. Sonunda unutuldukları yerde kururlar. Onları kuşlar yer, karıncalar yer. Çünkü ilk yaz gelmiştir ve her şeyi kendi kişiliğinde birleştirmektedir. Bu gökyüzü, yıllardan

beri kendisinde denediği renklerin en güzelini bulmuştur; mavidir... Onu sürdürür. Her varlık gibi, o da kendini yeniler, kendi biçimine kendisi varır.

Tarlalar duman duman tüter, yanar, kavrulur. Toprak yanar, toprağın insanları yanar. Yedikleri arpa ekmeği, imansız ayran, yarmadır. Ağızları, dudakları yaralarla dolar. Yüz derileri azar azar soyulur, benekli, hastalıklı yüzler güneşin altında kalır. Suları kan gibidir, içilmez. Çakırdikenlerinin, katırtımaklarının, devedikenlerinin yırttığı ayaklar, insan ayağından çok hayvan ayağına benzer. Topukları yarılmıştır. Güneş dost değildir artık. Toprak yalımlanır, alınteri kan gibi toprağa düşer. Toprak yaralanır, yüzlerde yıllar yılının tevekkülü vardır. O eski yazlarda, o eski tarlalarda ölmüş, ölümüyle toprağı beslemiş insanların türküsü yorgun ve yavan söylenir. Bu toprak ve bu güneş çok kişiyi yutmuştur.

Sabahın ilk anları, serin, duru bir havayla doludur. Sonra türlü türlü sinekler çıkar, güneş çıkar. Sessizliğini, yolların tozuna, çöpüne, evlerin duvarlarına, ağaçlarına dağıtmış köy, usul usul köpeklenir, tavuklanır. Sabah güneşinde kalan cibinlikler beyaz güvercinlere benzer; uçuşurlar. İnce cibinliklerin içinde, yüzlerini yastığının serin yerlerine bastırıp uyuyanlar vardır. Kadir Ağa'nın ortanca oğlu Sırrı da uyumayı sever. Çünkü uyku güzeldir. Cibinlik dalgırlanır. Avludaki tavuklar, hindiler öterler. O, seslere, seslerin getirdiği yeni duygulara sığınır. Göğsündeki kılları çeker; oralarda dolaşmış yumuşak kadın ellerini düşünür. O eller hep beyaz olur ve düşündükçe güzelleşirler. Şimdi Adana'da, bir kadının koynunda uyanmak, yumuşak kokulu saçları okşamak ve yeni boyanmış pembe bir dudağı öpmek.

Sıkıntıyla gerneşti. Kumarsız, kadınsız ve içkisiz hayat, hayat değildir çünkü.

Babası damda, elleri kıçının üstünde, aşağı yukarı dolaşıyor, söyleniyordu.

"Yine söyleniyor," dedi Sırrı.

Çalıştırdığı kahveyi kumarda kaybedip işsiz ve parasız kaldığı günden bu yana, hep aynı sözleri duyuyordu babasından. Bu

dördüncü gündü. İyi tanıyordu babasını. Böyle anlarda nasıl davranılması gerektiğini de biliyordu. Onun için, ne söylenirse susuyor, üzgün üzgün bakıyordu. Sanki yaptıklarına pişman olmuştu, utanıyordu; bir daha böylesi işlere girmeyecekti sanki.

"Daha uyuyor mu o it? Uyuyor mu? Kaldırın, kaldırın onu. Güneş itlerin üstüne doğar burda!" diyordu babası.

Ensesi kaşınıyordu, kaşıdı. Cibinlikten çıktı. Savanın[1] güneşte kalan uçları ısınmıştı. Terliklerini giydi, tahttan indi. Damı geçti. Daha şimdiden sıcaktı; yorgunluk ve gevşeklik duyuyordu.

Sofrada, Durmuş Ağa'nın karısı ile Rebiş konuşuyorlardı. Sırrı görününce sustular.

Durmuş'un karısı Nazmiye güldü.

"Çok şükür kalktın!" dedi.

Sırrı, duymamış gibi teneke musluğun başına geçti. Ellerini sabunlarken bayağı oyalanıyordu. Suyun ilk soğukluğunu, ilk tadını sonuna dek götürmeye çalışıyordu. Olmuyordu ama, elleri çabucak alışıyordu o serinliğe. En küçük değişikliklerde bile sıkıntısı giderecek bir yan arıyordu. Bir çocuk sidiği gibi güçsüz akan suyun avucuna dolması, sıkıcı, bunaltıcı bir bekleyiş oluyordu. Suyun birikmesi uzun sürüyordu. Sabun gözlerine kaçıyor acıtıyordu. Kızıyordu sabuna, suya, tenekeye, her şeye...

Elini yüzünü kurulayarak Rebiş'in kurduğu sofraya oturdu.

Nazmiye:

"Ne bu Sırrı? Yüzünden düşen kırk parça olacak."

"Canım sıkılıyor be yenge. Ben buraların adamı değilim ama, n'aparsın? Akılsız başımın cezasını çekiyoruz işte."

"Daha çok çekersin sen; bu kafayla gidersen çok çekersin."

"Sıkıntıdan çıldıracağım nerdeyse."

"Baban bağırıyordu bu sabah, duydun mu?"

"Duydum. Şimdi de bağırıyordu. Güneş itlerin üstüne doğarmış falan."

"Ben sana bir akıl vereyim mi Sırrı? Şimdi Rebiş ablayla da

---

(1) **Savan:** Pamuk ipliğinden dokunan kilim, çul.

onu konuşuyorduk, sabahları erken uyan, gel içerde yat. Baban seni dışarda görmesin, çok kızıyor. Zaten bugünlerde burnunu sıksan canı çıkacak. Hep bu kumar yüzünden, çok kızıyor sana."

Sırrı isteksiz isteksiz çiğniyordu lokmasını.

"Ben işimi yoluna koyarım koymaya ya, bir yandan Durmuş abim, bir yandan o bacaksız Hüseyin babamı şişiriyorlar. İkisi de kıskanıyor beni. Çünkü ben her ikisinden de iyi yaşıyorum. Hayatın tadını çıkarıyorum diye kızıyorlar bana. Yaptıklarımı yapamıyorlar diye kıskanıyorlar. Konuşsunlar bakalım, ne çıkacak? Ben yine tavlarım babamı. Babam beni onlardan çok sever."

Nazmiye:

"Seviyor, biz de biliyoruz seviyor. Ama bu kumarına kızıyor işte. Önce oteli bastın kumara, sonra da bu kahveyi. Bir daha iş tutturmaz sana. Kazandığını n'aparsa yapsın diyormuş, ama malları kumara basınan kızdırıyor onu. Bundan kelli şehire bile göndermeyecekmiş seni. Seni hapsedecekmiş burda. Eşşekler gibi çalışsın da paranın kıymetini öğrensin diyormuş."

Sırrı omuz silkti.

"Bunlar hep Durmuş abimin sözleri. Bakma sen, bu akıl babamın aklı değil. O Durmuş abim yok mu?"

"Durmuş abin sever, öyle deme."

"Sevmez, sevmez yenge, sevmez. O ne siyasetçidir o. Onda İngiliz siyaseti var. Babama da güler, bana da. Ben iyi tanırım onu. Sevmez beni. Ne o bacaksız Hüseyin sever beni, ne de Durmuş abim, sevmezler beni."

"Durmuş abin sever hem de çok sever."

"O, horozunu sever, kendisini sever, parayı sever..."

Konuşurken, kardeşi Hüseyin geldi:

"Babam seni istiyor abi," dedi.

"Yine şişirdiniz mi lan babamı? Ha? Yine neler uydurdunuz bakalım."

Kalktı Sırrı. Odasına girdi, giyindi çıktı. Beyaz kolonyel şapkasını, külot pantolonu, çizmeleri ile, çiftçiden çok aslan avcılarına benziyordu. Mendilini boynuna bağladı.

"Ne için çağırıyor beni?"

"Bilmiyorum. Çağır şu Sırrı'yı bana, dedi."

"Ben biliyorum..." dedi, yürüdü.

Babası, damın gideğinde, abisi Durmuş'a bir şeyler anlatıyordu. Bir hasta durgunluğuyla yaklaştı onlara. Boynu büküktü:

"Buyrun babacığım, beni çağırtmışsınız."

Kadir Ağa ters ters:

"Çok şükür kalkabildin. Köy yerinde bu kadar uyku olur mu lan? Ha, olur mu? Sen padişah mısın yoksa? Padişahsan söyle de bilelim. Sen bilmez misin ki, köy yerinde güneş yalnız itlerin üstüne doğar? Sen bimez misin ki, üstüne güneş doğan bir adamın tembel bir itten farkı yoktur?"

Sırrı, gözlerini suçlu suçlu yere dikmiş, şapkasını, önünde birleştirdiği elleriyle tutmuş, babasını dinliyordu.

"Saat kaç biliyor musun? Bak, dokuzu geçiyor. Dokuz demek öğle demek. Bu zamana kadar uyur mu adam? Söyle, uyur mu?"

"Haklısınız babacığım. Doğru uyunmaz."

"Peki doğru da sen niye uyuyorsun? Taş taşıdın da yoruldun mu yoksa?"

Sırrı üzgün üzgün başını öte yana büktü:

"Biraz hastayım babacığım, başım ağrıyor."

"Ağrır ya... Ağrımaz mı? Bu kadar uyuyan adamın başı da ağrır, kıçı da..."

"Doğru söylüyorsunuz, haklısınız."

"Haklıyım tabii. Bak onlara, görüyor musun onları?"

Sırrı, babasının parmakla gösterdiği yana baktı. Bir ırgat dizisi, tarla, güneş ve uzak.

"Bak onlara; sabahın üçü dedi mi kalkarlar, taa akşamın yedisine kadar çalışırlar. Hem de bu Allah'ın güneşinde, bu sıcakta. Sense miskin itler gibi bütün gün uyuyorsun. Yalan mı söylediklerim?"

"Haklısınız babacığım."

"Sen iyi alışmışsın rahatlığa, rahat rahat yemeye. Bu yaşa

geldin, doğru dürüst çalıştın mı? Ha? Terledin mi hiç? Bir gün bu adamlar gibi güneşte kalsan ölürsün be, ölürsün. Yalan mıyım?"

"Çok doğrusunuz babacığım."

"Doğru söylüyorum ya. Adam biraz utanır. Hak etmediği parayı har vurup harman savurmaya utanır. Bıktım senin bu kumarından, bıktım usandım. Adam biraz düşünür, çok değil, biraz. Sende o düşünce yok ki. Ver yiyim, diyorsun boyuna. Bu olmaz efendi, olmaz. Çalışmadan yemek yok artık. Çalışmadan yediği lokma boğazında kalır adamın. Paydos artık. Çalışmadan, terlemeden yemek yok. Çalışacaksın, kazandığını yiyeceksin."

"Tamam babacığım. Ben de istiyorum böyle olmasını. Bundan böyle çalışacağım, ne derseniz onu yapacağım. Ben çalışmayı severim zaten. Yaptıklarımdan da utanıyorum vallaha. Sizi üzüyorum, biliyorum, kusura bakmayın."

"Bırak bu boş sözleri. Ben bilirim seni. Haydi bin ata da kızakçıların başına git. Bak bakalım nasıl çalışıyorlar, ne ediyorlar? Para nasıl kazanılıyormuş gör, öğren."

"Peki babacığım, başüstüne."

"Oradan da kazmacıların yanına git."

"Başüstüne."

Kadir Ağa, tulumbadan su çeken Derviş'e:

"Derviş, atı eğerle. Sırrı Ağa'n tarlaya gidecek."

Sırrı, iki büklüm oldu babasının önünde.

"Müsaadenizle babacığım, gidiyorum ben."

Kadir Ağa seslenmedi hiç. Sırrı, ağır ağır merdivenlere yürüdü. Bir eliyle başını tutuyor, halsiz görünmeye çalışıyordu. Kadir Ağa'nın yüreği ağzına geldi. Sırrı'nın düşeceğini sandı.

"Sırrı!" dedi.

Sırrı döndü, yutkunarak:

"Buyur babacığım."

"Başın çok mu ağrıyor?"

Sesi yumuşamış, yüzündeki sertlik kalmamıştı. Sırrı, acındırmasına devam ederek başını tuttu.

"Pek ağrımıyor babacığım; biraz dönüyor işte, biraz da midem bulanıyor, o kadar; o da geçer."

"İstersen gitme oğlum."

"Gideyim ben, belki açılırım biraz."

Tırabzanları tutuna tutuna indi.

Kadir Ağa, oğlunu azarladığına pişman olmuştu.

Kızgın firezlerden[1] duman çıkıyordu. Alev alev yanıyordu toprak. Köyün yoksulları, kadınıyla, çocuğuyla, yaşlısıyla firezlere dökülmüşler, eğilip eğilip kalkıyorlardı. Aranıyorlardı durmadan. Tepelerinde güneş, tepelerinde açlık, tepelerinde namussuz bir gökyüzü. Yorgun katırların, yorgun öküzlerin çektiği kızaklar, başakları harmana taşıyorlardı. İki tırmık, destelerin kaldırıldığı ve kazıkların geçtiği yerleri tarıyor, unutulmuş, kızaklardan düşmüş sapları süpürüyordu. Başakçılar, destelerin kaldırıldığı, tırmıkların taradığı yerlerde, gözden kaçmış, tırınığın dişlerinden kurtulmuş buğday saplarını topluyorlardı. İki büklüm, bir elleriyle topluyorlar, diğeriyle demet yapıyorlardı.

Uzun Mahmut ile oğlu Veli de başakçılar arasındaydılar. Mahmut sopasına dayanarak birkaç adım atıyor, sonra oturuyor, kolunun ulaşabildiği yerde bulunan sapları, yarı sürünerek, yarı uzanarak topluyordu. Sıcaktı; esmiyordu, hiçbir şey kıpırdamıyordu. Boğucu, kahredici bir sıcaktı. Terler, birer iz bırakarak boynundan aşağı iniyordu. Yanmış yüzünde, iki sönük ve derine kaçmış gözü de olmasa, insandan başka her şeye benzeyecekti Mahmut. Bu sıcağı, bu yorgunluğu, bu eziyeti, olduğundan kat kat çoğuyla çekiyordu. Ağzı kurumuş, kupkuru olmuştu. Tükürüğü kurumuştu. Güneş yakıyordu. Mahmut da, hayatlarını bir başak sapına, bir avuç kırmızı buğdaya, kara bir ekmeğe tutsak etmiş diğerleri gibi, gücünün yettiğince didiniyor, aranıyordu.

Kamber'in oğlu Remzi, kızaklardan birinin katırını çekiyordu. Yüzü gözü yanmış, tanınmayacak hale gelmişti. Zayıflamıştı, derisi kemiklerine yapmıştı. Başına, babasının şapkasını giymişti. Günlerin yorgunluğu, ayların yorgunluğu yüzünde katılaşmıştı. Kızakçıların birkaç desteyle doldurdukları kızağı, ken-

(1) **Firez:** Yeni çıkmaya başlamış ekin.

disi gibi yorgun katır, alışkın adımlarla harmana götürüyordu.

Halil, bir orakta koca bir desteyi kaldırıyor, kızağa atıyordu. Kıllı göğsü açık ve terliydi. O da kapkara kesilmişti. Dudakları yarılmış, ağzının iki yanında uçuklar olmuştu. Terden, tozdan kapkara güdüğünden, kolunu her kaldırıp indirişte keskin bir ter kokusu çıkıyordu. Kılçık kokuyordu, buğday tozu kokuyordu. Az ötesinde, herkesten çok terleyen Koca Abdullah, durmadan terini siliyor, ofluyor, pofluyordu. Soluk alırken zorluk çekiyor, bağırıyordu.

"Es, es! Estir Allah, estir biraz! İflahımız kesildi Allah, estir biraz!"

Giderek daha bir yanıyordu. Firezlerin sarılığı çoğalıyor, güneş düştüğü yerde kalıyordu.

"Halil kardaş, Allah'ımız şaştı bugün. Azıcık esse, azıcık... Esmiyor kardaş, esmiyor."

Halil alnını sildi.

"Sıcak sıcak... Cehennem Yüreğir toprağının altındaymış zaten, öyle değil mi? Allah günahlarımızı affetse bari."

"Peki Halil, biz o zaman n'apacağız? Bizi cennete bırakmazlar, bırakırlar mı? Dünyada bırakmazlar. Biz yine yanacağız arkadaş, yine yanacağız. Bu dünyada yandık bir, bir de öte dünyada yanacağız."

"Sen de bu koca gövdeynen iyi yanarsın ha Abdullah Ağa. Yanmayla da bitmezsin vallaha."

Kızaklar gidip geliyor, orakların sertleştirdiği kollar inip kalkıyordu.

Abdullah:

"Lan bu gelen de kim böyle?"

Halil, orağını desteye sapladı.

"Vallaha da Sırrı Bey! Lan millet, Sırrı Bey geliyor"

Abdullah acayip bir hayvan görmüş gibi bakıyordu.

"Lan bu ne kılık kıyafet! Aboo! Lan tıpkı tıpkısına Alaman bu."

Öbür kızakçılar da Abdullah gibi bakıyorlardı.

Abdullah:

"Lan millet, bu Alamana benzemiyor mu şimdi?"

Halil:

"Şoseden ben aldım, atla. Çok iyi bir adam vallaha. Öbür kardaşlarına hiç benzemiyor."

Abdullah:

"Bunca yıldır ilk defa görüyorum Sırrı Bey'in tarlaya çıktığını. Amma köye geldiğini çok duymuşum. Gelmiş ama ertesi gün de gitmiş. Bu Sırrı Bey böyle... Çok da hovarda adammış ha!"

Biri:

"Lan şimdi düşüp bayılmasın sıcaktan? Nasıl da korkmadan çıkmış güneşe?"

Abdullah:

"Sen bilmezsin o şapkayı. O şapkayı başına geçirdi mi adam, cehenneme bile girer. Çünkü adamın kafasını buz gibi yapar o şapka, bilmezsin sen bunu. Bir Alman motorcusu gelmişti bir zamanlar, o da böyle şapka giyerdi."

Altındiş:

"Bu sefer de kahveyi mi basmış kumara?"

Abdullah:

"Bu Sırrı Bey basar, çünkü gözünde bir şey yok adamın. Ne babasını takıyor, ne kardaşlarını. Hovarda adamın hali başkadır."

"Haydi arkadaşlar," dedi Halil, "bırakalım avaralığı da işimize bakalım..."

Harmanı kuran Ali Osman, Yakup ve Süleyman da Sırrı'nın geldiğini görmüşler, hızlarını arttırmışlardı. Gelen kızakları soluk almadan boşaltıyorlardı.

"Kolay gele ağalar!" dedi Sırrı.

"Hoş geldin beyim," dedi biri; ötekisi: "Ağam," dedi.

Yakup harmandan atladı, atın başını tuttu. Sırrı indi. Yakup, atı, harmanın az ötesindeki kazıklardan birine bağladı.

Sırrı, harmanın gölgesine oturdu, boynundaki terleri sildi.

"Bugün de çok sıcak yahu!"

"Eh, biraz sıcak benim babam."

Sırrı:

"Vallaha çok sıcak... Öff öf! Biraz yüzümüzü yıkasak fena olmayacak hani. Suyunuzu da bitireceğim ya, kusura bakmayın."

Yakup, Sırrı'nın ellerine su döktü. Avuç avuç çarptı yüzüne Sırrı.

"Ohh! Biraz serinledik yahu..."

Sırtını harmana dayadı.

"Bir cıgara yaksak olur mu?"

Ali Osman boynunu büktü:

"Vallaha ne deyim benim babam, yangın olursa ağa bizi sürer buralardan, burnumuzdan fitil fitil getirir."

"Korkma sen, ben dikkatli içerim, bir şey olmaz."

Başakçılardan yana baktı.

"Bütün gün ne toplar bu adamlar Ali Osman?"

"Adamına göre, kimi beş toplar, kimi on. Kimisi ufak yapar demeti, kimisi büyük."

"Kışa hazırlık öyle mi Ali Osman?"

"Öyle benim babam."

Remzi'nin kızağı geldi. Ali Osman ile Yakup bir solukta boşalttılar. Süleyman, onlardan aldığı başakları daha yukarılara yığıyordu, düzlüyordu. Bu sırada, Sırrı, Remzi'ye baktı.

"Sen bizim Rebiş'in oğlu değil misin yahu?"

Başını salladı çocuk. Katırı döndürdü, uzaklaştı.

Sırrı:

"Bu çocuk hasta olmuyor mu Ali Osman?"

"Hasta zaten. Şimdi çalışıyor, kışın okuyacak."

"Okuyor öyle mi?"

"Bu yıl üçüncü sınıfı bitirdi beyim. Çok akıllı çocuk."

Sırrı:

"Aferin öyeyse, okumak iyi şeydir. Ama biz okumadık, babamızın malına güvendik."

Uzun Mahmut bir sürüngen gibi yerde kıvranıyor, kolunun yetiştiği yerlerde bulduklarını topluyordu. Duruyor, sopasına dayanarak dinliyor, birkaç adım atıp yeniden çöküyor, aranıyordu. Öbür başakçılar da firezin bir ucundan öbür ucuna dağılmışlar, belleri bükük, boyunları ilerde, oradan oraya koşuşup duruyorlardı. Güneş kızmıştı, yakıyordu. Bitişik pamuk tarlalarında kazma döven Arap ırgatlar, Arapça türküler söylüyorlardı.

Sırrı, harmanın serinliğinde uykuya dalmıştı.

"Ohaa!" sesiyle uyandı.

Derviş, öküz arabasıyla kızakçıların yemeğini getirmişti. Yarmayı karavanalara bölüyorlardı. Derviş, kızakçıların ekmeğini de verdikten sonra, arabasını sürdü. Kazma ırgatlarının aşını götürecekti daha.

Kızakçılar da, dinlenmek ve biraz ekmek yemek için doğrulmuşlardı.

"Hoş gelmişsiniz beyim!" dedi Halil.

"Hoş bulduk Halil. Şimdi de sizin yanınıza gelecektim, siz geldiniz. Biraz dalmışım yahu, serinlik bizi gevşetti. Siz de epey yoruldunuz, değil mi Halil?"

"Yorulmaya yorulduk ya, bizim belimizi büken bu sıcaklar. Çok sıcak. Adamın iflahını kesiyor vallaha."

Abdullah:

"Hoş geldiniz beyim."

"Hoş bulduk."

Abdullah hemen oturdu.

Başakçılar da harmanın bir kıyısına toplanmışlardı. Çıkınlarından çıkardıkları bir soğanı kırıyorlar, tuza, bibere banıp istekli istekli yiyorlardı. Bir yudum su, bir lokma ekmek, soğan.

Kızakçılar, karavanlarının başına toplandılar.

"Buyrun beyim, beraber yiyelim..." dedi Halil.

"Sağ ol Halil, afiyetle yiyin siz. Ben de gidecektim zaten."

Sırrı'nın gözü, firezlerin ortasında, yalnız başlarına aranıp duran Uzun Mahmut'la Veli'ye ilişti.

"Bunlar da kim Ali Osman?"

"Uzun Mahmut'la oğlu."

"Uzun Mahmut mu? Bu bizim arabacı değil mi yahu?"

"Eskiden arabacıydı, sonra ayağı lengerin altında kaldı, topal oldu. Ayağının birini kestiler hastanede."

Halil'in gözleri Uzun Mahmut'a çakılı kalmıştı. Lokması boğazından aşağı inmiyordu. Dolukmuştu. Sırrı'yla göz göze geldiler. Halil usul usul başını önüne eğdi. Sanki bütün bunlardan kendisi sorumluydu, bütün suç kendisindeydi.

Sırrı kalktı. Yakup koştu, atı çözdü, getirdi. Sırrı bindi.

"Haydi eyvallah..."

"Güle güle beyim!"

Atını Uzun Mahmut'a doğru sürdü. Kızakçıların bir kısmı oturdu, ama hepsinin gözleri de onlardaydı.

Uzun Mahmut, Sırrı'nın kendilerine yaklaştığını görünce duraklādı. Yorgun alnını sildi. Veli de, korkarak babasına sokuldu.

"Bizi kovacak mı baba?"

"Bilmem ki oğlum, bilmem ki babam."

Sırrı atının başını çekti.

"Kolay gele Mahmut Ağa! N'apıyorsun böyle?"

"Kısmetimizi topluyoruz beyim. Sayenizde kısmetimizi topluyoruz."

Sırrı gülümsedi:

"Sen niye gölgelenmiyorsun Mahmut Ağa? Yorulmadın mı yoksa?"

Mahmut acı acı başını salladı.

"Ben yarım adamım beyim, el gibi çabuk çabuk toplayamıyorum ki. Veli'm desen, daha çocuk yavru. O da toplayamaz ki. Koca Allah'ın gününde toplasak toplasak yedi sekiz deste topluyoruz ikimiz. Birkaç avuç buğday çıkarırsak şükrederiz. Çünkü biz çok yokluk çektik, bildiğin gibi değil beyim, çok fakiriz biz."

Sırrı bir an söyleyecek söz bulamadı.

"Zor olmuyor mu peki?" dedi sonra.

"Açlık daha zor beyim. Çor çocukla koca bir kış aç kalmak

daha zor. Bugün çalışmazsak önümüzde açlık var beyim. Olmasa kimin kapısına gidersin de el açarsın? Kim verir? Bildiğin gibi değil beyim, bildiğin gibi değil."

Sırrı duraksadı. Cıgara paketini çıkardı. Birini dudakları arasına koydu:

"Cıgara içer misin Mahmut Ağa?"

"Sağ ol beyim."

Mahmut ellerini üstüne sildi. Çatlamış, kurumuş dudaklarını diliyle ısladı. Atılan paketi havada kaptı. Bir tane aldı, paketi Veli'ye verdi. Veli paketi Sırrı'ya getirdi.

"Kalsın, kalsın Mahmut Ağa."

"Hepsi mi?"

"Hepsi."

Mahmut çocuklaşıverdi. Gülümseyerek Veli'ye baktı. Onun da sevinmesini isteyen bir hali vardı. Ağlatacak bir sevinç dolmuştu içine.

"Vay sen sağ olasın beyim. Allah tuttuğunu altı etsin."

Sırrı, Mahmut'un heyecanı karşısında duygulanınıştı. Parmağıyla, önündeki desteleri gösterdi.

"Mahmut Ağa, şu desteleri görüyor musun? Git onların başına otur, akşama kadar ne yapabilirsen yap, hepsi senin."

Mahmut şaşırdı. Yaktığı cıgara elinde kaldı. Kesik kesik:

"Deste mi? Biz mi! Sahi mi? Sahiden gidelim mi beyim?"

"Sahi ya. Toplayabildiğin kadar topla. Hepsi senin Mahmut Ağa."

"Hay Mahmut sana kurban olsun, hay ağzını öpeyim senin. Senin Allah mı gönderdi bize?"

Mahmut cıgarasını söndürdü, yeleğinin cebine koydu.

"Veli de toplasın mı beyim?"

"Veli de toplasın."

Mahmut sopasına dayanarak doğruldu. Sırrı'nın çizmeli ayaklarına sarıldı, öptü onları.

"Ben de kurban yoluna beyim, Veli'm de, çocuklarım da..."

"Haydi eyvallah Mahmut Ağa.

"Güle güle beyim, güle güle babam. Allah yolunuzu açık eylesin beyim."

Sırrı gülümsedi Veli'ye, atını sürdü.

Mahmut acele acele, desteleri önünden kaçıracaklarmış gibi koşuyordu. Veli daha önce destenin başına uçmuştu, babasını bekliyordu.

Mahmut:

"Topla Veli'm, topla babam. Boş durma, topla."

Mahmut, oturduğu destenin başında durmadan söyleniyordu. Sırrı için dualar ediyordu. Başakların başlarını bir araya getiriyor, başparmağı ile gösterme parmağını kavrayacağı kalınlıkta demetler yapıyor, saplarla bağlayıp yanıbaşına koyuyordu. Karısı ile kızının bu duruma nasıl sevineceklerini düşlüyor, düşünceleri zamanın akışına sığmıyordu. Dalıyor, çok uzaklara gidiyor, sonra yeniden destelerin başında buluyordu kendini. Sırrı, bir ermiş gibi büyüyor, güç kazanıyordu kafasında.

Ansızın işkillendi. Kızakçılar gelince, destelerin başından kaldırılacağı sanısına kapıldı. Sırrı'nın gittiği yana baktı. Ağır ağır uzaklaşıyordu. Harmandan yana döndü. Halil, elinde bir karavana, koltuğunun altındaki iki somurı, omzunda orağı geliyordu.

"Kolay gele Mahmut Emmi!" dedi uzaktan.

"Sağ olasın Halil'im, Sırrı Bey bana otur dedi, ben de oturdum. Akşama kadar toplayın dedi bize, izin verdi."

"Sağ olsun. Size biraz ekmeknen yarma getirdim."

Yarmayı önlerine koydu.

Mahmut:

"Hiç yiyesim yok ki Halil'im. Veli, babam, sen yersen ye."

Her gün yemeğini yer yemez kalkar, yardımlarına gelirdi Halil. Öbür kızakçılar uyurlar, dinlenirler. Halil, başakçılar gibi iki büklüm olur, bir süre başak toplardı Mahmut için.

"Bir iki lokma al hiç olmazsa Mahmut Emmi. Aç acına çalışmak olur mu?"

"Hiç canım istemiyor vallaha."

Veli yarma yiyordu. Halil, dizleri üstüne çöktü, çabuk çabuk demetlemeye başladı başakları. Mahmut açtı, fakat yemek gelmiyordu içinden.

Halil:

"Bir lokma ye bari."

Mahmut isteksiz isteksiz bir lokma aldı. Geveledi.

Akşamın alacakaranlığı çökünce, kızakçılar işlerini bıraktılar. Mahmut, Halil'in yardımıyla demetleri bir kızağa yükledi. Orakları omuzlarında yorgun kızakçılar, yorgun katırlar, yorgun başakçılar, toz toprak ve akşamın yorgun boşluğu içinde yollara düzülmüşlerdi. Mahmut en arkadaydı.

Bütün yol boyunca, daha sonra duyacağı sevinçleri kuruyor, onların tadına varıyordu. Dışarıya vuran bu mut, akşamın getirdiği duyarlık içinde, ezik bir türkü gibi, ağıt gibi, bir yağmur sonu gibi içliydi. Mahmut'un yüreğine sığmayıp taşan, evrensel bir sevinçti. Bir anın güzelliğinden esinlenip, tüm hayatını baştan başa mutlarla bezemişti. Başaklar dövülecek, savrulacak, kapçıkları ayıklanacak ve kışlık yiyeceklerinin bir kısmı çıkacaktı. Bundan böyle, bir parça ekmek, bir avuç buğday, bugünün sevincini andıracaktı. Azime'nin ve Emine'nin yüzünü şimdiden görüyordu. Kim bilir kaç kez sevinç içinde düşündü onları. Bu sevinçle aydınlanmış yüzleri güzeldi, tatlıydı. Bu sürünüşün, topal aksak zorlukla gidişin ve akşamın ve Mahmut'un içine yayılan bu yanık, bu ılık kır havasının, toz kokusunun, firezlerin ve yorgun düşmüş tarlaların özümlediği bu coşkunluk dalgası Mahmut'u çocuklaştırıyordu. Güneyde ılık bir akşam başlıyordu gene; güneyde bir yerde akşam.

Çok gerilerde kalmıştı. Veli, başakların bulunduğu kızağın yanısıra koşar adım gidiyor, arada bir aydınlık bir yüzle dönüp babasına bakıyor, gülümsüyordu. Başını her çevirişinde Mahmut da gülüyor, taşkınlıkla:

"Baban senin daşşağını yesin Veli'm" diyordu.

Eve varınca, karısını ve kızını düşlediği güzellik içinde bulacak, olanları bir bir anlatacaktı. Veli daha önce anlatırsa, o zaman bir kahraman gibi, daha köyün ağzındayken karşılanacaktı.

Düşünceleri bile sevindiriyordu Mahmut'u, büyütüyordu.

Kızağın, evleri önünde durduğunu, Halil'in boşalttığını gördü.

"Şu Halil de iyi çocuk."

Fakat, Sırrı'nın yanında sönük kalıyordu Halil. Adımlarını sıklaştırmak istedi, düştü. Kendi kendine güldü. Üstü başı, yüzü gözü toza belendi. Yanağında toprağın ıslandığını duyuyordu. Doğruldu. Hızlı hızlı yürümeye çalıştı. Acele ediyor, başak saplarına, evin önüne bir an önce kavuşmayı istiyordu. Yol çok uzun geliyordu gözüne. Hiç varamayacakmış gibi endişe ediyordu. Kan ter içinde kalmıştı. Kavrulmuş yüzünde sevinç kırıntıları, göz halkalarına, buruşukluklarına, ak şakaklarına dağılmış, gözlerine, yanaklarına bir canlılık kazandırmıştı. İşte, bilindiği gibi bir akşamdı. Sığırlar yaylımlardan dönüyorlardı. Gübre, sığır, toz ve akşam kokan bulutlar köyün üstünde dolanıyor, havaya içli bir durgunluk yayılıyordu. Köy, bilinen köydü. Akşamı, bilinen bir güney akşamıydı. Evleri, ağaçları, gökyüzü, hepsi... Ama bugünkü görünüşlerini Mahmut için yaşamamıştı. Belki çok eskiden, arabacılığı sırasında, buna benzer utku günleri olmuş, belki böyle içten sevinmişti. Şimdi de, o eski günlerdeki gibi büyük bir kavgayı kazanmanın gurur ve inancıyla doluydu.

Tavukların kaçışması, duvarların duruşu, evlerin önündeki tezek kümeleri, neden bir türkünün tadını taşıyorlardı bugün? Neden buğday sapları bütün bir yaşamayı özetliyordu ve akşamdı? Bu başkalığı en derinden seziyordu Mahmut. Toprak kayıyordu altında, uzuyordu, karışıyordu.

Yorgunluğunu eve varınca duydu. Yorgun yüzüne sevinç sinmiyordu. Veli, başak demetlerini dama taşıyordu. Merdivendeydi. Soluk soluğa oturdu Mahmut:

"Oh!"

Sırtını duvara dayadı.

"Veli, yavrum, damdan bir bakıver hele, görünüyorlar mı?"

Veli, uzaklara, akşamın alacakaranlığında sarılığını olancalığıyla açığa vurmuş toprak yola baktı. Bir ırgat dizisi toz duman içinde yaklaşıyordu. Topluluğun arasında, Telli İbrahim'in ül-

lüz[1] beygirini gördü.

"Geliyorlar baba!"

Merdivenlerden dökülürcesine indi, gelecekleri yola koştu.

Mahmut heyecanlanıyordu. Veli'nin neler anlatabileceğini hesaplıyor, kapının önünde kalmış başak yığınına bakıyordu. Sırrı'yla konuşmalarını gözünün önüne getiriyor, gülümsüyor, sonra usul usul başkalaşıyordu yüzü. Bazen, ağlamanın, bazen de gülmenin ağır bastığı bir duygu içinde bocalıyordu. Sırrı'nın verdiği cıgaralardan birini yaktı. Paketi de, görünsün diye açığa koydu. Karısıyla kızının kendisini bu düzen içinde bulmalarını istiyordu. Her tıpırtının ardından onlar çıkacak sanıyor, kuruluyordu. Sesleri...

"Geldiler..." dedi.

Azime, başak yığınını görünce kazmayı bir yana attı. Ağzı açık kalmıştı. Ağlar gibi inledi.

"Abooo! Hepsi bizim mi bunların herif?"

"Bizim ya."

"Emine! Koş kız, koş! Vallaha doğru kız!"

Emine de aynı şaşkınlığın içine düştü. Veli, bütün bunları kendi yapmış gibi seviniyordu.

"Nasıl, yalan mıymış?"

Azime sarıldı, öptü Veli'yi.

Mahmut:

"Gördün mü avrat, gördün mü? Bir de Mahmut işe yaramaz derdin. Bak, ne kadar topladık."

"Sağ olsun Sırrı Beyimiz, sağ olsun. Bizim oraya da geldi bugün."

Mahmut:

"Bana, nasılsın Mahmut Ağa, dedi. Düşün bir kere avrat, koskoca bir Kadir Ağa'nın oğlu Sırrı Bey bana Mahmut Ağa dedi. Sırrı Bey ki, bi gecede yüz binlerce lirayı kumara basar da umurunda bile olmaz. Bana cıgara bile verdi. Bak! Hem de bir paket! Böyle ağaya can kurban olmaz mı avrat? Paketi verdi,

(1) **Üllüz:** Cılız, işe yaramaz, güçsüz.

hepsi senin olsun, dedi. Ağa diye ben buna derim işte. Bey diye buna derim."

Azime:

"Allah dert yüzü göstermesin herif."

Cıgarasının dumanını yüzlerine üfledi.

"Sonra bana dedi ki: Git, dedi, istediğin destenin başına otur, dedi, topla toplayabildiğin kadar, dedi. Tarlayı senin bil, dedi. Ben, Veli de toplasın mı beyim, dedim, toplasın dedi. Görsen bir efendi adam, bir efendi adam ki avrat, bu kadar olur yani. Sağ olsun, Halil'imiz de çok yardım etti bize. Bir dakika boş kalsa hemen yardımımıza gelir çocuk."

Mahmut, anlata anlata bitiremiyordu Sırrı'yı. Emine, Veli ile başakları dama taşıyordu.

Musa yorgun yorgun geldi.

"Gözün aydın kurban!"

Mahmut:

"Sağ olasın be Musa. Senin nerden haberin oldu?"

"Bilmeyen kalmamış ki kurban. Herkesin ağzında."

"Bak sen işe! Gel sana bir cıgara vereyim de ciğerlerin bayram yapsın. Gel, gel utanma."

Paketi uzattı Musa'ya. Adamın gözleri açıldı.

"Abooo! Lan nerden buldun bunu? Ağa cıgarası bu be!"

"Üzümünü ye bağını sorma oğlum. Bugüne bugün ben de ağa sayılırım. Yakınana bak sen, yak."

"Vay be dümbük, bu ne şans böyle?"

"Benim yüreğim temiz oğlum, yüreğim. Al, al, bir daha al, al utanma."

Musa bir daha aldı, kulağının ardına yerleştirdi.

"Vallaha bravo şu Sırrı Beye. Ağa dediğin böyle olacak işte. Fakir fıkara babası olacak. Bizimkiler ağa değil, bela."

O gece Mahmut'un gözüne uyku girmedi. Bütün gece Sırrı'yı düşündü. Öyle bir an geldi ki, Sırrı, dünkü olaylar, yorgunluk, çok önceleri olmuşçasına eskidi. Sürekli olarak aynı şeyleri düşünmekten yoruldu ve uyudu.

Daha ortalığın karanlığı her şeyiyle köyün üstündeyken uyandı. Çevresine, yıldızlara bakındı. Cibinliğin ardında, puslu bir görüntüleri vardı. Yelin esintisini kokladı; sabah kokuyordu.

"Zavallı Musa!" dedi.

Yoksulluk bir çığ gibi büyüyordu kafasında. Gece, son karanlığın tadını çıkartıyordu. İçine sindire sindire uzatıyor, dağıtıyordu.

Veli'ye baktı. Uyandırmak gelmiyordu gönlünden. Cıgarasından bir duman daha çekti. Bir süre Veli'nin yüzünde kaldı. Kıyamıyordu.

"Veli'm!" dedi usulca.

Veli duymuyordu. Yineledi:

"Veli'm, yavrum! Kalk babam! Uyan hadi!"

Dürttü çocuğu. Veli yastığın altından çıkardı başını.

"Veli, benim aslan oğlum. Baban daşşağını yesin senin."

Çocuk mırıldanarak başını yastığın altına soktu.

"Veli, oğlum... Uyan babam. Ben ister miyim sabah sabah erkenden kaldırayım seni? Baban hiç ister mi Veli'm? Elimden gelse sana ağa çocukları gibi bakarım. Ayakkabılar alırım, mintanlar alırım, süt içiririm sana, et alırım; ben bilmem mi çocuk nasıl sevilir? Baban hepsini bilir. Hepsini bilir ya, gözü çıksın yokluk var başımızda. Yoksa ben kıyar mıyım senin uykuna. Bırakırım uyu, tatlı tatlı uyu, istediğin kadar uyu. Ama olmaz Veli'm, olmaz babam."

Mahmut'un gözleri dolmuştu.

"Veli'm, yavrum Veli'm. Babanın gözleri kör olsun seni uyandırıyor. Veli'm, Veli'm! Uyan Veli'm!"

Çocuğu sarstı. Çocuk ağlayacak gibi oldu. Parmağının ucunu göstererek:

"Azıcık daha uyuyim baba, bu kadar, bu kadarcık daha."

"Babam, geç kaldık babam."

Çocuk doğruldu. Gözleri kıpık, hiçbir şey görmeden, anlamadan baktı. Gözleri süzüldü, yeniden düştü yatağa.

"Yavrum, babam, haydi yola çıkalım babam. Tarlada

uyursun sonra. Erken çıkmazsak ne yaparız, ne zaman varırız tarlaya?"

Mahmut, çocuğun yüzünü gözünü öpüyor, yalvarıyordu:

"Haydi babam, şurda birkaç gün kaldı. Dişini sık biraz. Sonra istediğin kadar uyu. Seni hiç uyandırmayacağım, uyandırırsam ellerim kırılsın Veli'm. Vallaha da uyandırmayacağım, billaha da uyandırmayacağım hiç. O zaman istersen güneş doğana kadar uyu. Biz erken çıkmazsak yola, halımız n'olur Veli'm?"

Usul usul saçlarını okşuyordu. Çocuk parmağının ucunu gösterdi gene:

"Bu kadarcık uyuyim baba, bu kadarcık."

Mahmut çevresine bakındı. Köyün bütün horozları ötüyordu. Biri susuyor, biri başlıyordu. Az daha bekledi, sonra:

"Veli'm, gözüm. Biz gitmezsek tarlaya, çalışmazsak, başak toplamazsak kışa ne yeriz yavrum? Kim bize bir lokma verir? Acımızdan gığıl gığıl boğulsak kimse ekmek vermez bize yavrum. Haydi Veli'm, haydi yavrum. Tarla çok uzak babam."

Veli, biraz daha sakladı başını, büzüldü. Mahmut, yatağın kıyısındaki giysilerini aldı, giyindi. Çevresine bakındı yeniden. Serindi, çiy kokuyordu.

"Veli'm!"

"Bu kadarcık baba, bak, azıcık."

Mahmut dürttü çocuğu. Doğruldu Veli. Konuşmadan sağına soluna bakındı, yeniden uzanmak istedi, Mahmut kucakladı çocuğu.

"Kurban olduğum Veli'm, eller gitti, biz kaldık yavrum. Neredeyse kızakçılar da çıkacaklar yola. Biz onlardan önce gitmezsek ne zaman varırız tarlaya? Zaten yarım adamım yavrum, yürüyemiyorum. Biz erken çıkmazsak kışa ne yaparız babam? Baban daşşağını yesin senin. Sana ne arabalar yapacağım, ne öküzler yapacağım çamurdan. İstersen tahtadan bile yaparım. Baban kurban olsun yoluna senin."

Çocuk, kollarında uyumuştu. Yüzünü gözünü öptü, saçlarını öptü.

"Sor bakalım bana, bir sor: İçimden geliyor mu seni

uyandırmak? Geliyor mu, sor. Gelmiyor Veli'm, gelmiyor babam. İçim yanıyor ama elimden ne gelir babam? Ben istemem mi sen rahat rahat uyuyasın?"

Veli ağlayarak gözlerini açtı.

"Allah benim canımı alsa da kurtulsam."

"Az kaldı Veli'm. Şurda birkaç gün sonra biter kızaklar, biz de başağı bırakırız, o zaman istediğin kadar uyu. Ben sana tahtadan araba yapacağım."

Çocuğu giydirdi, elini yüzünü yıkadı. Gürültülerine Azime de uyanmıştı. Cibinliğin ardından onlara bakıyordu.

Yola çıktıklarında, karanlık yavaş yavaş siliniyordu. Ortalık ışıyor, tarlalar aydınlığa çıkıyordu. Mahmut, Sırrı'nın gene geleceğini, gene birkaç deste buğday vereceğini düşlüyor, düşündüklerinin doğru çıkmasını Allah'tan diliyordu. Veli, gözleri kıpık, başı önünde, babasının birkaç adım gerisinden yarı uykuda yürüyordu.

Teneke sesi, zil sesi, toprak sesi. Mahmut döndü baktı. Katırlarıyla, uykusuzluklarıyla, kızaklarıyla, bitiremedikleri yorgunluklarıyla kızakçılar geliyorlardı.

Halil yaklaşırken:

"Bugün gecikmişsiniz Mahmut Emmi."

"Veli'm hasta biraz."

"Geçmiş olsun. Nesi var?"

"Bilmem ki. Hasta işte."

"Veli, nasılsın be?"

Veli, somurtarak baktı Halil'e. Remzi, katırla yanlarından geçiyordu. Halil, Veli'yi, Remzi'nin terkisine bindirdi. İki çocuk birbirlerine bakıp gülümsediler.

Öbür kızakçılarla başakçılar da yetişmişlerdi. Selam verip geçiyorlardı. Elleri ceplerinde çocuklar, uykulu kızlar ve katırlar. Hepsi, Mahmut'u arkalarında bırakıp gitti.

Güneşle tarlaya vardı Mahmut. Soluk soluğa, terli. Veli, harmanın gölgesinde uyuyordu. Uykusunu bozmadan, ekmek çıkınını yanına bıraktı.

"Bismillah, Ya Rabbim! Kısmet kapımızı aç!"

Aranmaya başladı. Zaman ilerledikçe, daha sık bakıyordu yola.

"Allah yüzümüze baksa da Sırrı Bey gelse."

Aranmalar, düşler ve Sırrı. Bir avuç kırmızı buğday.

Veli uyanmıştı; geliyordu.

"Uyandın mı babam?"

Çocuk aranmaya başladı.

Öğleye doğru, Derviş yarmayı getirdi. Her zaman olduğu gibi, bugün de Halil, yemeğini yedikten sonra Mahmut'a yardıma geldi. Gene, bir parça yarma ve iki somun getirmişti.

Mahmut:

"Sırrı Bey bugün de gelse ne iyi olur değil mi Halil'im?"

"Sırrı Bey bu sabah Adana'ya gitmiş emmi. Şimdi Derviş söyledi, Şoseye kadar o götürmüş, atla."

Bütün diriliği gitmişti Mahmut'un. Halil, buruşuk cıgara paketini çıkardı, uzattı Mahmut'a.

Üçüncü Bölüm

DENİZ

1

Yenice, sabah güneşinin altında, iyi tütünden sarılmış kalın cıgarasını sindire sindire tüttüren, arada bir dudaklarına yapışan tütün kırıntılarını tüküren babacan bir ihtiyara benziyordu. Kazmalar, çapalar, kızaklar bitmişti. Patoslar, harmanları çekmiş, samanlarını sivri külahlar gibi, firezlerin ortasına yığmıştı. Yağ, sap, mazot ve toz kokusu, o uğultularla gelmiş o uğultularla gitmişti; Yenice yorulmuştu artık. Şimdi kendini dinliyordu. Sabahları, güneş doğana dek uyuyor, öğle üzeri pilav, salata yiyor, yemeğin üstüne bir cıgara yakıyor ve akşamları da ayağını yıkayıp, beyaz cibinliklerin uçuştuğu damlarda, gecenin ılıklığına kendini bırakıp uyuyordu.

Son günlerinde durmadan yenilenen, yenilendikçe de tedirginlik veren bir korkuyu yaşıyordu Emine. Her sabah, uyku ile uyanıklık arasında, kazmaya geç kalmış bir ırgatın kaygılarını duyuyordu. O an hayat yaşanılmaz oluyordu. Gözlerini açıp bir an düşününce kazma günlerinin geçtiğine varıyor, rahatlıyordu. Düşsel bir anı dolduran bu korkular, o eski günlerdeki üzüntülerin, yorgunlukların devamı gibiydi. Bugün de o korkularla uyandı. Güneş, sardunyaların, pembe karanfillerin, beyaz cibinliklerin üstünde yüzüyordu. Cibinliğin beyazlığı, yatağın, yastığın yumuşaklığı, boşluk, elini istediği gibi oynatması, bir yandan bir yana dönebilmesi güzeldi. Bu serbestliği bir tat veriyordu ona. Kırmızı sardunyaların, usul usul salınışlarıyla duyurdukları bir içtenlilik vardı. Saksıdaki çiçeklerin yumuşaklığı, duyarlıkları, gelecek günlere götürüyordu Emine'yi. Onlara bakıyor, gelecek günlerin düşünü kuruyor; bir taç yaprağın kırmızısına iyilik dolu düşüncelerini serpeliyordu. O günler, şimdiden bu anın, bu

düzenin ve bu sabahtaki renklerin tadını taşıyordu. Yastığın serinliğini, sardunyaların kırmızısını, cibinliğin dalgırlarını geleceğin umudu ile birleştiren, onlara canlılık veren bir doğuş başlıyordu. Biliyordu ki, bu andan sonra çevresine başka bir gözle bakacaktı. İçini saran iyimserlik, baktığı her şeyi süzgecinden geçirecek ve bugün için Emine, duygularının en güzel tutsağı olacaktı. Bu, Yenice'nin içinde geçen, ona hayat veren duygulardan biriydi. Evlerine, sokaklarında, tarlalarda, bağların yaşayan insanları, hayvanları, içten bir temizlikle Yenice'ye can veriyorlar, ona sevimlilikler kazandırıyorlardı.

Uysal duvarları, sokakları, pencereleriyle insanların duygularına, düşüncelerine uygun görünümlere bürünen Yenice, sabahın akışı içinde, gölgeleriyle, çeşitli renklere bölünmüş ışınlarıyla bir güzelliğin kurbanı oluyordu.

Bu kaç gündür, yatağın ve sabahların tadını çıkartıyordu Emine. Yüzünü elleri arasına alıyor, düşünüp eskittiklerini de ele alıyor, yeni baştan düşünebildiği değin iyi şeyler kuruyordu. Halil'e giden yollar ışıklanıyordu.

Avluda anası, çamaşır tokacı ile başakları dövüyordu. Yastığın altından karadonunu aldı, ayaklarına geçirdi. Cibinlikten çıktı. Cibinlik iplerini kargılardan söktü.

Mahmut'la Veli, örtmenin gölgesinde, büyük bir ciddiyetle tahtadan araba yapıyorlardı. Mahmut elindeki parçayı gösterdi.

"İşte bu arabanın dingili olacak. Dingil sağlam oldu mu, korkma, vur vurabildiğin kadar yük. Bunlardan da teker yaparız, oldu mu babam?"

"Oldu. Ya öküzler?"

"Öküzler kolay canım."

"Biri kırmızı olsun, biri de kara. Boynuzları da olsun. Kocaman kocaman böyle."

"Hiç korkma sen. Sana bir öküz yapacağım ki Yüreğir'de bulamayacaksın eşini."

"Kocaman kocaman olsun."

"Kocaman kocaman yaparım ben de."

"Sonra da arabacı yapalım baba. Onun da bıyıkları olsun."

"İşte şimdi bokunu çıkardın. Lan senden iyi arabacı mı olur, dellek. Şimdi bir tütün hak ettik. Şöyle kalın bir tütün saralım da içelim. Oldu mu babam?"

"Oldu."

Mahmut tütün sararken:

"Sen babanın arabacılığını görecektin oğlum. Baban bir taneydi bu Yüreğir'de. Bir taneydi ya, kahpe felek yâr olmadı bize, tepdilimiz şaşırdı, kolumuzu kırdı bıraktı. Yeniceli Uzun Mahmut dedin miydi parmakla gösterirlerdi böyle. Bütün arabacıların ödü kopardı babandan. Felek belimizi büktü işte."

Derin derin içini çekti. Kâğıdı, parmakları arasında yuvarladı, sardı. Diliyle ısladı, yapıştırdı.

"Baban bir taneydi ya, felek yâr olmadı, büktü belimizi."

"Ben de büyüyünce arabacı olacak mıyım baba?"

"Arabacılık senin neyine? Sen okuyacaksın Veli'm. Okuyup adam olacaksın. Bak Kamber'in oğlu Remzi'ye, okulu bitirdi çocuk. Bu yıl da Kadıköy'e gidecekmiş. O kadar yolu aşacak, okuyacak, sen de onun gibi olacaksın, okuyacaksın. Bu kış okula başlayacaksın, sana defter alacağım, kalem alacağım, kitap alacağım."

"Ben hem okurum, hem arabacı olurum."

"Olmaz oğlum, sen efendi olacaksın. Okumuş adamdan arabacı olmaz. Yüreğir'de arabacı demek baş belası demektir. Patos ırgatları bir, arabacılar iki. Bunları gördün mü, yüz adım uzaklarına kaçacaksın. Çünkü bunlar Allah'ın birinci belası olurlar oğlum. Bunu iyi bileceksin ve aklından hiç çıkarmayacaksın. Patoscular bir, arabacılar iki. Neymiş?"

"Patoscular bir, arabacılar iki."

"Hah, böyle belle işte. Arabacılık bizim zamanımızdaydı. O zaman bir şanı şerefi vardı arabacılığın. Parmakla gösterirlerdi adamı. Şimdikiler arabacı mı, ben götümü bile silmem onlarla. Sapı silik takımı hepsi."

"Ya Halil Ağa'm?"

"Bak işte ona sözüm yok. Halil tam eski arabacılar gibi. Bak bunu iyi bildin. Çünkü Osman'la Süleyman ona iyi öğretmişler.

Onlar da kurt arabacıydılar ha zamanında. Şimdi onlar da çöktü, biz de."

Emine, bir tepsiye doldurduğu kapçıklı buğday tanelerini yele karşı savuruyordu. Kapçıklar yelin önünde uçuşuyor, kırmızı buğday taneleri savanın üstünde kümeleniyordu. Küçük, sarı kanatçıkları andıran kapçıklar, düştükleri yerde titreşiyor, kimi yelin önüne katılıp gidiyor, kimisi de bir çıkıntıya takılıp kalıyor, birikiyorlardı. Kendi başlarına takılıp kalmak isteyen kapçıklar, toprağın yüzüne benek benek sarılıyorlardı.

Azime terlemişti, tokaç vura vura yorulmuştu.

"Kız Emine," dedi, "gel biraz da sen vur şunu. Kolum düştü benim."

Emine, demetlerin başına oturdu. Tokacın her inip kalkışında başaklar ufalanıyor, gözleri dolduran buğday tanecikleri kapçıklı kapçıksız dökülüyorlardı. Gün, sabahki güzelliği ile uzuyordu. İnip kalkan tokaç sesleriyle örülü, buğday kokan, kılçık kokan, güneşle beslenmiş sevdalı bir düş kuruyordu Emine. Yaşadığı hayata sığmayıp da açığa çıkan duygu ve düşünceleri, yelin önünde uçan, boncuk boncuk dağılan kapçıklardan, babasının cıgara dumanından, Veli'nin gülüşünden esinlenip güçleniyordu. Yüreğinin özlediği bir sevda düzeni, çocukluğuna dayanan özlemleriyle yoğruluyor, toprak eviyle, kırmızı karanfilleriyle aydınlığa çıkıyordu. Ilık bir havayı tazeleyen yeni yeni uyanan duygulara acılık serpeleyen bir gülüş. Emine'nin yüzüne yayılıyor, dudaklarının kıvrıntısında, gözbebeklerinin yana kayışında, genç olmanın, umutlu olmanın sevinci biçimleniyordu.

İkindiye doğru, duvarların gölgeleri uzayınca, çevreye, o her zamanki koyuluk ve yumuşaklık yayıldı. Güneş evlerin ardında kaldı.

Mahmut, fosurdayarak uyuyordu. Veli, babasının yaptığı öküzlere bakıyordu. Azime ile Emine, sessiz sessiz buğdayları torbaya dolduruyorlardı. Mahmut uyandı, kaşındı, tükürdü.

"Kız Azime! Kadir Ağalar ne zaman denize gidiyorlar kız?"

"Ne bilirim ben be herif? Benim işim başımdan aşmış."

Sırtını duvara dayadı Mahmut, tütün sarmaya koyuldu.

"Aklıma geldi işte. Hey gidi dünya hey! Bir zamanlar onları ben götürürdüm denize. Beş altı araba birden koşulurdu. Ben, en başta giderdim. Sırrı Ağa sağdı o zamanlar, bu Kadir Ağa'nın babası. Ben de gençtim."

"Onlar geçti herif, geçti. Sen şimdikine bak."

Rebiş geliyordu. Elini kolunu sallaya sallaya. Bir de gülüyordu. Emine'nin yüreği ağzına geldi.

Rebiş daha uzaktayken:

"Kolay gele kız Azime, kolay gele!"

"Kolaysa başına gele."

Mahmut:

"Kız Rebiş, Allah senin belanı versin kız. Biz de şimdi sizden söz ediyorduk vallaha. Değil mi avrat?"

Rebiş:

"İyi adam sözünün üstüne gelir derler."

Mahmut:

"Vah vah! İyilik sana kaldıysa dünya battı kız. Hiç mi iyi görmedik, dert tutasıca."

Rebiş güldü:

"Ocağın batmasın senin Mahmut."

"Hoş geldin Rebiş abla," dedi Emine ve oturması için bir minder verdi.

"Hoş bulduk Emine'm. Bereketli olsun."

Mahmut:

"Kız Rebiş, bizi unuttun mu kız orospu?"

"Unutur muyum be Mahmut? Eski dost düşman olur mu hiç? Bak nasıl geldim..."

Mahmut:

"Bırak şimdi, doğruyu söyle. Sen boşuna gelmezsin buraya. Bir işin vardır yine. Söyle bakalım, niye geldin?"

"Allah senin hayrını versin be Mahmut. Geldikse ille bir iş mi olacak? Dedim bir gidip bakayım, bu Azime, bu Mahmut n'apıyor, dedim, bir hal hatır soralım dedik, sen de..."

Azime:

"Hoş geldin safa geldin. Sen bakma bizim herife, yarenlik ediyor işte."

Rebiş:

"Eh, işi bitirdiniz sayılır; ne kazma kaldı, ne başak. Bulguru ne zaman kaynatıyorsunuz?"

"Allah izin verirse haftaya. Değil mi Emine?"

"Ancak ana."

Mahmut:

"Haydi kız kahpe dinli, çıkar ağzından baklayı da bilelim."

"Madem çok meraklandın söyleyeyim."

"Ben demedim mi bu falliğin[1] bir işi var diye. Söyle bakalım neymiş?"

Rebiş, Emine'ye baktı.

Azime:

"Neymiş o kız?"

"Uzun sözün kısası, ben Emine için geldim."

"Hayrola!"

"Nazmiye hanımın çok selamı var, diyor ki..."

Mahmut:

"Eee, ne diyormuş bakalım Nazmiye hanım?"

"Bir iki güne denize gidecektik de, onun için diyordu. Selam söyle benden, dedi, Emine'yi bizimle denize göndersinler, dedi."

Mahmut:

"Şunu açıkça söylesene be Rebiş. Sen eşşek meselesini bilir misin? Vaktiyle eşşeğin birini düğüne davet etmişler, buyur eşşek kardaş, bizim düğünümüze demişler. Eşşek biraz düşünmüş, sonra da semerini almış çıkmış. Bunu görenler, yahu demişler, eşşeğe, seni işe değil, düğüne çağırıyorlar, düğüne davetlisin. Eşşek başını sallamış, ben iyi bilirim kendimi, beni boşuna çağırmazlar, taşınacak ya su vardır, ya odun."

Rebiş güldü:

---

(1) **Fallik:** Sürtük.

"Ocağın batmasın senin Mahmut, nasıl da bilirsin sözünü. Vallaha çok iş yok, korkma o kadar."

Mahmut:

"Kız ben bilmem mi denizde ne yapılır?"

Rebiş:

"Yapma Mahmut, evimizi başımıza yıkma. Ayda yılda bir işimiz düştü, bizi yolda koyma."

Azime:

"Ne zaman gidiyorsunuz?"

"Öbürsü gün nedir, çarşamba mı?"

"Çarşamba."

"Çarşamba işte."

Azime, Emine'ye:

"Ne diyorsun kız?"

"Ne diyeceğim ben, siz ne derseniz ben onu yaparım."

Mahmut:

"Bizim dememiznen olur mu kızım? Çalışacak sensin. Bak söyleyeyim de ona göre düşün taşın. Sabahın erinden kalkarsın, kuşluktu, kahvaltıyı derken kap kacak, bulaşık gelir; sonra çamaşır, sonra öğle yemeği hazırlıkları başlar. Yemek yerler, kahvelerini yaparsın ağaların, sonra yine bulaşıklar. Nazmiye girer denize, çocuklara sen bakarsın, çocuk sıçar sen temizlersin, bir de bakarsın akşam olmuş. Ne zaman oldu der şaşarsın. Zaten o piç gece uyumaz, bütün gece de seni uyutmaz."

Rebiş, Mahmut'un sözünü kesti.

"Dert tutasıca seni. Neler de anlatıyor kıza. Emine, sen inanma kızım bunlara."

Mahmut:

"Baban sana yalan söylemez kızım."

Emine gülümsedi.

"Ben karışmam, ne derseniz onu yaparım."

Azime:

"Bir şey söyle işte. Canın gitmek istiyor mu?"

"Git derseniz giderim."

Mahmut:

"Kız Rebiş, yavrumu pek ezmeyin ha. Çocuk bir denize gidecek, burnundan getirmeyin. Zaten bu kazınada yandı yanacağı kadar, bir de siz yakmayın."

Rebiş:

"Senin kadar biz de severiz Emine'yi be Mahmut. İş dediğin nedir ki? Sen merak etme, ben Emine'mi sizden çok düşünürüm."

Azime:

"Kız Rebiş, yavrumun boynunu bükük koymayın ha."

"Siz hiç merak etmeyin."

"Bacım, boğulup moğulmasın ha yavrum. Var yok bir tane Emine'miz."

"Ağzını hayıra aç kız."

Mahmut:

"Emine!"

"Buyur baba."

"Gitmek istiyor musun kızım?"

"Gönderirseniz giderim baba."

"Peki, git kızım. Git ama gözünü dört aç."

Azime:

"Peki Rebiş, gelsin bacım. Ne zaman alacaksınız Emine'yi?"

"İşi yoksa hemen gelsin, hazırlığımızı yapalım."

"Peki, sen torbayı bırak Emine, ben doldururum."

Mahmut:

"Yüzünü gözünü yıka, üstüne başını değiş."

Emine, iğne dürtülmüş gibi fırladı; elini yüzünü yıkadı. Koştu; aynada yüzünü buldu. Daha önceleri yüzüne yakıştırdığı bir yağlık bağladı başına. Temiz bir güdük, temiz bir karadon giyindi. Yüzü gülüyordu. Bir anda güzelliğe vardığını, gözlerinin parladığını duydu. Çok yakınında bir mut vardı, sanki. İçinde itişip kakışan coşkunluk belirtileri, sanısını güçlendiriyor, tüm davranışlarını içine alıyordu.

Giderlerken gülüyordu Emine, seviniyordu.

"Ne fıkırdıyorsun kız?" dedi Rebiş.

"Hiiç."

"Hiç olur mu kız? Seni dert tutasıca seni, seni fallik seni! Bilmiyor muyum sanki?"

"Neyi?"

"Kamber dayın söyledi bana."

Emine kıkır kıkır güldü. Sevincini saklayamıyordu.

"Arabacılar kim abla?"

"Ali Osman'la Süleyman."

"Kurbanın oliyim abla, doğru söyle."

"Vallaha kız, Ali Osman'la Süleyman."

Emine durakladı, yüzü değişmişti.

"Ya Halil? Halil gelmiyor mu?"

"Halil'i n'apacaksın dert tutasıca."

"Ben gelmem o zaman."

"Gelmez misin? Kız senin göbeğin Halil'inkiyle bitişik mi?"

"Vallaha gelmem. Halil geliyor diye kabul ettim ben tamam[1]. Yoksa ne işim var benim denizlerde menizlerde. Beni o kadar adamın kahrını çekmeye gönüllü mü belledin? Tövbe vallaha! Allah hepsinin belasını versin. Ben Halil için gelecektim tamam kurban ablam."

"Şimdi sen sahi mi söylüyorsun, gelmeyeceğim diye?"

"Gelirsem gözüm çıksın."

"Kız yürü, deli olma."

Emine omuzlarını çırptı. Çocuk gibi somurtuyordu. Neredeyse ağlayacaktı.

"Ben eve gidiyorum," dedi, döneldi. Rebiş kolundan tuttu:

"Ah orospu ah! Yürrü! Yürrü! haydi! Geliyor Halil. Geliyor gözü çıkası, geliyor."

"Sahiden geliyor değil mi? Halil gelmezse yoldan bile dönerim vallaha."

"Geliyor kızım, geliyor. Halil olmazsa bizi kim götürebilir?"

"Neblim ben, sen öyle deyince ben de korktum."

(1) **Tamam:** Hani, hani ya, değil mi.

"Bu kadar çok mu seviyorsun Halil'i?"

"Aah abla ah! İçimi bir bilsen, bir bilsen, içim parçalanıyor vallaha. Benim gönlüm onda ama onun hiç aldırdığı yok. Bir kere tarlada konuştuk. Bir daha yaklaşmadı yanıma, yüzüme bile bakmıyor. Dün bizim ordan geçti de, başını bile çevirmedi vallaha."

"Gönlünü kırdın belki oğlanın."

Emine durdu:

"Kötü bir söz söylediysem Allah canımı alsın, gençliğimin hayrını görmeyeyim vallaha."

"Durma yolda kız, hem yürü hem konuş."

Emine yürüdü:

"Hep ters ters bakıyor bana. Sanki ben anasını babasını öldürmüşüm."

"Belki bir düşüncesi vardır oğlanın."

"Ne düşüncesi olacak be abla?"

"Bu erkek kısmı böyledir, hepsinin boynu altında kalsın. Hep düşünürler, düşününce bir şey yapacaklar sanki. Sonu iyi olur, meraklanma, her şeyde bir hayır vardır derler, bekle biraz."

Çiftliğe yaklaştıkça Emine'nin heyecanı artıyordu. Kapıdan girer girmez. Halil'i gördü. Öküz arabasının üstünde, elinde keser, dut dallarından gölgelik yapıyordu. Bir süre kıpırdamadan göz göze kaldılar. Rebiş fısıldadı:

"Haydi kız, dert tutasıca, durma. Sonra çok bakarsın, yürü!"

Emine duymuyordu. Rebiş bir çimdik attı.

"Allah senin canını alsın kız, yürüsene."

Elinden çekti. Emine ardına baka baka kapıdan girdi, kayboldu.

Halil, hiç beklemediği bir uğultunun içine düşmüştü. Her yanında kanının sıcaklığını duyuyordu. Ali Osman, gözlerini kapıdan ayırmamış, bakıyordu. Başını salladı.

Halil, usulca başını önüne eğdi; dalları bükerek uçlarını bağladı.

2

Sabah, güzelliğine ermek için, gökyüzünü, toprağı, damları, yolları kendi görüntüsü içinde özümlüyor, bütünlüğüne varıyordu. Tüm çocuklar sevimliliklerini evlere, damlara, ağaçlara bırakmışlar, çok uzaklara gitmişlerdi. Onlardan kalan cana yakınlık, çevreyi bütün derinliğiyle sarıyor, her şeyi ona göre biçimlendiriyordu. Halil, damda, yatağında bağdaş kurmuş cıgara içiyordu.

Durmadan yenilenen, üreyen sıkıntısı, kurmaya çalıştığı iç düzeni sarsıyordu. Temiz bir şey düşünse, yaşantısında biraz uzaklaşıp hayallerini bu gerçeğin dışında kursa, kısa süreli bir huzur duyar, sonra her şey kendiliğinden yıkılırdı. Emine'nin bir gülüşünden esinlense, iyimserliğini biraz eşelese, çevresinin karanlığını yırtardı. Ama o karanlığın ardı arkası yoktu. Durumunu iyi biliyordu Halil. Yenice'de, toprak bir damın üstünde, duygularıyla kendini oyalamaya çalışan, üç-beş kuruş biriktirip sevdiğine varmayı düşleyen, sonra da önündeki engelleri görüp düşündüklerinden korkan ve kendi içine kapanıp umutsuzluktan yana ne varsa hepsini ortaya döken bir Halil'di. Kendi kendine konuştuğu günler herkes olurdu; herkesin yerine düşüncesini söylerdi. Yalnız başına sevmenin yetmediğini anlıyordu Halil. Hayallerinin boşluğunu seziyor, bunu bilmiyormuş gibi davranmak istiyorsa da yapamıyordu. Gördüğü her şey onu tedirgin ediyordu. Bir kez canevinde onulmaz bir acı besliyordu Halil. Zaman zaman küllenen, zaman zaman açığı çıkıp ateşlenen ve yalnızlıkta ağlamaya varan bir duyguydu bu.

Son aylar, birbirini tamamlayan sıkıntılarla geçmişti. Bu yoksulluk ve çaresizlik içinde sevda, adamı bir uyuşukluğa, bir umutsuzluğa götürüyordu. Ne yana baksa karanlık görüyordu Halil. Öyle bir an geliyor, Emine'ye duyduğu ilgiden utanıyordu. Bu yolun sonunda ışık göremiyordu Halil. Emine'yle konuşmalarında bol keseden atıp tutmalarına içerliyordu.

"Dağları delerim, öyle mi?"

Dişleri birbirini yiyordu.

"Ben dağları delerim ha? Sen baldırı çıplak bir tutmasın

Halil. Evin yok, paran yok, su içecek bir tasın yok. Sen kim kız sevmek kim? Sen bu sevdadan namusunla cay."

Uzakların boşluğuna daldı, düşündü düşündü düşündü.

"Zengin olacaksın ya da beyaz bir atın olacak. Yelin yetişemediği bir at ve beyaz. At beyaz olacak şartı bu; süt beyaz. Alacaksın Emine'yi terkine, sür. Doğru dağlara. Dağlar, canım dağlar! Atın beyaz olacak ve dağlara süreceksin. Paran olacak ve atın, beyaz, sonra Emine."

Ali Osman, Süleyman, Derviş ve Muhittin, yan yana serilmiş saman yataklarda uyuyorlardı. Onların, bu donuk görüntü içinde, durgun ve sisli bir yeri vardı. Üzerlerine açılan sabah yalnız onlar içindi sanki. Yatakların ucunda duran eski yemenilerin, sahiplerine benzeyen bir düzenleri vardı. Burunları ezilmiş, ökçeleri aşınmış, yırtık, pis ve tozlu... Bunlar, bir Ali Osman'ın, bir Derviş'in, bir Süleyman'ın, yemeni biçimine girmiş ve o görüntüyü benimsemiş bir başka yaşantılarıydı sanki. O yemeniler, her halleriyle bu insanların öyküsünü anlatıyorlardı. Onlara bakıp, bir Ali Osman'ın, bir Süleyman'ın ya da Derviş'in kişiliğini bulmak, anlamak zor olmazdı.

Postallar... Eski ve sökük. Onlar da Halil'e benziyorlardı. Diri görünüşleri içinde, yıkılmışlıkları, kopmuşlukları, yalnızlıkları gizliydi.

Ali Osman gözlerini araladı. Halil'in ilk görüntüsü öldürürcesine etkiledi onu. O duruşu, bütün acıları özetleyen o duruşu bir balyoz gibi başına indi. Kendi kendineliği, şimdiye dek görmediği bir zavallılığın en iyi örneğiydi. Hiç kıpırdamıyordu.

"Ne o benim babam?" dedi.

Halil'in görüntüsü ve görüntüsünün biçimlendirdiği anlam dağılıverdi. Yanıt vermeden kalktı, karadonunu, postallarını giyindi.

Ali Osman:

"Kendini yiyip bitiriyorsun benim babam."

Sesler çok uzaktaymış gibi ya da çok önceleri söylenmiş de şimdi hatırlanıyormuş gibi geldi Halil'e; etkilendi.

"Bu kadar üstüne düşme benim babam."

Şapkasını aldı Halil, bacaklarına vurdu, çırptı. Hiç ses çıkarmadan Ali Osman'ın yüzüne baktı durdu. Sonra başını önüne eğdi, merdivenlere yürüdü. Ali Osman ardından bakıyordu. Halil'in boyu, basamak basamak küçülüyordu; kayboldu. Gerisinde, suya düşen bir taşın sessizliğini bıraktı. Bu sessizlik, konağın penceresinde görünen soluk bir aydınlık oldu, gökyüzü oldu sonra. Avluda bulunan her şey bu sessizliğe büründü.

Halil yüzünü yıkıyordu. Ali Osman:

"Süleyman, Süleyman, kalkın haydi," diyordu, "Sabah oldu," diyordu.

Konağın penceresi açıldı.

"Halil! Halil!"

Rebiş'in yüzü... Rebiş'in arkasından Emine'nin kendisine baktığını gördü. Öyle sakınır gibi durması, yüzünün bir kısmının görünmemesi, Halil'in gözünde değerini düşürüyordu sanki. Bilmediği birtakım duygularla Emine'ye kızıyor, onu küçültüyordu. Orada, o pencerede, Rebiş'in ardında, belki de ağzı leş gibi kokan, belki de yüzü iyice yıkanmamış, gözleri çapaklı bir Emine vardı. Güzel görünmek için giyindiği giysiler de onu bu acınaklılığından kurtaramıyordu. O Emine ki, çok eskilerde, pembe camların ardında sevilmiş, onun için düşler kurulmuş, onu için delinecek dağlar aranmıştı. O Emine eskilerde, bir pamuk tarlasının sıcak güneşi altında kurumuş, örselenmiş ve herhangi bir yelle tozlara karışıp kaybolmuştu. Bu, bir başka Emine'ydi; yeniden doğmaya, varolmaya çalışan.. Daha doğrusu Emine'den çok bir Emine duygusuydu Emine. Halil, gönlünde çürüğe çıkardığı bu duyguların acısını, adım atışlarında, soluk alışlarında, duruşunda, uykularında bile çekiyordu. Tedirgindi. Onun bakışı, duruşu, elini sallayışı güzel de olsa, Halil'e sevimsiz geliyordu bazen. Yadsıyamadığı tutkunluğunu kendinden saklama çabaları da hep boşa çıkıyordu. Bütün kötülemelere, küçümsemelere karşın Emine, gene bir yerde pırıltılı bir sevda duygusuydu. Durmadan kendini yenileyen, kendi kendine çiçekler açıp solan, karmaşık duygular içinde yapısını değiştiren bu sevda yalımı, tutulması güç bir tutku oluyordu kimi zaman.

Emine, Halil'in hayal düzenine düşmüş bir çiçekti.

Neden hep yırtık, yamalı giysilerle görüntüsü silinmiyordu kafasından? Nedendi bu tedirginlik, bu çiçek ve acı? Kimi zaman bütün bunları, kendi küçüklüğüne sığınmış duygularda, çırpınışlarda ve güçsüzlüklerde bulurdu. Hayatını süsleyen bir duyguyu köreltmek, hatta yok etmek istediği, hep kendini aşağı görmelerinden geliyordu. Ter koktuğu bir gün Emine'yi düşünse yanında ağaları da varsa, yorgunsa, bu kalıplar içinde Emine, bütün iyi yanlarından uzak, ortada, kupkuru ve çirkin kalırdı. Oysa Emine, tedirginlik kaynağından çok bir yalnızlık duygusuydu. Emine bir top umuttu, bir ışık ve bir acı... Bunu da biliyordu. Ama ev yoktu, para yoktu, kimsesi yoktu.

Bütün acılarıyla merdivenlerdeydi. Rebiş kapıyı açmış kendisini bekliyordu.

"Gel babam, gel. Biz kaldıramadık bu çuvalı. Emine'yle sınadık sınadık olmadı."

Emine'nin çuvalı zorlayışını, altında ezilişini düşledi. Kimbilir yüzü ne çirkin, ne çekilmez olmuştu. Sofanın ortasında bir çuval duruyordu. Kapının yanında Emine, boynunu bükmüş bakıyordu. Acıyıverdi birden. Bütün düşündüklerine kızdı. Kapıda durdu, yüzüne baktı. Emine'nin, gözleri hiç de düşündüğü anlamları taşımıyordu. Uykusuzdu, yorgundu. Eskitilip oraya bırakılmış bir çocuk yüzüydü.

"Bu mu?"

Yürüdü çuvala, yokladı; ağırdı. Odalardan, yeni yeni uyanan çocukların, ağaların sesleri geliyordu.

Emine hemen yanına gelmiş, yardıma hazır bekliyordu. Boynu her zamanki gibi büküktü. Koydu bu Halil'e.

İçinden:

"Benim de boynum bükük Emine, benim de. Yoksa ben seni böyle kor muydum? Boynu böyle bükük bırakır mıydım seni?"

Sırtını çuvala verdi. Rebiş ile Emine, çuvalın birer kulağından tutup kaldırmasına yardım ettiler. Halil, usul usul doğruldu. Çuvalı omzundan yukarı çekti. Tam iki omzu arasına yerleştirdi, dengesini kurdu. Emine, çuvalın ağırlığını sırtında duyuyor-

du. Halil merdivenleri gıcırdata gıcırdata iniyordu.

"Emine!" dedi Rebiş.

"Buyur abla!"

"Sen de şu yastıkları götür kızım."

Emine, yastıkları kaptı, koştu. Halil, çuvalın altında iki büklümdü. Onu geçmeye cesaret edemedi. İki adım gerisinden yürüdü.

Ali Osman ile Süleyman yüzlerini yıkıyorlar, Derviş de öküzleri suluyordu. Halil'in çuvalı indirmesine yardım ettiler. Çuvaldan kurtulunca Halil, bir hafiflik duydu. Yerden havaya doğru yükseliyormuş gibi oldu. Sanki boyu uzuyordu.

Emine, elinde yastıklar, suçlu bir çocuk gibi duruyordu.

"Bunları nereye bırakayım Halil?"

Yastıkları aldı, fırlattı arabaya.

"Seni kim gönderdi kız buraya? Anam mı? Ne işin var senin denizde?"

"Sen istemezsen ben de gelmem Halil."

Halil duraksadı.

Emine:

"Gelmemi istemiyorsan söyle Halil. Gelme, de, hemen eve dönerim. Sen ne dersen ben onu yaparım. Senin sözünden çıkmam ben."

Rebiş geldi, kucağında torbalar torbalar.

"N'oldu kız yine?"

"Hiç!.." dedi Emine, torbaları aldı, arabaya götürdü.

Rebiş, Halil'e:

"Lan gözü çıkasıca, ne istiyorsun sen bu kızcağızdan?"

"Ne isteyeceğim kızdan?"

Rebiş, Emine'ye:

"Ne dedi kız bu sana?"

Emine göz altından Halil'e baktı.

"Bir şey demedi, ne diyecek?"

"Demiştir, demiştir... Baksana yüzüne, eğri."

Emine susuyordu.

Rebiş:
"Söylemeyecek misin kız? Ne dedi bu sana?"
Emine:
"Söyleyeyim mi Halil?"
Halil:
"Söyle bakalım ne söyleyeceksin?"
Emine, Halil'e gülümseyerek:
"Benim gelmemi istemiyor abla."
Rebiş ellerini beline koydu:
"Niye lan?"
"Senin de işin mi yok be ana? Arabayı serecekseniz serin. Sabah oldu, nerdeyse millet kalkacak."
Halil arabaya çıktı. Rebiş, Emine'nin kulağına:
"Sesini çıkartma sen, ben onun hakkından gelirim."
Az sonra üçü, birinci arabayı kilimlere, ipek yüzlü yastıklarla döşediler. Öküzlerin boynuna renkli yağlıklar bağladılar. Gelin arabasına çevirdiler öküz arabasını.
Denize gidecek konuklar uyanıyorlardı. Çiftlik avlularında kapı önlerinde bir canlılık başlamıştı. Her yılın bu aylarında, kazma, çapa işleri bittikten, harmandan çekildikten sonra, köyün ağaları, çor-çocukla, on beş yirmi günlüğüne denize giderlerdi. Bu öteden beri sürdürdükleri eski bir alışkanlıktı.
Kadir Ağa, damın gideceğinden[1], düzenlenen arabalara bakıyordu. Uzun geceliği, takkesi ile, yataktan çok mezardan çıkmışa benziyordu.
Ağanın çocukları, gelini, torunları, adamları, bir köyün sürüsü gibi avluya doldular.
"Bir şey unutmadınız ya!.." dedi Ağa.
Halil hemen atıldı:
"Her şey tamammış ağam."
Durmuş Ağa, Muhittin'i çekmiş, horoza iyi bakmasını, bir şey olursa iflahını keseceğini söylüyordu.
Sabah ezanı okunuyordu. Kuyuların başında, denize gidecek

(1) **Damın gideceği:** Saçak, korkuluk, avlu duvarının üstü.

arabalar sıralanmış öbürlerini bekliyorlardı. Çocuklar, kadınlar, erkekler, alışılmamış bir sabah içinde, gürültü patırtı ile şakalaşıyorlardı. Kadınlar, arabalardan birbirlerine bağırıyorlar, çocuklar da ağlıyorlardı.

Kadir Ağa'nın üç arabası, kuyu başına gelince durdu. Öndeki dört araba erkeklere ayrılmıştı. Durmuş Ağa ile kardeşi Hüseyin, öne, kendilerine ayrılan yerlere geçtiler. Arabalar arasında yer değiştirmeler, gidip gelmeler oldu. Halil'in arabası kadınlarla doldu. Rebiş, Ali Osman'ın arabasında çocuklarla beraberdi.

Biri:

"Tamam mıyız millet?" diye bağırdı.

"Tamam tamam!"

"Tamam!"

"Haydi öyleyse hepimize uğurlar olsun."

"Uğurlar olsun."

Ortalık ışıyordu. Köy sokakları, o eski sessizliklerini yavaş yavaş bırakıyorlar, bu sabahı, olanca sabahlığı ile yaşamaya çalışıyorlardı. Sokaklarda teneke parçaları, kibrit çöpleri, cıgara artıkları, yırtık bezler, çör çöp, kırıntılar da uyanıyorlardı.

Arabalar, birbirleri ardından kımıldadılar.

"Uğurlar olsun!"

"Uğurlar olsun!"

"Size de uğurlar olsun!"

Tekerleklerin uyumlu gıcırtıları, sabahın erkenliğinde, kendilerine özgü bir türküyü geveliyorlardı. Tekerleklerden çıkan sesler bir türkü oluyorlardı. Tekerlekler bir saz gibi ötüyorlardı. Köyden çıkarken, kaynaşmalar, kıpırdanmalar yavaş yavaş azalıyordu. Her araba, kendi savanı, kendi bölgeliği altında, kendi öküzlerinin ardında kapalı bir kutu oluyordu.

Boş ve anlamsız bağırtılar, şımarık çocuk ağıtları, şişman pis gülüşler kesiliyordu. Köy evlerinin, son bağların, yoksul, boynu bükük öksüzler gibi gerilerde, sessizliğin içinde kalmaları kiminin yüreğini buruyordu. Bu, kimileri için, uzağa, çok uzağa gidilen dönüşsüz bir yolculuk gibi hüzünlüydü. Kimi için bayramdı, kimi için sevinç kaynağı. Sabah, köy evlerini yalıyor, tek tük

beyaz bulutlar sabahın tadını çıkartıyorlardı. Her zaman bıkılıp kaçılmak istenilen köy, şimdi sevimli bir bebekti sanki; koyuyordu. Ağaçların koyu yeşilliği, uzaklaşıldıkça top top oluyor, sonra o kümeler kaynaşıp bir yeşillik bütünlüğü kuruyorlardı. Daha sonra da, karanlık ve belirsiz benekler, gök boşluğunun altında küçülüyorlardı. O zaman köy, bir sevgi, bir hüzün, bir özlem duygusu oluyordu orada.

Güneşten önce, bir tatlı aydınlık, bir yumuşak aydınlık toprağa, yollara, tarlalara yayılıyordu. Doğanın, hayal düzenine hoş gelen bir gizi vardı. Çok sonralara kalacak, çok sonraları etkileyecek bir tattı bu. Koyuluğu kendisine süs edilmiş boşlukta ortaklaşa bir duygu yaşıyordu. Bu boşluğun içinde, binbir düşünce, binbir ıssız renk, binbir böcek, kuş, çalı, ot, çiçek, toprak, birbirlerinden uzakta ve kendilerinin de sezemediği gizli bir uyum içinde gönülden gönüle akıyorlardı. Arabaların dingillerine bağlı su kovaları sallanıyor, toprak kayıyor, tarlalar dönüyor, çeşitli seslerle, çeşitli etkililiklerle yolculuk, öküz arabalarının gıcırtıları eşliğinde uzaklara kavuşuyordu. Herkes birbirinden ayrı duygular içindeydi.

"Selim geliyor!" diye bağırdılar.

"Selim geliyor!"

"Selim abi geliyor!"

Halil'in sessizliğine bürünmüş benliği titredi. Kızıyordu ona. Günden güne çoğalan bir kini vardı ona. Başını çevirip gerilere baktı.

Bir atlı tozu dumana katarak geliyordu.

Arka arabaların birinde olan Çakal Omar'ın da içinde bir kin dalgası kabarmıştı. Yan gözle karısı Halime'ye baktı. O da ötekiler gibi ağzını açmış yola bakıyordu. Bu, kızgınlığını çoğalttı. Belli etmemeye çalışarak mesesi[1] öküzlere batırdı. Canları yanan öküzler ileri atıldılar. Arabadakiler sarsıldılar.

Beyaz atının üstünde, yel saçlarını dağıtıyordu. Boynuna bağladığı kırmızı bir mendil yüzüne daha canlı bir güzellik veriyordu. Arabalara yaklaşınca, herkese yakınlık göstermeye

(1) **Meses:** Üvendire.

başladı.

"Selam millet!" dedi.

"Selam," dediler.

At yerinde duramıyor, durmadan oynuyordu. Durmuş Ağa'nın karısı Nazmiye kardeşine gösterilen ilgiden memnun oluyordu.

"Nerelerde kaldın Selim?" dedi.

"Hiç sorma abla," dedi, güldü. Kızlarla konuştu ve onları da güldürdü. Selim'in bütün davranışları Halil'e sıkıntı veriyordu. Onları sevimsiz ve yapmacık buluyordu. Selim'e sevgi gösterisinde bulunanlara da içten içe kızıyordu. Emine'nin de eğilip bakışını, gülüşünü görünce: "Sana da n'oluyor kancık?" diyordu içinden.

Selim, erkeklerin bulunduğu arabalarda da bir süre oyalandıktan sonra herkesi toz içinde bırakıp uzaklaştı. Halil, daha bu sabah düşündüklerini hatırladı.

"Atın olacak. Böyle bir atın olacak..." dedi içinden. O da Omar gibi öküzleri mesesledi.

Yolun iki yanında uzanan pamuk tarlaları, firezler, güneş çıkınca eski donuk renklerinden kurtuldular. Öğleye doğru, güneş, kuduz bir köpek gibi ortalığa saldırınca, ses seda kesildi, tentelerin altında uyuyanlar, terleyenler çoğaldı. Bir beşik gibi sallanan arabalar uykuları kolaylaştırıyordu. Harıl harıl yanan toprak yol, öküz arabalarının altından kayıyor, bir makaradan boşanıyormuşçasına gerilerde kalıyordu.

İkindiyle birlikte yeller küfür küfür esmeye başladı. Yelin esintisi arabaların tentelerini dalgalandırıyordu. Arı kuşları ötüşerek tepelerinde dolanıyorlardı. Uykularına doyan çocuklar uyanmışlar, uykularını bir an uyanmışlıklarında da sürdürdükten sonra, değişik bir çevreyi düşsel bir mutluluk içinde görmüşlerdi. Renkleri birbirine katışmış bu çevrede, güneşin, tozun, toprağın tadı bile başkalaşmıştı.

Erkek arabalarında rakı sofraları kurulmuştu. Gazeller söyleniyordu. Çocuklar, genç kızlar, gelinler arabaların yanısıra yürüyorlardı. Birbirlerini kovalayan çocuklar tarlalara dağılıyorlar,

mısır koçanları, karpuz, kavun, şamama[1], daha ne bulursa topluyorlardı. Her yılın deniz mevsiminde aynı şeyler olurdu. Çocuklar, geçtikleri yerleri, çekirge sürüsü gibi, çıplak bırakırlardı. Talan en büyük zevkti onlar için.

Yollarının üstünde, büyük bir ağacın altında yedi mezar vardı. Önceleri geçenler bilirlerdi burayı. Mumlar yakarlardı. Arabalar beş-on dakika durur, ağacın dallarına çeşitli renkte, çeşitli dilekler için bezler bağlanırdı. Bu yedi mezar, gökte yıldızları parlayan yedi kardeşindi. Söylentiye göre, bu yedi kardeş bir savaşta aynı zamanda ölürler, birbirlerine bağlılıklarını ölüm ayıramaz. Şimdi, her akşam pırıl pırıl yanan bu yedi yıldız onlarındır. Onlar için yanar, bu yedi iyi ve yiğit kardeşin ışıklarını saçarlar.

Şimdi, büyülü bir düş dünyası, her zaman böyle şeylere açık çocuk yüreklerine doluyor, onları uhrevi bir havaya sokuyordu.

Selim daha önce geldiği için ağacın gölgesinde oturuyordu. Arabalar kısa bir duraklamadan sonra yeniden yollarına koyuldular. Selim yanları sıra gidiyor ve çocukları atına bindiriyordu. Şimdi herkes yürüyordu. Arabada oturmaktan, yatmaktan bıkmışlardı. Kiminin kıçı uyuşmuştu. Yürüyorlardı. Çok yaşlılar bile, çok eskiden geçtikleri bu yollarda canlanır gibi olmuşlardı. Bir renkli kalabalık koşuşuyor, oradan oraya zıplıyordu.

Gölgelerin daha bir uzaması, denize yaklaştıkça havanın yumuşaması, serinlemesi, yelin kokusuyla gelen bir deniz tadı, herkesin yüreğine bir canlılık serpeliyordu. Sonra usuldan usula başlayıp herkese yayılan bir türkü söylüyorlardı:

Yenice yolları bükülür gider
Zülüfler gerdana dökülür gider
Bir yiğit sevdiğini almazsa
O yiğidin ömrü sökülür gider

Yürüdüm yürüdüm yolda yoruldum
Giden yârin bakışına vuruldum

---

(1) **Şamama:** Ekşimsi küçük kavun.

Elin güzelinden bize ne fayda
İşin gücün yalan düzen sevdiğim

Kırmızı gül olsan hâr olamazsın
Azrail olsan can alamazsın
Dünyayı kalbura koysan elesen
Sen de benim gibi yâr bulamazsın

Halil, kendi hizasında yürüyen Emine'nin, özellikle son kısımları söylerken anlamlı anlamlı kendisine baktığını gördü.

"Kancık milleti bu! Az önce Selim'e bakıyordu, şimdi de bize bakıyor," dedi. Kızdığı halde bakmaktan kendini alamıyordu Emine'ye. Sanki bu türkü ikisi için yakılmıştı. Emine'nin bütün kötü düşüncelerden uzak gülüşü, o çocuksu bakışı, yeniden yakıyordu Halil'i. Topluluk, geçmiş günleri özetleyen bu türküyü yeniden mırıldanıyordu. Ezgiler, mırıltı halinde çoğalıyor. Yenice yolları bükülüp gidiyordu. Gerilerinde kalan köyleri Yenice, bu anın, bu türkünün, bu havanın özlemini duyuyordu sanki. Orada duruyordu.

"Yenice yolları bükülür gider..."

Akşamdı. Arabalar bir su kıyısında durdular. Öküzler sulandı, yemlendi. Sofralar kuruldu, yemekler yendi. Büyük küçük fenerler, lüks lambaları yakıldı. Suyunu ığıl ığıl akıtan ırmak, kıyı boyunca uzanan pırıltılı ışıklarıyla, yosun tutmuş taş köprüsüyle, çocuk masallarındaki konak yerlerini andırıyordu. Ve o masalları çok kez dinlemiş çocuklar, şimdi, burada, kendilerini o masallardan birinin kahramanıymış gibi görüyorlardı. Ve duru gece, buna benzer düşler kurmaya uygundu.

Bir süre sonra, arabalar tıkırtılarıyla, gıcırtılarıyla, fener ışıklarının önünden kaçışan toprak yola düzüldüler.

Geceye vardıkça sesler kesildi, derinliğe kaydı; herkes uyudu. Arabacılar usul usul cıgara içtiler ve eski düşlerini yenilediler.

Uykularıyla dünyalarından kopmuş insanlar, derinden derine duyulan bir ninniyi, uykularının sisli havası içinde içimlendiri-

yorlardı. Bu, her uykuda ayrı bir anlama bürünüyordu. Düşler yumuşuyordu. Ve zaman zaman gereksiz bir kıpırdanışla, kendinde olmadan aralanan bir gözle, puslu bir mavilik, bir beyaz bulut, düşel bir düzenin tadına karışıyordu. O beyaz mavi çoğalıyor, ürpertici bir serinlik uyarıyordu onları. Yeryüzünün başka bir bölümünde olduklarını muştuluyordu sanki. Bir uğultu büyüyordu. Alışılmamış bir uğultu çoğalıyordu. Gürlüyor çırpınıyordu. Kısa aralıklı susuşlar oluyordu. Sonra, bu susuşların ardından patlayışlar ve gene o uğultu, o uğultu. Balık kokan, tuz kokan bir yel, bütün araba dizisini baştan başa dolaşıyordu. İlk akıllarına gelen deniz oldu.

"Deniz..." dediler.

Bozulan uykulardan, gözlerini, tarlalardan kurtulmuş bir yeryüzüne açtılar. Süreli bir durgunluğa, tekdüzeliğe alışmış bu zengin köy insanları, ilk görüşen, ilk duyuşan etkisiyle gözlerini uğuşturuyorlar, şaşkınlıklarını aptal gülüşleriyle gidermeye çalışarak bakıyorlardı. Daha uyanmamışları dürtüyorlar:

"Kalk, kalk deniz!" diyorlardı.

Denizdi. Uzak tepelerin lacivert görüntülerini kendilerine eş edinmiş kum yığınları, gök boşluğunda arta kalanı olancalığıyla doldurmuş ve durmadan çırpınan, kalıbına sığmayan bir deniz, o deniz.

Sonra çocuklar uyandı. Çocukların çıplak ve sıcak ayakları, gecenin ayazını toplamış kumlara değdi. Ayaklarından başlayıp bütün gövdelerini saran o serinlik, o deniz, o kum; yüreklerine daha bir canlılık veriyordu. Tentelerden uzanmış başlar, öküzler, arabacılar ve sevinç. İşte, alabildiğine bir sabahtı, alabildiğine bir denizdi ve yeller tuz kokuyordu. Hantal ve yorgun öküzlerin salyaları akıyordu. Ağır, kaplumbağa gibi ilerleyen arabalar, çocukların, gençlerin ve kendilerini gençlik günlerinde sananların gerilerinde kalmıştı. Dalgaları kıyıya vurup yufka ekmek gibi açılan, sonra toplanıp içeriye çekilen, sonra yeniden yayılan deniz, çocukların ayaklarına kavuşmaktan büyük bir sevinç duyuyordu sanki. Çocuklar, kıyı boyunca gelişigüzel koşuyorlar, bağırıyorlardı. Kumlar ayaklarının altında durmuyor, kayıyordu.

Durmadan kendilerini yenileyen dalgaların önünde köpüklenmiş bir şerit uzanıyordu. Remzi, koşuşan çocuklara, denize bakıyor, bu büyük ve görkemli görüntü karşısında, kendi gönüllerinin acınaklılığını düşünüyordu.

Arabalar boşaltılıyordu. Ocaklar kuruluyordu. Çok geçmeden her şey bir düzen içine girmişti. Çoktan beri bu çadırlar ve bu arabalar buradaydılar sanki.

Nasıl olduğunu bilmeden öğleye vardılar. Kadınlar bol fistanlarıyla denize girmişlerdi. Renk renk fistanlar su çiçekleri gibi açılmıştı. Çevrelerinde çocuklar dolanıyordu. Erkekler, dizlerini geçen beyaz donlarıyla, alışkın olmadıkları çıplaklıklarıyla gülünçtüler.

Emine ile Rebiş, öğle yemeğini hazırlamanın telaşı içindeydiler. Tencereler kaynıyor, sofralar seriliyordu. Balık kokusu ortalığı almıştı. Diğer çadırlarda da aynı hız vardı. Adamları çalışıyor, efendileri denizin tadını çıkarıyorlardı.

Yemekten sonra gürültüler kesildi. Ortalık denizin o eski uğultusuna bırakıldı. Herkes uyuyordu şimdi. Halil, sessizliği ve uğultuyu kendilerine örtü edinmiş arabalara, çadırlara ve kıyılara bakıyordu. Deniz geliyor ve geldiği gibi usul usul gidiyordu.

Emine kapları yıkıyordu. Az ötesinde, Durdu'nun çadırı önünde de Halime aynı işi yapıyordu. Daha öteki çadırlarda da uyuyanlar ve çalışanlar vardı.

Emine çömelmişti. Terleyen alnını kolunun yeniyle siliyor, arada bir Halil'e bakıp gülümsüyordu. Terli, elleri yağ ve balık kokan bu Emine, hiç de düşüncelerindeki kıza benzemiyordu. Durmadan gönlünde renk değiştiren Emine, günün bir yerinde güzel, bir yerinde çirkin, bir yerinde düşük, bir yerinde acınaklı oluyordu. Şimdiyse, güneşin altında acılar üreten bir kaynaktı yalnız.

Öğleden sonra, eski fistanıyla denize girişi, ürkek çırpınışları, gözünden kaçmadı Halil'in. Sular dizlerine varınca hemen oturdu. Fistanı beyaz bir şemsiye gibi açıldı. Sular yalayıp geçti onu. Islandı. Çıkana değin olduğu yerde kaldı. Diğerleri gibi şen değildi Emine. Bir serbestliği yoktu. En ufak

bir bakıştan ürküntü duyuyor gibiydi. Çevresindeki hanımlardan utanıyordu sanki.

Çıkışı kızdırdı Halil'i. Fistanı bedenine yapışmıştı. Göğsü, bacakları bütün etkililiğiyle ortadaydı. Kıskanıyordu Halil. Emine koşarak çadıra girdi, başını uzatıp gülümsedi Halil'e. Halil başını iki yana salladı.

İkindiye doğru hava iyice yumuşadı. Kıyı tatlı bir koyuluğa gömüldü. Halil hiç yerinden kalkmıyor, cıgara üstüne cıgara içiyordu. Selim, Kadir Ağa'nın oğlu Hüseyin ve diğer çocukları uzun atlamaç oynuyordu. Bütün gün kızmıştı Selim'e. Sevemiyordu onu. Oysa herkes yakındı ona. Bir kısmı da, onunla konuşmaktan zevk alıyordu.

Gençler sırayla atlıyorlar, hiçbiri Selim'i geçemiyordu. Kıyıdakiler, çadırdakiler bu yarışla ilgileniyorlardı.

Nazmiye:

"Benim kardeşimi kimse geçemez burda," diyordu.

Öte yandan Selim de:

"Beni geçecek adamın alnını karışlarım," diyordu.

Bir iki genç yeniden denediler kendilerini, geçemediler ve dağıldılar. Yarışma yerinde kimse kalmamıştı. Atlama çizgileri, Selim'in en son atladığı yerdeki tavuk tüyü olduğu gibi duruyordu. Halil bir süre düşündü, çevresine bakındı. Ağır ağır doğruldu yerinden, derin bir soluk aldı ve atlanılan yere yürüdü. Tavuk tüyüyle, atlama çizgisi arasındaki uzaklığa baktı. Başını çadırlardan yana çevirdi. Emine hiç kıpırdanmadan kendisine bakıyordu. Gözleri sözlerle anlatılması olanaksız şeylerle doluydu. Ne yapacağını merakla bekliyor gibiydi. Halil postallarını çıkarttı, karadonunun paçasını yukarıya çekti, baldırına iyice oturttu. Kollarını çemirledi, bir daha baktı Emine'ye. Sanki ondan hız alacaktı. Emine de durumu sezmişti.

Halil gerildi, koştu, bastı, atladı ve Selim'i bir karış geçti.

Akşam, hemen alıştıkları o deniz kokusuna, yele, kumlara, güneşin gidişiyle başka bir renk kattı. O kıyı baştan başa gölgelendi, morlaştı. Çadırların, arabaların önünde yanan fenerler, lüks lambaları, yeniden tüten ocaklar, yağ cızırtıları, bir çocuk

ağıdı, durmadan inleyen, uğuldayan ve sonsuzluk duygusunu aşılayan deniz, bütün ayrıntılarıyla, ince bir yağmur olup gönüllere yağıyordu. Gölgeli ve karanlık yüzlerini denizin koyu boşluğuna çevirmiş insanlar, sanki hayatlarının en güzel günlerinden birini yaşıyorlardı. Bu hayatın yaşayarak bitirileceğini biliyorlardı sanki.

Sofra kurulmuştu. Durmuş, Hüseyin, Nazmiye ve çocuklar yiyorlar, Emine ile Rebiş hizmet ediyorlardı. Remzi, ağalara, anasıgile ve denize bakıp düşünüyordu. Böyle anlarda okuması gerektiğini daha iyi anlıyordu.

Diğer yanda, Ali Osman, Süleyman ve Halil öküzleri yemliyorlardı.

Gece ilerledikçe ortalık duruluyor, denizin uğultusu ağır ağır açığa çıkıyordu. Çadırların önündeki fenerler içeriye alınmıştı. Yalnız bir iki arabada soluk soluk yanan fenerlerse denize yetmiyordu. Bu anda bir cıgara içmek ve ağır ağır kumlara basarak dolaşmak, denizin yalnızlığını, kendine yetişini görmek, bir hışırtıyla kumları ıslatarak yayılan dalgaları kutsamak gerekti. Bu yalnızlığın içinde kendini denemek gerekti. Bastığı yerde kendi hışırtısını duyuyordu Halil. Karanlığın içinde çırılçıplaktı. Ayaklarının suya ilk değişinde gülmesi tuttu. Güldü. Duraksadı. Cıgarasından bir soluk daha aldı, attı. Sonra güle güle sulara koştu, attı kendini. Dumuldu.[1] Üzerlerinden aşıp geçen tuzlu suyu, kokuyu, kendi parçası gibi sevdi. Bu yumuşak ve dost okşayışlara susamış gibiydi. Kusarcasına tedirginliği boşalıyor, yaşantısını zehre çeviren etkenlerden kurtulduğunu sanıyordu. Uğultu, bildiği, sevdiği türkülere dönüşüyordu. Soluk fenerlerin gölgelediği çadırlar, arabalar, yarısı karanlık, yarısı öküz öküzler, duygusal bir bütünlüğe varıyorlardı. Bir ara, öküzlerin öküz oluşlarına, bütün gün çalışmalarına, tutkunluklarına acıdı. Onların da, insanlar gibi gülüp eğlenmelerini, denize girmelerini istedi. Sonra güldü düşündüklerine.

"Bizimki de ne kafa? Öküz milletinden adam olur mu hiç?"

Bu gece Halil'e ayrılmıştı ve gecenin tek adamı Halil'di

(1) **Dumulmak:** Suya dalmak, batmak.

sanki.

Emine'nin de uykusu kaçmıştı. Yanıbaşında Rebiş, Durmuş'un iki çocuğu ve Remzi uyuyorlardı. Başını uzatıp Halil'den yana baktı. "Uyuyor," dedi. Halil'in bir sıçrayışta Selim'i geçişini düşündü. "Halil Selim'den daha iyi atladı, onu geçti," dedi. Sevindi. Onun yanında olmayı özledi. Denizin bitip tükenmek bilmeyen uğultusu gönlüne doluyordu. Gece nöbetçisi Çakal Omar, bir gölge gibi yakınından ağır ağır geçti. Sonra Halil'in sesini duydu: "Bir yıkandık," diyordu, Çakal Omar'a.

"Uyumuyor," dedi Emine. Yüreği hopladı. Olmayacak bir şeye karar vermiş gibiydi; kalkıp Halil'in yanına gitmek, kendisini olancalığıyla kucağına atmak, sonra... Duraksadı. İçinden gitmesini söylüyorlardı. "Git," diyorlardı. Ali Osman'ın arabasına asılı fener çıplak gövdesini yalıyordu. Çakal Omar uzaklaşmıştı. Herkes uyuyordu.

"N'olursa olsun, gideceğim," dedi. Usulca çıktı yataktan. Çevresini gözden geçirdikten sonra parmaklarının ucuna basa basa yürüdü. Kumların hışırtısı olduğundan çok geliyordu kulağına.

Halil uçkurunu bağlıyordu, Emine geldi.

"Delledin mi kız sen?" dedi Halil.

Emine arabanın altına çömeldi.

"Herkes uyuyor Halil."

"Olsun, ya biri görürse?"

"Kimse görmez."

Emine sokuluyordu. Halil'in elini buldu. Halil ürkerek elini çekti.

"Git Emine!"

"Halil!"

"Sana git uyu diyorum. Sonra Halil'inden de başlarım senden de ha! Kötü kötü sövdürme beni. Sana git diyorum."

"Kurban olayım Halil, bana böyle yapma."

Emine'yi itti. Emine'nin kafası tekerleğin demirine çarptı. Halil, ittiğine pişman oldu. Ama belli etmemeye çalıştı. Emine

başını tutarak düştüğü yerden kalktı.

"Bana hiç acımıyor musun Halil?"

"Biz boşboşuna hayal kurmayalım Emine. Ben düşündüm taşındım, bizim evlenmemize imkân yok. Ben namuslu bir adamım Emine, namus nedir bilirim. Kimsenin namusunda gözüm yok. Madem evlenemeyeceğiz niye böyle yapalım. Sen kalk git Emine, en doğrusu bu."

"Niye Halil? Bizim de eller gibi gün görmeye hakkımız yok mu?"

"Yok Emine. Çünkü bizim hiçbir şeyimiz yok. Hele benim halim hiç hal değil. Köyün yerlisiyle, tutma adamın hali başka Emine. Düşün bir kere: Başımızı sokacak bir damımız yok, altımıza serecek bir yatağımız yok. Parasız pulsuz evlenme olur mu hiç? Alıp seni dağlara mı kaçırayım Emine? Yoksa yattığım ahıra, katırların, öküzlerin arasına mı götüreyim seni? Söyle?"

"Genciz Halil. Çalışır her bir şeyimizi düzeriz. Başta sıkıntıya katlanırız biraz. Bizim sıkıntısız günümüz yok ki zaten, alışkınız. Değil mi? Düğünden korkuyorsan kaçırırsın beni, olur biter."

"Böyle şey olmaz Emine."

"Neye olmasın? Bir yıl, iki yıl, bilemedin üç yıl içinde her bir şeyimiz olur Halil. Ben başak toplar yatak yaparım, yastık yaparım, bir ev buluruz kendimize, karınca kararınca yaşarız. Gözümüz yükseklerde değil ki olmasın. Olur Halil, her bir şey olur."

"Sana bir şey soracağım, benim neyime bu kadar üsteliyorsun Emine? Güzel desen güzel adam değilim, para desen param yok, ev desen ev de yok."

"Vay deli! Vallaha sen delisin Halil. Lan ben sana gönlümü vermişim, gönül çirkin güzel arar mı?"

"Onun için mi Selim'e yiyecekmiş gibi bakıyordun?"

"Ne zaman?"

"Kaç kere gördüm."

"Allah senin canını alsın emi. Vallaha sen delisin. Hem delisin hem körsün. Elin oğluna ne diye bakacakmışım, bana ne?"

Halil bir cıgara yaktı.

Emine:

"Yoksa beni kıskanıyor musun Halil? Ha? Söylesene n'olur. Allahaşkına söyle Halil. Kıskanıyorsun beni değil mi? Söylemezsen ölümü öp."

"Neyini kıskanacağım senin, bana ne? Ne yaparsan yap. İstersen git koynuna gir."

"Allah senin belanı versin. Abooo! Vallaha da sen delisin, billaha da delisin. Gözü çıkası, canım birinin koynuna girmek istese senin koynuna girerim."

"Kimsenin namusunda gözüm yok benim."

"Kıskandığına göre beni seviyorsun, öyle mi Halil? Seviyorsun beni değil mi?"

"Git başımdan kız."

"Allahını seversen söyle."

"Hadi git, bas!"

Emine'yi itti, düşürdü.

"Biliyorum," dedi, Emine, "bunları hep sevdiğinden yapıyorsun bana. Bizim Fatma'yı da eri dövermiş hep, ama sevdiğinden dövermiş. Biliyorum, sen de beni seviyorsun."

"Bok biliyorsun."

"Vallaha da beni seviyorsun, billaha da beni seviyorsun."

"Senin neyini seveceğim aptal. Kara kuru bir kızsın işte. Ne etin var ne budun. Adam seninle yatsa o yanına bu yanına batarsın. Sen de kendini fasulye gibi nimetten mi sayıyorsun yoksa?"

"Ne yediğimiz var ki et tutalım Halil. El adamı neler yiyormuş gördük. Bize bugün artıklarını yedirdiler. Artıkları bile bizim yemeğimizden iyi Halil, gerisini sen düşün işte. Bizim suçumuz ne?"

Halil öyle konuştuğuna pişman olmuştu. Acıyarak baktı. Ali Osman, Süleyman ve kendisi de bugün artık yemişlerdi.

"Doğru," dedi.

"Madem doğruydu da niye acı konuşuyorsun Halil?"

"Kusura bakma Emine. Düşünmeden konuştum, kusura bakma. Biz de bugün artık yedik."

"Şimdi söyle Halil, beni seviyorsun değil mi?"

"Sevmiyorum."

"Allah senin canını alır inşallah. Canını alır da başucunda ben beklerim."

Halil'in aslık ve tuzlu saçlarını çekti.

"Bırak kız saçımı," dedi Halil. Emine'nin elini yakaladı büktü. "Gözü çıkası elimi kırdın."

Sızlanmaya başladı. Sonra birden Halil'in üstüne atıldı, omzunu ısırdı. Halil gülüyordu.

"Kız dişlerin ne keskinmiş senin," dedi ve burnunu sıktı. Soluksuz kalan Emine'nin ağzı açıldı.

"Burnumu bırak!"

"Bir daha ısıracak mısın?"

"Yok."

"Vallaha mı?"

"Vallaha."

"Tövbe mi?"

"Tövbe!"

Burnunu bıraktı.

"Of!" dedi Emine, pofladı.

"Elin kırılsın senin."

Bir tokat vurdu Halil.

"Öff! Gözü çıkası, eli nasıl da ağır. Vallaha sen dul avrat alacaksın."

Halil, Emine'nin saçlarını eline doladı ve başını dizine yatırdı. Emine uysal bir kedi gibi uzandı. Bir süre denizin uğultusunu dinlediler.

"Ben üşüdüm Halil."

"Öyleyse yatağına git uyu. Belki bir gören olur."

"Canım hiç istemiyor Halil. Hep senin yanında kalsam hiç usanmam vallah. Senin uykun geldiyse ben giderim.

"Bakma sen bana, ben gözü açık da uyurum. Tavşan uykusu."

"Haydi yalancı."

Halil gülüyordu. Emine doğruldu, Halil'in saçlarını çekti. Halil de onun saçını tuttu. Birbirlerinin saçlarını çekiyorlardı. Saç diplerinin acımasından bir zevk duyuyorlardı, uyanıyorlardı. Halil, kızın saçlarını bıraktı, belini kucakladı, bütün gücüyle sıktı. Emine'nin elleri gevşedi, derinden gelen bir boşalışla inledi. Halil'in boynuna doladı kollarını. Çoğaldıklarını duyuyorlardı. Yanakları, elleri yanıyordu. damarlarında dolaşan sıpsıcak bir kandı, volkandı. Dirliğin en olgununa, en ateşlisine varıyordu. Öyle bir yere geldiler ki, Emine hırıltıyla karışık bir fısıltıyla inledi:

"Halil!" soludu: "Aman Halil!"

Sonra çırpındı, Halil'in ellerini ısırdı.

"Gözü çıkasıca, eli nerelere de gidiyor," dedi. Kurtardı kendini. Soluk soluğa kaçtı.

Emine'nin tadı Halil'i bir süre oyaladı. Çakal Omar'ın yaklaştığını duyuyordu.

Yeni günler doğuyordu. Her geçen gün biraz daha yaşanılmış hayattan, üzüntülerden kopuyorlardı. Halil'le Emine, yeni günlerin getirdiği büyülü, biraz da şehvetli bir havayı yaşıyorlardı.

Bir akşam, ağalardan kalan yemeği yerken aklına babası geldi, Veli geldi. Bu anda, az yağlı bir bulgur pilavına kaşık çalıyor olmalıydılar. Anası bütün günün yorgunluğu içindeydi. Yatağa düşer düşmez uyuyacaklardı. Belki babası bir tütün içer, ortalığı dinlerdi biraz. Veli'nin çıplaklığı, yoksulluk ve evleri. Yavaş yavaş unuttuğu gerçeğine varıyordu. Buradaki yaşantının aldatıcı güzelliği, geçici mutlulukları siliniyordu. Başkalarının yatağında kurulan düşlerle, bugüne değin sürdürdüğü yaşama düzeni birbirine uymuyordu hiç. Orada, Yenice'de, damların üstünde, yorgun argın yatan anasını, babasını, Veli'yi düşündükçe içi buruluyordu. Bütün gün koşuşan, altlarına işeyen ve yiyecekten başka bir şey düşünemeyen çocukların yanında Veli ne değin de yoksuldu. Sıkıntılara, acıların ve yoklukların, orada unutulmuş ve günün birinde giyilmesi gereken eski giysiler gibi kendisini beklediğini düşündü Emine. O düzen, ne değin uzağında olursa

olsun Emine'nin gerçek ve sürekli düzeniydi.

Deniz uğulduyordu. Emine dalgınlığından sıyrılıyor, bu denizin, bu havanın ve Halil'in sevdiği kız oluyordu gene. Halil arabaların arasında dolaşıyor, cıgara içiyordu. Arada bir duruyor çevresine bakınıyor, gene yürüyordu. Bu gece nöbet onundu.

Bir süre daha dolaştıktan sonra arabasına döndü. Orada güzel bir yalnızlığı vardı. Uyuyanlara baktı Emine. Usulca sıyrıldı, Halil'in yanına gitti. Beraberce arabanın altına çöktüler.

"Kız yine mi geldin sen?" dedi Halil, "Bir gün görecekler rezil olacağız."

"Uykum kaçtı Halil. Anam aklıma geldi birden."

"Çok mu göresidin onları?"

"Hem de çok. Her akşam aklıma düşüyorlar. Sen de düşünür müsün ananı Halil?"

"Ara sıra."

"Öleli çok mu oldu Halil?"

"Oldu ya. Ben çocuktum öldüğünde."

Duraladı biraz. Baktı Emine'ye.

"Babamı da vurdular Emine. Zaten bizim soyumuzdan hiç kimse eceliyle ölmemiş. Hepsini vurmuşlar dağlarda. Anam da beni vurmasınlar diye buralara kaçırmış. Bizim dağlar da bir güzel olur ki Emine, eh yani. Çamlar bir uğuldar, bir nennilenir ki sorma. Dağlarda adam ne yatak ister ne yorgan, kimse karışmaz katışmaz işine. Bildiğin gibi yaşarsın. Ne at işer, ne öküz sıçar. İstersen gün doğmadan uyanırsın, istersen öğle, istersen akşam. O dağlar başka dağlar Emine, bizim dağlar başka."

"Beni kaçırırsan o dağlara gideriz değil mi Halil?"

"İş dağlara kaldıysa biz öldük demektir, Emine. Çünkü adam çaresiz kalırsa dağa çıkar; bizde böyledir bu. Hıdır da, bizi ancak dağlar temizler derdi."

Halil dalmıştı. Uğultuyu dinlediler bir süre. Emine ürpererek Halil'e sokuldu. Büzüldü.

"Üşüdün mü Emine?"

"Üşüdüm."

Halil kaputunun altına aldı Emine'yi.

"Ananı düşününce üzülür müsün Halil?"

"Üzülürüm ya. Anam çok acı çekti Emine, çook. Bir gün hepimiz öleceğiz Emine. Bunu da düşünürüm. Derim ki, bugün yaşıyoruz ve canımız sağ. Ama yarın birgün azrail kapımızı çalacak, haydi millet vaktiniz tamam diyecek, verin bakalım canınızı diyecek, vermezsen zorla alacak namussuz."

Emine, Halil'e daha bir sokuldu.

"Bu dünya yalancı dünya Emine ve de boş. Bak bizim Hıdır da öldü."

"Hıdır, kara sevdaymış, öyle mi Halil?"

"Aliye'yi alıp dağlara kaçıracaktı ve dağlarda öleceklerdi."

"Biz n'apacağız Halil?"

"Hiç bilmiyorum ki."

"Başımızı alıp gidelim Halil. Elbet bir yer buluruz."

"Nereye gidelim Emine? Dağlara mı, çölleri mi? Nereye?"

"Hiç bildiğin yok mu?"

"Yok."

"Peki sonumuz n'olacak bizim?"

"Bilmiyorum dedim ya. Zaten canım sıkılıyor benim, bir de sen sıkma."

"Halil, seni çok seviyorum Halil, biliyor musun? O kadar çok ki."

"Neyimi seviyorsun Emine?"

"Neblim ben işte. Duruşunu seviyorum, bakışını seviyorum; arasıra kaşlarını çatıyorsun ya, böyle, pis çocuklara benziyorsun o zaman; ama ben yine de seviyorum. Şimdi de sen söyle; sen benim neyimi seviyorsun?"

"Neyini seveceğim senin aptal? Sevilecek neyin var senin?"

"Yalan söylüyorsun!"

"Neye yalan söyleyeyim?"

"Peki dert tutasıca, sevmiyorsun da niye şap şup öpüyorsun beni?"

"Ona bakma, o başka."

"Vallaha mı diyorsun Halil?"

Halil başını salladı.

Emine:

"Ben de giderim o zaman. Madem beni sevmiyorsun, ben de giderim. Gideyim mi Halil?"

"Git."

"Vay gözü çıkasıca, pis cenabet, essahtan da git diyor."

Halil kıs kıs gülüyordu.

"Bir de gülüyor. Allah senin canını alır inşallah, inşallah ölürsün."

"Peki ne istiyorsun sen kız?"

"Ne isteyeceğim dert tutasıca, yanında oturuyorum işte."

Halil'in sustuğunu görünce, kedi gibi sürtündü, sokuldu. Koltuğunun altına girdi. Ellerini kıllı göğsünde gezdirdi, kaşıdı, gıdıkladı.

"Sen hiç gıdıklanmaz mısın?"

"Ben avrat mıyım gıdıklanayım kız?"

"Aptal, yalnız avratlar mı gıdıklanır? Babamı anam gıdıklar, o da güle güle bir olur."

"Bakma babana sen."

"Neye bakmayacakmışım?"

"İşte."

Halil'i yeniden gıdıkladı.

"Eee sen de," dedi Halil. O da Emine'yi gıdıkladı. Emine kiki kiki güldü.

"Gözü çıkası duyacaklar, bırak, vallaha bağırırım. Hay senin Allah canını alsın! Bak ne yapıyor, off aah! Pis cenabet, çek elini."

Emine geriledi.

"Gözün çıkmasın senin emi. Vallaha bir daha böyle yaparsan yanına hiç sokulmam. Hiç utanma yok mu sende pis? Bir de kimsenin namusunda gözüm yok diyordu, deli."

Halil yeniden el attı, Emine gülerek sakındı.

"Ah seni pis cenabet ah! Eline geçirsen kemiklerimi kırarsın

vallaha."

Halil bir daha uzanınca:

"Vallah iş berbat!" dedi ve kaçtı.

Remzi, sonsuz bir boşluğa uzanan denizden çok, yosunlu kayaların arasına doluşmuş, duru, denizden çok denizin güzelliklerini özetlemiş küçük parçayı seviyordu. Uzak deniz ise, korkuyla karışık bir başıboşluk, bir gizemlilik veriyordu ona. Kendi kişiliğinin sınırları içinde, birtakım ufak olaylar, davranışlar buluyor, onlarla yetiniyordu. Arasıra, küçük bir taşı suya atıyor, düşerken çıkardığı sesi, suyun titreşerek halka halka yayılışını, taşın, bir yaprağın döne döne düşüşünü andıran batışını izliyordu. Koşmalar, oynamalar, gürültülerden çok, uzak bir köşenin sessizliği, balıkçı kuşlarının ötüşü, güneşin suda çeşitli renklere bürünmesi sarıyordu onu. Denize pek girmiyordu. Kuru kollarını, kemiklerine iyice yapışmış derisini kimselerin görmesini istemiyordu. Bu yüzden, ayrı bir yerden, yalnız başına denize giriyor, ya da akşamı bekliyordu.

Anası ile Emine, sabahın erinden kalkıyorlar, ağaların kuşluğunu hazırlıyorlar, kuşluk bitince de öğle yemeği için çalışıyorlardı. Denize çok az giriyorlar, oyunlara hiç katılmıyorlardı. Bazen anası Emine'yi kızlar arasına bırakıyordu. Emine'yi seviyordu Remzi. Emine'den sonra Halil geliyordu. Çok yakın buluyordu kendine. Halil, bütün gün kimselerle konuşmadan çalışıyor, yakın köyden su, balık ve meyve getiriyor, sonra da arabasının gölgesine oturup cıgara içiyordu.

Cıvıl cıvıl kaynayan kıyı, öğle üzeri dalgaların yalayışlarına, güneşe ve kuşlara bırakıldı. Herkes uyuyordu. Çadırlardan ses çıkmıyordu. Bazı arabaların altında cıgara dumanları tütüyor ve öküzler, dünya kendilerine kalmışçasına ağız şapırtıları ile önlerine atılmış karpuz kabuklarını yiyorlardı. Remzi, kendileri gittikten sonra buraların sürekli yalnızlığa kalacağını, denizin kendi kendine uğuldayacağını düşünüyor, buraları sessizlik ve kimsesizlik içinde gözünün önüne getirmeye çalışıyordu. Üzerine

oturup düşler kurduğu kaya, ellerini şakaklarına dayayıp uzaklarına baktığı deniz yalnız kalacaktı. O denize, küçük balıklara, kuşlara kimse bakmayacaktı, kimse suya taş atıp halkaları seyretmeyecekti.

Halil her öğle olduğu gibi, bugün de arabanın gölgesinde oturuyor, cıgara içiyordu. Remzi bir taşı fiskeledi. Taş Halil'in yanına düştü. Baktı. Gülüştüler. Remzi gürültü çıkarmadan Halil'in yanına geldi.

Halil usulca:

"Sen uyumadın mı yahu Remzi?" dedi.

"Ben uyumam ki."

"Sen oyunlara da girmiyorsun, uyumuyorsun da."

"Ben o kayalara gidiyorum."

"Yalnız başına korkmuyor musun?"

"Neden korkacağım?"

"Söz olsun torba dolsun bizimkisi. Babanı göresidin mi?"

"Göresidim ya."

"Köyü?"

"Köyü de, amma en çok babamı."

"Vallaha benim de göresim geldi, şimdi çardağın önünde oturuyordur Kamber Dayı."

Remzi başını salladı.

"Suya giderken beni de götürür müsün?"

"Gelirsen gel. İstersen her gün gidelim. Gelir misin?"

"Gelirim ya."

"İyi o zaman. Akşamüstü gideriz."

Akşamüstü Çakal Omar, Halil ve bir arabacı daha, çadırdan tenekeleri, testileri toplayıp yakın köye suya gittiler. Remzi, Halil'in yanına oturmuş, arabayı sürmeye özeniyordu.

Halil:

"Buna dürtersen bu yana gider, buna dürtersen bu yana. Mesesi çok dürtmeyeceksin ki azmasınlar. Yine de bu öküz milletini başıboş bırakmayacaksın, arada bir mesesi batıracaksın ki akılları başlarına gelsin. Yoksa iş açarlar adamın başına. Niye

dersen, adı üstünde; öküz bunlar."

Remzi yeni yeni çocuk oluyormuşçasına hevesleniyordu. Bu heyecanı ve davranışlarındaki sevimlilik Halil'in hoşuna gidiyordu.

"Yahu Remzi, sen eski arabacılardanmışsın be arkadaş."

Remzi gülümsedi.

Tenekeleri, testileri doldurup döndüler. Pamuk çiçekleri bütün tarlayı renge boğmuştu. Kırmızısı, sarısı, pembesi, beyazı bol bir yeşillik tarlasıydı iki yanları. Yola yakın yerlerde yapraklar toza bulanmış, bembeyaz olmuşlardı.

"Halil!" dedi Çakal Omar.

"Söyle kardaş."

"Bir aya pamuğa çıkılır değil mi Halil?"

"Bir aya kalmaz."

"Yine arabaları arka arkaya verdik mi bizi kimse tutamaz değil mi Halil? Yenice'nin arabacıları yollara dizilir değil mi?"

"Öyle," dedi Halil. Remzi'ye döndü:

"Bu yıl okula gideceksin öyle mi Remzi?"

"Gideceğim ya."

"Kadıköy'üne."

"Uzak be Remzi."

"Olsun."

"Olsun değil mi? Okumak iyi. Oku kardaşım oku. Sende bu kafa olduktan kelli okursun. Bu okumak kafa işi zaten. Oku kardaşım, oku."

"Okuyacağım, anamı da babamı da el kapılarından kurtaracağım."

Halil'in içi kabardı.

"Sen yaparsın kardaşım, inanırım. Sende bu kafa olduktan kelli sen her bir şeyi yaparsın kardaşım."

Çadırlar görünüyordu.

On gün sonra bir sabah, herkes, son olarak denize girdi ve yola çıktılar. İnsanları kendinden bilmiş bir kıyı, yeniden kendi yalnızlığına dönüyordu. Arkada, giderek azalan ve derinleşen

bir gökyüzü vardı ve çocuklar onu seviyorlardı. Bir zamanlar heyecan veren o uğultu şimdi hüzün veriyordu. Uzaklaştıkça, orada, gökyüzlerinin gökyüzü olmaktan usanıp deniz oldukları bir yerde, yaşanılan anılar canlanıyordu. Ve deniz mevsimi, oyunlarıyla, uğultusuyla, kıyılarıyla, kumuyla, balıkçı kuşlarıyla herkesin gönlünde günden güne küllenen, anıldıkça da hüzün veren bir kaynak oluyordu.

Dördüncü Bölüm

KURTULUŞ KAPISI

1

Remzi uyanmış, kısık lambanın fitili ucundaki ölgün aleve bakıyordu. Cam isliydi. Pencerenin aralıklarından dışarısının karanlığı görünüyordu. Elbirliğiyle durgunluğu yaratan kapı, sokak, ev önü, uyuyan anası, gaz lambası, bir düş sonrasının etkili havası içindeydi. Bu durgunluk onların yalnızlığı içindeydi. Remzi seziyordu bunu. Anasının yüzünde soluyan yorgunluk, acılık, benliğinde yeni yeni uyanan bir duygu oluyordu. Yorganın altında, dağınık kınalı saçlarıyla, o yüzüyle, binlerce yıl gerilerde yaşayan, sık sık da özlenilen bir hayaldi sanki. Çok ince tüllerin, ya da puslu camların ardındaymış gibi, anmanın tatlılığı içindeydi. Sanki çok uzun yıllar anasını görmemişti ve şimdi karşılaşmışlar, anasını düşlerinde kurduğu gibi yalnız, gene o dertli ve çileli yüzüyle uyuyor bulmuştu. Yorganın altında, hep bildiği gibi, hiç bozulmamış, hiç eskimemiş gibi duruyordu. Oysa Remzi, her geçen günün, anasından bir parçayı eskittiğini seziyordu. Babasından çok anasına benziyordu. Onun gölgesi, onun varlığı, onun ışığı altında kuruyordu düşlerini. Düşündükçe, yüzüne baktıkça benliğini saran bir içlilik duyuyordu. Ağlamaya yakın bir yeri vardı şimdi anasının. Sevgilisiydi, dosttu, her şeydi. Sarılmak, öpmek, yüzünü yüzüne sürmek isteği güçleniyordu içinde. Damarlar, ellerinin üstündeki solgun deri, tatlı bir renge bürünmüştü. Renklerin en güzel anılarını toplamıştı ellerinde. Belki de bu sevimli görüntü aslında yoktu. Ama Remzi öyle görüyordu onu.

Daha ilk akşamdan hazırlanmış yeni ceketine, pantolonuna baktı. Çulakiden yapılma bu giysiler, giyinmek için sabırsızlık duyan Remzi'ye aldırmadan, tahta iskemlenin üstünde durgun-

luklarını koruyarak duruyorlardı. Lambanın soluk aydınlığında, parmaklığı yitmiş, kaba kahverengi ayakkabıları, sanki Remzi'nin çok önceleri gördüğü ve yaşadığı bir yerde, aynı serpilmişlik içinde bulunuyorlardı. Kapladıkları yer büyüklüğünde değişik bir havayı bu odaya dolduran yeni eşyalar, yeni bir saatin eşliğinde, kendilerine düşen yeni bir havayı soluyorlardı. Remzi'nin içinde dolanan taşkınlık, tek tek eşyalara bölünüyor, onların varlığını kendi varlığıyla birleştiriyordu. Babasının, ekmek paralarından kısarak aldığı bu eşyalar, Remzi'ye, yeni bir ufkun ilk arkadaşları gibi görünüyorlardı. Çanta, kitaplar, özenilerek kaplanmış defterler, kurşunkalemleri, silgi... Kendilerine özgü bir kokuları vardı eşyaların. Yeni havayla uyuşan, ona canlılık veren bu kokular, bu renkler, sabahın o karmaşık ve tatlımsı gelen duyguları içinde, buram buram bir umut aşılıyorlardı Remzi'ye.

Remzi için yeni bir yol açılıyordu. Üç sınıflı köy okulunu bitirmiş, daha büyük, Kadıköy'e beş sınıflı köy okuluna kayıtlarını yaptırtmıştı. Şimdi, okulun açılacağı bu ilk günün heyecanı uykularını kaçırmıştı. Bekliyordu.

Dışarda biri, ağır ağır ve öksürerek geliyordu. Babasıydı. Öksürüğünü, adım atışlarını biliyordu. Hemen yataktan çıktı, kapıyı açtı. Babasının, kapıya vurmak için kalkan eli havada kaldı. Serindi. Yamalarla dolu ceketinin yakalarını kaldırmış, içine büzülmüştü. Ağzında yanan cıgarası bitmek üzereydi.

"Uyandın mı babam?" dedi sevecenlikle.

Remzi, lambanın fitilini çıkardı. Kamber kapıyı kapadı.

Rebiş de gözlerini açmış, uyanıklığa alışmaya çalışıyordu. Saatin zili çaldı. Remzi'nin hoşuna gitmişti bu ses. Gülüyordu. Kamber düğmesine basıp susturdu.

"Senin uykun kaçmış öyle mi babam?"

Remzi başını salladı. Kamber oğlunu kucağına aldı. Okşayarak:

"Sen okuyup adam olacaksın babam. Acaba babanın da gözü görecek mi o günleri? Görecek miyim ki el kapılarından kurtulmuşun? Bir efendi olmuşun. Bir görsem dedelere horoz kesece-

ğim babam. O günü görsem. Allah da senin emeğini boşa çıkartmaz inşallah! Emeğini boşa çıkarırsa ben de onu Allahtan saymam zaten?"

Gözleri dolu dolu olmuştu, Remzi'yi öptü.

"Yol çok, Kadıköy uzak babam. Ama başka çaremiz yok. Kısmet olursa önümüzdeki yıl sana bir sıpa alırım. Yazın bakar büyütürsün, kışa da biner okula gidersin. Bu yıl dişini sık, zor olacak biliyorum ama, sen de biliyorsun, başka çaremiz yok. Değil mi babam?"

Rebiş ocağı yakmıştı. Yalımların aydınlığı yüzlerine vuruyordu. Pembemsi bir aydınlığın gölgeleri duvarlarda oynuyordu.

Kamber:

"Yağmurlar basmadan, bir de çizme alırım sana babam. Sen bizi düşünme hiç. Bizim olsa da bir olmasa da bir. Bütün düşüncemiz sensin. Sana demeye ne gerek, hepsini biliyorsun işte. Durmuş Ağa'nın söylediklerini de biliyorsun. Ona kalsa seni hergeleci yapacak. Okuyup adam mı olacak sanki? diyor. Ben sana inanıyorum yavrum. Oku yavrum, çalış, bizi ellere rezil etme, düşmanlarımızı sevindirme Remzi'm. Halimizi biliyorsun babam, sefilliğimizi biliyorsun, yoksulluğumuzu biliyorsun."

Rebiş çorbayı önlerine getirdi.

"Gözümüz görecek mi Remzi'm, gözümüz görecek mi?" diyordu.

Remzi'nin hiç yiyesi yoktu. Anası ile babası karşısında durmuş gözlerini kırpmadan ona bakıyorlardı. Remzi, isteksiz birkaç kaşık daha aldı. Durdu.

"Yemiyor musun daha?" dedi Kamber.

Remzi başıyla yanıtladı onu.

"Peki..." dedi Kamber.

Remzi kalktı. Anası ile babası, giyinmesine yardım ediyorlardı. Odada bir ayrılık havası esiyordu. Remzi, kara uzun çoraplarını dizine değin çekerken, onların dolu dolu gözlerine gülerek bakıyordu. Kamber, gözlerini saklayarak sildi. Dudaklarını ısırıyor, gözlerini aralayarak yeniden dolmasını önlemek isti-

yordu. Ama bütün çabalar boşa çıkıyor, gözleri yeniden yaşarıyordu.

Remzi giyinmişti. Saat beş vardı. Ortalık ağarıyordu. Anasının elini öptü. Sarıldılar birbirlerine. Rebiş ağlıyordu.

"Allah yolunu açık etsin babam. Allah emeklerini boşa çıkarmaz inşallah."

Ekmek çantasını eline tutuşturdu.

"Haydi yolun açık olsun babam," dedi bir daha, gözlerinden öptü.

Kamber Remzi'nin çıkının, çantasını köyün dışına değin taşıdı. Son bağlara gelmişlerdi. Durdular.

"Haydi oğlum..." dedi Kamber. "İşte yolun, yalnız, korkma ha! Hiçbir şeyden korkma babam. Ben buradayım."

Remzi babasının elini öptü. Baba oğul yeniden sarıştılar.

"Bir gün bütün acılarını unutacaksın babam. Bu çektiklerinin hepsini unutacaksın."

"Sağlıcakla kal baba."

"Güle güle oğlum. Güle güle babam. Korkma! Nerdeyse güneş doğar, hiçbir şeyden korkma, ben burdayım. Korkma hiç!"

Remzi çantasını ve çıkınını aldı, yola koyuldu. Daha ilk adımlarda, içinde düğümlenen bir ağlama vardı. Arkasına bakmadan yürüyordu. Uzaklaştıkça, babasının arkada, bağların bittiği yerde, ayakta beklediğini düşünüyordu. Dönüp bakmak istiyor, sonra cayıyordu.

Epey uzaklaşmıştı. Dönüp baktı. Orada, çok uzak bir noktada babası çömelmişti. Oğlunun baktığını görünce ayağa kalktı, bağırdı:

"Korkma Remziiim! Hiçbir şeyden korkma babam! Gün gelecek acılarını unutacaksın, çektiklerini unutacaksın babam. Korkma! Yürü! Yürü Remzi'm, yürü, durma babam, yürü!"

Babasını sesi zor duyuluyordu. Söylediklerinin bir kısmını yel götürüyor, bir kısmı Remzi'nin yüreğine işliyordu.

"Korkma babam! Korkma! Yürü! Yürü babam! Korkma ben buradayım, baban burda seni bekliyor Remzi'm."

Remzi'nin içi doluyor. Bu bir sevinçtir. Babasını arkada, o karartı içinde bırakıp yürüyor. Şimdi adımlarını daha sert ve inançla atıyor. Sonra ağlamak dayanılmaz, önünde durulmaz bir çığ oluyor, büyüyor. Ağlıyor ağlıyor. Dönüp bir daha bakıyor babasına. Babasının birkaç adım öne çıktığını, elini salladığını, bağırdığını duyuyor. Yel gene sesleri alıp götürüyor. Hiçbir şey duymuyor. Duymuyor ama, babasının: "Korkma Remzi'm! Ben burdayım! Yürü babam," dediğini biliyor. Yel, uçsuz bucaksız tarlalarda, yıllardır söylediği yalnızlık türküsünü yeniden uğuldayarak esiyor. Otlar, dikenler, kırmızı pamuk yaprakları, sararmış hıltanlar o soluyuşa katılıyorlar. Babası giderek kararıyor, küçülüyor, beklediği yerin ağaçlarına, tellerine ve toprağına karışıyor. Renkler, özelliklerini kaybederek bir oluyorlar. O zaman Remzi, gökyüzünün altında kendini çok küçük, çok yalnız ve de kimsesiz duyuyor. Ama orada, o bozluğun içinde kendisine inanan, kendisine güç veren babası vardır. Hep uzaklaşıyor ondan. Uzaklaşıyor uzaklaşıyor. Gözünün doğrusunda, yeşil ağaçlarıyla, kırmızı kiremit damlı, bayraklı, beyaz boyalı bir yapı görünüyor. Orada bir köy vardır, bir okul vardır: Kadıköy. Umudu, geleceği, her şeyi.

Koşuyor, koşuyor. Bir yandan ağlıyor, bir yandan koşuyor.

"Okuyacağım, okuyacağım, okuyacağım," diyor.

Koşuyor.

"Adam olacağım," diyor koşuyor.

"Babamı da, anamı da el kapılarından kurtaracağım," diyor koşuyor.

"Babama yeni bir ceket alacağım, anama fistan alacağım. Okuyacağım işte. Her şeye katlanacağım ve okuyacağım. Ağalara da göstereceğim kendimi. Babamın düşmanlarını sevindirmeyeceğim. Çalışacağım, okuyacağım, adam olacağım."

Koştukça yaklaştığını, büyüdüğünü sanıyor. İçini bir inanç kaplamıştır. Kitapları yutmak, bol bol okumak ve göz açıp kapayıncaya değin sınıfları geçmek, büyümek... Babasının sesi kulaklarında çınlıyor:

"Korkma Remzi'm! Korkma babam! Yürü!"

Yol uzadıkça uzuyor. Bitmiyor bir türlü. Gün açılıyor, güneş açılıyor, bir gül açılıyor. Işıklı, parlak bir gökyüzü açılıyor. Oraya buraya dağılmış beyaz bulutlar, yumuşak, tatlı bir görüntü içindedirler. Güneşin yaldızladığı, bakırladığı kıyıları maviye taşmıştır.

Üç saat çeken yorucu ve tedirgin edici bir yürüyüşten sonra köyün ilk bağlarına, evlerine varıyor. Güneş boyalı konaklara doğmuş. Evlerin önlerini sulamışlar. Küçük kız çocukları, ellerinde küçük süpürgeleri, avlularını süpürüyorlar. Okula giden önlüklü, beyaz yakalı çocuklar görüyor. Hepsinin yüzünde bir güzellik var. Köpekleri dost bakışlı, saldırmıyorlar hiç. Bugün herkes güzeldir. Bugün günlerden pazartesidir ve sabahtır.

Okul, kırmızı, beyaz boyalı bir süs bitkisi gibi, mavi parmaklıklarla çevrili büyük bir bahçenin ortasında duruyor. Yolları çay taşlarıyla döşenmiş. Yolun iki yanında yeni dikilmiş fidanlar, çiçekler var. Mavi boyalı banklarda küçük çocuklar, babalarıyla, analarıyla, yakınlarıyla oturuyorlar. Nasıl da temizler, nasıl da güzeller, her şeyler, dostlar.

Bu bir canlılık pazarıdır ve herkes canlıdır. Eski öğrenciler hemen belli oluyorlar. Yenilerde bir durgunluk var. Çekingen duruyorlar. Pencere camlarından birinde yüzünü görüyor Remzi. Ne değin solgun ve ürkek. Fakat babasının sözleri aklında.

Zil çalıyor, çocuklar toplanıyorlar. Sıralara giriyorlar. İstiklal marşını söylüyorlar. Heyecanlanıyor Remzi. Gözlüklü ve kır saçlı bir öğretmen konuşuyor. Neler söylemiyor. Dinliyorlar. Bu, onlara bir hız veriyor. Remzi babasını, anasını düşünüyor.

İlk ders; tanımadığı yüzler, öğretmen.

Remzi o anı yaşamıyor da anıyor sanki. Sanki çok önceleri bu anı bütün ayrıntılarıyla yaşamıştır. Şimdi, salt düşünüyor ve anıları arasında asıl anlamlarını yitirmiş yüzleri buluyor. Çocukların yüzü, pencere, duvardaki resimler, okul odalarına özgü o koku, bildiği bir türkünün tadını taşımaktadır. Karatahta, tebeşir tozu, keçe silgi, tebeşirler, Hasan öğretmenin yüzü, esrik bir bu-

lanıklık içinde gelip geçiyor. Pencereden bir dut ağacı görünüyor. Tarlalar görünüyor. Ağacın altında bir çoban vardır, kuzular vardır. Meleşiyorlar. Güz aylarının o ılık, o yumuşak, güneşli, anmaya ve hüzünlenmeye elverişli günlerinden biridir. Öğretmen bir şeyler anlatıyor. Ama Remzi hiç duymuyor onları. Bir düş gibi karışık, uyanınca da tadını duyuran birtakım olaylar geliyor aklına. Elinden uçmuş bir hayalin tatlılığı kalıyor kendine. Düşle gerçek arası bir an bu. Yaşanılmışın çok sonra bellekte kalan o silik, ama hüzünlü görüntüsü. İçli ve de ezik.

Birbirini bütünleyen düşler, karatahtadan silinen bir resim gibi yitiyor, toz oluyor. Tozların ardında öğretmenin gülen, güven veren yüzü görünüyor.

Yeryüzüne döndüğünde akşam olmaktadır. Yoldadır. Yenice, akşamın sisleri içinde görünmektedir. Bağların üstünde bulutlu bir gökyüzü vardır. İnancı artmış gibi yürüyor. Anlatacak şeyleri vardır. Köy, evler, ağaçlar, bağlar kendine doğru koşuyor koşuyor. Yol boyunca tarlalar kayıyor. Biraz daha yaklaşınca, babasının ve anasının köyün ağzında beklediklerini görüyor. Akşam ezanını duyuyor. Nasıl duygulanıyor, doluyor. Bibi Hoca'nın o boğuk sesi köye, yollara, tarlalara, yayılıyor. Heyecanlanıyor Remzi. Koşuyor. Anası ile babası da koşuyor. Savaştan dönen yiğit oğullarını karşılıyorlar sanki. Kamber oğlunu kucaklıyor, bağrına basıyor, öpüyor. Anası da öpüyor.

"Korkmadın değil mi babam?" diyor babası.

"Korkmadım."

"Hepsi geçecek oğlum, hepsi geçecek."

İlk gün olanları bir bir anlatıyor. Kuzulardan, Hasan Öğretmen'den ve tebeşir tozu kokan odadan söz ediyor. Anası sevdiği yemekleri yapmıştır, yiyor. Yeni kitaplarını karıştırıyor. Dalıyor. Yorgunluk öylesine bir çöküyor ki üstüne, gevşiyor, olduğu yerde uyuyor. Rebiş, oğlunu uyandırmaktan çekinerek, sessizce yatağı seriyor. Kamber de usulca kucaklıyor, yatağa yatırıyor çocuğu. Soyuyorlar, yorganı örtüyorlar üstüne.

"Her şey düzelecek babam," diyor usulca.

"Remzi, kendinden geçmiş bir halde uyuyor. Ana ile baba,

oğullarının başında hiç konuşmadan bekliyorlar.

"Çok yorulmuş yavrum," diyor anası.

Baba elini dudağına götürüyor.

"Susss! uyuyor," diyor.

2

"Artık bu köyde ekmeğimiz kalmadı baba. Bunca yıldır bu köyün kahrını çekeriz de neyimiz arttı. Ne kazandık? Her gün biraz daha kötülüyoruz. Sefiliz baba, sefil. Durum eski durum değil artık. Bunu niye görmüyorsun? Bak Acem'in çocuklarına, gittiler, gül gibi yaşıyorlar Adana'da. Bizse burda sürünüyoruz."

Kel Hasan babasına söz anlatmaya çalışıyordu. Anası, karısı ve çocukları, duvar dibinde çömelmişler, baba oğulun tartışmasını izliyorlardı. Kel Hasan, çalılarla çevrili, on adım eninde, yirmi adım boyundaki bahçeyi gösterdi.

"Bütün varımız yoğumuz bu işte. Başka var mı? Yok. Olmayacak da. Bu toprak kimin karnını doyurur. Çocukların yarın büyüyecekler baba, çünkü çocuklar büyür. O zaman n'olacak bu sefillerin hali? Acem'in çocukları her Allah'ın günü çalışıyorlarmış. Çocuklarını da okula vermişler. Şu bizim sefillere bak, götlerinde donu yok, ayakları çıplak. Bunlar yarın onun bunun kapısında hergeleci mi olsunlar, arabacı mı olsunlar, zibil sepetlerini mi taşısınlar baba?"

Yaşlı adam, gözlerini kırpıştırarak oğluna bakıyordu.

"Madem gideceğim diyorsun, git. Elini kolunu bağlayan yok, git. Ben bir yere gitmem. Ben köye alışmışım, onu bilirim. Başka yerlerde edemem ben. Madem sen istiyorsun, yolun açık olsun git."

"Toprak eski toprak değil baba. Bizi doyurmuyor artık. Çoğaldık. Eskiden üç kişiydik; sen, ben, anam. Şimdi çoğaldık. Evlendik, çocuklarımız oldu. Olmaz olalardı. Artık yılın üç ayında çalışmak karın doyurmuyor. Karnımızı doyurmak için çalışmaya mecburuz baba. Köyde iş kalmadı artık. Hasan Ağa da eski ağalar değil, toprak da eski toprak değil, köy de eski köy değil

baba. Bu devir başka devir. Millet şehirlere gidiyor, fabrikalara gidiyor. Adana büyük şehir."

Yaşlı adam belini tutarak doğruldu, bahçeye doğru yürüdü.

"Doğru, zaman zaman değil. Madem istiyorsun, ille de gideceğim diyorsun, git. Babanı, ananı burda bırak git. Babanı bir ekmeğe muhtaç bırak git. Ben seni bunun için mi büyüttüm itoğlu it? Beni bırakasın diye mi büyüttüm? Düştük şimdi, öyle mi, elimiz ayağımız tutmaz oldu öyle mi? Git oğlum, git. Yolun açık olsun. Avradını da, çocuklarına da al git. Yaşlı babanı da aç sefil bırak da git, git itoğlu it, git."

"Baba! Niye böyle konuşuyorsun baba? Benim canım sağ oldukça bakarım size, dosta düşmana karşı muhtaç bırakmam sizi. Bilmiyor musun sanki bunu? Bilmeye biliyorsun ya yine de söylüyorsun. Bak şu sefillerin haline baba, hiç acımıyor musun bunlara, bu sabilere? Bu çocuklar aç baba, sefil, çıplak. Bak şu Selo'ya, götü görünüyor yahu; göt demek namus demektir, ama bizimkisi görünüyor, ortada. Vallaha da yazık bu çocuklara, billaha da yazık tillaha da yazık! Benim yaşım otuz beş, ben neyim bu köyde? Yarın benim çocuklarım da benim gibi olacaklar. Ama ben şehire gidersem okurlar, bir zanaata girerler, hayatlarını kurtarırlar. Burda kalırsak hem biz çürürüz, hem de bu sefiller. Vallaha da çürürer, billaha da çürürler, tillaha da çürürler. Ah ben ne deyim o Allah'a ki, bizi elin toprağına kul etmiş bırakmış, köylü yapmış. Lan bu köylü sözünü de kim bulmuş? Bizim adımız köylü, kendimiz esiriz baba, yapma bize bunu. Gel gidelim yahu, gel etme baba. Acem'in çocukları..."

Baba, Kel Hasan'ın sözünü kesti.

"Acem'in çocukları, Acem'in çocukları. Herkesin dilinde bu. Nolmuş bu pezevenklere? Bey mi olmuşlar, paşa mı olmuşlar, n'olmuşlar? Kimin başı sıkışsa Acem'in çocukları diyor. Allah onların da belasını versin, sizin de."

Kel Hasan'ın anası, olanları gözleriyle izliyordu yalnız. Melül melül de bakıyordu.

Baba küçük bahçeyi gösterdi:

"Bana bak itoğlu it, bana bak! Ben ölürsem de burda ölece-

ğim. Sen istersen Fizan'a git. Allah deldiği boğazı aç bırakmaz. Elbet bir lokma ekmek verenimiz bulunur. Senin oğulluğun da bu kadarmış, yere batsın."

"Sen yalnız kendini düşünüyorsun vallaha. Bense bu sefilleri düşünüyorum. Sana son olarak, söylüyorum baba, bizimle geliyor musun, gelmiyor musun?"

"Gelmiyorum, n'olacak?"

Hasan anasına döndü. Anası boynunu bükmüş, ufalmış gözleriyle kendisine bakıyordu.

"Sen söyle kurban anam! Bu babam deli vallaha, sen söyle elini ayağını öptüğümün anası, sen söyle. Sen geliyor musun bizimle?"

"Ben mi? Baban nerede, ben oradayım oğul. Baban desin cehenneme, anan yine ordadır."

Hasan'ın içi dolmuştu. Anasının öyle çocuk çocuk duruşu, ürkekliği, bundan sonrakilere de katlanmaya hazır bakışları dokunmuştu. Anasının yanına çömeldi, ellerini öptü.

"Kurban olduğumun anası, ben senin elini ayağını öpeyim. Sen benim anamsın, benim canımsın. Bu yaşa geldim, bir günden bir güne gönlünü incittim mi senin? Sana bir kötü söz söyledim mi? Bir dediğini iki ettim mi ana? Babamın da senin de bende çok emekleriniz var, biliyorum. Sağ olun, Allah sizlerden razı olsun. Siz nasıl beni büyüttüyseniz, ben de bu götü açıkları büyüteceğim ana. Bak şunlara Allahını seversen bir bak. Şimdi benim için iki yol var ana; ya burada kalıp çor çocukla çürümek, bu götü açıkları onun bunun kapısına esir etmek, ya da her sıkıntıyı göze alıp Adana'ya gitmek. Bu iki yoldan birini seçmek zorundayım ana. Sen söyle şimdi benim güzel anam, sefil anam, sen söyle şimdi. Ne yapsın bu senin oğlun? Senin sütüne, senin vicdanına bırakıyorum. Söyle benim güzel anam, söyle, kalayım mı, gideyim mi?"

Ana oğluna, sonra kocasına baktı. Üç çocuk, kıpırdamadan konuşulanları dinliyordu. Gözleri, kim konuşursa ona kayıyordu.

"Kalalım mı güzel anam? İçin götürüyor mu kalmamızı?"

"Gidin babam," dedi ana, "gidin kendinizi kurtarın ve çocukları da kurtarın. Biz nasılsa ölmüşüz, bir tepik daha yesek yine zararı olmaz. Nasılsa ayağımızın biri çukurda. Babana bakma sen. Nuh dedi mi peygamber demez o. Ben onu bilirim, adımını bile atmaz burdan. Kendini hâlâ genç sanıyor benim delim."

Kel Hasan anasının ellerini öpüyor, gözyaşlarını tutamıyor, ağlıyordu.

"Benim güzel anam, benim sefil anam, gel şu babamı kandıralım da gidelim. Buralarda perişan olacaksınız vallaha. Gelin gidelim. Bir dilim ekmeğimiz olsa onu da bölüşürüz güzel anam. Bir gün aç kalsak ertesi gün doyarız. Beni zor duruma sokmayın ana. Ben bu dört yıldır kafama koymuşum gitmeyi, ama sizi bırakıp gidemiyorum. İçim razı gelmiyor. Fakat artık mümkünü yok, gideceğim ana. Ne olursa olsun gideceğim. Vallaha da gideceğim, billaha da gideceğim, tillaha da gideceğim, aha size yemin. Dünyalar bir araya gelse de durduramaz beni. Gitmesem verem olacağım ben. Bu götü açıklara baktıkça ölüyorum ben ana. Bu köy yerinde adamın iki yakası bir araya gelmiyor ana. Gel şu inatçı babamı kandıralım ana, kandıralım da hep beraber gidelim."

"Ananda babanı kandıracak hayır mı kaldı oğul? Eskiden olsaydı belki olurdu ama, geçti oğul geçti. O günler geçti. Ben babanı kandıramam artık."

Baba çalıların uçlarını kırıyor, uzaklara bakıyordu.

Kel Hasan:

"Bu yıl o kadar çalıştık, çor çocuk yazılara döküldük, kazma dövdük, pamuk topladık da elimize ne geçti ana? Söyle bana güzel anam, ne geçti? Hava hava! Önümüzde altı ay var. Kime yetecek bu para? Neyimize yetecek? Çocukların götünü kapamaya kalksak yetmez, karnımızı doyurmaya yetmez. Bu kış ayları çıplak geçmez ana, aç geçmez, yoklukla geçmez. Ben gitmeyin de ne bok yeyim güzel anam?"

Kel Hasan avlunun ortasına yürüdü, babasına biraz yaklaştı, durdu. Dönüp çocuklara baktı. Yakın komşuların onları izlediklerini gördü.

"Ey millet!" dedi, "siz söyleyin Kel Hasan ne bok yesin?"

Kimseden ses çıkmadı. Hasan babasına döndü.

"Kurban olduğumun babası, gel gidelim, ayağıma bağ olma."

Baba duymamış gibi uzaklara bakıyordu.

Kel Hasan:

"Biliyorum bana güceniksiniz, dargınsınız. Ben gidersem olacakları da biliyorum; sefil kalacaksınız burda, aç kalacaksınız, biliyorum. Burda kalmanın sonu yok baba, bir gün herkes gidecek, bu böyle sürerse herkes gidecek, kimse kalmayacak burda baba. Hey gidi baba hey! Göre göre çocukları burda ağalara kul köle mi edeyim istiyorsun? Çürüsün mü sabiler? Bak şunlara yahu, ağzı var dili yok sabilerin, bunları burda bırakmak günahtır vallaha. Suçları ne bunların? Sen zamanında düşünseydin ki böyle olacak, biz bugün sefil olmazdık. Bak Acem'in çocuklarına..."

Babayı son söz kızdırdı.

"Lan itoğlu it! Baban seni düşünmedi de kimi düşündü? Bu Acem'in çocuklarını başımıza peygamber ettiniz yahu, ben onların dinini imanını... Acem'in çocukları gitti diye herkes gidiyor, sen de git."

"Gideceğim baba, vallaha da gideceğim, billaha da gideceğim, tillaha da gideceğim."

"Gideceksen git itoğlu it! Ne bağırıyorsun öküz gibi?"

"Vallaha da gideceğim, billaha da gideceğim, tillaha da gideceğim. Gideceğim ya, yine de benim içime dert olacak. Yine ben üzüleceğim, aç kalacaksınız baba, hasta olacaksınız ve öleceksiniz. Öleceksiniz kefeninizi bile alan olmayacak. Öleceksiniz işte. Öleceksiniz, mezarınızı kazan olmayacak. Öleceksiniz burda baba, öleceksiniz."

Baba bir tokat vurdu oğluna. Bir de öbür yanağına. Kel Hasan tirtir titriyordu. Dişleri birbirine geçmişti. Boşalamıyordu. Gözleri kıpkırmızı olmuştu.

"Sen benim babamsın, ben seni nasıl bırakayım şimdi. İçim götürmüyor baba, vallaha da içim ağlıyor, billaha da içim ağlı-

yor, tillaha da içim ağlıyor, dayanamıyorum. Gel gidelim baba, kurbanın oliyim gidelim. Ben yemem sana yediririm, çocuklarımın ekmeğini sana veririm, gel benim elimi kolumu bağlama, kanadımı kırma babam. Senden geçmek zorunda kalacağım sonra. Şu sabilere bak biraz, onlara acı hiç olmazsa, bak nasıl yalvarıyorlar."

Anası, elleriyle yüzünü kapamış, belli etmeden ağlıyordu.

"Gideceksen git, Cehennem'e kadar yolun var. Ben ölmedim daha, sen beni çalışamaz mı belledin itoğlu it? Bu köy benim gibi çoklarını doyurur daha. Bu bahçe bile beni doyurur, balcan[1] ekerim, banadura[2] ekerim, biber ekerim, satarım, yine karnımı doyururum, bu ufak toprak bile beni doyurur. Sen ne belledin toprağı itoğlu it? Olmazsa kazmaya da giderim, pamuğa da çıkarım, Mustafa ölmedi daha, ölmedi."

"Baba, elini ayağını öpeyim baba, gel gidelim, etme."

"Lan itoğlu it, ben bu evi kime bırakırım? Bu toprağı kime bırakırım dümbüğün oğlu? İki karış bile olsa benim ya. Bu ağaç da benim ya. Bu çitleri de ben çevirdim ya. Bu ev benim ya itoğlu it! Babam bütün hayatını vermiş bu eve, biz de ömrümüzü verdik. Nasıl bırakır da giderim, hiç aklın kesiyor mu bunu?"

"Baba! Kurban olayım sana, elini ayağını öpeyim."

"Mustafa'nın gideceği bir yer vardır itoğlu it! O da mezar! Ölüm beni götürürse götürür, ona sözüm yok. Ama senin gibi götü boklular götüremez beni burdan. Bunu böyle bil!"

Kel Hasan çaresiz ortada kalmıştı. Kendini tutmak istiyor, içinin isyanına karşı koyamıyordu.

"Vallaha ben delleneceğim, aklımı kaçıracağım ben, millet! Allahım sen bir akıl ver bu Hasan kuluna, Hasan kulun ne bok yesin? Anası babasını mı düşünsün, ne yapsın? Çocukları ağalara esir mi etsin yoksa kurtarsın mı?"

Sonra sesini daha da yükselterek komşulara döndü:

"Ey millet! Siz bir akıl verin bana!"

Onlardan da ses çıkmayınca karısına döndü:

---

(1) **Balcan:** Patlıcan.

(2) **Banadura:** Domates.

"Toplan kız. Topla çocukları da. Gelen gelir, gelmeyen gelmez. Şoseye atarsak kendimizi orda bir araba, bir kamyon buluruz. Toplan! Ben Telli İbrahim'den beygirini istemeye gidiyorum. İsteyen gelir, istemeyen gelmez, toplan sen!"

Telli İbrahim, oğlu Memet'le damda loğ çekiyordu[1]. Karısı ile kızı, kapının önünde oturmuş, yatakları güneşlendiriyorlar, bir sopayla tozlarını çırpıyorlardı.

"Kolay gele Rabiye Abla!" dedi.

"Diline sağlık Hasan."

Hasan dama baktı.

"Kolay gele İbrahim Ağa! Kolay gele!"

İbrahim elini beline koyarak doğruldu, aşağı baktı.

"Kolaysa başına gele Hasan. Gelsene yukarı."

Kel Hasan merdivenleri çıktı.

İbrahim:

"Ne zaman yolculuk Hasan?"

"Kısmet olursa yarın İbrahim Ağa. Yalnız, bir işimiz düştü sana. Bilmem olur mu, olmaz mı? Ben bir söyleyeyim dedim,"

"Ne söyleyeceğini biliyorum be Hasan; bizim üllüz beygiri isteyeceksin muhakkak."

Hasan güldü:

"Vallaha bildin İbrahim Ağa. Nasıl da bildin yahu?"

"Bilirim ben, bilirim."

"Tuzla kamyonunu beklesek daha beş gün var. Sonra çok para ister o namussuzlar, adamı soyarlar soğana çevirirler. Biz fakir adamız ağam, o kadar parayı veremeyiz. Fakat şoseye çıktık mı, bir araba, üstü açık bir kamyon buluruz elbet. Ucuza götürürler bizi. Onun için diyecektim işte, beygiri ver de pılımızı pırtımızı şoseye atalım diyecektim."

"Olur Hasanım, verelim kardaşım. Yalnız göçmekle hiç de iyi etmiyorsun vallaha. Bizim Memet'in de kafasına girmiş gitmek. Biz de gidelim diyor. Babanı kandırdın mı bari?"

"Babam gelmiyor İbrahim Ağa. Ben burda ölürüm de bir ye-

---

(1) **Loğ çekmek:** Taş silindirle damın toprağını sıkıştırmak.

re gitmem diyor. Ben de şaşırdım kaldım, gitmekten başka çaremiz de yok."

"Eski adamlar böyledir, kınamamak gerek Hasan, alışmış adam bu köye. Kolay değil alışmak bir yere. Bir ömür bu. Bak ben o kadar dışarılara gidip gelmişim. Memet dedi ya bana, gidelim diye, içim cız etti vallaha. Bir hoş oldum. Ben de gidemem kardaşım. Gidemem ya, yine de belli olmaz. Ama bizim Memet'in gözü göz değil, o gider. Yarın mı gideceksin Hasan?"

"Allah izin verirse yarın."

"Beygiri ne zaman alacaksın?"

"Akşamdan alırım ben, iyi mi? Sabah erkenden de pılımızı pırtımı yükler yola çıkarız. Oldu mu?"

"Nasıl istersen öyle yap. Memet de sabahnan seninle gelsin, yardım eder, dönerken de beygiri getirir."

"Sağ ol İbrahim Ağa! İnşallah bir gün bu iyiliğinin altından kalkarız."

"N'olacak be Hasan, dünyada iyilikten başka ne var oğlum? Yarın bir gün hepimiz ölüp gitmeyecek miyiz? Elimizden gelen bir işi niye yapmayalım? Şunun şurasında hepimiz insan değil miyiz? İyilik, iyilik! Başka bir şey kalmaz geride. Ne para, ne pul, ne mal, ne mülk. Hepsi boş bunların, hepsi. Adamın yanında yalnız iyiliği kalır, ardından da iyiliği söylenir. Halimiz vaktimiz iyi olsa da daha çok edebilsek."

"Sağ olasın. Allah iyilerin eksikliğini vermesin. Zaten bu dünya duruyorsa iyi insanların yüzü suyuna duruyor. Yoksa çoktan batmıştık vallaha."

"Batmıştık ki batmıştık."

"Ben gideyim be ağam. Eşe dosta uğrayıp bir helâllaşalım. Ölümlü dünya bu. Bakarsın bir gün ölmüşüz. Akşama ben yine gelirim. Şimdilik eyvallah."

"Güle güle oğlum, güle güle. Allah hakkımızda hayırlısını versin."

Hasan merdivenleri indi. Telli'nin karısı:

"Demek yarın gidiyorsun ha?"

"Yarın."

"Yolunuz açık olsun. Senin avrada söyle de gelsin bize."

"Olur abla. Zaten helâllaşmaya gelecekti. Ben yine de söylerim. Eyvallah abla."

"Haydi güle güle Hasan."

Kel Hasan'ın karısı Hatice, denklerini yaptıktan sonra, kocası ve üç çocuğuyla, helâllaşmaya çıktı. Ev ev dolaştılar. Uzun Mahmut'a geldiklerinde ortalık iyice kararmıştı.

Mahmut:

"En iyisini siz yapıyorsunuz," dedi "bir gün kimse kalmayacak bu Yenice'de. Virane olacak, virane bu Yenice."

Kel Hasan:

"Başka yolumuz kalmadı Mahmut Emmi. Biliyorsun işte halimizi, söylemeye ne hacet. Eskiden yine bir dereceydi. Gittikçe her şey bozuluyor. İnsanlar da eski insan değil, ağalar da eski ağa değil. Ben çocukları düşünüyorum vallaha, hiç olmazsa bir iş öğrenirler, insanlık öğrenirler. Burda ne var esirlikten, yokluktan başka. Acem'in çocukları paşa gibi yaşıyor. Çor çocuk hepsi çalışıyorlar. Giyinişlerini görsen efendi bellersin vallaha."

Ertesi sabah erkenden Kel Hasan, yataklarını, yorganlarını beygire, kap kacak çuvalını da karısına yükledi. En küçük çocuğu, büyük oğlu Selahattin hopladı. Kel Hasan da, geri kalan eşyaları sırtına vurdu, düştüler yola. Kel Hasan'ın anası, köyün dışına değin uğurladı onları. Bu sırada Kamber'in oğlu Remzi de Kadıköy'e, okula gidiyordu. Bir süre onların ardından baktı.

"Gidiyorlar," dedi.

Bir zaman sonra, kendilerinin de böyle gideceğini düşünerek yürüdü.

Hasan'ın anası, sabahın alacalığı içinde silinen çocuklarına, torunlarına, başını iki yana sallayarak bakıyordu. Bu ayrılış bitirmişti onu.

"Ah benim Hasan'ım, ah kurbanım!"

İçi ezik, içi yaralı o kadın. Yalnız ve bitkin orda. Gidenler gözden kayboluyordu.

"Gittiler," dedi "gittiler babam, gittiler."

Ayakları tutmuyordu şimdi. Yürürken sendeliyordu. Ağlayamıyordu. Gözleri kurumuştu, bitmişti. Söylene söylene evine döndü. Kocası, yatakta oturmuş tütün sarıyordu.

Kadın kapıda durdu.

"Hasan'ım gitti herif," dedi ve boşandı.

Baba, kendini metin göstermeye çalışıyordu. Evin içi boşalmıştı. Ana boşalmış yerlere gözlerini gezdiriyor, daha önce oraları dolduran eşyaları, çocuk yüzlerini, köşede oturan Hasan'ı, gelinini arıyordu.

"Gittiler herif! Gittiler yavrularım, gittiler. Onları bir daha ya görürüz, ya görmeyiz. Gittiler işte."

Babanın da gözlerinde bir pırıltı göründü.

"Yolları açık olsun..." dedi. O da kendini tutamadı. Gözyaşları kendiliğinden akıyordu.

"Kimin aklına gelirdi ki Hasan'ım büyüyecek, çor çocuk sahibi olacak da bizi bırakıp gidecek. Bir zamanlar parmak kadar çocuktu. Elimi elinin yanına getirirdim de bakardım; lan Mustafa derdim, bu itoğlu it büyüyecek, ben de görecek miyim, derdim. Ne kadar da ufaktı o zaman. Hasan oğlum derdim, baykuş nasıl öter babam, derdim, guuuk derdi."

"Elini bile vermedin öpsün çocuk. Yavrumu kırdın, gücendirdin. Hasan'ım, benim kara yazgılı Hasan'ım."

"Demek Hasan'ımız gitti ha avrat? Babam gitti ha? Demek biz yalnız kaldık ha?"

"Hasan'ım iyi çocuktu herif. Gül atmazdı dikeni batar diye Hasan'ım keldi ama iyiydi, yüreği iyiydi, temizdi. Allah yüreğine göre versin."

Kadın kapıyı kapadı, köşeye oturdu.

"Biz şimdi n'apacağız?" dedi.

"Allah bilir avrat. Herhal acımızdan ölmeyiz. Bir lokma verenimiz bulunur elbet."

"Var yok bir Hasan'ımız vardı, o da gitti. Şimdiye şoseye ulaştılar mı acep?"

"Daha ister."

"Elini verseydin, öpseydi bari. Bakarsın ölürüz, elini bile vermedin."

"Ben n'aptığımı biliyor muyum sanki? Kafam dönmüş bir kere."

Mustafa'nın pişmanlığı kabarıyordu içinde. Oğluna söylediği sözleri andıkça, gerçekten basık olan tavan daha bir çöküyordu üstüne. Yüreği sıkışıyordu. Yoklukları belliydi. Ananın durmadan gözleri doluyor, yaşlar bir süre gözkapakları arasında parlıyor, sonra acı yüklü bir damla aşağılara kayıyordu.

"İçim daraldı avrat, aç şu itoğlu it kapıyı."

Kadın açtı. Çitlerle çevrili küçük bahçe görünüyordu. Erik ağacının yaprakları dökülmüş, kalan birkaç yaprak da sapsarı olmuş, bir ikisi kızarmıştı.

"Kış da geldi," dedi kadın.

"Önümüzdeki bahara balcan ekeriz, banadura ekeriz, biber ekeriz."

Sonra, söylediklerini hiç yapamayacağını düşünerek sustu. Ekebilse bile bir avuç yerin karın doyurmayacağını biliyordu.

Hiç konuşmadan, aydınlığın azar azar ağaçlara, avluya, çitlere, toprağın ayrıntılarına yayıldığını bütün derinliğiyle görüyorlar ve içlerinde bir ezikliğin çoğalışını duyuyorlardı. Çocukların o dılacan koşuşmaları, büyük çocuğun küçüğü dövmesi, öpülen bir yanağın tadı, bir yavru sıcaklığı, giderek hayal oluyordu. Belleklerinde küllenmiş anılar yavaş yavaş canlanıyordu. Baba, daha çok Hasan'ın çocukluğunu, gençliğini düşünüyordu. Baktıkları her yerde, onların etkilediği, kendi kişiliklerini işleyip bıraktıkları ögeleri görüyorlardı. Bir zamanlar, Hasan'ın örtmeyi tutan ağaçlara çaktığı çiviler önem kazanıyor, Hasan'ın o anki görüntüsü beliriyordu. Çekicin çiviye değişini, uygun aralıklarla çıkan o sesi dinliyorlardı. Hasan'ın terlediğini, alnını sildiğini görüyorlardı.

Sardığı tütün elinde kalmıştı babanın. Kendisini geçmişin ayrıntılarından sıyırarak içini çekti.

"Gittiler!" dedi.

O gidişin, ayrılışın acısı büyüktü içinde. Bir yara gibi.

Çakmağını çaktı. Taştan kıvılcımlar çıktı. Fitil yandı, fitil koktu. Hasan'ın bu kokuyu sevdiğini düşündü ve sessizce ağladı.

"Hasan'ım bu kokuyu severdi," dedi.

3

Yel uğulduyordu. Ahırın o eski ve kokulu havasında Kamber, pencerenin önüne oturmuş yola bakıyordu. Ahırın karanlığı yolun koyuluğuna karışıyordu. Sıcak buharlı bir havayı soluyan öküzler, atlar, katırlar, kendi içlerine kapanmışlar, uysal çocuklar gibi önlerindeki yemleri yiyorlardı. Ahır, köşelere doğru koyu, pencerelere yakın yerlerde de loş bir görüntü içindeydi.

Havalar iyice bozulmuş, yağmurlar başlamıştı. Uzun süredir, koyu, karanlık yüzlü bulutlar gökyüzünü baştanbaşa kaplamış, mavisini de tutsak etmişlerdi. Durmadan yağıyor, yağıyor, şimşekler çakıyordu. Göl, daha ilk yağmurlarla dolmuş, çocukların düşüncelerine uygun bir iç deniz olmuştu. Yağmurcular gene, eski yıllardaki gibi türküleriyle, yağmurlarıyla gelmişler ve öyle gitmişlerdi.

Kamber sıkıntı ile bir sigara daha yaktı. Pencereden görünen ıslak duvarlı köy evleri, giderek koyulaşıp puslanan yollar, kendi havalarına uygun bir suskunluk içindeydiler. Bağı çeviren dikenli tellerin düğümlerinde yağmur damlacıkları tomurlaşmıştı. Tıp tıp tıp damlıyordu. Kendi içlerinden kaynayıp uğuldayan iri gövdeli sıtına ağaçları, sıtma ağaçlarına sığınmış serçeler, dilsiz bir tulumba, bu koyu kış havasının içinde, yıllardan beri aynı suskunluğu sürdürüyormuş gibi görünüyorlardı. Her şey, çevresini saran havayı etkiliyordu.

Yağmur, alabildiğine zibilliğe yağıyor, zibillikten de en küçük bir ses çıkmıyordu. Kamber sıkılıyordu. Yağmurun duracağı yoktu. Yolları yeniden sular almış olmalıydı. İçini kemiren duyguları kabarıyor, Kamber de beygir gibi pofluyordu. Her poflayışında, ranzasından Kamber'e bakıyordu Halil. Sonra yüzünü yamaladığı kaputuna iyice yaklaştırıp işine devam ediyor-

du. Bir süre sonra elindeki iğneyi bıraktı. İpliği dişleriyle kopardı. Kaputun yaına yapılan yerini pencereden giren aydınlığa tuttu, baktı. Sonra giyindi. Ranzadan indi. Ayağını olduğundan çok büyük gösteren ham deri çizmelerini giyindi.

"Dayı," dedi Kamber'e "istersen ben gideyim Remzi'yi almaya."

"Ben giderim oğlum," dedi.

"Sen hastasın dayı, onun için söylüyorum."

"Kulak asma sen benim hastalığıma. Tutma milleti canı çıkana kadar işe yarar. Sonra Remzi'm alıngan çocuktur, aklına başka şeyler gelir. Babam usandı der de kırılır."

Remzi, yağmur demiyor, çamur demiyor, sel demiyor, sabahın erinden kalkıyor, Kadıköy'e okula gidiyordu. Günler kısalmıştı. Çoğu kez bütün yolu koyu bir karanlık içinde geçiriyor, dönüşte, gene o karanlığı buluyordu. Son yağmurlarda, Kadıköy'le Yenice arasını çamur ve sular kaplamış, bazı yerleri de geçilmez hale sokmuştu. Yolların kapandığı ilk gün Remzi yolu aşamamış, suları geçmek için didinmiş, yapamayacağını anlayınca da ağlayarak eve dönmüştü. Kamber hemen o sabah oğlunu sırtlamış, Kadıköy'e değin sırtında götürmüş, okulun kapısında da saatlerce oğlunun çıkacağı zamanı beklemişti. Dönüşte sırtında taşımıştı gene. Böylece hem yolun durumunu öğrenmiş, hem de Remzi'ye bir içgüdü kazandırmıştı. Yolun durumu belli olduktan sonra da Kamber sabahları, oğlunu geçemediği yerlerde sırtında taşıyor, dönüşünde de, orada, ayrıldıkları yerde bekliyordu. Bugün de yağmur durmadan yağmıştı. Remzi bir çuvala sarınıyor, çamurlarla savaşa savaşa, soğuktan büzülerek öyle gidiyordu. Ona göre kutsal bir dövüştü bu.

Kamber kalktı. Çuvalı başına geçirdi.

"Ben gidiyorum," dedi.

Ali Osman, Süleyman, Derviş, Halil'e baktılar.

Halil:

"Ben de geleyim mi dayı?"

"Ne gereği var oğlum, o kadar da kocamadık yahu, insaf!"

Kapıyı çekti gitti.

"İstemiyor, ben n'apayım? Bıraksa ben her gün taşırım Remzi'yi," dedi onlara.

Kişiyi yaşatan, acılarını unutturup hayatına bir renk katan hayal gücü, umut, sevgi, bir noktada bütün güçlükleri yeniyor, insana kendi güvenini kazandırıyordu. Kamber de düşüncelerinde, oğlunun yüceldiğini, üstün bir kişilik kazandığını görüyordu. Ne olduğunu bilmediği birtakım görüntüler umutlarını süslüyordu. Remzi'yi büyümüş görüyordu. Yağmurların, sıkıntıların, yoklukların çürütemediği bu iç sağlamlığı, Kamber'in yaşama düzenini, mezarların en güzeli yapıyordu. O, yaşayan, iyi şeyler düşünen, suskun bir ölüydü çünkü. Yüzü sararmış, kırışıkları çoğalmıştı. İlerilere bakıyordu hep. O boşluğun içinde, çamurlara, sulara bata çıka gelecek Remzi'yi arıyordu. Dizlerine değin sular içindeydi. Her zaman beklediği yerde Remzi'si yoktu ve uzaklarda da görünmüyordu. Her yanı sular almıştı. Aklına kötü olasılıklar gelmeye başladı. Remzi'si su dolu bir hendeğe düşüp boğulmuş olabilirdi. Birden içini yakıp gözlerini yaşartan bu düşünce bütün benliğini sardı.

"Remzim, babam!" diye inledi. Aynı anda gözlerinin de dolduğunu, taştığını duydu. Yüreği buruldu.

"Remzi'm, kurbanım yavrum. Babam!" diyerek hızlı hızlı yürümeye ve çevresine bakınmaya başladı. Kabukları soyulmuş pamuk çubukları ayaklarına, paçalarına takılıyordu. Bütün tarlalar, o bulanık ve çamurlu suyun altındaydı. Görünürde de, bunların üstüne eğilmiş koyuluktan ve bulutlardan başka da bir şeyler yoktu. İlerde, çok uzakta, bulanıklık içinde Kadıköy görünüyordu.

"Remzi'm, babam! Remziiim! Ben geliyorum Remzi'm, baban geliyor yavrum, korkma, baban geliyor."

Koşmak istiyor, büyük ayaklarını gömüldüğü yerden kolayca çıkaramıyordu. Sular hışırdıyor, pofluyor, adım attığı yerden taşıyor, sonra da ayağını kaldırırken, ayak çukuruna doluyordu. Deli gibi bağırıyordu Kamber.

"Remziiim! Korkma, baban geliyor yavrum! Baban geliyor, korkma Remzim! Baban geliyor yavrum. Babam Remzim, bun-

dan kelli her gün sırtımda götüreceğim seni babam. Baban kör olsun, seni yollarda yalnız bıraktı. Baban kör olsun Remzim, Remziiim! Babam, korkma geliyorum babam, korkma ha!"

Derin hendek başlarında duralıyor, elini, ayağını sokup araştırıyordu. Bir süre sonra, ilerde çamura saplanmış bir karartı gördü. Yüreği duracakmış gibi oldu, bağırdı:

"Remzi'm, babam! Kurban olduğum Remzi'm! Geliyorum babam. Bekle geliyorum, bekle baban geliyor!"

Çabucak varamamanın sıkıntısı içinde bunalıyor, sabırsızlığı son dereceye çıkıyordu.

"Geliyorum Remzi'm. Baban geliyor yavrum!"

Yaklaştıkça daha bir belli oluyordu. Remzi'yi iyice seçiyordu artık. Bir hendeğe düşmüş, göğsüne değin sulara gömülmüştü. Çıkmak için çabalıyor, sonra elleri kayıyor, yeniden sulara gömülüyordu.

"Anaaa!" diyordu. Külah yapıp yağmurdan korunduğu çuvalı hendeğin bulanık sularında yüzüyordu. Sanki yağmuru yeni görüyordu Kamber. İri yağmur taneleri durmadan suları dövüyordu.

"Baban geliyor Remzi'm, korkma ha!"

Babasının yaklaştığını görünce daha bir boşandı. Ağalaması dağıldı, büyüdü. Kamber oğlunun ağladığını duyunca, onun da gözleri doldu.

"Geldim babam, geldim."

Kamber, yaşlı gövdesini öne atıyor, bastığı yerlerden çıkamıyor, zorluyordu. Kocadığını, çöktüğünü daha iyi anlıyordu şimdi. Eski Kamber değildi artık.

"Geldim babam, aha geldim, ver elini, uzat elini babam."

Kamber elini uzattı, tuttu çocuğun elini, çekti. Ağlayarak göğsüne bastırdı.

"Geçecek babam, hepsi geçecek bunların, düzelecek."

Çocuğun her yanından çamurlu sular akıyordu. Dişleri birbirine vuruyordu. Çantası, çıkını berbat olmuştu. Kamber oğlunu sırtına aldı, köye yöneldi.

"Hepsi geçecek babam gözün korkmasın, hepsi geçecek," diyordu durmadan. Köye girdiklerinde karanlık her şeyi sindirmişti.

Rebiş su ısıtıyordu. Leğeni, Remzi'nin giyeceği temiz giysileri hazırlamış, ocağın bir kıyısına da çaydanlığı yerleştirmişti. Yağmurdan bu yana, her gün çamur içinde geliyordu Remzi. Rebiş de her gün Remzi'nin çamurlanmış giysilerini yıkıyor, ertesi gün için kurutuyordu.

Elini suya soktu, sıcaklığı ölçtü. Gecikmişlerdi. Tasalı tasalı kapıya gitti, açtı. Kamber, sırtında Remzi'yle geliyordu. Kamber'in yorgunluğu, adım atışlarından, soluyuşundan belli oluyordu. Üstleri başları çamur içindeydi.

"Abooo! Herif. Batmışsınız vallah. Bu ne hal böyle?"

"Battık," dedi Kamber.

Girdiler içeri. Rebiş oğlunu öyle görünce ağlamaya başladı.

"Vay benim yavrum, kurbanım," diye sızlanıyordu.

"Bırak yahu zırlamayı," dedi Kamber. "Soy şu yavruyu."

Soydular çocuğu. Leğende yıkadılar. Temiz giysilerini ocakta ısıtıp giydirdiler. Yatağa yatırdılar. Çocuk hemen uyudu.

Kamber ile Rebiş, gözlerini Remzi'den ayırmadan başında bekliyorlardı. Kamber arada bir elini çocuğun alnına koyuyor, ateşli olduğunu görünce de tasalı tasalı Rebiş'e bakıyordu. Çocuk sürekli durum değiştiriyordu. Bir terliyor, bir teri soğuyor, ateş basıyordu. Rebiş'in ve Kamber'in aklına hep Remzi'nin öleceği geliyor, birbirlerine söylemeye cesaret edemiyorlardı. Bütün saklamalarına karşın düşüncelerinin bir olduğunu seziyorlar, gözlerini birbirlerinden kaçırıyorlardı.

"Kamber Dayı! Hey!" Halil'in sesiydi.

Rebiş kapıyı açtı.

"Gel Halil'im, gel içeri" dedi.

Halil hiç gürültü çıkarmadan eşikliğe oturdu.

"Geçmiş olsun dayı!" dedi.

"Sağ olasın Halil'im. Hendeğe düşmüş yavrum."

"Yapma yahu!"

"Vallaha."

Fısıltıyla konuşuyorlardı.

Rebiş:

"Çıkar çizmelerini de rahat otur Halil."

"Böyle daha iyi ana."

Halil üzülmekten başka bir şey yapamıyordu. Ne söyleyeceği sözü, ne de elinden gelebilecek yardımı vardı. O yalnız susuyor ve yorganın altından kırmızı yüzü görünen Remzi'ye bakıyordu. Bu yoksul odanın havasında, o suskun masa başı beklemelerinde Hıdır'ı bekledikleri gece geliyordu aklına.

Kamber:

"Sen yemek yedin mi Halil?"

"Yedim dayı, sağ ol. Ali Osman Emmi sordu da seni. Git bak bakalım n'olmuş dedi."

"Sağ olasın. Ali Osman benim çok eski arkadaşım Halil. Bu kapıda bizden eskisi yok. Biz Sırrı Ağa'nın sağlığında gelmiştik. O vakit de bu köy Sırrı Ağa'nın sayılırdı. Yalnız bir iki küçük ağa vardı. Hasan Ağa, Mehmed Ağa, bizim Kadir Ağa, hep bu çiftlikteydi. Ağa ölünce her biri bir yana çekti, dağıldılar. Biz Kadir Ağa'nın kapısında kaldık. Çakal Omar'ın babası da Hasan Ağa'ya düştü. O zaman bizimle olanların hepsi öldü. Yalnız biz kaldık. Bizim de sıraınız yakındır. Diyeceğim şu ki: Ali Osman benim eski arkadaşımdır ve de Ali Osman çok iyidir, hem de kardaşımdan ileridir. Çünkü biz onunla çoook çile çekmişiz, çoook!"

Rebiş bir bardak nane verdi Halil'e. Sonra, Remzi'nin başucuna gitti oturdu.

"Okul mokul dedik bizim başımıza iş açtı, görüyor musun Halil'im," dedi.

Kamber:

"Avrat aklı bu kadar olur işte. Sıkıntı çekmeyen genişliğin kıymetini bilmez. İyi bunlar, iyi. Adamın başına her bir iş gelmeli ki hayatı anlasın."

Remzi inliyordu. Bu, yüreklerini çocuklarına adamış anaya, babaya, eşiklikte cıgara içen Halil'e dokunuyordu. Kamber eli-

ni Remzi'nin alnına koydu.

"Vah vah! Yanıyor yavrum, yanıyor."

Halil gittikten sonra da karı koca, çocuklarının başında beklediler. Yağmurun uğultusu kesilmişti. Kesik kesik uğuldayan bir yel esiyordu. Çalıların, damların üstünde bir şeyleri yerinden oynattığı, sarstığı duyuluyordu.

Remzi'nin doğduğu gün de böyle yağmurlu ve iç sıkıcı bir havayla doluydu. Onun çıplaklığı, tutmaya korkulan elleri, kırmızı yüzü, bir bir belleğin derinliklerinden yüzeye çıkıyor, hüzün kaynağı oluyordu. Karışık, çoğunlukla birbirini etkileyen günler, anılar, Remzi'nin ilk konuşma, ilk yürüme çabaları, dilinin bazı şeyleri dönmeyişindeki gülünçlük ve şimdi uyuyan hali. Şu anlarda birbirlerine yakınlık duyuyorlarsa bu, Remzi'yi ortaklaşa düşündükleri içindi. Remzi, kısa bir süre için onları birbirine bağlayan bir araç oluyordu. Ayrı ayrı oturdukları yerde birbirlerine acıyorlardı. Rebiş, Kamber'in yorgunluğunu, tıraşsız yüzünü, çökmüşlüğünü, yamalarla dolu ceketini, büyük ayaklarını ve en çok, cıgara artıklarından çıkardığı tütünleri içişini kendisine dert ediyordu. Yıllar önce birbirlerine bağlı oldukları zamanları anıyordu. Şimdi, dargınlıkların nedenini Kamber'de aramıyor, onu suçsuz buluyordu. Bu haliyle çocuktan ayrıntısı yoktu Kamber'in. Cıgara dumanlarının ardındaki yüzü, lambanın aydınlığında kapkara görünen gözleri, yakasının kırık düğmesi, kiri, kapıda boynunu bükmüş duran ham deriden tutma çizmeleri, acınaklı, insanca duygular dağıtıyordu. Bütün bunların dışında Kamber'in artık bittiğini, yalnız Remzi'nin umudu, Remzi'nin sevgisiyle ayakta durduğunu seziyordu. Yoksa Kamber'in ayakta duracak hali kalmamıştı. Tükenmişti artık. Bu, kaba ve yaşlı görünüşünün içinde canını sıkı sıkıya tutuyorsa, umduğu, beklediği şeylerin olmasındandı. Suskunluğu yakışıyordu Kamber'e. Gözlerini hafifçe kısıp cıgara içişi, burnunu kaşıması Rebiş'in hoşuna gidiyordu. Onu kırdığı, zaman zaman da acı sözler söylediği için içerliyordu kendine. Paylaşamadıkları neydi sanki? Yokluklarından başka neleri vardı? Yeryüzünün toprak damlı, yoksul bir evinde birleşmişler, sonra daha ilk anlarda yaşamaları, sevgileri çeşitli nedenlerle bozulmuştu. Bir

an gelmiş, durup dururken tatsızlık çıkarmışlardı. Yalnızlıklarını ve sıkıntılarını birbirlerine yüklemeye kalkmışlar, böylece çaresizliklerinden kurtulacaklarını sanmışlardı. Oysa evlenmekten çok şeyler bekleyen Kamber ve Rebiş, bu kutsal bağlantıda da mutluluktan yana bir şey bulamamışlardı. Sanki evlilik eskiden sürdürdükleri hayatı birden gül bahçesine çevirecekti. Oysa büsbütün tersi olmuştu. Aldatıcı ve hoşa giden bir yığın geceden sonra yaşamalarındaki düzensizliğin gene sürdüğünü görüp şaşmışlardı. Et vardı, kemik vardı, tavanı basık bir ev vardı, ama mutluluk yoktu.

Remzi'nin gözlerini kırpıştırıp aralaması düşüncelerini yarıda kesti. Çocuğun gözleri babasına kaydı. Kamber dolukmuştu.

"Nasıl baba?"

Remzi gülümsedi. Bu içten, tertemiz gülüş, Kamber'i daha bir taşırdı. Bu, etinin, kemiğinin dışında, her şeyin üstünde, kutsal bir duyguydu.

"Su..." dedi Remzi.

Rebiş ılınmış naneyi bardağa doldurdu. İçirdiler. Remzi içinin yandığını duyuyordu. Ağzı acıydı. Alnında biriken bir ağırlık durmadan zonkluyordu. Boğazında, göğsünde yanmalar oluyordu. Babasının, anasının o acılı yüzleri, yalnızlıkları, çaresizlikleri, sanki hep bu gecedeki yüzlerinde toplanmıştı. Rebiş'in gözkapakları, Remzi'nin gözlerini açmasıyla canlanmıştı. Kamber, cıgara artıklarını açıyor, tütünlerini önündeki torbaya dolduruyordu.

"İyi misin babam?" dedi sevecenlikle.

"Başım ağrıyor."

Remzi'nin sesi kalınlaşmıştı.

Kamber çocuğun başını öptü.

"Baban başına kurban olsun Remzi'm. Şimdi geçer babam. Sabaha bir şeyciğin kalmaz yavrum. Bu yaz sana bir sıpa alacağım ki, bir daha yorulmayacaksın. İstersen hiç gitme okula, sen bilirsin yani."

"Ben giderim okula, ölsem de giderim."

"Madem sen istiyorsun Remzi'm, ben de sırtımda taşırım

seni. Cehennemde olsa yine taşırın seni. Baban ölmedi daha. Baban seni okutur Remzi'm. Torba takar yine okutur. Bir gün bu çektiklerini unutacaksın Remzi'm, hepsi geçecek babam, bilmem benim gözüm görecek mi?"

Remzi, babasını dinlemekten çok, hayallerini kendisi üzerinde kurmasından memnun oluyordu. Hastalığı yenmek, ayağa kalkmak ve o okula koşmak ve koşmak ve koşmak. Şimdi, kurtuluşun o kırmızı kiremit damlı, beyaz badanalı yapıdan geçtiğine daha bir inanıyordu. Aklına dut ağacının altındaki kuzular ve çoban geliyordu. Bir resim dersinde, o ağacı, o kuzuları ve o güneşi kendi aklınca deftere geçirmişti. O bulutların, o havanın, renkli kalemlere sığmayan anlamları, o gökyüzünün beyaz üstündeki tatsızlığı içine dert oluyordu. Her yerde bir gökyüzü, altında yaşayan bir insan topluluğu vardı. Ve çok şey, bir başka yerdekine benzemiyordu.

Rebiş, Remzi'nin giysilerini yıkamış bir ipe sermişti. Üstünde başka bir görünüşü olan pantolon, iplerde başka türlü duruyordu. Çorapları, gömleği... Ocağın küllerle örtülü ateşine baktı.

"Yemek yer misin babam?" dedi Rebiş.

"Canım istemiyor ana."

"Bir kaşık yesen babam."

Önüne bir bez serdiler. Arkasına da yastık yerleştirip oturttular. Ocakta ılıklığını kaybetmemiş mercimek çorbasını Rebiş kaşığa dolduruyor, Remzi'nin ağzına veriyordu. Çocuk bir iki kaşık yedikten sonra isteksiz isteksiz yüzünü buruşturdu.

Kamber:

"Anan yarın sana unhelvası yapsın, ister misin babam?"

Remzi "cık" etti.

"Sana yarın şeker alırım istersen."

"Cık."

Kamber:

"Bir gün adam olup köye dönersen babam, ağanın karşısına dikilirsin, ben de o günü görürsem bütün dertlerimi unuturum vallaha. Görsünler Kamber'in oğlunu."

Remzi, tik tak, tik tak öten saatte baktı. Dört olmuştu. Saat, her geçen ana, o akışa damgasını vuruyordu sanki. Tik takları, suskunluğun yüreği olmuş atıyordu. Yastıkların, solgun yüzlerin, lambanın, duvarların, en küçüğünden en büyüğüne değin canlı ya da cansız varlıkların üstünden, onların tazeliğini, diriliğini alıp götüren zaman, kapının, pencerenin aralıklarından uzaklaşıp gidiyordu. Dört duvarlı, basık tavanlı bu yeryüzü bölüntüsünde kişiler kendi paylarına düşen eskimeyi hiç farkında olmadan zamana bırakıyorlardı.Durdukları yerde eskiyorlar, azar azar tükeniyorlar, azar azar ölüyorlardı. Ve günün birinde de, hayatlarını büsbütün, birkaç kişinin anısına dağıtıp bu dünyadan çekilip gideceklerdi.

Remzi yeniden uyumuştu. Ocak körsümüş(1), oda soğumuştu.

"Ocağı yakayım mı?" dedi Rebiş.

"Yak."

Rebiş, çalıları ocağa yerleştirdi. Yağlı bir çam çubuğunu yakıp aralarına soktu. Çalılar yalımlandı. Gölgeler duvarlarda oynaşıyordu. Az sonra, belli bir sıcalık yayıldı. Yağmurun yeniden başladığını, iri iri damlaların pencere tahtalarına düştüğünü duyuyorlardı. Başlangıçtaki tıpırtılar giderek alışılmış bir uğultuya döndü.

4

Kamber sırtını duvara dayamış tütün sarıyordu. Gene, o ince yağmurlu durgun gecelerden biriydi. Halil, ocağın küllerini eşeliyordu. Birer göz gibi parıldayan küçük közler, yüzeye çıkar çıkmaz kabuklanıyor, boz bir kül tabakasının altında körleşiyorlardı. Közlerin başkalaşıp kül olması Halil'in durgunluğunu etkiliyor, daha bir çoğaltıyor, o da gözlerini ocaktan ayırmadan düşünüyordu. Küllerin arasında yeni gözler parlıyor, onlar da diğerleri gibi küllere karışıyordu. Kamber içini çekti.

"Bu gidişle kimseler kalmayacak köyde. Kel Hasan gitti, Koç Ali gitti, Koca Abdullah gitti. Şimdi de Altındiş gideceğim

(1) **Körsümek:** Sönmek, kararmak.

diyormuş. Çorap söküldü artık. Yavaş yavaş köy boşalacak, viran olacak bu Yenice."

Bu daracık odayı dolduran tahta kaşıklar, iplere serili çamaşırlar, tütün kırıntıları, tezekler, birkaç defter, kitap, Halil Kamber, Rebiş, Remzi kış gecelerine özgü o bulanıklık, o koku içinde kendi kendilerine tükeniyorlardı. Remzi çocukluğuyla, canlılığıyla Halil'in düşündüğü o eski ve hüzünlü havanın dışında kalıyordu. O derinden derine duyulan ıssızlık, sessiz kaynaşmayı görüyordu. Evler boşaltılıyor. Kapılar ardına değin açık. Yatağını, yorganını alan gidiyor; yollar, tanıdık yüzlerini sevdiği, öksürüklerine, sövgülerine alıştığı insanlarla dolu. Çocuklarıyla, itleriyle, bitleriyle arka arkaya dizilmiş gidiyorlar. O evler, o çiftlik avluları, omuz omuza kazmaların dövüldüğü, türkülerin söylendiği o tarlalar, o çiçekler ve sardunyalar ıssız kalıyor. O puslu karanlığın içinde, boynu bükük taşlar, pencere kanatları, damlarda, yollarda bitmiş yaban otları bütün zavallılıklarıyla yalnız duruyorlar. Yel, köyün bir yanından giriyor, bir yanından çıkıyor. Açık bırakılmış bir kapı gıcırdıyor. Sonra bugünün yağmurları, düşüncelerindeki boş damlara, sokaklara yağıyor. Islak, sıvaları dökülmüş, kerpiçleri görünen duvarlar ve durmadan yağan bir yağmur, bir yağmur yağmur. Kulakları boşalıyor, bir süredir alıştığı uğultuyu yitiriyordu.

"Yağmur dindi," dedi Kamber, doğruldu.

Pencereyi açtı. Bulutlar sıyrılmış, tek tük yıldız parlıyordu Yağmurun esintisi doldu içeriye. Tek tek araştırıyordu. Kıpırtısız gece, oluklardan boşalan yağmur suları ve düzenli aralıklarla düşen damlaların tıpırtısıyla bozuluyordu. Az sonra yağmur büsbütün dindi.

Yatsı ezanı okunuyordu. Bibi Hoca'nın boğuk sesi, o kesik uğultuların, tıpırtıların boşluğunda uzuyor, bir uzaklaşıyor, bir yakınlaşıyordu. Remzi elini çenesine koymuş ezanı dinliyordu. Ezandan çok, Bibi Hoca'nın sesi garip bir duygu uyandırıyordu içinde.

Kamber pencerenin kanatlarını kapadı. Remzi ile bakıştılar.

"Çalışıyor musun babam? Çalış çalış!"

Remzi kitabına döndü. Halil doğruldu:

"Ben gideyim dayı."

"Oturuyorduk be Halil."

"Geç oldu."

Rebiş:

"Git, git yat, konuştuklarımızı da aklından çıkarma."

Kamber:

"Köylük yerde bekâr adama iyi gözle bakmazlar Halil."

Bunu Halil de biliyordu. O da ahırlardan kurtulmak istiyordu. Temiz bir mintan giysin, başında bitler olmasın istiyordu. Beyaz çarşaflı bir yatakta yatmayı istiyordu.

Tutma çizmelerini ayağına geçirdi.

Rebiş:

"Yarın Musa'nın oğlu gelir. Sultan'ın Omar da gelir, alır kaçırırlar kızı. Sen de ağzını havaya açar durursun. İyisi mi onlar gelmeden sen elini çabuk tut. Omar kurt çocuktur. Başkalarına benzemez ha! Emine gibi bir kızı da gözünden sekitmez hiç. Aldığı gibi dağlara kaçırır vallaha."

Halil güldü:

"O biraz zor işte."

"Elin adamı zoru moru dinler mi be Halil? Elin adamı demişler buna."

"Ah be ana! Bizim düşüncemiz de o ama, gelgelelim aması var işte. Belimizi büken var. Elin kızı kupkuru bir eve gelin gelir mi? Bunun yatağı var, yorganı var, boku var, püsürüğü var. Bizimse hiçbir şeyimiz yok daha."

"Allah senin gözünü kör etsin oğlan. O yavruya yarın da, yarın gelir kapına. Onun gözü evde mevde değil, sende. Çalışırım diyor, dişimizi sıkarsak eksiğimizi gediğimizi kapatırız diyor. O yavruyu boynu bükük koma Halil. Günahtır vallaha."

Halil içini çekti.

"Ben istemem mi be ana? Ben de isterim ama şu yokluğun gözü kör olsun. Yoksa ben de bilirim nasıl yaşanacağını. Bir davul çaldıracak paramız bile yok."

Kamber:

"Gözünü düğün mü korkutuyor Halil'im? Onun da kolayı var; al kaçır Emine'yi."

"Kaçır ama nereye? Bizim halimiz hal değil ya Allah sonumuzu hayır etsin. Neyse, geç oldu. Haydi eyvallah!"

Kapıyı çekti gitti.

Rebiş Remzi'ye döndü:

"Uykun gelmedi mi babam?"

"Gelmedi daha."

"Yavaş yavaş yatağını sereyim."

Yüklükten aldığı yatağı pat diye yere attı. Kilimlere işlenmiş tozlar koktu. Kitap ve defter yaprakları dalgalandı. Remzi babasını izliyordu. Duruşu, dumanın savruluşu, bu gece içindeki yeri bir bir belleğine işleniyordu. Onu hep böyle anacaktı. Ve içi ezile ezile bu günleri düşünecekti. Bu gecede bir Kamber, bir Rebiş, serin yüzlü bir yastık, oluklardan damlayan sular biçimleniyor, içli bir anlam kazanıyorlardı. Yelin, hafif kımıltılarla dolaştığını duyuyordu. Babasının omuzbaşı sökülmüş, eti görünüyordu. Anası yorganı düzeltiyordu.

Karanlıktı. Halil önünü göremiyor, adımlarını gelişigüzel atıyordu. Ayakları çamura gömülüyor, caf cuf sesler çıkartıyordu. Yoksul evlerin pencerelerinden sızan ışıklar, ayaklarının sesi, yorgun düşünceleri, sinsi sinsi açığa çıkan bir duygunun eşliğinde, hayatın akışına yenildiğini, yaşama gücünün eksildiğini seziyordu. Hiç farkına varmadan usul usul kapıldığı bu sisli yalnızlık, umutsuzluk sıcak kanına karışıyor, hayatını baskısı altına alıyordu. Çiftlik damının karartısı, yıllardır içide çırpındığı bir cezaevi gibi gözünde büyüyordu. Durdu. Sanki yeni görüyordu, damların üstünden akıp giden bulutlar, parlayıp sönen yıldızlar Halil'i yenibaştan dolduruyordu. Çevresinin geniş boşluğu içinde, birbirinden karmaşık ve anlaşılmaz duyguları başkaldırıyor, dirliğini bozuyordu. Bilemediği birtakım gizli kuvvetlerin tutsağı olmuştu.

Üç adım ötesinde karanlığı ağartan taş, hayatının bir bölümünde, bütün aklığıyla bir yer kaplamış duruyordu. Bir cıgara yaktı, çömeldi. Aklına Hıdır gelmişti. Ansızın ölümü ancak şimdi dü-

şündürüyordu. Onu götüren etkenin hastalık olmadığını şimdi anlıyordu. Onu yaşatan Aliye'nin tutkusuydu. Beklenmedik ölümü, iyimserliğinden, umutlarından koptuğu sıra olmuştu. Hıdır'ı görüyordu karanlığın içinde. Öksürüyordu. Boynu yana düşmüştü. Yüzü bir duvar katılığındaydı. O boğuk, dokunaklı sesiyle konuşuyordu. Söylediklerini belirli kelime kalıpları içine sokamıyordu. Bir anlam veremiyordu onlara. Ama ne demek istediğini en derininden duyuyordu. Ağır ağır çalınan bir sazın, ağır ağır söylenen bir türkünün, durgun, puslu bir akşamüstünün, ağlayan bir çocuğun özellikleriyle dolu bir duygu birliği kuruluyordu. Gönlünün bir yerinde, Hıdır'dan kalan yıkıntılar uyanıyordu.

"Ah lan dünya ah! Ah Allahsız dünya ah!"

Hıdır yoktu artık. Kendi kendini yenileyip duran bu sonsuz yokluk, bu yokłuğun erittiği sevda duygusu, umutları, düşünce yapısı içinde kararıyordu. Yalnızlık en çok bu gece bu karanlığın altında kokuyordu. Sokağa bırakılmış, gözleri kapalı bir kedi yavrusu gibiydi. Ayaklarını nereye gideceğini bilmeden atıyor, çamurlara beleniyor, yol bulamıyordu. Nereye gitse bu bitmez tükenmez karanlığın içindeydi. Kurtulamıyordu.

Askerden döneli bir buçuk yıl olacaktı. Bu süre içinde, hayatında iyiden yana bir değişiklik olmamıştı. Çiftlikte bıraktığı hayatını dönüşte almış, bıraktığı ucundan yeniden başlamıştı. Yatağı eskisi gibi saman doluydu. Gene hayvanlarla paylaşılan bir köşede yatıyordu. Öküzler de, atlar da işiyorlardı gene.

Ahırdan kurtulmak, küçük bir eve yerleşmek vardı. Temiz bir yatakta, yumuşak bir yastıkta yatmak vardı. Geldiği gün söylenen sözleri anıyordu. "Git," demişlerdi, "buralar sana yaramaz," demişlerdi.

Bekçi Musa'nın düdüğü öttü. Bir süre kendini dinledi Halil. Gece sessizdi, uyuyordu.

Kalktı. Ahıra gitti.

Ali Osman öküzleri bekliyordu. Halil hiç konuşmadan çizmelerini çıkardı, dolaklarını çözdü, ranzasına çıktı, uzandı. Ayaklarına işlemiş ham deri kokusu parmak aralarının kiri yeniden Hıdır'ı ve ölümü düşündürdü.

Beşinci Bölüm
EZİLENLER

1

O uzun kış, birbiri ardından geçen yağmurlu, fırtınalı günlerle kendisini tüketti. Bu, hep mavi görünmeye, mavi düşünmeye alışmış gökyüzü, parça parça beyaz bulutların, ayın, güneşin ve bir avuç kırmızının eşliğinde yeryüzüne açıldı. Bahar yeniden geldi. Umutlar uyandı, böcekler uyandı ve toprak. Doğa gene o eski boyasına büründü. Öğleler, akşamlar, geceler ve sabahlar kendilerine özgü biçimlere sokuyordu çevreyi. Sabahları kimi vakit kapıları, pencereleri taşlayan hırçın bir çocuk, kimi de uysal, cana yakın sessiz bir çiçekti.

Bütün kışı, basık damlarının altında, türlü yokluklar, türlü sıkıntılarla geçiren köylüler, yeni bir yılın eşiğinde, yataklarıyla, yorganlarıyla, çullarıyla, küflenmiş eskileriyle birlikte güneşe döküldüler.

Geceyi köyü beklemekle geçiren Musa, yoksul yatağında uyuyordu. Bir bağırtıdır, bir gürültüdür gidiyordu dışarda. Birden kapı açıldı. Uzun Mahmut'un oğlu Veli girdi:

"Musa Emmi! Musa Emmi! Ali Ağam geldi, müjdemi isterim."

Musa uyku sersemliği ile başını kaldırdı. Şaşkın şaşkın Veli'nin yüzüne baktı. Sonra yeniden uzandı. Kapısı, komşularının yüzleriyle dolmuştu. Hepsinin yüzünde de, iyi bir haber verenlerin sevinci vardı.

Uzun Mahmut:

"Hey Musa; gözün aydın kardaş, Ali geldi, oğlun geldi."

Musa fene o sersemlikle başını kaldırdı.

"Hı!"

"Oğlun geldi, oğlun!"

"Oğlum mu? Ali mi! Vallaha mı?"

"Vallaha, kalk haydi!"

Biriken komşular:

"Ali geldi, Ali geldi," diyorlardı.

Yorganı attı üstünden, kirli yataklara özgü bir koku çıktı. Don gömlek fırladı dışarı. Musa'nın bu heyecanı komşuları duygulandırdı.

"Lan ayağına bir şey giy, lan donunu giy," diye bağırdı Mahmut.

Musa, arkasından söylenenlere aldırmadan:

"Ali'm, Ali'm!" diyor koşuyordu.

Konu komşu, çor çocuk , bağırışarak Musa'nın ardından gidiyordu. Musa'nın anası da, iki büklüm belini tuta tuta kalabalığın ardına takılmıştı. Birkaç arkadaşı ile geliyordu Ali.

"Ali'm, kurbanını Ali'm!"

Ali babasını öyle görünce gözleri doldu ve hızlandı. İnce, orta boylu, kara yüzlü bir çocuktu. Sırtında bir saz asılıydı.

Baba oğul sarıldılar birbirlerine.

"Ali'm, babam Ali'm, çok şükür! Çok şükür bugünlere, çok şükür Allah'a bugünleri gösterdi bana."

Durmadan oğlunun yüzünü gözünü öpüyor, sevinç gözyaşları döküyordu:

"Hele dur, bir daha öpeyim, doya doya, oh! Vay babam vay! Kurban Ali'm, oh!"

Bir çiçek gibi kokluyordu Ali'yi. Kalabalık çevrelerini almıştı. Baba oğulun hali çeşitli durumlara giriyordu. Bazen gülünç, bazen içli, bazen de tatsızdı. Komşular "Hoş geldin!" diyorlardı Ali'ye. Ali de, büyüklerinin elini öpüyor, taydaşlarıyla sarışıyordu. Nenesi kalabalığın arasından çıktı.

"Gözü çıkasıcalar, hele çekilin biraz, ben de göreyim Ali'mi. Ali'm, Ali'm nerdesin?"

Ali, büsbütün çökmüş, beli daha bir bükülmüş nenesinin ellerine sarıldı, öptü. Kadın, elleriyle yüzünü tuttu Ali'nin, kendi-

ne çekti öptü. Her öpüşte "Oh! Oh!" çekiyor, "Bir daha, bir daha," diyor, bol bol öpüyordu.

"Amanın, bal olmuş Ali'm, bal olmuş. Oh! Oh!"

Gülüyordu kadının sözlerine.

Musa:

"Gözümüz yollarda kaldı kurban, aklım fikrim sendeydi babam, çok şükür geldin, çok şükür. Zaten bu babanın aklı ne kadar, bakma üstüme başıma, uyuyordum müjde verdiler babam, uyuyordum."

Ali, babası ile nenesinin arasında eve doğru yürüyor, arkadaşları, komşuları ve çocuklar arkasından geliyordu. Nenesi ikide bir duruyor:

"Gel Ali'm, gel bir daha öpeyim seni," diyor, öpüyordu torununu.

Musa kısaca köyü anlatıyordu. Köyden göçenleri anlatıyordu. "Yakup da askere gitti," diyordu.

"Tajine baktım kurban, güvercinlere baktım, eksikliğini hiç çektirmedim onlara. Güvercinler de bir çoğaldı bir çoğaldı ki görsen."

Avluya gelmişlerdi. Güneşe serilmiş yataklardan birinin ucuna oturdu Ali. Tazısı hemen üstüne atıldı, yüzünü yalamaya başladı. Kıvrandı. Kuyruk salladı. Hayvanın bu heyecanı, unutmamışlığı oradakilerin gözlerini yaşarttı. Garip garip sevinç sesleri çıkartıyordu. Ayakları dibine uzandı, başını postallarına sürmeye başladı.

"Hayvan bizi unutmamış," dedi Ali.

"Unutur mu seni kurban?" dedi Musa "Hiç unutur mu? Bak güvercinlerine nasıl kubarıyor namussuzlar. Hep sen geldin diye ha bunlar kurban, sana yapıyorlar."

Güvercinlikte, paçaları çakşırlı beyaz güvercinler kubararak dolanıyorlardı. Yeni yeni komşular geliyordu. Musa'ya "gözaydınlığı" diliyorlardı. Herkes tatlı bir heyecan içindeydi. Yakup'un anası da, oğlunun askere gittiğini söylüyor, kahırlı kahırlı dizine vuruyordu. Ali, bu karışıklıklar arasında Emine'yi gördü. Kapı komşusu küçük çocuk büyümüştü.

"Hoş geldin Ali kardaş!" dedi Emine.

Az kalsın -hoşbulduk bacım- diyecekti.

"Hoş bulduk Emine," dedi, içinden de: "Bizim Emine büyümüş," dedi.

Kalabalığın arkalarında Sultan'ın sesi duyuldu. O an Ali büyük bir üzüntüye kapıldı. Sıkıntılı bir hal aldı. "Şimdi ne bok yemeli?" dedi içinden.

"Ali'm, Ali'm, kurban Ali'm! Hani benim Omar'ım? Omar'ım n'oldu Alim, onsuz mu geldin Ali'm?"

Ali Sultan'ın elini öptü. Sultan da, oğlu Omar'mış gibi öpüyordu Ali'yi.

"Hani Omar'ım Ali'm, hani benim babam? Beraber gittiniz askere, niye beraber gelmediniz? Hani benim Omar'ım, hani?"

Yaşlı kadın, gözleri dolu dolu Ali'nin yanıtını bekliyordu.

"Sultan Ana" dedi, "hiç üzülme Sultan ana. Omar çok iyi. O da yakında gelir inşallah. Gelirken gördüm, Omar kardeş ben gidiyorum, dedim, git Ali dedi, gidiyorum ya sana söyleyeceklerimi de hiç unutma dedi. Anama çok selam söyle, benim yerime o mübarek ellerinden öp, dedi, hiç üzülmesin benim için, dedi."

"Niye gelmedi Omar'ım, sen bana onu söyle Ali, onu söyle."

"Gelecek ana, gelecek ya..."

Ali, kendisini ilk karşılayan arkadaşlarına çaresizlik içinde baktı. Onlar da, durumu biliyorlarmış gibi başlarını eğdiler, gözlerini Sultan'dan kaçırdılar.

"Ana" dedi Ali, "bak kurban anam, ben de senin oğlun sayılırım, değil mi? Omar'nan benim ne farkım var? Kurban anam? Omar gelene kadar ben senin oğlunum, ne istersen yaparım, çalışır bakarım sana, istersen sen hiç çalışma, gel bize otur, taş çek de, taş çekeyim ana, öl de, öleyim yeter ki üzme kendini. İnsan hali bu ana, yiğit adamın başına her bir iş gelir, bizim Omar'ın da elinden bir kaza çıktı, ufak bir kaza, korkulacak bir şey değil vallaha."

"Amanım!" dedi Sultan, "gördün mü başıma gelenleri. İşte şimdi evim başıma yıkıldı benim."

"Ufak bir kaza ana. İnsan hali bu ana, bir namussuzla kavga

ettiler. Omar'ı vurcaktı nerdeyse. Omar daha atik davrandı onu vurdu."

"Amanın!"

"Omar vurulsa daha mı iyiydi ana? Ha? Ölse daha mı iyiydi?"

"Vay Omar'ım, vay kurbanım!"

"Çok değil ana, on sekiz ay ceza verdiler, on sekiz ay dediğin nedir ki, hemen geçer. Omar çok iyi ana, vallaha çok iyi, gelirken gördüm, çok iyiydi. Şişmanlamıştı. Anama selam söyle, benim yerime o mübarek ellerinden öp dedi. Bu Omar'ın yerine işte."

Kadının ellerini öptü.

Sultan, ölü gibi sararmıştı, duvarın dibine oturuverdi.

"Omar'ım mapıslarda mı şimdi Ali'm, mapılsalarda mı?"

"Mapıs mapıs ama bildiğimiz gibi değil vallaha. Her şey var orda."

"İnsan arkadaşını bırakır da yalnız gelir mi Ali'm? Sen nasıl nasıl arkadaşmışın böyle? Arkadaşını elin memleketlerinde bıraktın da sen geldin ha Ali'm? Adam arkadaşını gurbet ellerde bırakır da gelir mi ha? Arkadaş olan bir arkadaş bu senin yaptığını yapar mı? Candan bir arkadaş..."

"Omar'ın bana ihtiyacı yok ki ana, bilseydim ki Omar'ın bana ihtiyacı var, gelir miydim buraya ben? Hamallık eder yine bakardım ona. Ben arkadaşlık nedir bilirim ana, vallaha Omar iyi, vallaha diyorum bak."

"Candan bir arkadaş yapar mı bunu Ali'm?"

Komşular, Uzun Mahmut ve Musa söz anlatmaya çalışıyorlardı Sultan'a.

"Baksana ne diyor çocuk, iyiymiş işte, daha ne üzülüyorsun?" dedi Mahmut.

"Sen gel de benim yüreğime sor onu Mahmut, yüreğime, bak nasıl yanıyor, yağları nasıl eriyor, gör."

"Ah ana ah! Beni dinlemiyor ki. Omar açıkgöz çocuktur ana, hali çok iyi Omar'ın, subaylara da sevdirmiş kendini. Subaylar

bakıyormuş ona."

"Beni kandırma Ali'm, mapusta subay ne arasın?"

"Bu askeriyenin mapıshanesi be ana, gözüm çıksın yalan söylüyorsam, gençliğimin hayrını görmeyim, subaylar da yatıyor orda. Hem kaç tane, bizim bir yüzbaşı vardı, o bile orda vallaha."

"Demek Omar'ımı bıraktın ha! Demek arkadaşını elin gurbetlerinde bıraktın da sen geldin ha Ali'm? Ben daha nasıl beklerim Omar'ımı, nasıl beklerim. Artık takatım kalmadı Omar'ım Omar'ım! Kolum kanadım kırıldı Omar, evim başıma yıkıldı. Omaar! Omar!"

Sultan gevşedi, duvarın dibine yığıldı.

"Bayıldı," dediler.

Başına, göğsüne su döktüler. Az sonra kendine geldi. Komşuları alıp götürdüler.

"Ah ah! Ciğer bu, kolay değil," dedi Mahmut.

Emine'ye baktı Ali. Birlikte büyümüşlerdi. Aynı avlunun, aynı duvar diplerinin çocuğuydular. Küçükken birbirlerinin yüzüne tükürür, kavga ederlerdi. Şimdiyse Emine, Ali'nin gözünde, o çocukluktan sıyrılmış, başka duygular esinleyen bir güzelliğe erişmişti. Boyu bosu, bakışı, aydınlık, bol güneşli bir sabahın tadıyla doluydu. Ayrı kaldığı bu süre içinde Emine, anıları arasında gelişigüzel bir yer tutmuştu. Oysa şimdi, daha ilk anların eşiğinde Emine'ye içten bir bağla bağlandığını seziyordu. Duyguları kendisini aldatmıyorsa, baharın bu ilk günleri aldatmıyorsa, yakında iyi günler var demekti.

2

Kazma devri başlamış, köylü tarlalara dökülmüştü. İkindi üstüydü. Püfür püfür esen yele uyan ırgatlar, bir uyumla kazmalarını sallıyorlar, bir ağızdan türkü söylüyorlardı. Askere giden Yakup'un yerini Bekçi Musa'nın oğlu Ali doldurmaya çalışıyordu. Dizinin en ucunda türkünün bir koşuğunu söylüyor, ırgatlar da ardından gidiyordu. Dördüncü sınıfı bitirip beşe geçen Rem-

zi de bu havaya kaptırmıştı kendini. Kollarına ağır gelen kazmayı zevkle vuruyordu. Bu toprağın, güneşin ve yorgunluğun kaynaştırdığı insanlar arasında bir hoş duygular tadıyordu Remzi. İlk günler zorluk çekmişti. Kazma avuçlarını kabartmıştı. Kolları düşüyor gibi olmuştu. Kısa bir süre içinde nasırlanan o çocuk elleri, yaşının üstünde bir anlatım kazanmıştı. Bütün ırgatlar seviyordu onu. Gözlerinde büyütüyorlardı Remzi'yi. "Bir gün okur adam olursan, bizi unutma," diyorlardı. Akşamları, bir taş gibi düşüyordu yatağına. Düşünüyordu; bu insanları, bu köyü, bu toprakları, bu ağaçları...

"Beyaz giyme tanırlar
seni benden alırlar" diyordu Ali.

Remzi de katılıyordu:

"Beyaz giyme tanırlar."

Remzi, Emine'yle yan yana kazma dövüyordu. Yemeği de beraber yiyorlardı. Dinlenme aralıklarında Emine, bir gölge bulsa, Remzi'yi dizine yatırıyor, yüzünü örtüyor, bebekler gibi uyutuyordu. Bir dosttu Emine. Her an yanıbaşında, gülüşüyle, bakışıyla, okşayışlarıyla Remzi'yi güçlendiren bir destekti.

"Bir gün bütün bunlar geçecek Remzi'm, hepsi."

Güldü Remzi. Yorulmuştu iyice. Emine, Remzi'nin hatına[1] da yardım ediyordu.

"Okursan Remzi, adam olursan bizi unutmazsın, değil mi?"

"Unutur muyum hiç abla?"

"Unutursun, unutursun Remzi'm, unutursun. Selam bile vermezsin bize, değil mi?"

"Hiç unutur muyum be abla? Hele seni hiç unutur muyum? Bana bu kadar iyiliğin var, hiç unutur muyum?"

"Unutmazsın değil mi Remzi'm? Bu çektiklerimizi unutmazsın değil mi? Adam olursan kurtulursun bu köyden. Ne kazma döversin, ne çapa çekersin. Güzel güzel giyinirsin, güzel güzel yer içersin. Bir de güzel bir kız alırsın, senin gibi okumuş bir kız. O zaman bize kuru bir selamın bile yeter Remzi'm. Nasılsın Emine Abla desen, yeter. O zaman abla demezsin bize, Emi-

(1) **Hat:** Bölüm.

ne dersin, değil mi?"

"Sen benim ablamsın, o zaman da ablam olursun."

"Bizi unutma emi, hiç unutma Remzi hiç."

Emine içini çekti; geleceği düşünüyordu.

Irgatbaşı Kürt Kâmil bağırıyordu:

"Ha aslanlarım ha! Size dağ taş dayanmaz aslanlarım! Vurun, vurun! Ağanın oğlu geliyor, gösterin kendinizi ha!"

Kadir Ağa'nın küçük oğlu Hüseyin, atın üstünde bir kurumla geliyordu.

"Kolay gele millet!" dedi.

"Sağ ol..." dediler bir ağızdan, askerler gibi.

Hüseyin atından indi, Remzi'ye el attı ve:

"Gel Remzi, şu atı arabaya bağla."

Remzi kazmasını bıraktı, koştu.

Hüseyin:

"Dikkat et, kaçırma ha! Yoksa kafanı patlatırım senin."

Remzi atın başını çekti, koştu.

Hüseyin:

"Ee bakalım Kâmil Çavuş, bu gidişle yarın biter burası, değil mi?"

"Biter ağam."

Hüseyin bir cıgara uzattı Kâmil'e.

"Yak bakalım."

Emine Remzi'den yana baktı. Atı kaçırmasından korkuyordu. Çocuk, atı bağlamış geliyordu.

Hüseyin:

"Arkadaşlar, bir şikâyetiniz, bir derdiniz var mı? Varsa, hiç çekinmeden söyleyin bana."

Kâmil:

"Ne şikâyetleri olacak be ağam. Canınızın sağlığını isteriz biz."

Hüseyin:

"Biz öbür ağalara benzemeyiz. Adamlarımızın halini hatırını

sorarız, bir şikâyeti var mıdır, bir derdi var mıdır, öğrenmek isteriz."

Kâmil:

"Sağ ol ağam, hiç kimsenin hiçbir derdi yoktur. Var mıdır millet?"

"Ne derdimiz olacak bizim," dediler.

Remzi gelmişti, Emine:

"Atı kaçıracaksın elinden diye korktum."

"Kaçırsaydım öldürürlerdi beni vallaha. Parasını da babama yazarlardı. Babam ömrünün sonuna kadar çalışsa yine ödeyemezdi."

Akşamın koyuluğu çöküyordu; tarlaların üzerine, yollara... "Akşama hürmet" dedi Kâmil. "Akşama hürmet" dedi ırgatlar.

"sabaha niyet.
ibrahim paşaya rahmet
hükümetimize kuvvet
ağamıza devlet
kesemize bereket
kör şeytana nahlet
peygamberle selavat."

Kâmil'in söylediğini ırgatlar yenileyerek akşam duasını bitirdiler ve yollara dizildiler. Emine'yle Remzi, yan yana yürüyorlardı. Arkalarından çapacılar yetiştiler. Halil, Remzi'yi terkisine aldı.

Halil:

"Bakıyorum aran iyi Emine'yle. Gel şu Emine'yi sana alalım Remzi."

"O benim ablam, olur mu?"

"Kulak asma ablalığa, sana alalım işte. Güzel kızdır Emine."

"Sen de amma adamsın ha! İnsan ablasını alır mı hiç?"

"Havadan ablalık bunlar be Remzi. Aran nasıl, iyi mi?"

"İyi ya. Hep yardım ediyor bana. Hem kendi otunu dövüyor, hem de benimkini."

"Sen de büyüyünce ona yardım edersin."

"Ederim ya."

"Büyüyünce unutmaz mısın?"

"Unutur muyum hiç?"

"Seviyor musun Emine Ablanı?"

"Seviyorum ya."

"Çok mu?"

"Çok. Ya sen?"

Halil gülümsedi.

"Biz mi? Bize bakma sen Remzi; biz n'aptığımızı bilmiyoruz."

"Ama o seni seviyor."

"Öyle mi dedi sana."

"Demiye demedi, ama ben biliyorum. Hem de iyi biliyorum."

Halil döndü, geride kalmış ırgat dizisi içinde Emine'yi buldu gözleri. Öyle yorgun, öyle bitkin bir Emine.

3

Yüreğir'de hayat, gündüzleri tarlada, geceleri damlarda, beyaz cibinliklerin altında sürer. Ve bu hayatın içinde, Bekçi Musa'nın oğlu saz çalar, usul usul vurur tellere, yanık türkü söyler:

"Gülüm seni alır dağa kaçarım

Yüce dağ başında çadır açarım."

Emine, cibinliğin altında uzanmıştı. Ali'yi dinliyordu. Döndüğü günden bu yana, Ali'nin kendisi için beslediği duyguları biliyordu Emine. Kazma döverken söylediği türküler boşuna değildi, bakışları... "Sen bak" diyordu Emine, "sen bak, doyana kadar bak. Şurda dört ay kaldı. Bu Emine buraların kızı değil Ali çocuk, bu Emine Halil'in. Halil var ya Halil, hani şu Kadir Ağa'nın tutması, o işte. Benim belimi büken o. Sen bak Ali çocuk, bak... Şurda dört ay kaldı, dört tane ay, büyük büyük, koca koca dört ay... Dört ay yüz yirmi gün eder. Yüz yirmi gün nedir ki? Hemen geçer. Önümüzde var bir temmuz. Ben temmuzu

sevmem. Sonra gelir ağustos. Ağustos sıcak olur. Derken eylül gelir, çıkarız pamuğu. Kurarız çadırları, toplarız pamuğumuzu. Yanarız güneşte, köz oluruz. Allah düşmanımı yakmasın öyle. Sonra Ekim gelir, ineriz tarladan köye. Birkaç gün geçer. Akşamdı, sabahtı derken bizim gece gelir çatar. Halil dikilir kapıya. Şişt şişt dedi mi, bir de Zello'yu çaldı mı ıslıkla, tamam. Emine alır bohçasını. Anasına babasına bakar ama, napsın? Halil gelmiş bir kere, ıslık da çalmış. Durulmaz. Bu kız kısmı hem ağlar hem gider. Gitmesin de n'apsın? Anam bile gitmiş babamın ardından. Biz de gideriz. Hem de koşarak gideriz. Emine gider işte. Halil der, canım Halil der, ver elini der. Emine tutar Halil'in ellerinden. Tuttu ya, bir daha bırakmaz. Dünyanın öte ucuna kadar bırakmaz. Çünkü bu Emine Halil'in ve de yanmış Halil'e. Sen bak Ali çocuk, sen bak. Bak ama kötü gözle bakma. Yüreğini bozmadan bak. Bu Emine durucu değil ha, bilesin. Bu Emine gönlünü vermiş bir itoğlu ite ki yüreği durmadan yanar. Bu Emine tutarsa Halil'in elini gider. Hiç durmaz gider. Arkasına bile bakmaz. Sıkar elini Halil'in. Köyü çıkarlar. Çıktılar mı? Çıktılar. Halil bu, durur mu daha? Tutar Emine'nin belinden hemen yatırır toprağa. Yatırdı mı? Yatırdı. Eh artık gerisini sen düşün. Emine bir tas soğuk su içmiş gibi olur. Erkek kısmı kaçırdığı kızı daha köyden çıkar çıkmaz yatıracak, çökecek başına, sıcak sıcak, çorba gibı. Yoksa tadı kaçar, yoksa işi rastgitmez. Ah Halil ah! Daha dört ayımız var babam Halil! Daha dört uzun ay anam Halil! Canım Halil! Allah canımı alacaksa da senin kollarında alsın Halil. Dört ay bu."

Ali'nin sesi daha bir yanık olmuştu. Sazı ağlıyordu sanki. Dokunuyordu Emine'ye.

"Gülüm seni alır dağa kaçarım
Yüce dağ başında çadır açarım."

"Sen boşuna yanarsın Ali'm" dedi. Ben gidiciyim. Sen de boşuna yanarsın vallaha. Benim yüreğimi boş mu belledin? O Allah'ın Halil'i bükmüş belimizi, iflahımızı kesmiş. Halil başka Ağa'm, Halil başka. O başka babam, o başka. Hepinizden fakir, ama başka."

Gece ilerlemişti artık. Ali'nin sazı susmuştu. Köy kendi karanlığına, kendi yalnızlığına tutsak olmuştu. Gürültülerinden, canlılığından usul usul temizleniyordu. Uzun Mahmut, Azime, Veli uyumuşlardı. Emine uyuyamıyordu. Her sağa sola dönüşünde yeni bir oyun uyanıyordu kafasında. Düşünüyordu; üst üste Halil'i düşünüyordu. Yeniden parmaklarına yapışıyor: "Bu temmuz, hemen geçer, ağustosta terleriz, uyuruz, eylülde pamuktayız, ekimde döneriz. Yine de çok," diyordu.

Sanki bu günler dizisi bitmeyecekti. Sanki düşündükleri olmayacaktı. Sanki bir engel vardı yollarında. Pamuktan iner inmez kaçacaktı Halil'e. Sözleşmişlerdi. Bir mendil vermişti Halil'e. El ele kaçacaklardı. Buna zorunluydular. Yoksuldular. Davulcuya verecek paraları bile yoktu. Kaçacaklardı. Halil'e kalsa bundan iki ay önce kaçmış olacaklardı. Ama Emine'nin gönlü razı olmamıştı buna. Anasını, babasını ortada bırakıp gitmek içinden gelmemişti. "Olmaz Halil" demişti. Emine evin direğiydi. O çalışmazsa babası tütün bile içemezdi. Anasının kazandığı para neydi ki? Bu güz canını dişine takacak, her zamankinden çok toplayacaktı pamuğu. Kazancının bir kuruşunu almadan, bir gece, ver elini Halil diyecekti, kaçacaktı. Saçlarına gelin telleri bağlanmayacaktı, al duvak takmayacaktı, ellerine kına yakmayacaktı. O düşler silinmişti. "Bu bizim alınyazımız," diyordu. Halil Adana'ya gittiği bir sıra Kel Hasan'a uğrayacak, düşüncesini açacaktı. Söyleyecekti: "Emine'yle kaçmaya karar verdik Hasan Ağam," diyecekti. On-on beş gün evlerinde barınmalarına ses çıkarmazlardı. Hasan'ın karısı bilirdi. Severdi Emine'yi. Bir ara: "Kız bu Halil'in gözü var sende," demişti, biliyordu. Kaçması, anasını ve babasını üzecekti, biliyordu. Sonra gönlünü ederler, durumlarını anlatırlardı. Kendilerince başka yol olmadığını söylerlerdi. Babası halden anlardı, barışırlardı. Sonrası kolaydı. Köyün yıkıklarından birini alır düzeltirler, bunun için de ağaya beş-on lira kira verirlerdi. Altlarına bir savan sererler, ocağa iki dal atarlar, birbirlerine sarılır yatarlardı. Kendi sıcaklıkları yeterdi kendilerine. "İki gönül bir olunca samanlık seyran olurmuş," diyordu. Emine. İkisi iki yandan çalışacaklar, bir gün yorgan, bir gün yatak, bir gün iki parça kap sahibi olacaklardı.

Nasılsa dosta düşmana karşı bir tencere kaynatırlardı, boş da olsa bir tencere kaynatırlardı; bir gün, pencerelerini ele güne açacaklar, bir yaz gelecek korkusuz damda yatacaklardı. Yalın çırılçıplak bir sevgiyi yaşama serüvenleri içinde bütünleyeceklerdi.

"Bir yıl, bilemedin iki yıl. Haydi üç olsun," diyordu Emine. Sonra karınca kararınca bir yaşama düzeni kendiliğinden kurulacaktı.

Gece birden ilerlemişti. Emine, düşüncelerinin yorgunluğu altında uyumayı deniyordu. Uykusu kaçmıştı. Dönüp dolaşıp Halil, Halil, Halil'in getirdiği yeni düşler, Halil, Halil, Halil, Ekim, Ekim'in ardından gelecek iyi günler Emine'yi kendine bırakmıyordu. Bu ardı arası kesilmeyen hayal düzeni Emine'ye yeni yeni şeyler düşündürüyordu. Giderek başağrısı çoğaldı, uyumak en büyük özlemi oldu. Uyumuyordu.

Uyumak, uyumak, uyumak. Halil, Ekim, sevda, toprak, yorgunluk, sonra sisler, sonra uyku. Sabah oluyordu.

"Emine! Kızım Emine!" diyordu anası.

Başı ağrıyor, gözkapakları açılmıyordu.

"Emine yavrum! Kızım! Herkes yolu tuttu yavrum."

Emine zorlukla gözlerini açtı. Başı zonkluyordu.

"Karanlık daha," dedi.

"Ne karanlığı yavrum? Baksana baban bile gitti."

Veli ile babasının yeri boştu. Başak toplamaya gitmişlerdi. Doğruldu. Boynunu büktü.

"Gidelim," dedi.

"Hasta mısın kızım? Hastaysan gelme yavrum, uyu istersen, ben yalnız giderim."

Gitmekle kalmak arasında duraksadı Emine. Kalktı sonra. Giyindi. Yüzünü yıkadı. Bol bol suyla yıkadı. Ali avluda güvercinlere yem serpiyordu. Güvercinler gurrk gurrk diye kubarıyorlardı. Ali güvercinleri yemlemekten çok Emine'yi bekliyor gibiydi.

Yol boyunca hep uyku içinde düşledi kendini. Uyuyor, uyuyor, uyuyor. Yastığın serin yüzüne başını dayamış uyuyor. Bir çiyin altında, şu serin toprağa düşüp uyuyabilse. Şöyle doya do-

ya, usanıncaya değin uyusa ya da ölse. Bu bir buçuk ayın yorgunluğu ansızın çıkmıştı sanki. Şimdiye dek sezinleyemediği bu acı yorgunluk belini büküyordu. Attığı adımların nereye gittiğini bilmiyordu. Çevresindeki gülüşmeleri, konuşmaları duymuyordu sanki. Ölüm bile korkunçluğunu yitirmiş, kurtarıcı bir dost olmuştu. Hemen yanıbaşında, yatağıyla, yorganıyla ve serin yastığıyla hazır bir ölüm. O ölümün çocuk yanaklarından öperdi. Yumuşaklığına sığınırdı, ölürdü.

Tarla köyün hemen yanındaydı. Hasan Ağa'nın bağına bitişikti. Bir yanında da mezarlık uzuyordu. Yol bitmiyordu bir türlü. Sonra bağın kıyısında Çakal Omar'ın yüzünü gördü. Hayal meyal geçti.

Tarladaydılar. Ayağının altında genişleyip yayılan bir yeşil düzlük toprağın karartısına karışıyor, durmadan değişiyordu. Sıraya girmişti. Kolunu kaldırıp indiriyordu ama hiçbir şey duymuyordu. Gözü kararıyor, yüzlerin hiçbirini tanıyamıyordu. Remzi'nin yüzündeki acıyı gördü bir ara.

Kâmil, Emine'yi böyle halsiz görünce yaklaştı:

"Ne o Emine? Hasta mısın kızım," dedi.

"Başım ağrıyor Kâmil Ağa."

Ağlayacaktı sanki.

"Su gelsin de bir yüzünü yıka. Açılırsın o zaman."

Azime:

"Zor uyandırırdım bu sabah. Emine'm hasta."

"Geçer" dedi Kâmil. Sultan'a doğru yürüdü.

"Sultan! Kız Sultan! Omar ne zaman gelecek kız?"

Sultan dertli dertli başını salladı.

"Yaramı açma Kâmil, açma yaramı kan gider oğlum."

Kâmil:

"Omar gelse kurtulursun vallah. Bak Ali geldi. Musa kurtuldu. Bütün gün uyku çekiyor, tütün içiyor. Musa'nın keyfine diyecek yok vallaha."

"Omar'ım gelse ben de yatmasını bilirim, ben de bilirim. Ah ah! Omar'ım bir gelse, bir gelse. Bu yaşta kolay mı, on beş on

altı saat çalışmak günde? Hepimiz yorgunluktan öldük, uykusuzluktan öldük vallaha. Ne kolumuzda hayır kaldı, ne kanadımızda, ne belimizde. Ah Omar'ım ah!"

Telli İbrahim:

"Vallaha doğru söyledin Sultan. Ben hiçbir vakit bu kadar yorulmamıştım. Sabah uyanmak ölümden beter oldu vallaha. N'oldu bize? Kocadık da ondan mı nedir? Omar'ın gelse sen de rahat edersin kız Sultan. Omar seni çalıştırmaz bir daha. Seni kuş sütüyle besler vallaha. Ben bilmem mi Omar'ı?"

Sultan:

"Hayırlısıyla bir gelse, bir gelse, bir horozum var onu kurban edeceğim Sadık Dede'ye. Adağım var. Allah sizi inandırsın kazmayı kaldıracak gücüm kalmamış."

Kâmil:

"Biraz dişinizi sıkın siz de. Biraz daha. Şurda ne kaldı zaten. İki hafta sonra kazma biter. O zaman bütün gün yatarsınız."

Telli İbrahim:

"Heye Kâmil Ağa, heye! Lokmayı ağzımıza verirler değil mi? Elin adamları bekliyormuş zaten; şunlar kazmayı bitirse de ağızlarına lokma versek diye."

"Köylü milletinin derdi biter mi Kâmil Ağa?"

"Biter biter, Allah büyüktür."

"İş Allah'a kaldıysa biz öldük desene."

Azime:

"Bitecek ya bizi de bitirecek."

Sultan:

"Biteceği mi kaldı anam bacım, biteceği mi kaldı? Öldük işte be! Daha neyimiz kaldı?"

Telli İbrahim:

"Hem sıcak, hem yorgunluk. Su desen kan gibi, bir yudum içilmez. Ekmek desen ite at it yemez."

"Marko Paşa'ya" dedi Altındiş, güldü.

Kâmil:

"Be Altındiş, bizim Kel Hasan da senin gibi konuştu konuş-

tu, sonra da aldı başını gitti. Senin niyetin de bozuk anlaşılan."

"Vallaha bilmem Kâmil Ağa. Bu lastikler motor çıktı, bizim anamız bellendi. Bak Hasan Ağa da aldı bir lastikli. Üç motor daha girsin bu köylü aç kalır vallaha, gider."

Kâmil:

"Biraz sabır, biraz sabır. Sabreden Derviş muradına ermiş. Sizi konuşturan yorgunluk. Şurda az kaldı. İki gün uyudunuz mu bir şeyiniz kalmaz."

Emine içinden acı acı gülüyordu. "İki gün değil, iki ay uyusam doymam," diyordu.

Remzi, canlılığına alıştığı Emine'yi böyle bitkin gördükçe üzülüyordu. Emine'nin hatındaki otları da dövmeye çalışıyor, kendini öldürürcesine yoruyordu. Emine bunu seziyor, gülümsüyordu. Ama o gülümsemelerin tadı kalmamıştı. Gözlerine kan birikmiş, yüzü solmuştu. Kazınayı kaldırdığı an güçsüzlüğünü duyuyor, kazma kendiliğinden toprağa düşüyordu.

"Oğlum Ali," diyordu Kâmil, "dilin mi tutuldu bugün? Bak gün nereye geldi, şöyle bir türkü çağır da millet kendine gelsin."

Emine'nin o ölü solgunluğu Ali'ye de koyuyordu.

"İçimden gelmiyor Kâmil Ağa, içimden gelmiyor, gelse söylerim, gelmiyor."

Emine duyuyordu bunu. "Ali çocuk üzülüyor," diyordu. "Ah Ali çocuk ah! Sen öyle türkünü Ali çocuk. Gülüm seni alır dağa kaçarım, de, yüce dağ başında çadır açarım, de söyle."

Kendinden geçiyordu. Gelişigüzel sallıyordu kazmayı. Kuşluk ekmeğiyle su geldi. Herkes ekmeğe giderken Emine olduğu yerde uzandı ve hemen uyudu. Az sonra kaldırdılar. Yüzünü yıkadı Emine, çare etmedi.

Sıcaklar yükseldikçe Emine daha bir tükeniyordu.

Kâmil:

"Haydi Ali, söyle bir türkü."

"İçimden gelmiyor."

"Söyle açılırsın, söyle!"

Emine'nin gözü karardı, başını tuttu oturdu. Başına toplandı-

lar. Azime korkudan sapsarı kesilmişti.

"Emine'm!" diye bağırdı.

"Bir şey yok" dedi Kâmil. Emine'nin yüzüne su serpelediler."

"Bırak kazmayı kızım," dedi Azime "kazmadan gelecek hayır Allah'tan gelsin. Git köye, git uyu anam."

"Yok!" dedi Emine.

Kâmil:

"Sen git şu ağaçların altına biraz uzan kızım. Bir saat, bilemedin bir buçuk saat uyu. Ben senin yerine döverim. Kendine geldin geldin, gelemezsen gidersin köye. Yazık değil mi? Bir günlük bir günlüktür."

"Sağol Kâmil Ağa" dedi Emine. Bağdan yana baktı.

"Bir şey demezler ya?"

"Ne diyecekler? Gölgeyi çalacak değilsin ya. Çakal halden anlar, sesini çıkartmaz."

"Allah senden razı olsun..." diyordu Azime.

Ali sevinmişti. Hemen bir türküye başladı.

"Seyyah olur şu âlemi gezerem
Bir dost bulamadım gün akşam oldu."

Emine büyük bir açlıkla ağaçlara doğru yürüdü. Uzak değildi ama, çok uzaksıyordu. Her adım atışında düşüp uyuduğunu kuruyordu. Toprağın hışırtısı, ırgatların uğultusu, Ali'nin türküsü büyüyordu kulağında.

Tarlayı bağdan ayıran dikenli tellerin arasından geçti. Dallarını cömertçe uzatmış bir dut gölgesine uzandı. Toprağın tadını duydu. Gölgenin tadını duydu. Üzüm tevekleri tarladaki ırgatları örtüyordu. Dut yaprakları, açılıp kapanan bir mavi, dut yaprakları, mavi mavi. Pabuçlarını başının altına koydu, örtüsünü yüzüne örttü. Giderek tarladan, yapraklardan, maviden uzaklaşıyor, bir yumuşaklığa gömülüyordu. Dut dallarında serçeler ötüşüyordu. Sesleri derinden geliyordu. İrice bir dut Emine'nin yüzüne düştü. Duymadı bile. Kendisini, dostça kollarını açmış bir uykuya bırakıyordu. Doyuyordu. Uyku kollarını sarıyor sarıyor

sarıyor, sessizliğe alıyordu Emine'yi. Dut gölgesinde, kendi sessizliğinde bir mezar oluyordu Emine, uyuyordu.

Hasan Ağa'nın oğlu Selim, bağın öbür ucunda gönlüne göre erikler arıyordu. Erikler kırmızıydı, sarıydı. Selim birini kopardı. Kabuğu, yumuşak beyaz bir buğuyla örtülüydü. Avuçlarında parlattı, ağzına attı. Suluydu. Yürüdü. Döne dolaşa Emine'nin bulunduğu dut ağacının yakınlarına geldi. Gözü, dalların arasından, yüzü örtülü Emine'ye takıldı.

"Bu da kim?" dedi.

Erik çekirdeğini tükürdü. Emine'nin yanına çömeldi. Parmaklarının ucuyla örtüyü usulca kaldırdı.

"Lan bu Emine! Ne işi var burda?".

Tarlaya baktı. Türkü söylüyorlar, çifte vuruyorlardı.

Emine'nin göğsü inip kalkıyordu. Selim yutkundu. Çakal Omar'ın çiftliğe gittiğini, hemen gelemeyeceğini düşündü. Örtüyü bir daha kaldırdı, yeniden baktı yüzüne. Uykunun içinde bir tatlıydı Emine.

"Kız Emine!" diye dürttü.

Duymuyordu. Boynu açıktı. Elini usulca değdirdi; sıcaktı.

"Yanıyor!" dedi.

Durdukça doluyordu Selim. Aklına gelen şey bütün bedenini titretti. Elini güdüğün üstünden göğsüne koydu. "Ufff! Emineeee!" Bastırdı. Bir çıtırtı duydu. Ürktü. Bir kaplumbağa kuru yaprakları hışırdatıyordu. "Bizi kokuttu namussuz." Beklediği bir an. Çıtırtının doğurduğu tedirginlik kaybolunca elini güdüğün altına soktu. Yavaş yavaş memelerini buldu. Bütün sıcaklığı ile soluyordu. Ellerini bekletti. Gövdesi bir ateşin içine düşmüştü. Ağzının içi yanıyordu. Yüreği güm güm vuruyor, elleri titriyordu. Gözleri süzülmüştü. Aklında yalnız bir şey tutuyordu. Memelerini hafifçe ufaladı. Armudun eti gibi pürtüklerle doluydu. Cesaretleniyordu. Elini çekti. Çevresine bakındı.

"Kız Emine, uyumuyorsun biliyorum, senin de hoşuna gidiyor değil mi?"

Biraz daha bekledi.

"Lan uyuyor bu vallaha. Top sıksan yine uyanmaz. Bari biz

uyumayalım. Uyuyanı ne Allah sever, ne kul."

Usulca Emine'nin uçkurunu çözdü. Karadonunu aşağı sıyırdı. İç donu yamalıydı. Bir iki yeri de yırtıktı. "Donu da yırtık orospunun," dedi.

Emine, içine yayılan bir sıcaklık duyuyordu. Yorgun kollarının acısına benzemeyen, yakan ıslaklığa benzer bir acı duyuyordu. Gözlerini zorlukla açtı. Bir haykırış kulağının yanıbaşında patladı. Korktu. "Nerdeyim?" dedi. Dalların arasından, elleride kazmaları, bağrışarak koşuşan ırgatları gördü. "Niye koşuyorlar, niye bağırıyorlar?" Oturuyordu Emine. Şaşkındı. Doğrulmak istedi. O acıyı duydu yeniden. Gözleri çözülmüş uçkuruna, donuna ve bir kırmızıya ilişti. "Kan!" diye irkildi. Sağ yanında Çakal Omar, Selim'in boğazına sarılmış sıkıyordu. Olanları kavrayamadı. Şaşkınlık içinde uçkurunu bağlamak için ayağa kalktı. Aynı anda, dikenli tellerin berisinde ellerinde kazmaları, vahşice gerilmiş yüzleriyle ırgatlar belirdi. Azime'nin yüzü büyüdü, uzadı.

"Emineee! Vay orospu! Evim başıma yıkıldı!"

Vahşi bir çığlığın ardından, adamların, kadınların yüzleri çoğaldı. Emine donunu çekmişti ki, anasının kazması üstünde karardı, demiri parladı, yaklaştı, gözünün önünden hızla geçti ve omzuna indi. Yıkıldı Emine. "Öleceğim!" dedi içinden. "Beni öldürecek anam!" Herkes bağırıyordu. Bir kısmı kazmalarla ağaçları kırıyordu.

Ali ve birkaç kişi, Selim'in boğazını sıkan Çakal Omar'ı zorla sökebildi. Kâmil, Selim'i tuttu; tutmasıyla bırakması bir oldu.

"Lan bu ölmüş!"

Çakalın nevri dönmüştü. Korkunç yüzü terliydi. Boyun damarları şişmişti.

Öte yanda Azime, kazmanın tersiyle durmadan vuruyordu Emine'ye.

"Kız ocağı batasıca, n'aptın? N'aptın yanmış orospu? Soğuttun mu, soğuttun mu kızgınlığını orospu?"

Emine, başını kolları arasına saklamış, ağacın köküne sığınmıştı. Her vuruştan önce, kaçmaya çabalıyor, kazma sırtına inin-

ce "Hınk!" diye toprağa yapışıyordu.

"Amanın uşaklar!" diye bağırdı Sultan. "Tutun! Tutun şu deli avradı. Kızı öldürecek! Öldürecek tutun!"

Emine'nin her yanından kanlar sızıyordu. Yüzü tanınmayacak hale gelmişti. Koşuştular, tuttular Azime'yi.

"Bırakın beni! Bırakın beni anam! Bırakın! Bu orospu rezil etti bizi. Babasını rezil etti bu kızmış. Evimizi başımıza yıktı bacım, evimizi yıktı anam!"

Kâmil:

"Lan millet! Ölmüş bu! Ölmüş!"

"Ölmüş mü?" dedi Omar. Baktı Selim'e. Sonra yumruklarını sıktı, salladı. "Olsun Kâmil Ağa, ölsün!" dedi. "Emine'nin kanına girdi bu namussuz. Halime'nin kanına girdi bu namussuz. Anlayın, duyun! Bu namussuz daha çokların kanına girdi. Bir lokma ekmeğe namus bozar bunlar, bir lokma ekmeğe... Öldürdüm işte! İyi de ettim. Bir daha dirilse bir daha öldürürdüm. Bin kere dirilse bin kere öldürürüm. Uyuyan birine yılan bile dokunmaz, geçer, bir yılan. Ama bu namussuz uyurken yaptı, uyurken uyurken. Benim avradımı da uyurken yapmış!"

Kalabalık ne yapacağını bilmeden korkuyla Omar'ın yüzüne bakıyordu. Azime dizine vuruyor dövünüyordu. Omar üstlerine yürüyünce, hepsi korkuyla açıldı. Köye doğru koşmaya başladı Omar.

"Halimeee!" diye bağırdı. Irgatların tüyleri diken diken oldu.

"Halimeee! Öldürdüm Halime! Öldürdüm! Acını komadım, acını bırakmadım Halimeee! Öldürdüm! Öldürdüm! Öldürdüm!"

Omar'ın bağırtısı kulaklarında yankılar yapıyordu. Etkili bir ses birliği dalga dalga yayılıyordu. Köylülerin gözleri yaşarmıştı. Selim'in ne için öldürüldüğünü anlıyorlardı.

Remzi, Emine'nin başında ağlıyordu.

"Amanın uşaklar!" dedi Sultan, "götürelim bu kızı köye. Vallaha ölür bu kızcağız. Ölür de gider."

Ali sapsarı kesilmişti. Titriyordu. Kalabalığın arasından sıyrıldı. Kucakladı Emine'yi, köye yöneldi.

"Emine! Emine anam! Korkma anam!" diye söyleniyordu. Azime dizini döve döve Ali'nin arkasından gidiyordu. Kâmil, Azime'nin ardına takılan ırgatların önüne geçti.

"Hepiniz nereye gidiyorsunuz millet? Durun hele anam bacım! Günlüğünüzü keserler, vermezler. İşi bıraktınız diye de ananızı ağlatırlar vallaha."

Irgatların bir kısmı Kâmil'i dinledi kaldı, bir kısmı kızmıştı, gidiyordu.

Azime dövünüyordu:

"Vay orospu dinli vay! Vay kızmış vay! Beni mahvetti! Ne yüzle bakarım ben köylüye? Hangi yüzle çıkarım? Babasının yüzüne nasıl bakarım ben? Toprağa giresice! Hiç için sızlamadı mı kahpe dinli? Bu dümbük babam ne yapar, bu orospu anam ne eder demedin mi? Soğuttun mu kendini kahpe, soğuttun mu? Kazıklara çakılası kahpe, kazıklara..."

Telli İbrahim:

"Azime! Anam bacım! Olan olmuş bacım, uyuyormuş kızcağız baksana, uyuyormuş anam!"

"Uyumaz olaydı topraklar alasıca! Kara topraklara giresice. Uyumak öyle mi olur babam, böyle mi olur?"

Bağdan çıkmışlardı. Hasan Ağa, oğlu Durdu ve bir köylü kuyruğuyla karşı karşıya geldiler. Azime bağırdı:

"Hasan Ağa! Hasan..."

Sözünü bitirmeden Durdu'nun saldırısına uğradı. Tekme tokat girişti Durdu. Ne din bıraktı ne iman, sövdü. Azime topraklara belenmişti. İbrahim kaldırdı kadını. Ağzından burnundan kan geliyordu.

"Vay gavur dinliler vay! Bakın şu avradın haline!"

Azime bağırıyordu:

"Allah! Allah! Hey koca Allah! Gör halimizi, gör!"

Çakal Omar, kapıyı sıkı sıkıya kapamış, ardına yatak yorgan ne bulduysa yığmıştı. Halime ağlıyordu.

"Ne demeye öldürdün Omar?" diyordu. "Ne demeye öldür-

dün? Şimdi seni mapıslar atacaklar, seni sürüm sürüm süründürecekler Omar! Ben n'apacağım o zaman? Ben kimlere gideceğim Omar?"

"Korkma! Korkma Halime! Allah büyüktür!"

"Bizi evden de atarlar, köyden de atarlar. Kapı dışarı ederler bizi Omar. Kovarlar bizi, sürerler!"

"Bırak kovsunlar, bırak sürsünler! Her önüne gelenin kanına girsin daha mı iyiydi? Mapısa mı atacaklar beni? Atsınlar. Mapıslara da atsınlar, zındanlara da atsınlar, zincirlere de vursunlar! İçime bak benim, içime. Boynum bükük değil gayrı. Başım dik Halime! Namus namustur. Bizi kapılarındaki itlerden de aşağı tuttular. Bizi adamdan saymadılar hiç; bizim yüreğimiz yok mu anam? Bizim namusumuznan oynadılar, bizim namusumuz yok mu?"

"Ah Omar ah! Adam ağalara karşı gelir mi? Ben n'aparım şimdi?"

"Çalışırsın Halime, çalışırsın, neden korkuyorsun? Alnın açık çıkarsın ortaya çalışırsın. Kim ne der sana? Olmazsa gider başka köylere, çalışırsın. Candarmaya haber gitti şimdiye. Nerdeyse gelirler. Dışarıya çıkarsam beni vururlar. Vursalar daha mı iyi Halime? Aah Halime ah! İçim yanıyor anam içim! Emine'nin de kanına girdi. Kızcağızın da başını yedi. Kim alır Emine'yi şimdi? Halil'in de gözü vardı kızda. Şimdi dünyada almaz, dünyada avrat etmez Emine'yi."

Omar terlemişti. Terini sildi. Sık sık soluyordu.

"Bir dil ki, bir dil; eşşek dili kadar. Gözleri de pörtlemiş böyle."

Halime:

"Seni mapısa atarlarsa hiçbir şeyin de yok. Ne yün çorabın var, ne bir şeyin."

Dışardan gürültüler geliyordu. Pencerenin aralığından baktı Halime. Köylü evin önünde toplanıyordu. Durdu göründü. Elinde çifte vardı. Kalabalık o yana bu yana dağıldı.

"Abooo Omar! Şimdi evimiz yıkıldı Omar! Ocağımız söndü! Durdu geldi, Durdu seni vuracak Omar!"

Omar gözünü aralığa dayadı; Durdu koşarak yaklaşıyordu.

"Lan Omar! Yazının çakalı Omar! Lan anasını bacısını... Lan dümbük! Ben seni bu dünyada sağ kor muyum lan? Fidan gibi kardaşımı öldürürsün ha! Seni onun tırnağına kurban etmem mi ben. Seni kalbura çevirmem mi ben. Ben senin avradını da, seni de... Aç lan kapıyı, aç, aç dümbük, aç!"

Halime, Omar'a sarılmış zangır zangır titriyordu.

"Omar! N'apacağız Omar?"

Omar, Halime'yi sürüklercesine köşeye çekti, oturttu. O anda Durdu'nun kapıyı omuzladığı duyuldu.

"Aç lan kapıyı, aç! Yoksa kırarım. Aç! Gül gibi kardaşımı öldürdün ha!"

Halime, Omar'a daha bir sokuldu. Çeneleri birbirine vuruyordu. İkisi de büzülmüş, küçülmüşlerdi.

"Bizi öldürecekler Omar!"

Durdu'nun silahı üst üste patladı. "Omar!" diye haykırdı Halime. Yüzlerinde renk kalmamıştı. Yüzleri ölümün soğukluğuyla doluydu.

"Bizi öldürecekler Omar!"

"Bırak öldürsünler Halime."

Durdu bağırıyordu:

"Seni yaşatmam Omar, yaşatmam. Sen benim kardaşımı öldürürsün ha! Götünün bokuna bakmadan ha! Sen kimsin lan, sen kimsin? Seni bizim itlernen değişmem be, itlernen. Anasını avradını... Lan ben seni de, senin avradını da kazıklara oturtacağım lan! Köyün ortasına yatıracağım... Senin avradın kim lan? Senin avradın bizim kaptanın birinci iti, sen de ikinci itsin. Biz senin avradının da işini görmüşüz, elimizden geçirmiştik ki kalbura dönmüş. Elimizin artığını aldın da avrat ettin, daha da erkeklik mi taslıyorsun?"

Halime:

"Allahım! Sana sığındık yarabbim! Tek umudumuz sensin, sen bizi koru, bizi yalnız bırakma."

Hasan Ağa'nın sesi duyuldu:

"Yak lan evi, yak. Daha ne duruyorsun? Ev benim değil mi? Yak! Onlar da benim kapımın itleri değil mi? Yak!"

Halime, Omar'a baktı.

"Omar! Kurbanım Omar, bizi yakacaklar! Diri diri yakacaklar Omar!"

Omar'ın içine doğmuştu. Gözünde iki damla yaş belirdi. Çok sonra olacakları da biliyormuş gibi, olacakları kabullenmiş gibi başını salladı.

"Yakacaklar Halime!" dedi.

Pencerelere taşlar yağıyordu. Gürültüler içinde çeşitli sesler duyuluyordu. Telli İbrahim'in yalvaran sesi:

"Ağam! Ağam! Hasan Ağam! Elinizi ayağınızı öpeyim Ağam! Yakmayın herifin evini! Yazıktır Ağam! Günahtır!"

Hasan Ağa'nın sesi:

"Kim lan onlar, kim? İki götü açık. Ben Hasan Ağa olayım da bir götü açık benim oğlumu öldürsün ha. Ev de benim, onlar da... Yakarım..."

Sesler:

"Essahtan yakacaklar!"

"Gazyağı getirdiler!"

"Millet! Ey millet! Yok mu bir din iman sahibi? Yok mu bir Müslüman?"

"Muhtara söyleyin gelsin."

"Yahu Ağalara haber verin, gelsinler."

"Adamların gözü kızmış!"

"Kadir Ağa'yı çağırın, Mehmet Ağa'yı çağırın, kardaşlarıdır, belki dinler."

"Kadir Ağa!"

"Mehmet Ağa!"

"Ağa!"

Hasan Ağa'nın sesi:

"Dökülün lan gazı, dökün!"

Karmakarışık sesler, haykırışlar, acı bağırtılar.

"Yakıyorlar!"

"Elin evini yakıyorlar millet!"
"Kadir Ağa, Kadir Ağa geliyor!"
"Yetiş Kadir Ağa, yetiş!"
"Aman Ağam, yetişin yakacaklar Omar'ı."
"Diri diri yakacaklar."
Kadir Ağa'nın sesi:
"N'apıyorsun sen Hasan? Dellenden mi?"
Hasan Ağa'nın sesi:
"Sen de mi o itlerden yanasın yoksa! Sen de mi! Gül gibi yeğenini, Selim'i öldürdüler, ocağımı söndürdüler kardaş! Söndürdüler, söndürdüler!"
Kadir Ağa'nın sesi:
"Memlekette kanun var Hasan. Siz suçlu düşersiniz sonra. Seni atarlar mapısa. Seni de süründürürler sonra."
Hasan Ağa'nın sesi:
"Süründürsünler! Süründürürlermiş, süründürsünler. Yak lan Durdu, yak! Çatır çatır yak! Kanun n'apacak bu herife? Verecekler beş yıl on yıl, yarın hükümet değişecek, çıkacak bir af, elini kolunu sallaya sallaya çıkacak ortaya bu dümbük. Yak gitsin, yak!"
Kadir Ağa'nın sesi:
"Bak günahtır. Allahın yanında da suçlu düşersiniz. Hükümetin gözünde de cezalı düşersiniz, karışmam sonra sizi de cayır cayır yakarlar, bak haberiniz olsun, delilik etmeyin. Aklını başına devşir Hasan! Çocukluk etme!"
Hasan Ağa:
"Daha ne duruyorsun lan itoğlu it? Yak, durma yak!"
Sesler çoğaldı:
"Yakıyorlar!"
"Yandı yandı!"
"Lan hiç insaf kalmadı?"
"İnsaf! İnsaf!"
"İnsanlık!"
Kadir Ağa'nın sesi:

"Millet! Ey millet! Tutun şunları! Tutun!"

Durdu'nun pencelere, kapılara gaz serptiği duyuluyordu. Az sonra kapının altından gaz yayıldı. Gaz koktu.

Sesler:

"Tutalım!"

Durdu'nun sesi:

"Oturun lan götünüzün üstüne. Vallaha dinlemem hepinizi vururum. Vallaha da dinlemem, billaha da dinlemem. Anam avradım olsun hepinizi vururum. Dağılın lan, dağılın itler."

Altındiş'in sesi:

"Yaktılar! Yaktılar elin sahipsizlerini!"

"Yaktılar yaktılar!"

"Yanıyor!"

"Anam avradım olsun vururum hepinizi, hiç dinlemem."

"Ey millet. Ey millet!"

Bir silah sesi, bağrışmalar, kaçışmalar... Bir silah sesi daha.

Kapı tutuşmuş, yalımlar yatağa yorgana geçmişti. Omar yerinden fırladı. Bir minder kaptı. Yalımlanan yerlere vurmaya başladı. Yalımlar yükseliyor, yükseliyor, tavanın salmalarını sarıyordu. Minder de yalımlandı elinde. Duman dolmuştu içerisi. Bez kokuyordu, yanık gaz kokuyordu, pamuk kokuyordu, toprak kokuyordu.

"Yaktılar bizi Omar!" diye bağırdı Halime. O da söndürmeye çalışıyordu yanan yerleri. Pencereler yanmış, dışarısı görünmeye başlamıştı. Köylü evi söndürmeye çalışıyordu. Su atıyorlar, toprak atıyorlar ve Durdu'nun önünden kaçıyorlardı.

"Yakacaklar bizi Omar!"

Kapı gürültüyle düştü. İrkildiler. Halime bir çığlık attı. Omar'ın tüyleri diken diken oldu.

"Yandım Omar! Yandım!"

Halime'nin saçları tutuşmuştu, yanıyordu. Omar bir an şaşkınlığından ne yapacağını bilemedi. Halime durmadan tepiniyor, elleriyle başını söndürmeye çalışıyordu.

"Yandım Omar! Öldüm! Yandım anam!"

Pis pis saç kokuyordu, deri kokuyordu, et kokuyordu. Omar'ın yardımını beklemeden kapıya, alevlerin içine attı kendini, koştu. Yalımlar giysilerine de geçmişti, çığlık çığlığa koşuyordu. Köylünün bir kısmı takıldı Halime'nin peşine. Omar, çok kısa bir an içinde geçen bu olayın şaşkınlığından kurtaramamıştı kendini. Durumun acılığını ancak kavrayabildi.

"Halime!" diye bağırdı. Kapıya koştu. Tam kapının ağzında, dumanların, yalımların ardında Durdu'yu gördü. Namlunun iki gözünü gördü. Bir ateş püskürdü, onu gördü. Yalımlar her yana kol uzatmıştı, onu gördü. Yıkıldı Omar. Karnında bir sıcaklık duyuyordu. Elini bastırdı. Kandı. Sel gibi akıyordu. Bir çatırdı duyuldu. Sonra yeniden yalımlar, yalımlar, yalımlar, kapı, gök, bir yığın insan yüzü. Giderek duyarlığı siliniyordu. Halime'nin sesini duymuyordu. Yüzüne yalımlarıyla bir salma düştü. Saçları tutuştu. Omar kıpırdamıyordu. Kanı durmadan akıyordu. Kan kokuyordu. Yanık yanık kan kokuyordu. Saç kokuyordu.

O günün akşamı da başka akşamlar gibi geldi. Sessiz ve duru. Halil'den başka herkesin haberi vardı olanlardan. Kızaktan yeni dönmüşlerdi. Katırların takımlarını çözüyordu. Süleyman, Ali Osman aşevine yönelmişlerdi. Niyetleri, olanlanları daha bir derinliğiyle öğrenmekti.

Halil, işlerini bitirdikten sonra elini ayağını yıkadı. Bir gün önce tıraş olmuş yüzüne bol bol su serpti. Akşam akşam yatağa çıkıp uzandı. Sustukça bir gariplik çöküyordu içine. Bir şeylere kızar gibi oluyordu. Bir süre sonra Ali Osman geldi. Akşam çorbasını getirmişti. Süleyman geldi, Derviş geldi. Halil'e bakmaya, onunla konuşmaya çekiniyor gibiydiler. Karavanının başına toplandılar. Halil doğruldu. Çorbaya ekmek doğradı. Hiç konuşmadan yediler.

"Elhamdülillah! Çok şükür!" dedi Halil, kalktı.

Herkes yatağına çekildi. Cıgara yakıp tüttürdüler. Halil damın gideğinde[1] oturmuş yola bakıyordu. Ali Osman Süleyman'a bir şeyler fısıldıyordu. Derviş öğle ayranını getirdikten sonra da böyle fısıldaşmışlardı. Halil başını çevirdi, baktı on-

---

(1) **Damın gideği:** Saçak, korkuluk, avlu duvarının üstü.

lara. Hemen kestiler fısıltıyı.

"Ne var emmi? Bir şey mi olmuş?"

Ali Osman dudaklarını oynattı, sonra söyleyeceklerinden caydı. Arkadaşlarına baktı. Onlar da başlarını başka yana çevirdiler.

Halil meraklandı.

"Bir şey var emmi. Benden sakladığımız bir şey var. Nedir söyleyin!"

"Bugün çok işler olmuş benim babam, çok işler."

"Ne olmuş?"

Ali Osman duraladı. Derviş'e baktı.

"Sen daha iyi biliyorsun Derviş, anlat benim babam, sen anlat. Benim yüreğim bayvermiyor."

Halil Derviş'e baktı.

"Çakal Omar Selim'i öldürmüş!" dedi Derviş.

Halil yerinden kalktı.

"Deme yahu! Nasıl olmuş?"

"Bu sabah öldürmüş. Boğarak. Öldürmüş ya, onu da öldürmüşler Halil. Diri diri yakmışlar."

Derviş anlatırken Ali Osman'ın gözleri dolmuştu.

"Halime'yi de yakmışlar benim babam, o fıkarayı da yakmışlar."

"Yapma yahu!"

Derviş:

"Ben Halime'yi gördüm. Her yanı ateşler içindeydi, yanıyordu. Tulumbaya doğru koşuyordu, bağırıyordu. Kimse bir şey yapamadı. O da kuyuların başında yıkıldı, debelene debelene, bağıra bağıra öldü. Bir tavuk kesersin, tavuk debelenir ya, öyle Halil, öyle debelene debelene öldü. Ortada."

"Yapmayın yahu! Olur mu bu kadarı?" diye söylendi Halil.

"Debelene debelene," dedi Derviş.

"Peki kim yaptı bunu?"

"Hasan Ağa'nın oğlu Durdu. Candarmalar geldi, ama Durdu çoktan kaçmıştı. Şimdi candarma Durdu'yu arıyor."

Ali Osman başını salladı.

"Çok şey olmuş benim babam, çok şeyler olmuş. Çok adamlar gelmiş, hükümet gelmiş, ciplerinden gelmişler."

"Geldiler ya kimse Hasan Ağa'ya bir şey demedi Halil," dedi Derviş. "Köylüye söylemişler ki Hasan Ağa böyle böyle yaptı demesinler diye. Bizim Kadir Ağa da böyle demiş; sorarlarsa bilmiyoruz deyin demiş."

Süleyman:

"Senin anlayacağın Hasan Ağa'yı temize çıkarmışlar Halil. Bütün işi yaptıran o, onu temize çıkarıyorlar. Bak sen işe!"

Ali Osman:

"İt iti ısırmaz benim babam, ısırmaz."

Halil onları tümüyle kavrayamamıştı.

"Peki bunların sebebi ne? Omar Selim'i niye öldürmüş? Halime için mi acaba?"

Ali Osman yutkundu. Birbirlerine bakındılar.

"Benim babam," dedi Ali Osman, durakladı. "Ben söyleyemem..." dedi sonra.

Kalktı, merdivenleri indi gitti. Halil şaşırdı.

"Emine!" dedi Derviş, korka korka baktı Halil'e.

Halil o anda aklına damlayan sanıyı kovarcasına;

"N'olmuş Emine'ye?" dedi.

"Selim, Emine'yi..." söyleyemedi gerisini, sustu.

Sonra Süleyman anlattı. Dura dura, düşüne düşüne anlattı olanları. Emine'yi Adana'ya götürmüşler. Durumu iyi değilmiş. Anası kafasını birkaç yerinden kırmış kazmayla. Ölmesinden korkuyorlarmış. Kulağına çarpan sözcüklerden bir şey anlamıyordu Halil. Emine'ye kızıyordu yalnız. Emine'nin yüzünü, kazma tutuşunu, pabucunun eskiliğini, yağlığının solmuşluğunu anıyor, biriken bir kinle kızıyordu. Emine'nin pis, uzun parmakları, kapkara tırnakları, ince, kirli boynu geliyordu aklına. Emine'yi Selim'in altında, yılışık isteyişleriyle görüyor, bakışını, ağzını açışını, gözlerini yumuşunu görüyor, bütün bunlarla, bir Taşçıkan kadınının alışkın yatağa uzanışını, bacaklarını kaldırıp

elini tükrüklemesini, "Haydi gel aslanım," deyişini Emine'de birleştiriyordu.

"Anası kızında ne kol bırakmış ne kafa!" diyordu Derviş.

"Uyuyormuş..." dedi Süleyman da.

Halil usulca kalktı. Onlardan utanıyormuş gibi, onların yanında duracak yüzü yokmuş gibi baktı. Boynunu büktü, merdivenlere yürüdü.

"Halil! Nereye yeğenim?" dedi Derviş.

"Değme," dedi Süleyman "değme çocuğa. Gitsin, bırak gitsin."

Halil nereye gideceğini bilmeden yürüyordu. Bol bol yıldız, yorgun ayaklar, toprak. Toprak yumuşaktır, serindir. Dinlendirici bir tadı vardı bastıkça. Evren, kendi içinde bir boşluk olmuştur. Duygusuz, düzensiz ve değerlerinden kopmuş bir boşluk. Halil'in boşluğudur bu. Yalnızlığın, umutlardan kopmanın, kırıklığın boşluğudur. Bu boşlukta bir Emine ve ondan kaçmaya çalışan bir Halil yaşar. Bu kaçış, bu kendi başına gecenin içine uzanan ince yol kim bilir nerelere gider!

Gözlerini açtığında yıkıkların arasında buldu kendini. Kemikleri sızlıyordu. Sakalları uzamıştı. Düşünemiyordu. Duvarın dibi cıgara artıklarıyla doluydu. Buruşturulmuş bir cıgara paketi vardı yanında. Elini yüzünde gezdirdi. Nasıl büyümüştü birden! Kaç günlüktü? Kafasının içinde dolanan, anlamların bulamadan yiten kavramlar birbirini kovalıyordu. Doğrulmayı düşündü. Fakat en azından yarım saat sonra doğrulabildi. Dinledi. Her yanı, dayak yemiş gibi sızlıyordu. Gökyüzü ile kendisi arasına çekilmiş iki tavan salması, yıkık pencere aralığı, koca koca konakları doldurmuş güvercinler, bir ağaç, yıkıntılar yıkıntılar. Nerede olduğunu bilemedi. Duvar dipleri, yollar, kalın yapraklı, pis kokulu otlarla doluydu. "Yenice!" dedi. "Bu Yenice nasıl bir Yenice böyle! Bu Çakal Omar'ın eviydi, yakmışlar! Yıkmışlar! Konakları da yıkmışlar! Evleri de yıkmışlar!" Aklına Emine geldi. "Aaah Emine Ah! Ben senin geçmişini... Yenice senin üzerine duruyormuş da haberimiz yokmuş ha! Dünya bile senin üstü-

ne dururmuş da bilmezmişiz! Bu Yenice virane Yenice!" Nereye baksa yıkıklar görüyordu. Nereye baksa hüzün görüyordu, acı görüyordu. Yıkık duvarlardan birinin önünde durdu. Bir güvercin sürüsü kanat patırtılarıyla üstünden geçti. Ortada kimsecikler yoktu. Her şey, bu ölü yalnızlığını, bu ölü ıssızlığını soluyordu. Çökük yüzü, uzun ağlamalardan kalmış, uzun korkulardan kalmış bir sarılık içindeydi. Bekledikçe uyanıyor gibi oluyordu. Yavaş yavaş sersemliğinden kurtuluyordu. Çevresine bakındı yeniden.

"Yenice değil burası!" dedi, "burası Malaçça! Malaçça! burası! Malaçça! Malaçça! Malaçça."

Malaçça için duydukları canlanıyordu gözünde; bir korkuya kapılıyordu. Küçük evler yerle bir olmuştu çoğunlukla. Ayakta duran yalnızca büyük konaklardı. Onların da çatıları, salmaları ve duvarlarının bir kısmı duruyordu. Bir çeşme Malaçça'nın öyküsünü söylemişlercesine sessiz sessiz akıyordu.

"Yenice de böyle olacak ha."

Kaç kez düşünmüştü Yenice'nin boşaldığını; herkesin gittiğini, o boş sokakları, damları... Hiçbiri de böyle korku uyandırmamıştı, hiçbiri de böyle koymamıştı Halil'e.

"Demek Yenice de böyle olacak? Demek o konaklar da böyle yıkılacak?"

Emine'yi düşündü. Yenice'yi düşündü, sonrasını düşündü ve kendini tutamadı ağladı. Toprağı dövdü ağladı, duvarları yumrukladı ağladı ağladı. Bu, bir boşalış ve yeni bir insana varıştı.

Altıncı Bölüm
950

1

İkindi, kendi varlığı içinde usul usul oluşarak akşama varıyordu. Uzun Mahmut örtmenin duldasında tütün sarıyor, düşünüyordu. Bir süredir kesilmemiş sakalları beyaz beyazdı. Arada bir, arı kızıştıran çocukların taşkın bağırtıları duyuluyor, sonra gene o eski durgunluk başlıyordu. Bekçi Musa'nın oğlu Ali, ucunda beyaz bir bez bağlı kargısını sallıyor, bol bol da ıslık çalarak güvercinlerini uçuruyordu. Güvercinler, ikindi ile akşam arasında süzülüyor süzülüyor, sonra ansızın kendilerini boşluğa bırakıyorlardı.

Uzun Mahmut eskisinden çok zayıf ve çökmüş görünüyordu. Dalgın dalgın kâğıdı ısladı yapıştırdı. Çocukların bağırtısı bir kez daha çoğaldı ve azaldı, yitti. Gene bilinen düzenine alışılmış o sessizlik olancalığıyla çöktü Mahmut'un üstüne. Tütününü bir süre bu boşluğun, bu durgunluğun eşliğinde ıssız köy yollarına bakarak içti. Dumanı savruluyor, tütünün külü sigaranın ucunda birikiyordu. Yeniden dalmıştı, yeniden düşünüyordu; dibini bulamıyordu.

Tütünün külünü silkeledi. Bir duman çekti. Bir süre de böyle geçti. Çocukların bağırtısı da kesilmişti. Arada bir Ali'nin ıslığı ve güvercinlerin kanat patırtıları doluyordu.

"Merhaba Mahmut Ağa!"

Başını kaldırdı, Kâmil'di.

"Hoş geldin Kâmil Ağa!" dedi toparlandı.

"Hoş bulduk, hoş bulduk!"

Kâmil savanın[1] bir ucuna ilişti. Tütün tabakasını çıkardı.

---

(1) **Savan:** Pamuk ipliğinden dokunan kilim, çul.

"Sar burdan Allahını seversen" dedi Mahmut. Tütün tabakasını Kâmil'in önüne sürdü.

"Ayda yılda bir gelirsin evimize, bir tütünümüzü sar bari."

"Peki öyle yapalım Mahmut Ağa, ordan yakalım, aramızda teklif mi var sanki?"

"Yok, yok ama olsun, sen burdan yak."

Kâmil, Mahmut'un tabakasınan bol tütünlü bir cıgara sardı.

"Sizin çocuklar kütlüye çıkacaklar mı bu yaz?"

Uzun Mahmut, dudaklarını ağzına aldı, düşündü.

Kâmil:

"Söyleyin, ben de ona göre işimi ayarlayayım arkadaş. Ona göre adam tedarik edeyim değil mi?"

Mahmut başını yerden kaldırmadan:

"Vallaha Kâmil Ağa, ne diyeyim sana kardaş?" dedi.

"Geleceğiz ya da gelmeyeceğiz de."

"Vallaha biz de şaşırdık ne bok yiyeceğimizi. Gitsen bir türlü, gitmesen bir türlü. Kış dersen geldi dayandı yine. Elde yok, avuçta yok o başka. Çalışmazsak hepimiz acımızdan ölürüz, onu da biliyorum. Kim gelir ekmek verir bize? Yoksulluğumuz yetmiyormuş gibi bir de bela geldi başımıza. Ben biliyorum ki Emine'min şuncacık bir suçu yok bu işte. Yok ama sen bunu kime anlatırsın. Anası anasıyken inanmıyor da el mi inanacak? Azime'ye kalsa kızı ölene kadar mapıs tutar. Bu bir yılı geçti. Emine'm mapıs gibi içerde. Ne dışarı çıktığı var ne bir şey."

"Olur mu böyle Mahmut kardaşım? Olan olmuş bir sefer."

"Vallaha ben de şaşırdım. Acımdan ölürüm de kızı çıkarmam elâlemin içine diyor."

"Peki sonu n'olacak bunun? Çıkartmam olur mu? Bu Azime dellenmiş mi nedir, olur mu? Çor çocuk ne yersiniz kışa? Emine çalışmazsa aç kalırsınız vallaha. Geçen yıl da çıkmadınız halinizi duyduk. Epey sıkıntı çekmişsiniz."

"Yaa ya! Geçen kış çok sefil kaldık."

"Sonra kızın bunda bir günahı yok. Ben herkese de söylerim. Kız ölecekti o gün. Gözü karaktı da düştü. Ben dedim kendime,

git biraz uyu kızım, dedim, o da gitti."

"Allah razı olsun senden Kâmil Ağa. Ama gel de sen bunu Azime'ye anlat."

"Siz beni dinleyin de kütlüye çıkın. Yok, biz aç kalacağız, canımız böyle istiyor derseniz ona ben karışmam. Siz bilirsiniz vallaha."

Emine konuşmaları dinliyordu içerde. O olayın ardından Adana Devlet Hastanesi'nde yirmi üç gün yattıktan sonra köye dönmüş ve o günden buyana bir tutsak hayatı yaşamıştı. Mutluluk ve Halil üstünde kurduğu bütün iyi düşünceleri yıkılmış, yaşamaya kara bir gözle bakmaya başlamıştı. İçinde bulunduğu toplumun en önemli ölçüsünü, kızlığını ve umudunu yitirmişti artık. Şimdi, yazı ve kışı, evinin köşesinde gelinlik kızlara iş işlemekle geçiriyordu. Anası başka bir köye göçmelerini istiyordu. Gitmek, buradan kaçmak, kurtulmak istiyordu. "Seni daha kim alır kız?" diyordu Emine'ye. Anasına göre, olsa olsa köyün orospusu olurdu Emine.

"Böyle olmaz, böyle olmaz!" diyordu Kâmil.

Mahmut:

"Azime'ye bir daha söylesek Kâmil Ağa, belki seni kırmaz da heye der."

Anasının sesini duydu. Sokurdanıyordu. Kâmil, az önce konuşulanları anlatıyordu Azime'ye.

"Ben bu kızla insan arasına çıkamam kardaşım," dedi Azime. "Kendimizi bir kere rezil etmişiz, bir daha mı? Aman aman! Kütlüden gelecek hayır Allah'tan gelsin. Ben gidemem."

Kâmil:

"Olan olmuş, geçen gitmiş Azime bacım. Bunu üstelemenin ne gereği var şimdi? Millet unuttu unutacak... Eşşeğin aklına karpuz kabuğu düşürmenin âlemi var mı?"

Mahmut:

"Avrat! Bir de beni dinle avrat; kütlüye çıkmadık diyelim haydi; kışa n'aparız? Ne yeriz? Kütlüye çıkmazsak hepimiz ölürüz vallaha. Ekmek ekmek diye yollara düşeriz de kimse bir lokma vermez bize. Bunu aklından çıkarma. Kâmil Ağa doğru söy-

lüyor; olan olmuş bir kere. Biz de unutalım bunu. Yavrumun ne suçu var? Bir sütsüz başımızı derde soktu. Allah da onun cezasını verdi. Daha ne istiyorsun? Kızımız, bizim Emine'miz, avrat, ciğerimiz. Yazzık değil mi? Bu bir yılı geçti kapıdan adımını atmadı yavru, yazzık değil mi avrat?"

"Yazzık ha? Yazzık diyor bir de. Bizi elâleme rezil etti, evimizi başımıza yıktı, bir de yazzık ha? Kanını içsem yüreğim soğumaz vallaha. Kanını vallaha, kanını!"

Kâmil:

"Ayıptır yahu! Vallaha ayıptır! Duyan duymayan ne der sonra?"

Bir süre hiçbirinin sesi duyulmadı. Emine başını önüne eğdi; hayatını yaşanmaz hale sokan o günü düşünüyordu. Halil geldi aklına. Bir süre Halil'i düşündü.

"Arkadaş," dedi babası, "bennen kızımı kabul ediyor musun sen? Söyle kabul ediyor musun? Ben sakat adamım, pek toplayamam, ama kızım iyi toplar, eli çabuktur kızımın. Kabul mu Kâmil Ağa, kabul mu kardaş? Söyle!"

Emine, babasının sesiyle dolmuştu. Babası da kendisi gibi ağlamakla dolu olmalıydı. Sesinden seziyordu bunu.

"Kabul," dedi Kâmil, "kabul ama, Azime Bacı niye inat ediyor böyle?"

Mahmut:

"Gelmesin, gelmesin kardaşım. Ben kızımnan gelirim, oğlumnan gelirim. Belki onun bir güvendiği vardır. Benim güvendiğim yok arkadaş. Ben açlıktan ölemem. Bu bir yıldır çektiğimizi bir ben bilirim bir de Allah. Çocuklarımı sefil sefil bırakmam artık. Canı isterse gelir, istemezse gelmez. Ben kızımnan, oğlumnan gelirim. Emine'm iyi toplar, tek başına üç kişiye bedeldir. Kabul mu? Kabulse heye de arkadaş, heye de ki bilelim."

"Kabul kardaşım, kabul ya..."

Mahmut:

"Madem kabul, bize azıcık para ver. Yazıya yabana çıkacağız, ne yağımız var ne tuzumuz. Öteberi ister değil mi? Bir, bir buçuk ay yazıda kalacağız. Değil mi?"

Kâmil:

"Şimdi sen gelmiyor musun Azime Bacı?"

Azime:

"Gelmiyorum."

Kâmil:

"Demek sürüden ayrılıyorsun, öyle mi?"

Mahmut:

"Bırak onu, sayma hiç. Ben geliyorum, kızımla oğlumla geliyorum."

Yeniden sustular. Emine'nin içine aydınlık bir parça düşmüştü. Pamuk tarlaları, beyaz beyaz çadırlar, arabalar ve sonu Halil. Hep o, hep Halil.

"Peki," dedi Kâmil, "ben size biraz para vereyim. Ne kadar istiyorsun Mahmut Ağa?"

Mahmut:

"Biraz ver işte."

Kâmil:

"Peki. Tut... Bu beş, bu on, bu on beş... Yeter mi?"

Mahmut:

"Beş lira daha versen Kâmil Ağa. Vallaha hiçbir şeyimiz yok kardaş. Bu kaç gündür yemeğe yağımız bile yok kardaş. Yediğimiz bir kuru ekmek vallaha. Allah seni inandırsın bir yıldır et yüzü görmedik. Geçen kurban bayramında iki tike yemişiz, hepsi o. Köye bu kadar çerçi gelir, o yavrum Veli'm sefil sefil bakar onlara, ağzının suyu aka aka bakar yavrum. Birkaç lira daha versen çok makbule geçecek kardaş."

Kâmil:

"Peki. Borç yiyen kesesinden yer demişler. Al beş lira daha. Yirmi mi etti? Ben şunu defterin bir köşesine yazayım da n'olur n'olmaz. Sonra unuturuz munuturuz da. İyisi mi yazalım. Mahmut'a yirmi lira... Peki peki. Haydi hayırlısı. Şimdilik eyvallah. Azime Bacı sen bir düşün taşın."

Mahmut:

"Güle güle Kâmil Ağa, güle güle kardaşım."

Kâmil'in ayak seslerini duydu. Uzaklaşıyordu. Babası:
"Emine!" dedi, çağırdı. İşini bıraktı, çıktı.
Babasının yüzüne renk gelmişti.
"Buyur baba," dedi.
"On güne kadar kütlüye çıkıyoruz kızım. Ona göre tedariğimizi görelim. Savandı, çuvaldı, şuydu buydu, her neyse sen ayırmaya başla. İyice gözden geçir. Anlaşıldı mı kızım?"
"Başüstüne baba."
"Bundan kelli de, istediğin zaman evden çık, artık mapıslığa da paydos. Anlaşıldı mı kızım?"
"Sağ ol baba."
"Gel bakayım, gel de kızımı bir öpeyim ben, gel."
Emine yüzünü yaklaştırdı. Mahmut kızını alnından öptü.
"Haydi şimdi git kızım," dedi.
Mahmut şenelmişti. Tabakasını kucağına aldı, kâğıdı üfledi, kâğıtlar pır pır etti açıldı, birini kopardı.
"Uzun Mahmut ölmedi daha," dedi.
Emine anasına baktı. Somurtmuş oturuyordu. Kötü kötü düşünüyordu. Anasının hali dokundu Emine'ye. Girdi içeriye.
"Sen Mahmut'u ölmüş mü belledin avrat?" dedi Mahmut.
"Siz gidin, ben gitmem."
"Canın isterse. Senin bir güvendiğin dal var, belli."
"Ne güvendiğim olacak be herif?"
"Güvendiğin yok da ne diye çıkmıyorsun kütlüye? Gitmezmiş hanım. Hanımefendi. Ağa avradı sanki mübarek. Kış gelince ne yiyeceğiz, düşünüyor musun hiç? Fışkı mı yesin çocuklar? Hanım hanım! Azime hanım! Kütlüye çıkmazmış hanım! Vay ben senin hanımlığına..."
Azime karşılık vermedi. Mahmut da kendi kendine tütününü sardı, sokurdandı durdu. Neden sonra Azime:
"Benimki ciğer değil mi sanki?" dedi. "Yalnız sen biliyorsun ciğerinin kıymetini öyle mi? Benim içim de yanıyor. Hem harıl harıl yanıyor. İçimi bir bilsen, bir görsen. Ne söylüyorsam kızgınlığımdan söylüyorum. Kızgınlığımdan hep. Yoksa ben sev-

mem mi Emine'mi? Yalnız sen mi seversin? Hayatı mahvoldu yavrumun. Benim talihsiz Emine'm! Kim alır da avrat yapar onu. Kimse almaz vallaha. Ben onun için diyorum; gidelim başka bir yere diyorum. Bizi bilmeyen bir köye gidelim diyorum. Niye diyorum bunları, keyfimden mi diyorum belliyorsun? Belki talihli açılır yavrumun?"

"Madem böyleydin de niye başının etini yiyordun her gün? Yavrumun acısı yetmez mi kendine?"

"Kızgınlığımdan vallaha. Ne diyorsam kızgınlığımdan diyorum. Benim bütün kötülüğüm dilimde herif."

"Sen bırak şimdi onları da, söyle; biznen geliyor musun, gelmiyor musun?"

"Geliyorum herif," dedi.

Bu "geliyorum" sözcüğünün andırdığı bir yaşama düzeni, bütün ayrıntılarıyla, dumanlı, eski ve kullanılmış bir eylülün, bir ekimin özetlediği yorgun düşlere bulanıyordu yeniden. Çağrışımları bir bir çoğalıyor, çoğaldıkça da acı bir bütünlüğe varıyordu. Düşünüle düşünüle delik deşik olmuş, o eski ayların birinde mutlu bir kız, bitli bir delikanlının: "Benimle geliyor musun Emine?" sorusuna, bütün yüreğiyle: "Geliyorum vallaha" demişti. O gün, o an, bulanıklığına, çokça düşünülüp örselenmesine karşın, gene de yitirilmiş bir mutun acısını duyurabiliyordu.

Şimdi de öyle bir "geliyorum" sözcüğü, anası ile babasını birbirine bağlıyordu. Emine yavaş yavaş, geçmişin bulanıklığından sıyrılıp kerpiç duvarlı odasına iniyor ve duvarda bir ayna görüyordu. Eskiden bu aynada, güzel değilse bile tatlı bir Emine yaşardı. Şimdi yalnızdı. Aynayı alıp yalnız yüzüne baktı. Yarınları, yarınların getirebileceği olayları düşünemiyordu. Aynanın parlak yüzünde, anlamsız, ne istediğini bilmeyen boş bir yüz duruyordu.

Ertesi gün hazırlıklara başladılar. Çadır için kullanılacak bezleri savanları birbirine eklediler. Yırtık sökük ne varsa ortaya çıkartıp onardılar. Yağdı, tuzdu, fasulyeydi, bilmem neydi derken bir gün Kadir Ağa'nın arabaları, pamuğa çıkacak köylüleri, tarlaların hemen hemen ortasında sayılan Katır Gölü'ne taşımaya

başladı.

Daha sabahtan herkes eşyalarını kapıların önüne yığmıştı. Emine, kendilerini kimin almaya geleceğini düşünürken, Ali Osman'ın öküz arabası kapılarının önünde durdu.

"Ohaaa!" dedi Ali Osman, indi arabadan.

"Selamünaleyküm!"

"Aleykümselam!" dedi Mahmut.

Ali Osman mohulu araba okunun altına yerleştirdi. Mesesi de boyunduruğa dayadı.

Mahmut:

"Lan ne biçim arkadaşmışınız siz be? İşiniz de düşmese bir selam bile vermeyeceksiniz."

"Vallaha bunu doğru dedin benim babam. Bizim ne arkadaşlığımız kalmış, ne adamlığımız. Biz ölmüşüz ki ölmüşüz, hiç sorma."

Denkleri, çuvalları, kapları yüklediler arabaya. Emine kapıyı pencereyi iyice kapattıktan sonra;

"Tamam baba..." dedi.

Bindiler arabaya.

Mahmut:

"Haydi hayırlısı Ali Osman. Gidelim kardaş."

Ali Osman:

"Azime nerelerde?"

"Onun biraz işi varmış. Sonra gelir. Biz gidelim."

"Gidelim."

Mesesi öküzlere dürttü. Araba kımıldadı. Emine bir yıldan beri ilk kez bu sokakları, evlerin önünü, duvarları görüyordu. Arabaların gelmesini bekleyen kadınların, çocukların yüzlerinde bir ışık vardı sanki. Köyden çıkana değin çeşitli duyguların altında ezildi Emine. Bir sevindi, bir üzüldü, utandı, bir acıdı kendine.

Öküzler ağır ağır çekiyorlardı arabayı. Mahmut bir tütün sardı; Ali Osman'a uzattı:

"Zaman da ne çabuk geçiyor değil mi Ali Osman?"

"Onu hiç deme benim babam. Ömrümüz yol gibi geçti gitti. Yine senin bir dikili ağacın var. Bizim o da yok. O da yok bizde Mahmut, o da yok."

"Bilmemişiz hayatımızın kıymetini Ali Osman, bilmemişiz. Bok yerine tüketmişiz de haberimiz olmamış."

İkisi de acılı tütünlerini içiyor, birbirlerine baktıkça da başlarını sallıyorlardı.

"Bok yerine tükettik, doğru."

Zilleri çıngırdayan bir çif atlı geliyordu karşıdan. Düşüncelerinden ayırdı bu onları. Araba hızla yaklaşıyordu.

"Bu da kim Ali Osman?" dedi Mahmut.

"Bizim Halil."

"Deme yahu!"

Araba yaklaşıyor, yaklaştıkça da ayakta atlarını kırbaçlayan Halil'in yüzü daha belli oluyordu.

"Essahtan da Halil," dedi Mahmut.

Yanlarına gelince durdu Halil. Atların ağzı köpüklenmişti.

"Selamünaleyküm!" dedi Halil.

"Aleykümselam!" dediler.

Arabanın alacalı bulacalı boyası, atların süsü, kırbacın püskülleri hoşuna gitmişti Emine'nin. Halil'in yüzünü bıraktığından daha olgun, daha anlamlı buluyordu. Bıyıkları yüzünü ikiye bölüyordu.

"Atların da kıyakmış ha Halil'im," diyordu babası.

"Daha toylar Mahmut Emmi. Alışamadı namussuzlar daha. Durmadan göt atıyorlar."

Halil, gene o dost Halil'di. Gene belini büken, yüreğini yakan Halil'di. Seziyordu bunu:

Halil gittikten sonra Mahmut:

"Yahu Ali Osman, Halil bayağı delikanlı olmuş be."

"Ne diyorsun sen Mahmut, geçen güz duman attırdı Yüreğir'in arabacılarına Halil. Hem de tek başına. O kabadayı bildiğimiz Oymaklı'nın arabacılarını bir korkutmuş ki deme gitsin.

Halil dedin mi bütün arabacılar yol veriyor ona. Hele Çin-Çin kahvecisi, Halil'in zillerini duydu mu: Yine başımın belası geliyor millet, diyormuş. Halil yolların belası kesilmiş vallaha."

"Deme yahu! Bana dediler de inanmadımdı. Demek doğruymuş."

"Senin anlayacağın sindirmiş herkesi. Bir de ad takmışlar: Gâvur Halil diyorlar."

"Bak sen işe! Gâvur Halil ha?"

"Gâvur Halil ya."

"Hey gidi dünya hey! Bir zamanlar parmak kadar çocuktu, durmadan da üşürdü. Ahırın köşesine büzülürdük de dişleri tak tak birbirine vururdu yavrunun. Öldürmeyen Allah öldürmez derler ya, doğru demişler."

"Bir de şimdiye bak değil mi. Durmuş Ağa çok seviyor Halil'i. Seviyor dediysek yürekten seviyor belleme. İşte arada sırada yaşşa Halil diyor, benim en iyi adamım sensin diyor. Anlayacağın tam seninki gibi, Kadir Ağa sana ne derdi, aynısı işte. Aynısını Durmuş Ağa Halil'e yapıyor şimdi. Bizimkinin de koltukları bir kabarıyor, işe bir girişiyor, dumanını atıyor, nerdeyse öldürecek kendini vallaha."

Mahmut gururla:

"Tam benim gibiymiş desene."

"Tam senin gibi."

"Benim gibi öldürüyor kendini, öyle mi?"

"Öldürüyor da öldürüyor Mahmut. Halil diyorum, bunların sözüne pek kanma benim babam diyorum, dinlemiyor."

"Gençlik bu Ali Osman; söz bilmez, yol bilmez gençlik bu. Kan kaynıyor Ali Osman, kan kaynıyor. Dinlemez. O sonra anlar acısını, sonunda çeker.

"O zaman da iş işten geçer."

Katır Gölü'ne daha önce gelen köylüler, çadırların kurulacağı yerin pamuklarını toplamışlar, yol açmışlardı. Bekçi Musa'nın oğlu Ali, Kel Hasan'ın babası Mustafa'nın çadırını koruyordu. Mustafa da belini tuta tuta yeri süpürüyor, karısı da ocağı yapıyordu.

"Bu iş de bitti," dedi Ali. Çadırların iplerini sınadı.

"İyi," dedi.

Mustafa:

"Ellerine sağlık oğlum. Allah dert yüzü göstermesin sana."

Ali:

"Ben her zaman yardıma hazırım Mustafa Emmi. Karada, denizde, havada, yazıda yabanda, yükte mükte, lokmada ve tarlada, her yerde, her işte. Yeter ki sen Ali diye seslen, akan suyu durdururum senin için."

Mustafa güldü:

"Diline sağlık Ali'm, sen sağ olasın."

Bu sırada, öküz arabası tarlaya girmişti. Ali, arabadan atlayan Emine'yi görünce sevindi. Onlardan yana yürüdü.

"Hoş geldiniz Mahmut Emmi!"

"Hoş bulduk Ali oğlum."

Ali, Mahmut'un inmesine yardım etti. Ali Osman, denkleri, çuvalları yere atıyordu. Veli öküzlerin önünde durmuştu.

Ali:

"Çadırı nereye kuracaksınız Mahmut Emmi?"

"Bilmem ki Ali. Nereye kursak acaba?"

Yola yakın bir yeri gösterdi Ali.

"Buraya kuralım istersen."

"Orası tam yolun ağzı be Ali. Yolun bütün tozunu biz yutarız sonra. Şu yana kuralım en iyisi. Kıyıda olsun."

"Peki, orası olsun. Hemen kurarız, şimdi."

Önce çalıları çekip yer açtılar. Sonra Ali kazmayla, çadır direklerini dikeceği çukurlar açtı. Halil'in arabasının zilleri duyuldu. Çocuklar sevinçle koşuştular.

"Geliyor! Gavur Halil geliyor!" diye bağrışıyolardı.

Mahmut, Halil'i böyle gördükçe eski günlerini anıyordu.

"Yel gibi benim aslanım, yel gibi!"

Halil aynı hızla tarlaya girdi. Atların başını çekti durdurdu. Göz açıp kapayıncaya değin boşalttı arabayı. Geldiği gibi döndü gitti. Çocuklar ardından koşuştu gene. Bağrıştılar.

Arabalar durmadan taşıyordu köylüleri. Akşam oluyordu. Ali çadırı kurmuş, Emine'nin ocak yapmasına yardım ediyordu. Halil'in zilleri yeniden duyuldu. Çocuklar gene koşuştu, gene bağrıştılar. Azime, bir ölümden kurtulmuş gibi indi arabadan.

"Çok şükür sağ salim geldik," dedi.

Altındiş'in eşyalarını çabuk çabuk boşalttı Halil. İndi arabadan. Varilin musluğunu açtı, avuç avuç içti. Elini üstüne sildi. Ali'yi Emine'nin yanıbaşında görünce duraladı. Olduğu yerde, hiç kıpırdamadan baktı onlara. Hırsla döndü, atladı arabaya, şaklattı kırbacını.

"Deeeh!"

Atlar ok gibi fırladı. Ziller çıngırdadı, çocuklar bağırdı. Araba tozlar içinde uzaklaşıyordu.

Mahmut:

"Bu oğlan hem kendini öldürecek, hem de atları," dedi. "Bugün kaç sefer gitti geldi."

Emine Halil'in ardından bakıyordu. Ali çamurlu elleriyle doğruldu.

Azime:

"Altındiş'in yataklarını iki dakkada yükledi namussuz. Eli bir çabuk bir çabuk ki. Gelirken de atları bir kopturdu bir kopturdu ki, yüreğim ağzıma geldi. Bellersin kelle götürüyor dellek!"

Emine'ye bir durgunluk çökmüştü. Usulca ocağın başına döndü. Boynu bükülmüş, gözleri süzülmüştü. Ali bunu sezdi. Halil için söylenenlere hak veriyordu şimdi. "Doğru," dedi, "bu kızın gönlü var Halil'de."

Elini yıkamak için su variline doğru ağır ağır yürüdü.

Karanlık iyice bastırmıştı. Çadır direklerinde gemici fenerleri yanıyordu. Toprağın kokusu, pamuğun kokusu, yağın kokusu, tatlı ve yumuşak ve yeryüzü akşamında, insanların, hayvanların ve böceklerin üzerine yayılıyordu.

Kâmil ortaya çıktı:

"Millet! Hey millet! Hele bir beni dinleyin azıcık. Hey millet!"

Kadını, çocuğu, erkeği çadırların önüne çıktılar.

Kâmil:

"Millet, aşağı yukarı her işimizi bitirdik. Her işimiz tamam. Yarın pamuğa başlayalım mı, yoksa bir gün daha bekleyelim mi?"

"Toplayalım toplayalım..." dediler.

Altındiş:

"Biz buraya çalışmaya geldik kardaşım. Ne bayrama geldik, ne seyrana. Bir gün bir gündür."

Kavalcı Hasan'ın karısı Fatma, dümbeleği vurdu, çıktı ortaya.

"Çadırımın üstüne şıp desin damlasın.
Ağalara borcumuz kalmasın kalmasın."

Herkes el vurmaya ve türküye katılmaya başladı. Herkesin yüzü gülüyordu.

"Kız Azime," dedi Kâmil, "çık da biraz oyna kız!"

Gülüştüler.

"Allah senin hayrını versin Kâmil Ağa. Benim hiç oynadığımı gördün mü sen?"

"Olsun canım, oyna işte."

Ali, çadır direğine belini dayamış, gülüşenleri ve daha çok Emine'yi izliyordu.

2

Köylünün pamuğa çıkması köyü ıssızlaştırmıştı. Köpekler bütün gün başıboş dolaşıyorlar, sıcaklar basınca duvar diplerine çekilip uyuyorlardı. Köy sessiz ve kimsesizdi. Zengin konaklarının dışında, bütün evler boştu. Kapıları, pencereleri sıkı sıkıya kapalıydı.

Dükkâncı Sabri kerevette uyuyordu. Terlemişti. Elini kıllı göğsünde unutmuştu. Sinekler birbirlerine biniyorlar, Sabri'yi

kızdırıyorlardı. Eliyle sinekleri kovaladı. Sıkıntıyla doğruldu. Bir an kapıdan dışarı baktı. Sapsarı bir gün ışığı sapsarı bir yol. Göğsünü kaşıdı. Hışırdata hışırdata bir tütün sardı. Yaktı. Koyu dumanlar dükkânın boşluğuna dağıldı. Kalktı. Bir kova suyla içersini suladı. Nemli bir toprak kokusu yayıldı. Kovadaki sudan birkaç avuç yüzüne çaldı. Elini mintanının ucuyla kuruladı, oturdu kerevete. İri ayak parmaklarının arasında toplanmış kirleri tırnaklarıyla çıkarmaya başladı. Arada bir parmaklarını kokluyor, yüzünü buruşturuyordu:

"Bizim ayak da bok gibi kokuyor," diyordu.

Bir süre kıpırdamadan durdu. Derin derin içini çekip boşalttı. Sonra bir sineği havada yakaladı, ezdi.

"Sıçtın mı gümüş?" dedi.

Sinekleri öldürmek için yaptığı, ucu kaz ayağı gibi perdeli çubuğu aldı eline. Önüne çıkan ilk sineği öldürdü.

"Sen de sıçtın mı gümüş?"

Yazboz tahtasına tebeşirle bir çizik çekti. Sineği de bir kibrit kutusuna koydu.

"Bu bir!" dedi.

Üst üste birkaç sinek öldürdü, birkaç çizik çekti tahtaya. Sinekler dağılmıştı.

"Birinizi bile bırakmayacağım sizin, birinizi bile. Hepinizi öldüreceğim."

Bir sinek daha öldürdü.

"Sıçtın mı gümüş?" dedi.

Öldürdüğü sineklerin her biri için bir çizik çekiyordu tahtaya. Bir sinek çubuğun altından kurtuldu, kaçtı. Öbürleri de, duvarın tavana yakın kısımlarına doluşmuşlardı.

"Ah şu sinek milleti ah! Bizim çektiğimiz bir bu sinek milletinden, bir de ağa milletinden. Bu ikisinden çektiğimiz."

Bir sineğe ustaca yaklaştı ve çubuğunu belinin ortasına indirdi. Bir aslan öldürmüş gibi zevklendi Sabri.

"Sıçtın mı gümüş?" dedi yeniden. Tahtaya bir çizik çekti. Yakınlarında sinek kalmamıştı. Hepsi de tavana, duvarın üst kısım-

larına sıralanmışlardı.

"Lan o küçük aklınızla beni mi kandıracaksınız? Aklınıza sıçayım sizin. Vay götü boklular sizi vay. Oraya yetişemez miyim sandınız?"

Ayağının altına bir sandalye koydu, çıktı. Birkaç sinek de öyle öldürdü. Boyu yetişmeyince, parmaklarının ucunda yükseldi, sandalye sallandı, dengesini yitirdi, masaların üstüne, oradan da kapıya yuvarlandı Sabri. Bildiği bütün sövmeleri sıraladı. Kapıda, altı lastikli iki ayak duruyordu. Derinin rengi tozdan belli olmuyordu. Uzandığı yerden başını kaldırdı. Sakalları uzamış, kırmızı bıyıklı, yanık ve terli yüzlü bir adam gördü. Tanımıyordu. Toparlandı. Otuz beş-kırk yaşlarında gösteren adam susuyor, vahşiçe yanan gözleriyle hiç kıpırdamadan Sabri'ye bakıyordu.

"Bir şey mi istedin hemşerim?" dedi Sabri.

Adam, devrilmiş masaya, sandalyelere, kibrit kutusundaki sineklere baktı.

Sabri:

"Sinekler adamı uyutmaz," dedi. "Bizim burda da sinek çok. Bildiğin gibi değil. Sizin orda da sinek var mı?"

"Köyde kimse yok mu?" dedi adam. Bozuk bir Türkçe konuşuyordu. "Bu adam Kürt ve soyguncu..." dedi Sabri içinden.

"Olmaz olur mu? Köy boş olur mu hiç? Bütün milet burada."

Adam yeniden çevresine bakındı.

"Halil diye birini bilin mi sen?"

Sabri duraladı:

"Halil mi dedi?"

"Halil. Zaza Halil. Yaşı yirmi civarında olacak şimdi."

"Halil ha? Hem Zaza, hem Halil."

"Heye, Zaza Halil."

Sabri geri geri yürüdü. Kerevetin başında durdu. Yavaş yavaş oturdu ve elini yastığın altına soktu. Tabancayı bulmuştu. Kabzasını sıktı avucunda. Elini tetiğe götürdü. Düşünüyormuş gibi yapıyordu. Başını kaldırdı, adama:

"Demek Halil ve de Zaza Halil öyle mi?"

Adam başını salladı:

"Çok eskiden anası getirmiş buralara."

"Napacaksın Halil'i?"

"Halil bizim hısım olur. Anası kaçırmış memleketten. Çok eskiden kaçırmış buralara getirmiş. Bu on yıldır ararız onu. Halil hısım olur. Halil'in toprağı var memlekette onun bunun elinde."

"Yaaa! Desene bizim Halil zengin!"

"Zengin ya."

"Öyle bir Halil var burda, ama sizin dediğiniz Halil mi bilmem."

Adamın yüzü ilk kez değişti.

"Zaza," dedi, "Halil," dedi.

Sabri tabancasının kabzasını bıraktı, kalktı. Kapıya yürüdü. Parmağını uzattı, çiftlik kapısını gösterdi.

"Şu büyük kapıdan sor Halil'i. Galiba sizin Halil orada çalışıyor."

Az ötede, duvarın dibine çömelmiş bir başka adam vardı. Yaşlı ve yabancıydı. Tütün içiyordu.

"Sağ ol kardaş" dedi adam ve çiftlik kapısına doğru yürüdü. İki adam duvarın gölgesinde birleştiler. Fıs fıs bir şeyler konuştular. Arada bir Sabri'ye bakıyorlardı. Sabri adamların durumunu beğenmedi. Kötü ve korkunç yüzleriyle hiç de dosta benzemiyorlardı. Sabri bir an duraladı. İki adam çiftliğe doğru yürüyordu. Yaşlısı durdu kapıda. Öteki bir şeyler söyledikten sonra girdi içeri.

Bir şeylerden çekinir halleri vardı. "Bunda bir iş var," dedi Sabri. Yastığın altındaki tabancayı aldı, beline soktu. Halil'e bir kötülük geleceğini seziyordu. Az çok bir görgüsü vardı Sabri'nin. Çeşitli cezaevlerinde yatmış, çok adam görmüştü.

Yaşlı adam hep kuşku içindeydi. Az sonra öteki çıktı. Başbaşa bir şeyler konuştular, Sabri'ye baktılar, konuştular. Sonra ağır ağır yaklaştılar. Yaşlı adam, hiç sesini çıkarmadan eliyle selam verdi Sabri'ye.

"Çayın var mı?" dedi, öteki.

"Var," dedi Sabri. Kapıdan çekildi. Adamlar geçti, oturdular kerevete. Yaşlısı, sıcakta üşüyormuş gibi kalın bir aba giymişti. Terli yüzü korku veriyordu. Sabri çayları hazırlamak için ocağa doğru yürüdü. Ansızın arkadan vurulacağını düşündü; döneldi. Yaşlı adam tütün sarıyordu. Öteki dik dik Sabri'ye bakıyordu. Sabri yutkundu bir.

"Koyu mu olsun?"

"Koyu," dedi, genç olanı.

Sabri çayları yaptı, götürdü. Kaşıklarını bardağın dibine çarpa çarpa karıştırdılar.

"Halil'i gördünüz mü?" dedi Sabri.

"Görmedik. İkindiynen gelecekmiş."

Yaşlısı konuşmuyordu.

Sabri:

"Bekleyecek misiniz şimdi?"

Her ikisi de, çoktan karar vermiş gibi başlarını salladılar. Gözleri korkutuyordu Sabri'yi.

"Tütün var mı?" dedi genci.

"Var."

"Getir bir paket!"

Sabri bir paket tütün verdi gence. Adam paketi açtı, önündeki masaya koydu. Çöplerini temizlemeye başladı. Suskunlukları, yüzleri, bakışları, beklemeleri uzadıkça daha bir korkulu oluyordu.

İkindiye değin durmadan çay içtiler, tütün içtiler. Sabri'nin kulakları yoldaydı. Bir süre içinde, köyde en küçük bir kıpırtı olmadı. Hava gittikçe gerginleşiyordu. Zil sesleri duyuldu. Yaşlı adam çay bardağını bıraktı. Bir kedi gibi kulaklarını sese verdi. Genci burnunu havaya dikmiş, koku alacakmış gibi bekliyordu. Yaşlı adam ayağa kalktı, kapıya yürüdü. Sabri pencereden pamuk hararları[1] ile yüklü arabanın yaklaştığını gördü. Hemen kapıya yürüdü.

---

(1) **Harar:** Büyük sepet, küfe.

"Halil bu mu?" dedi genci.

"Yok," dedi Sabri.

Halil hararların üstüne oturmuştu. Sabri bir adım öne çıktı, kaşıyla gözüyle "geç-git" işmarı yapıyordu. Halil hiç anlamadı, durdurdu atları, atladı.

"Sabri Ağa yahu, sana bir işimiz düştü," dedi.

Sabri kaşını gözünü oynatıyordu.

Halil iki buçuk liralık bir kâğıt para uzattı.

"Al şu parayı bizimkilere on paket köylü cıgarası gönder. Katır Gölü'ndeler biliyorsun. Susuzluktan da boğazım kurumuş yahu. Bir suyunu içelim Sabri Ağa."

Sabri gözleriyle birtakım şeyler anlatmaya çalıştıysa da başaramadı. Halil parayı avucuna bıraktı girdi dükkâna. Kapıdaki adamları selamladı, su küpüne yürüdü. Kana kana içti. Adamlar gözlerini dikmiş büyülenmiş gibi kendisine bakıyorlardı.

Genci bir adım öne çıktı.

"Sen Halil misin?" dedi Zazaca.

Halil'in yüzü güldü.

"Heye," dedi. "Siz de Zaza mısınız?"

O zaman yaşlı adamın nevri döndü. Yüzü eskisinden korkunç oldu. Sarardı. Halil şaşırdı.

"Seni öldürecekler Halil!" diye bağırdı Sabri.

Yaşlı adamın elinde bir martin vardı. Halil şaşkınlık içindeydi. Zaman öylesine hızlanmış akıyordu. Çok kısa süren bu duraklama anında, ötekinin de elinde bir tabanca parladığını gördü Halil. İki namlu da kendisine çevrilmişti. Tası yüzlerine fırlattı. Aynı anda, birbirlerinden farklı iki patlama oldu. Arkasından bir daha, bir daha. Halil'in aklından Hıdır ve Emine hızla gelip geçti. Çok kısa bir sevda acısı dolandı yüreğinde. Emine'nin yüzünü gördü yeniden. Bir an ölümü bütünüyle kabullendi. Dizi acıyordu. "Daha ölmemişiz," dedi. Yeni bir yaşama çabası, bir kurtuluş umudu kıvılcımlandı. Yaşlı adamın kart kart konuşmasını duyuyordu.

"Ölmedi, ölmedi!" diye bağırıyordu Zazaca.

Silah seslerinden atlar ürkmüş arabayı götürüyorlardı. Düştüğü yerden ok gibi fırladı Halil. Atların önüne attı kendini. Araba, adamlarla Halil'in arasından hızla geçti. İki adam, vahşilikleri daha bir artmış halde kapının önündeydiler. Halil, kuyulara doğru zikzaklar çizerek koşuyordu. Bir silah patladı, ardından bir daha. Halil havalandı ve bütün ağırlığıyla boş bir kuyuya düştü. Kuyuya düşer düşmez az sonra öldürüleceği sanısına kapıldı. Korktu, "Kapana tıkıldık," dedi.

Yaşlı adam ötekine söylüyor, "On yıl bunun için mi bekledik lo?" diyordu. Yaklaşıyorlardı. Kulağını kuyunun duvarına dayadı. Ayak sesleri yeri sarsarak yaklaşıyorlardı. Sabri'nin sesini duydu:

"Halil! Kaç Halil! Geliyorlar Halil! Seni öldürecekler Halil!"

Titredi. Ölüme tutulmuş gibi oldu. Düşünemiyordu artık. Zaman zaman Emine bütün ağırlığıyla kafasına çöküyor kalıyordu. Ölünce, üzülüp üzülmeyeceğini düşündü. Hıdır'ı düşündü. Ölüsünü bekleyen insanları görüyordu. O gecenin, Hıdır'ı bekledikleri gecenin havasını duyuyor, kendisine acıyordu.

"Ah Emine ah!" dedi. Şimdi anlıyordu ki, kendisine en yakın varlık, etiyle kemiğiyle, her şeyiyle Emine'ydi.

Sabri'nin sesi korkuttu onu:

"Geliyorlar Halil! Öldürecekler seni!"

Aynı anda kuyuya taş gibi bir şey düştü. Ürkerek yana çekildi. Bir tabancaydı. Hemen kaptı. Yeniden bir titreme nöbetine tutuldu. Ağzı kurumuştu.

"Geldiler Halil!"

Tabancanın emniyetini açtı. Başını birden çıkardı ve adamlara ateş etti. Yaşlısı bir yana, öteki öbür yana ayrıldı. Kendilerini yere attılar. Yaşlısı atıldığı yerden dizlerinin üstünde doğruldu, ateş etti Halil'e. Halil sakındı. Kurşun yağıyordu. Koşarak yaklaşıyordu biri. Başını çıkardı; genciydi koşan. Bastı kurşunu. Adam çelme takılmış gibi düştü, tavuk gibi debelendi yerde. Bir kurşun da öbürüne sıktı Halil, o da kolunun üstüne yıkıldı.

"Bunlar babamı öldürenler!" dedi.

Öc alma isteği kabardı içinde. İkisini de öldürmeyi, yıllardır

içine bir köpek gibi bağlı tuttuğu yiğitlik özlemlerini gerçekleştirmeyi düşündü. Adamlar toparlanmış kaçıyorlardı.

"İki kurşun," dedi, "hepsi iki kurşunun başında."

Sonra... sonra ayrılık, sonra mapıslık, sonra Emine... Arkadan vurmayı yediremedi sonra.

Ortalık dinmişti. Çıt çıkmıyordu. Sessiz duvarlar, toprak. Şimdiye dek toprağı böylesine burnunun ucunda görmemişti sanki. Kokusuyla, çöpüyle, tozuyla, kanıyla toprak ve Emine. En yakınında en güzel kan, en güzel toprak. Toprağın özlettiği bir Emine ve ötesi. Birer kuruluğu bürünmüş, anlatım güçlerini yitirmiş çevre, yavaş yavaş hayatın canlılığını kazanıyordu şimdi. Daha önce kaskatı olan şeylerde, şimdi bir çözülme vardı, açıktan açığa duyurdukları bir tat vardı. Birkaç ürkek serçe az ötesine kondu. Köyde bir kıpırdanma başlamıştı. Çiftliğin kapısından ürkek adımlarla Kamber çıktı. Sağa sola bakındı. Az sonra Muhittin göründü. Sonra dallar sallandı, yer esti, kuşlar öttü. Sabri'nin sesini duydu:

"Halil! Halil!"

"Buradayım Sabri Ağa."

"Bir şeyin var mı Halil?"

"Yok. Gittiler mi?"

"Görünürlerde yoklar. Sesleri de çıkmıyor dümbüklerin."

Emine haber alınca ne yapacaktı kim bilir? Arttığını, kendini aştığını, bir anlam kazandığını düşlüyordu. Bir başka adam olmuştu. Herhangi bir Halil değildi artık. Bir olay bütün hayatını etkilemiş, onu yeni bir insan yapmıştı. Çoktandır eksikliğini duyduğu, özlediği bir yan katılmıştı Halil'e. Artık düşlerin değil, gerçeğin yiğidiydi.

"İstersen çık Halil. Kimseler kalmadı, çık," diyordu Sabri.

"Çıkma Halil. Az daha bekle de ortalığı bir kolaçan edelim."

Kamber'in sesi, gücünü ve düşüncelerini pekiştirdi. Onların gözünde, ağanın gözünde, Emine'nin gözünde ve herkesin gözünde başka olacağını düşledi Halil. Uzun yıllar kendisinden, adamları kaçırmasından söz edilecekti. Kaç zamandır, düğünlerin dışında bir silah patlamamıştı köyde. Biliyordu bunu.

Kuyunun bir kıyısında, dibi düşmüş bir teneke, eski bir deve vardı. Devenin eski ve paslı görünüşünde, yalnız Halil'in sezdiği, Halil'e hoş gelen bir duygunluk vardı. Pasların arasından kendilerini gösteren beyaz benekler kurtuluşunu kutluyorlardı sanki.

"Deve de bizden yana," dedi Halil, gülümsedi.

Sabri'nin sesi yeniden duyuldu.

"Halil," diyordu, "ben geliyorum kardaş, ben geliyorum, bir yanlışlık yapma ha."

"Korkuyor," dedi Halil, gülmesi yüzüne yayıldı.

Sabri saklandığı yerden ürke ürke çıktı, bakındı çevresine. Halil'in başını görünce durakladı.

"Benim Halil, benim kardaş."

"Gitmişler mi?"

"Kaçılar Halil, yoklar."

Halil kuyudan çıktı. Bol bol kan dökülmüştü toprağa, kan toprağa karışmıştı.

"Az kalsın öldüreceklerdi seni!" dedi Sabri.

Halil başını salladı:

"Öyle olacaktı," dedi, "tabancayı sen mi attın?"

"Ben attım."

"Sağ ol, çok sağ ol Sabri Ağa. Sayende canımızı kurtardık. Atmasaydın şimdiye benim ölümü çıkarırdınız kuyudan."

"Heriflerin gözünü kan bürümüş, görmedin mi? Ah dümbükler ah! Beni aldattılar başta. Halil bizim hısım falan dediler, Halil bizim dediler, zengin dediler, ben de kandım. Sonra anladım, ama iş işten geçmişti bir kere."

"Sağlık olsun."

"Atlattın kardaş, atlattın ve gözüme girdin. Geçmiş olsun. Yüzüne söylemek gibi olmasın, yiğit delikanlı çıktın Halil. Beğendim seni, çok beğendim. Bundan kelli kapım her zaman açıktır sana. Ben seni böyle yiğit bilmezdim. Ben yürekli adamı severim. İstediğin zaman gel. Başın dara düştü mü gel, canın sıkıldı mı gel, para mı gerek oldu, gel! Geloğlu gel işte."

"Sağ ol Sabri Ağa. Buyur emanetini."

Tabancayı uzattı Sabri'ye. Elini tuttu Sabri:

"Bak Halil; at, avrat ve silah, bu üçü kimseye verilmez ama, bir zaman sende kalsın bu. Gerek olur. Yerinde kullanırsan silahtan iyi dost olmaz adama. Arkadaştan ileridir zamanında."

Halil duraksıyordu.

"Al!" dedi Sabri, elini itti Halil'in. "Al gerek olur bu sana. Bu adamların gözü göz değil Halil. Ben beğenmedim kardaş. Bu adamlar seni vururlar gözünü açmazsan. Sana palaskasını da vereyim bunun. Tak beline, kalsın sende. Düşman sahibi adama gerek bir tabanca. Şart bu Halil, şart!"

"Sağ ol Sabri Ağa, sağ ol!"

"Hah şöyle işte! Bütün gün seni bekledi namussuzlar. Dedim lan Sabri, bu adamlar Halil'in başını yiyecekler, n'apmalı da Halil'e bildirmeli, dedim. O zaman da sen geldin, aksiliğe bak! O kadar işmar ettim geçesin diye, anlamadın yahu! Neyse, büyük geçmiş olsun. Akacak kan damarda durmaz demişler ya, boşuna dememişler ha."

Elini Halil'in omzuna koydu. Kahveye doğru yürüdüler. Halil durdu.

"Yahu biz arabayı unuttuk!" dedi.

Silah seslerinden ürken atlar arabayı köyün dışına çekmiş durmuşlardı.

"Vay namussuzlar, taa nerelere gitmişler. Ben arabayı çevirip geleyim ağam, olur mu?"

"Olur olur kardaş, olur."

Tabancaya baktı Halil. Sabri Halil'in omzuna vurdu, dostça güldü.

"Hiç çekinme, seninmiş gibi kullan. Giderken de kendine göz kulak ol!"

"Sağ ol Sabri Ağa. Evelallah beni kolay kolay vuramazlar."

Tabancayı elinden bırakmadan arabaya doğru koştu.

Olay çok geçmeden duyuldu Katır Gölü'nde. Akşam olmuş, ırgatlar çadırlarına dönmüştü. Ali Osman'ın çevresinde halka ol-

muşlar, meraklı meraklı dinliyorlardı.

"Herifler iki yandan sıkıştırmışlar benim babamı. Basmışlar kurşunu. Yavrum dar atmış kendini kuyuya. Herifin biri çekmiş martini, biri çekmiş nagantı. Tamam demiş Sabri, şimdi vuracaklar Halil'i, öldürecekler. Hemen atmış tabancasını benim babama. Adamlar kurşun yağdırıyorlarmış üstüne. Durulur mu bunların karşısında? Durulmaz; ama benim babam durmuş, al bir kurşun sana demiş, sıkmış, bir de sana demiş devirmiş ikisini de, sermiş yerlere. Herifler korkularından altlarına sıçmışlar. Meğer dümbükler atnan gelmişler, atları da Mehmet Ağa'nın bağının arkasındaki hendeklere saklamışlar. Kamber gitmiş arkalarından, bakmış herifler binmiş atlara kaçıyorlar. Benim babam bu, benim yiğidim bu, kaçırmış herifleri, sel gibi de kanlarını akıtmış dümbüklerin."

Kâmil:

"Vallaha bravo şu Halil'e."

Altındiş:

"Yahu bu adamlar kan düşmanıysa arkasını bırakmazlar Halil'in. Vururlar, eninde sonunda vururlar."

Ali Osman:

"Daşşağını bile yiyemezler. Benim babamın belinde var bir tabanca ki onunla dünyaya karşı durur."

Uzun Mahmut heyecanlanmıştı.

"Yaşşa Halil'im! Yaşşa aslanım! Yaşşa yiğidim!" diyordu durmadan.

Altındiş:

"Çocuğun ne adam olduğu araba sürüşünden belliydi zaten. Yel gibi çocuk. Boşuna Gâvur dememişler ona."

Emine, çadırın önünde yemek pişiriyordu. Kulağı konuşulanlardaydı. Konu Halil'di. Onlar konuştukça Emine'nin içi doluyordu. Yel, tozlu pamuk yapraklarını oynatıyor, kuru şif, çiğit, hıltan, tozlu pamuk kokuyordu. Halil kokuyordu. Ocakların dumanı yükseliyor, yükseliyor, bir noktada birbirine karışıyordu.

"Bak göreceksiniz, sabaha kalmaz Halil buradadır," diyordu

Altındiş.

"Be Altındiş, öyle bir söz et ki hesaba gelsin. Akşam giden adam sabaha nasıl gelir? Akıl var yakın var. Güneş başına mı geçti yoksa?"

Altındiş:

"Benim bir bildiğim var ki gelecek diyorum; demek güveniyorum Halil'e. İstersen bahse girelim; var mısın?"

"Bahse mi?"

"Bahse. Varsan gel."

"Gün doğmadan burda diyorsun öyle mi?"

"Güneşin hepsi çıkmadan burda diyorum. Burda olmazsa bir kilo sucuk alacağım sana. Gelirse sen alacaksın, kabul mu?"

"Kabul be! Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın."

Ali Osman:

"Vallaha gelir benim babam."

Birkaç kişi sokurdandı:

"Nerde gelir yahu!" dediler. "Gâvur dediysek bu kadar da demedik."

Uzun Mahmut:

"Bu oğlan kendini öldürecek. Bir gecede gidip gelmek kolay mı? Kolay değil ama Halil gelecek. Altındiş de kazanacak. Bak göreceksiniz. Gelecek Halil ve kendini öldürecek bu oğlan. Biz de zamanında kendimizi öldürdük. İki güzel söze ömrümüzü verdik. Gece demedik çalıştık, gündüz demedik çalıştık. Sonunda ne oldu? Hiç... Hepsi hava; kupkuru bir Mahmut kaldı ortada ve ayaksız Mahmut oldu; topal oldu. Mahmut ayaksızmış kimin umrunda, Mahmut topalmış kimin umrunda? Mahmut acından ölse kimse dönüp bakmaz artık; çünkü öküz öldü ortaklık ayrıldı. Çalışamaz olduk, bizi fırlatıp attılar bir kıyıya. Ne halin varsa gör dediler. Ne bok yersen ye dediler. Ölecekmişiz, sürünecemişiz kimse oralı değil. Bir gün Halil'in olacağı da bu. Bir gün bir yanını sakatlayacak, atacaklar benim gibi kıyıya. Kim bakacak o zaman Halil'e. Allah'la baş başa bırakacaklar Halil'i. El açmaynan karın mı doyar? Allah'ın işi yok da köylü milletiyle mi uğraşacak? O kadar işin içinde bir de köylü milletinin kahrı-

nı çekecek öyle mi? Bu Halil'in sonu da kötü, kötü! Çok kötü!"

Kâmil:

"Köylük yerde n'apılır başka Mahmut? Halil iyi arabacı. Saman çekerken gördüm, parmağımı ısırdım vallaha. Hiç durmak dinlenmek yok. Gecesi gündüzü yok bu Halil'in. Bana kalırsa bu oğlanın büyük bir derdi var. Derdiyle başedemediği için kendini işe veriyor. Derdini unutmak için. Derdi büyük. Ondan bu kadar harcıyor kendini. Değil mi Ali Osman?"

"Ben bilmem..." dedi Ali Osman, kalktı, "Ben harmanlara gidiyorum. Eyvallah!" dedi uzaklaştı.

Kâmil, Ali Osman'ın ardından baktı:

"Derdi var bu Halil'in. Ali Osman da biliyor bunu, ama söylemiyor. Onun için kaçtı, gördünüz mü?"

Altındiş:

"Ne derdi olacak be Kâmil Ağa? Genç adam, gücü kuvveti yerinde..."

Kâmil:

"Adam hem genç olur hem de derdi olur. Niye böyle diyorsun?"

Uzun Mahmut:

"Ben onu bunu bilmem. Sonu yok bu işin. Çalış çalış. Böyle geldik böyle gideceğiz işte."

Kâmil:

"Doğru. Bir bakanımız edenimiz olmazsa sonumuz kötü. Bu Kel Hasan'ın anasıyla babasına bakın: Bıraktı gitti fıkaraları. Dünyada kimsecikleri yok. Bu yaşta çalışmak kolay mı bellediniz? Bereket versin ki bizim köylü biraz komşu hatırı bilir; bu kış bir kap ondan bir ekmek bundan geçindi zorlukla fıkaralar."

Uzun Mahmut:

"Yine ne varsa bizim gibi fakirinde fıkarasında var vallaha; bir ağa çıkıp beş kuruş verdi mi bu fıkaralara? Kel Hasan'a kızmışlar gitti diye, acından ölsün istiyorlar."

Altındiş:

"Nerede eski ağalar, nerede şimdikiler. Ellerinden gelse

beleşe çalıştıracaklar bizi. Ya başını alıp şansını başka yerlerde sınayacaksın ya da burda kalıp çürüyeceksin. Benim bildiğim budur arkadaş!"

Uzun Mahmut:

"Ya bu deveyi güdersin ya bu diyardan gidersin."

"Öyle arkadaş öyle."

Telli İbrahim:

"Siz onu bunu n'apacaksınız arkadaşlar, Gâvur köyünde Salih Ağa yeni bir çapa getirmiş, lastikli motornan çekecekmiş. On beş kolu vamış ki bir sürmede on beş kişinin işini görecekmiş."

Kâmil:

"Bizim anamızı bu makina belleyecek işte arkadaşlar. Bizi sürüm sürüm süründürecek bu makina."

Telli İbrahim:

"Uzağa ne gidiyorsun canım; Hasan Ağa bir naylon araba almış, lastikliynen pamuk çekiyormuş. Arabacıların işi de gitti gürültüye. Şimdi bu naylon, beş arabanın işini gördüğüne göre gerisini sen düşün gayrı."

Altındiş:

"Dünya da ağalardan yana döndü arkadaş. Vallaha öyle; Allah da ağalardan yana. Bize gitmek düşüyor, başka yol yok; çünkü bizi düşünen kimse kalmadı bu dünyada."

Uzun Mahmut:

"O Salih Ağa'da gâvur kafası var zaten. Herif okumuş okumuş neler bellemiş. Bir de İngiliz avradı var."

Altındiş:

"İşte o avrat bizim ağzımıza sıçtı. O İngiliz avrat. Salih Ağa motor almasaydı kimin aklına gelirdi motor. Motor demek bizim başdüşmanımız demek, ağalarınsa başdostu demektir ki, bize yol göründü. Zincirli motor neyse ya, bu lastikli motor bizim ekmeğimizi aldı arkadaş ve biz de hapı yuttuk. Hapı yuttuk ne demek? Yani bunun Türkçesi biz boku yedik."

Kâmil:

"Vallaha duyduğuma göre bizim ağa da bir lastikli motor alacakmış. Sözü geçiyordu duydum. Üç kardaşın en gerisi ben miyim diyormuş."

Telli İbrahim:

"Bizim köye de öyle üç makina daha girdi mi sen o zaman gör manzarayı. Zaten karnımız doymuyor, o zaman hiç doymaz artık."

Altındiş:

"El kapısı karın doyurmaz arkadaş, doyurmaz. Bugün toksan yarın açsın."

Uzun Mahmut:

"Ben diyorum kardaşım, ben diyorum: Yenice bir gün Malaçça'ya dönecek diyorum. Bu sözüme bir mim koyun. Şimdiden herkes gitti sayılır. Bir de lastikli motor çoğaldı mı, her ağanın bir lastiklisi oldu mu sen o zaman gör işi. Ne diyecekler o zaman biliyor musunuz? Lastikli içeri, köylü dışarı, diyecekler. Marş marş! Asıl manzara o zaman. Aç ayı oynar mı? Karnını doyurmayan gidecek elbet."

Altındiş:

"Ben de bu güz göçeceğim kardaşlar. Ben Acem'in çocuklarını görmüşüm. Gül gibi yaşıyorlar vallaha. İkisi fabrikada çalışıyor, avratları da tütün rejisinde. Anaları çocuklara bakıyor, yemek yapıyormuş. Keyfimiz ve rahatımız iyi diyorlar. Ben de gider bir fabrikada çalışırım. Burda tadımız tat değil. Baharda iki ay kazma döv, güzün bir ay pamuk topla, sonra yat babam yat. Üç ay çalışmaynan köylü milletinin karnı doymaz arkadaş. Niye derseniz söyleyeyim, çünkü köylü milletinin karnı şehirlininkine benzemez. Şehirlinin karnı küçük; iki lokma ekmek yesin doyar. Ama bizimki doymaz. Çünkü bizim karnımız çok büyüktür."

Uzun Mahmut:

"Doğrudur vallaha. Üç ay çalışmaynan bu karın doymaz."

Kâmil:

"Hele durun canım. Daha ne lastikli var ne bir şey."

Altındiş:

"Mehmet Ağa'nın var, Hasan Ağa'nın da var. Yetmiyor mu bu? Geleceğe Kadir Ağa da alır."

Telli İbrahim:

"Eskiden Sırrı Ağa'nın kapısında kaç kişi çalışırdı. Tarlayı katırlarla sürerdik, buğdayı orakla biçerdik, harmanı dövenle sürerdik. Sonra bir zincirli motor çıktı, her şeyi altüst etti. Şimdi de bir lastikli işi çıktı başımıza. Bu da geri kalan işleri alacak elimizden. Ağaların işi iş. Bizimse her gün bir taş yıkıyorlar başımıza. Ne olursa bize oluyor Kâmil Ağa. Onların işi kolaylaşıyor, bizimse her gün belimiz bükülüyor. Daha geçen yıla kadar köyden gitmek aklımdan geçmezdi. Kel Hasan giderken için burkulduydu. Ama şimdi iş iş değil. Bizim için şehirlere gitmekten başka yol kalmadı. Ya da motoru az, işi bol bir köye gitmek..."

Altındiş:

"Şimdi işi bol köy mü kaldı be İbrahim? Acem'in çocuklarını gördüm, ben de kafamı değiştirdim arkadaş. Günde sekiz saat çalışıyorlar, gece de sinamaya gidiyorlar."

Uzun Mahmut:

"Sinama nedir lan?"

Altındiş:

"Sinama çok güzel bir iş arkadaş. Ben Acem'in çocukları götürdü. Kadir Ağa'nın alırı kadar büyük bir yer."

Uzun Mahmut:

"Desene alt yanı yine ahır."

"Ne ahırı canım. Ahır dediysek essahtan ahır belleme. Büyüklüğünü dedik. Sinama sinama. Işıkları var. Büyük bir şey var duvarda. Çarşaf ama, öyle bildiğimiz çarşaflardan değil. Çok büyük bir çarşaf ve çok beyaz."

Uzun Mahmut:

"Yahu biz yatağa çarşaf bulamıyoruz, elin adamları çarşafı duvarlara mı asmışlar?"

Altındiş:

"Dinle be! Çarşaf dediysek sen anlayasın diye çarşaf dedik. Yani çarşaf gibi büyük ve beyaz. Beyaz bir bez. Kaput bezi ha!

Anladın mi şimdi?"
Uzun Mahmut:
"Şuna kaput bezi desene kardaşım. Ben kaput bezini anlamam mı? Çarşaf dedin de aklımı karıştırdın."
Altındiş:
"İşte o bezin üstünde adamlar var, avratlar var. Hem de ne avratlar, bir görsen ağzının suyu akar. Adam onları bir gördü mü, avradının koynuna girmeyi canı istemiyor arkadaş -bizim avrat duymasın bunları; duysa ağzımıza sıçar-. Bir sürü at, avrat ve adam var ki eh yani. Ama hepsi gâvur."
Uzun Mahmut:
"O kadar gâvuru nerden bulmuşlar peki?"
Kâmil:
"Sen de çok cahilmişsin be Mahmut. Adana koca bir şehir; gâvur bulunmaz olur mu hiç? Her cins gâvur ara bulunur Adana'da. Alamanı var, İtalyanı var, Fransızı var; gâvurun her türlüsünü bulmak mümkün senin anlayacağın. Yeter ki paradan haber ver sen."
Altındiş:
"Ben de öyle sandım baştan. Ama öyle değilmiş. Arka tarafta bir makina varmış; ondan bir ışık çıkıyor işte. O ışıkla bütün gâvurlar çarşafa çıkıyorlar, başlıyorlar oynamaya."
Uzun Mahmut:
"Işıklar gâvur nasıl oynuyor yahu?"
Kâmil:
"Be Mahmut, bu gâvur milleti her telde oynar kardaşım, sen bilmez misin?"
Uzun Mahmut:
"Bize yutturmayın kardaşım; gâvur milletinin işi yok da ışıknan oynayacak öyle mi? Danaburnu mu ki bu, ışığı görünce koşsun üstüne?"
Altındiş:
"Ben de pek bilmiyorum ya, Acem'in küçük oğlu bana hepsini anlattı. Anlattı ya ben unutmuşum. Sizin anlayacağınız sina-

ma çok keleş bir iş arkadaş. Essah gibi, ama yalan. Mahsustan ölüyorlarmış, hepsi yalanmış."

Uzun Mahmut:

"Adam da mı ölüyor!"

Altındiş:

"Yaaa, lenger şapkalı adamlar var; bir sürü itoğlu itler. Fang fing konuşuyorlar. Konuştuklarından da bir şey anlaşılmıyor dümbüklerin. Canları istedi mi de adam öldürüyorlar ve saz çalıyorlar."

Uzun Mahmut:

"Adam öldürüyorlar da sen bakıyor musun?"

Altındiş:

"Herkes bakıyor; âlemin yiğidi ben miyim?"

Uzun Mahmut:

"Herkesin gözü önünde ha!"

Altındiş:

"Mahsustan kardaşım, mahsustan. Şakadan ölüyorlar hep. Adamı kandırıyorlar. Bu gâvur milletinin işine pek akıl ermez."

Kâmil:

"Sinamayı bırak sen. Onu iyi anladık. Aklımıza iyice girdi. Sen Acem'in çocuklarından anlat bize."

Altındiş:

"Acem'in çocukları iyi yaşıyor arkadaş. Türkçesi bu. Biz on altı saat çalışıyoruz günde. Yine de onlar gibi karnımız doymuyor. İki üç ayda bir et yiyorlarmış. Bizimse kursağımıza kurban bayramından kurban bayramına iki tike[1] et girer. Hem onlar yaz ve kış çalışıyorlar, durmamacasına."

Kâmil:

"Yaz kış iş var demek?"

Altındiş:

"Ben anlatamıyorum, dilim dönmüyor. Cumali olsa da anlatsa; onu bir dinleyeceksiniz, canınız bir saniye durmak istemeyecek burda."

(1) **Tike:** Kuşbaşı büyüklüğünde et parçası.

Herkes sustu; düşüncelere daldılar. Altındiş başına iki yana salladı, ağır ağır:

"Yaşamak onlarınki kardaşlar," dedi, "hayat da onlarınki, her şey de. Pamuklar bitsin. Altındiş bilir yapacağını. Kel Hasan gidelim şurda ne oldu? İki yıl oldu değil mi? Onlar bile düzeltmişler hallarını."

Emine sofrayı sermiş yemeği koyuyordu. Azime bağırdı:

"Hey herif! Konuşmayı bırak da gel yemeğini ye!"

Uzun Mahmut sopasına dayanarak kalktı.

"Avrat çağırdı mı gitmek gerek kardaş," dedi, ağır ağır çadırına gitti.

Azime:

"Sana kalsa sabahlara kadar konuşacaksın."

"El neler düşünüyor avrat. Dünya değişmiş de haberimiz yok."

"Ele bakma sen, el konuşur. Konuşur ama ekmek vermez, sen yemene bak."

İçini çekerek lokmasını yemeğin suyuna batırdı Mahmut.

"Şu benim ayağım sakat olmayacaktı da sen göreceksin erini. Ama ben feleğe ne deyim ki bizim boynumuzu bükük koydu."

Emine dalgındı, düşünceliydi.

"Ne düşünüyorsun Emine'm, ne düşünüyorsun böyle kara kara?"

Emine babasına baktı.

Azime:

"Ne düşünecek, yorgun çocukcağız."

Mahmut:

"Yorgun Emine'm! Talihsiz yavrum! Yorgunum!"

Azime:

"Yorulacak tabii. Çalışmak kolay mı?"

Emine başı önünde, sessiz sessiz yemeğini yiyordu.

Mahmut:

"Ne düşünüyorum biliyor musun avrat: Diyorum ki, Allah

bir yürü kulum dese, bir dese yok mu; Mahmut da yürüse..."

Azime:

"Bu ayaklarla mı?"

"Ayağa ne bakıyorsun sen. Allah yürü dedikten kelli yürütür elbet. Allah bu. İstese elleriynen yürütür adamı. Yürümenin türlü türlüsü vardır: Bir sürünmek vardır, götü yerden kurtulmaz adamın. Bir de tepesinin üstünde yürümek ki, adamın ağzından burnundan fitil fitil gelir; tam bizimki gibi. Şimdi bizim yürümemiz tepemizin üstünde. Köylü milleti için bunu uygun görmüş. Köylü milleti böyle yürüyecek demiş. Demiş ki, köylü milletinin karnı tam doymayacak. Yarı aç yarı yok. Doyarsa günahkâr olur demiş. Köylü milletinin karnı doyarsa onunla ne Allah başedebilir, ne de kul. Onun için de ekmeği atlı etmiş, köylü milletini yayan. Ekmek kaçar biz kovalarız, tut tutabilirsen. Haydi tuttum diyelim, yine karnın doymaz. Bunu da düşünmüş, bu yüzden de karnımızı büyük, ekmeğimizi ufak yazmış. Bu Allah işini bilen bir Allah. Bilmiş köylü milletinin yüreğini ona göre yazmış. Allah bilmiş; başıma bela olmasınlar, kendi dertlerine düşsünler demiş."

Azime gözlerini ağrattı:

"Tövbe de herif, tövbe de, çarpılacaksın, vallaha ağzın burnuna eğilecek şimdi."

"Ah ah avrat, ah! Ben Allah olsaydım başka türlü yapardım vallaha."

"Aboo! Bizim herif oynattı. Amanın başıma gelenler!"

Azime ürkerek bakıyordu. Mahmut'a. Nerdeyse kalkıp bağıracaktı.

"Ben dellenmedim avrat, korkma, dellenmedim. Aklım fikrim başımda."

"Abooo! Zaten bu senin yüzünden değil mi Emine'min başına gelenler. Hepsi senin yüzünden. Camiye gidip bir namaz kılmadın, bir dua etmedin. Alnın secde yüzü görmedi. Hep bundan. Ne çekiyorsak senin yüzünden. Bu yorgun Emine'm de senin cezanı çekiyor."

"Karıştırma bunu! Emine'm benim cezamı çekiyorsa ben

kimin cezasını çekiyorum? Sus! Sus! Konuşma!"

"Şimdi elin kızları davul zurnayla gelin olacak, benim Emine'm de boynunu büküp bakacak onlara."

"Böyle konuşma avrat! Sus avrat... Sus! Suss!"

"Susmak ha! İçim yanıyor herif içim. Çakal Omar'ın evi gibi yanıyor içim. Eller gelin olurken Emine'm..."

Emine'nin lokması boğazında kaldı, büyüdü büyüdü büyüdü, yutamadı. Gözleri dolu dolu kalktı. Mahmut lokmasını bıraktı:

"Beğendin mi yaptığını? Beğendin mi şimdi ha?"

"İçim yanıyor herif, içim. Alev alev yanıyor, harıl harıl yanıyor."

Emine sırtını onlara dönmüş için için ağlıyordu. Azime başını sallıyordu. Bu hali Mahmut'un kızgınlığını çoğalttı. Çadıra, Emine'ye baktı. Kızının o duruşu, acıların en acısını doğuruyordu. Mahmut bir şeylerin altında eziliyordu. Bu, Emine'nin yitirdiği, bir daha da bulamayacağı şeylerin ağırlığıydı. Bunu usul usul seziyordu Mahmut.

Yıllarca aynı işi görmekten, aynı acılara örtü olmaktan yorulmuş çadırlar çocuk yürekleriyle, beyaz yüzleriyle yeni yeni bir sabaha hazırlanıyorlardı. Çiy yağıyordu. Çadır direklerinden birine asılı su kabağı, bir küçük sepet, yatakların yanında bırakılmış eski bir kadın pabucu, pabuca yapışmış saman çöpleri, soğan kabukları, ıslak tüylü bir köpek, toprak kırıntıları, böcekler, karıncalar; uykuda ölümlerini deneyen insanların yanısıra, yeryüzünün bir parçası olduklarını, diriliklerini, kendilerince bir sağlığı sürdürdüklerini duyuyorlardı.

Varilin musluğundan damla damla bir su dökülüyor. Şıp şıp şıp... Bu ses, bu beyazlık, bu serinlik yalnız bu sabah içinde güzeldir sanki. Irgatlar çevrelerini saran güzelliği duymadan, sezmeden uyanıyorlar. Usul usul, yorgun, güçsüz. Ağrılar sızılar içinde kalkıyorlar. Ağızlarında zehirlerin tadı, başlarında sızı. Kiminin beli, kiminin eli tutmuyor. Sabah bozuluyor; taze bir bok kokusu doluyor genizlere.

Sepetlerini, testilerini, kuşluk yiyeceklerini alıp gidiyorlar sonra. Arka arkaya diziliyorlar sonra. Çalılar, yapraklar hışırdı-

yor. Gidiyorlar. Çadırlarda çok küçük çocuklar, bebekler, karıncalar ve ekmek kırıntıları kalıyor. Karıncalar o kırıntıları kışa taşıyorlar.

Herkes, bir gün önce bıraktıkları yere, eski hatlarının başına geçiyor, sıralanıyorlar. Pamuk salkımları ıslak ve çiğit kokuyor, çiy kokuyor. Şifler[1] yumuşak ve dost. Ellere batmıyor, elleri yırtmıyor, parçalamıyor. Sivri uçları korkunç değil; zalım bir süngü gibi batmıyor, acıtmıyor. Serin... yel esiyor. Yel, bütün ırgatları yeryüzüne kavuşturuyor. Yavaş yavaş kendilerine indiriyor. Uykunun sersemliği dağılıyor, sabahın o çaresiz düşünceleri dağılıyor. Yaban sarmaşıkları pembe; sarmaşıklar sarı, beyaz... açmışlar. Yeni yeni tomurcuklar, sıralarını, özgürlüklerini bekliyorlar. Bir gün sonrasının doğal güzelliğini onlar sürdürecekler; bir gün sonrası onların bayramı. Hep onların. Bekliyorlar çünkü. Sarmaşıklar açacak açacak. Güzellikleri alıp sonsuza götürecekler. Ve sonsuzda renk renk güzel sarmaşıklar olacak. Beyaz, pembe, sarı, mor... Durmadan açacaklar... Yılmadan, usanmadan. Bol bol açacaklar.

Şiflerden ustalıkla çekilen pamuk salkımları top top avuçlara, sepetlere, çekilere, önlüklere doluyor. Üst üste, avuç avuç! Çiğit kokuyor durmadan, çiğit kokuyor, çiğit çiğit. Pamuk kokuyor. Sabah serinliğinde ırgatlar bütün verebilecekleriyle çalışıyorlar. Şifler ellerine batmıyor daha; güneş yok, sinekler yok, mucuklar[2] yok. Ve yok... Parmaklar birleşiyor, bir çekişte şifin bütün gözlerini boşaltıyor. Serin bir beyazlık doluyor avuça. Canlılık veriyor bu. O beyazlar isteğin en güzelidir çünkü.

Irgatların ardında, kırmızıya çalan, kahverengi, biraz da yeşilli bir kellik, bir acıklılık kalıyor. Salkımları alınmış şifler boş. Şiflerin beyazlığı o kelliğin içinde yıldızlar gibi parlıyor. Ortalık ağarıyor ağarıyor. Gözün gördüğü alan genişliyor, derinleşiyor. Kuyruk sallayan kuşları çoğalıyor. Kuyruklarını aşağı yukarı oynatıyorlar, bir çalıdan bir çalıya konuyorlar.

Kâmil belini tutarak doğruldu. Altındiş'ten yana baktı:

---

(1) **Şif:** Kabuk.
(2) **Mucuk:** Küçük sinek.

"Hey Altındiş! Sesin çıkmıyor, öldün mü yoksa?"

Altındiş güldü:

"Biraz dalmışım Kâmil Ağa. Bugün yiyeceğim sucukları düşünüyorum biraz."

Kâmil:

"Öyle geliyor ki sucuklar benim kısmetim Altındiş; ne diyorsun bu işe?"

Altındiş:

"Allah yazmışsa bozsun. Güneşe daha var, acele etme. Acele işe şeytan karışır derler, ama bizim bu işe de Halil'in zilleri karışır Kâmil Ağa, bekle biraz."

Kâmil:

"Güneş doğacak haberin olsun. Şu bir kilo sucuğunu yedik gitti."

Altındiş:

"Afiyet olsun! Canın sağ olsun senin!"

Uzun Mahmut sopasına dayanarak öne geçiyor, Veli'nin, Emine'nin ve Azime'nin hattındaki pamukları oturduğu yerden topluyor, sonra gene önlere geçiyordu. Kâmil'le Altındiş, Halil üstüne konuşuyorlardı.

Mahmut:

"Hey Kâmil Ağa!" dedi, ondan yana, "bu Halil gâvurun biri. Bak göreceksiniz güneş çıkmadan gelecek."

Emine'lerin çekisi dolmuştu, omuzladı. Harmana yöneldi. Herkesin Halil'den sözetmesi gönlünde bir yerleri eziyordu. Bir yandan seviniyor, ama çok geçmeden o sevinç bir üzüntü oluyordu içinde.

Herkesin kümesi ayrıydı. Ali Osman bir kümeyi yatak gibi yaymış yatıyordu. Emine çekisini boşalttı. Kıyılara dökülenleri topladı, düzeltti. Bir yandan da Ali Osman'a bakıyordu. Konuşmak istiyordu onunla. Çekiyi taktı omzuna, döndü.

İkinci gelişinde Ali Osman uyanmıştı. Tütün sarıyordu.

"Bu çiy bizi öldürecek," dedi Emine'ye. Öksürdü.

"Ali Emmi!" dedi Emine, duraladı.

Ali Osman acıyarak baktı ona:

"Söyle benim babam, söyle!" dedi.

"Ali emmi, söyle bi Halil'e, kendini bu kadar çok harcamasın. Yazık ediyor kendine. Öldürecek kendini vallaha."

Ali Osman, bunları kendisi de düşünmüşçesine başını salladı.

"Halil eski Halil değil, bir başka Halil olmuş. Ne söz dinliyor ne bir şey. Dinlemiyor... Ben de üzülüyorum, hepimiz üzülüyoruz ama dinlemiyor."

Gün doğmak üzereydi. Doğuda gökyüzü al al olmuştu, büyüyordu, dağılıyordu. Emine çaresiz döndü.

Kâmil:

"Güneş doğuyor Altındiş, güneşe bak, güneşe!"

"Doğsun..." dedi Altındiş.

Güneş çoğalıyordu. Herkes susmuştu. Çıt çıkmıyordu. Altındiş'in kulağı atların zilindeydi. Dinliyordu.

"Kaybettin Altındiş! Kaybettin sen," dedi Kâmil.

"Geliyor!" diye bağırdı Altındiş, "geliyor!"

Irgatlar merakla bakındılar. Bir araba tozu dumana katarak geliyordu.

Altındiş:

"Daşşağını yesinler senin Halil! Kebap edip yesinler oğlum!"

Emine'nin içi dolmuştu. Ağlayacaktı nerdeyse. "Aah Halil ah!" dedi içinden. "Hayatımız zehir oldu. Hayatımız mafoldu Halil. Büktüler belimizi."

Musa'nın oğlu Ali, Emine'ye bakıyordu. İçinden geçenleri seziyordu. Biliyordu artık. İyice biliyordu durumu. Bildiği halde söküp atamıyordu içindekini. Sevgiyi, Emine'yi, düşleri. Zaman zaman Halil'in sevilecek yanını bulamıyor, bazen de onun yanında ezildiğini duyuyordu. Şimdi de aynı hava içindeydi. Sanki Halil'le yaptığı bir yarışı kaybetmişti.

Halil ayaktaydı, atları kırbaçlıyordu. Ziller ötüyordu durmadan. Araba harman yerine doğru kayıyordu.

Uzun Mahmut oturduğu yerden, ellerini sallayarak bağırdı:

"Aslan Halil'im aslan! Kimin aslanı demişler buna!"

Azime kızgın kızgın:

"Sana da n'oluyor be herif? Gelen el, sucuğu kazanan el, kaybeden el, sana n'oluyor?"

"Banası mı var be avrat? Halil'i böyle görünce içim kabarıyor. Eski günlerim geliyor aklıma. Arabacı kısmı birbirini sever. Ben de Halil'i severim."

"O da senin kıymetini bilse bari."

"Halil beni sever avrat. Sen görünüşe bakma."

"Sever sever de bir günden bir güne yardımına geldi mi? Bir hararını bastı mı? Şu Ali de olmasa halımız haraptı vallaha."

"Senin bu hesaplara aklın ermez. Avrat kısmının aklı noksan olur. Bu iş başka iş, sen anlamazsın."

"Yalnız sen anlarsın öyle mi?"

"Aklının ermediği işe karışma sen avrat. Sus!"

Uzun Mahmut harmanlara baktı. Halil testinin birini başına dikmiş su içiyordu. Emine'nin de Halil'e baktığını görünce: "Bizim kız da gönüllü," dedi içinden. Halil'le Emine'nin arasındakileri az çok seziyordu Mahmut.

Halil iri iri adımlarla geliyordu. Elinde kâğıt bir torba vadı. Daha uzaktayken elini salladı:

"Kolay gele millet! Kolay gele!"

Her kafadan bir ses çıktı: "Geçmiş olsun," dediler, "hoş geldin," dediler, "ucuz kurtulmuşun..." dediler.

Halil sıranın başından başladı:

"Size bayram şekeri getirdim," dedi. Şekeri alan: "Geçmiş olsun..." diyordu yeniden.

Kâmil:

"İyi kurtarmışsın canını Halil. Haberini aldık, çok üzüldük oğlum, geçmiş olsun."

"Sağ ol Kâmil Ağa!"

Altındiş:

"Geçmiş olsun Halil'im. Biz de bir kilo sucuk kazandık

sayende."
"Hayrola?"
"Bahse girdik Kâmil Ağa'yla, ben dedim ki, gün doğmadan Halil gelir dedim."
Kâmil:
"İyi ki kazandın Altındiş. Kalan on yıl söyler durursun bunu."
Altındiş:
"On yılnan kurtulursan şükret sen."
Halil:
"Demek şimdi sucuğu yuttuk öyle mi?"
Altındiş:
"Hem de nasıl; bir oturuşta."
Halil güldü, şekerleri dağıtmaya devam etti. Sıra Mahmut'a geldi.
"Ben sana kırgınım, istemem şekerini," dedi Mahmut:
Halil:
"Hayrola Mahmut Emmi, kusurumuz nedir?"
"Sen bizi temelli unuttun Halil. Bir Allah'ın selamını bile esirger oldun bizden. Bu on beş yirmi gündür pamuktayız, bir günden bir güne demedin ki şu Mahmut emmime bir yardım edeyim."
"Bunda haklısın Mahmut Emmi. Ne desen haklısın vallaha. Boynumuz kıldan incedir."
"Haklısını var mı Halil, bizi unutma oğlum, unutma bizi."
Emine Halil'e bakıyordu. Göz göze geldiler. Şekeri uzatırken, Hıdır'ın helvasını dağıttığı gün, o an geldi aklına. O anın Emine'si, o anın gözleri ve Halil'i.
Halil şekerleri dağıtmıştı ki Kâmil'in kuşluk düdüğü öttü.
"Haydi millet! Herkes birkaç lokma alsın, sonra harların başına, marş marş! Hararları basalım, akşam Süleyman da gelecek daha... Haydi!"
Irgatlar çekileri, sepetleri omuzladılar. Omar'ın anası Sultan çekiyi kaldıramıyordu. Halil yanaştı:

"Bırak bana ana..." dedi. Aldı çekiyi, harmana yöneldi. Sultan ardından geliyor, bir şeyler anlatıyordu durmadan:

"Kimin aklına gelirdi ki Omar'ın mapıslara düşecek Halil'im. Şeytana uymuş işte. Kötü arkadaş adamın başına ne işler açar, ne işler!"

"Az kaldı" dedi Halil. "On beş yirmi güne burdadır Omar. Çok değil, on beş yirmi gün."

"Ah ah! Ağzını öpsün anan senin. Nerde o günler!"

Sultan'ın çekisini kümesine boşalttı Halil. Mahmut, Veli, Azime, Emine sofralarının başına toplanmışlar, yemek yiyorlardı. Yemeğin yağları donmuştu

Mahmut:

"Halil'im gel yemeği beraber yiyelim."

Azime:

"Halil bizimle yer mi? Halil büyüdü kalan."

Halil büyümüştü; dünkü olay yüceltmişti Halil'i. Şimdi herkesin gözünde görüyordu bunu.

"Gel, Allah ne verdiyse bölüşürüz oğlum."

Mahmut son sözlerini söylerken yalvarıyor gibiydi. Kıramadı Halil, oturdu yanlarına, sevindirdi onları.

"Herifler az kalsın seni vuruyorlarmış ha?" dedi Mahmut.

"Ufak iş bunları emmi, kulak asma Sen eski arabacısın, bilirsin bu işleri."

"Bilirim tabii!"

Azime:

"Verilmiş sadakan varmış."

Yemeği çabuk çabuk yediler. Donmuş yağlar Halil'in dudaklarına, bıyıklarına yapıştı.

"Sağ olun, ellerinize sağlık," dedi kalktı. Arabaya yürüdü. Boş hararları omuzladı. Kümelere, büyüklüklerine göre birer, ikişer bıraktı. Irgatlar da yiyeceklerini yemişler, hararlarını basmaya kalkmışlardı. Azime hararın ağzını kıvırıyordu. Sultan da hararı yatırmış. bir eliyle ağzını açıyor, bir eliyle de pamukları doldurmaya çalışıyordu.

"Omar Omar! Kurban oğlum, gel artık babam, gel artık. Ananı bu dertlerden kurtar oğlum. Belimde hal, kafamda akıl kalmadı oğul. Gel artık! Gel babam, gel, gel geeel!"

Halil arabanın gölgesine uzanmış dinleniyordu. Sultan'ın acısını duyunca doğruldu. Anası geldi aklına. Doluktu. Öte yandan Ali, Emine'lere yardım ediyordu. Kızdı Ali'ye. Kalktı yerinden, Sultan hem dolduruyor, hem söyleniyordu:

"Gel Omar'ım gel!"

"Geldim anam, geldim," dedi Halil, "ben de senin oğlun sayılırım. Sen çekil gölgeye otur biraz. Ben basarım, yüklerim, sen otur anam, kurban anam!"

"Ah Halil'im ah! Omar'ım gelse ben bu hallara düşer miydim hiç? Artık zor geliyor bana oğlum. Yaşamak da zor geliyor. Bunca yaş yaşadık bak halımıza; dünyada bir sahibimiz yok. Bir Omar'ımız vardı, o da mapıslara düştü."

"Az kaldı dedim ya ana, Omar gelir on beş yirmi güne."

"Gelir değil mi?"

"Gelir anam, gelir."

"Şimdi ben oturayım öyle mi?"

"Sen otur anam, kurban anam."

Sultan dertli dertli başını sallayarak gölgeye çekildi. Halil Ali'ye baktı. O da kendisine bakıyordu.

"Bak sen Ali'ye!" dedi Halil içinden.

Ali Osman'a döndü:

"Hey Ali Emmi, gel tut şu hararı biraz, tut bakalım n'olacak?"

Ali Osman yerinden kalktı. Hararın ağzını iyice kıvırdı Halil. Sonra kucak kucak pamuk doldurdu. Yumrukladı. Kucak kucak pamuk, yumruk, pamuk, yumruk. Yan yana. Yumruklarıyla bastırdı iyice. Sonra içine girdi hararın, güçlü ayaklarıyla dipledi.

Ali de elini çabuklaştırdı. Halil bunu sezdi. "Vay Ali vay! Aklınca benden çabuk basacak hararı. Ben kimim Ali? Ben Halil'im, Halil. Aklınca Emine'ye yaranacak ha? Haydi bakalım

Ali Çavuş göster yiğitliğini, elinin çabukluğunu."

Ayaklarıyla hararı dipledikten sonra, kucak kucak pamuk doldurdu yeniden, yumrukladı. Ali'yle Emine hızlanmışlardı. Halil güldü:

"Siz ayakla basın ben ellerimle geçerim sizi" dedi içinden. Yumrukladı. Bastırdı. Pamuk kokuyordu. Dolmuştu pamuk kokusuyla. Kümenin derinlerine daldıkça eski bir koku çıkıyordu; biraz sıcak, biraz çokça pamuk kokusu. Terlemişti Halil.

Bir yandan Ali, Emine, Azime, Veli. Öte yanda Ali Osman ile Halil. Halil dişlerini sıkıyor, kavga ediyormuşçasına sert sert bastırıyordu yumruğunu. Çok geçmeden ırgatlar içten içe kızışan bu yarışmayı sezdiler. İşlerinin yanısıra yarışı daha da kızıştırmak için birbirlerine söz atmaya başladılar. Kimi Hail'i, kimi de Ali'yi tutuyordu. Ali hararı yarılamıştı ki, Sultan ancak sezdi olanları. Yerinden fırladı.

"Onlar kaç kişi Halil? Aboo! Ben de sana yardım ederim vallaha."

Halil harara girdi. Sultan kucak kucak pamuk taşıyor, Ali Osman da düşmesin diye hararı tutuyordu.

Altındiş hararının üstünden seslendi:

"İş çabuk basmakta değil," dedi, "babam da çabuk basar, basar ama kırk kilo gelir."

Gülüştüler. Karşılıklı bir gurur yarışı başlamıştı. Her ikisinin de kırmızı yüzleri gergin ve hırçındı. İkisi de terden batmışlardı. Hırsla ayaklarını hararların köşelerine bastırıyorlardı. Dövüyorlardı sanki. Emine'nin içinde bir duygu seli boşanmış akıyordu. Bu kavganın kendisi için olduğunu biliyordu. Hele Halil'i böyle hırslı ve inatçı gördükçe yeni bir umuda kapılıyordu. Yavaş yavaş da olsa, Halil eski günlerin Halil'i oluyordu. Bakışları değişiyor, yüzü değişiyor, Emine'ye baktıkça güç kazanıyormuş duygusunu veriyordu.

Sultan durmadan konuşuyordu:

"Ha Halil'im, ha babam! Geç şunları."

Öte yandan da:

"Haydi Ali!" diyorlardı.

"Göster gâvurluğunu Halil!" diyorlardı.

Az sonra Halil hararın üstüne varmıştı. Atladı harardan, yumruklarıyla üst kısımlarını bastırdı. Bir yumruk vuruyor, bir basıyor, pamukları alta çökertiyordu. Hararın alacak yeri kalmamıştı artık. Harar iplerini bir ilmekten ötekine, ötekinden berikine geçirip ağzını ördü. Ali daha yeni inmiş, hararın üst kısımlarını bastırıyordu.

Halil kan ter içinde baktı onlara. Ezercesine baktı. Büyükleniyordu. Belliydi bu.

"Sen yaşayasın Halil!" dedi Altındiş.

"Vallaha pes arkadaş..." dedi biri de. Irgatlar aralarında Halil'i övüyorlar, kimisi sırtını tapıklıyordu Halil'in. Ali ezilmişti. Hava, bir hayvan ölüsü gibi ağır ağır geldi. Leş gibi ağır ve bunaltıcı. Elleri tutmuyordu sanki. İlmekleri isteksiz isteksiz bağladı. Gözucuyla Emine'ye baktı. Kız Halil'e bakıyordu. Bu hepsinden çok koydu Ali'ye, dünya yaşanmayacak değin kötü geldi gözüne. Bütün gücünü toplayarak Halil'e baktı.

"Sen kazandın kardaş," dedi. Sesinde bir acılık, bir yeniklik vardı. Halil'e dokundu bu. Ağlayacak gibiydi Ali. Üstüne çöken hava ağırlaştıkça ağırlaşıyor, sıcak çoğalıyordu. Biteceğini sandı Ali. Şıp diye kesileceğini sandı. Herkes ona bakıyordu. Çekisini usulca aldı, hiç konuşmadan pamuk hatlarının başına döndü.

Emine ilk kez bir yakınlık duydu Ali'ye. Acıdı ona. Halil'in sertliği, hırçınlığı, kabalığı yanında Ali'nin bir içtenliği, bir yumuşaklığı, çocuksuluğu vardı. Öyle sandı ki, gönlünü tümüyle Ali dolduruyor, gönlü Ali'den yana akıyordu şimdi. Bir buçuk yıla yakın bir süredir Ali'nin gösterdiği yakınlığı düşünüyordu Emine. Kayıyordu gönlü, Halil'den kurtuluyordu. Ali çoğalıyordu.

Hararlar tartılıyordu. Halil'inki yüz on altı kilo geldi. Ali'ninki yüz sekiz. Yüklendi hararlar. Bağlandı. Kâmil'in düdüğü ile de herkes işinin başına döndü. Ali Osman ile Halil yalnız kalmışlardı.

"Benim babam," dedi Ali Osman, "sana birşey diyeceğim ya,

darılma bana. Beni tersleme yine."

"Söyle emmi."

"Emine'ye yüzünü eğme böyle benim babam. Kızcağızın gönlü yaralı, başı belalı, bir de sen etme yavruya."

Halil bir şey söylemeden arabaya çıktı. Kendirleri çekti çekiştirdi. Berkiştirdi iyice.

Ali Osman:

"Emine sana tutkun benim babam. Çok tutkun hem de. Gönlünü kırma yavrunun. Zaten Allah vuracağı kadar vurmuş boynuna. Bir de sen vurma. Bugün bana dedi ki, Ali Emmi dedi, söyle şu Halil'e de kendini bu kadar yormasın dedi. Öldürmesin kendini yazıktır dedi."

Bir süre ağzını açmadan Ali Osman'ın yüzüne baktı Halil.

"Niye söylüyorsun bunları emmi?" dedi.

"Yavrunun kolu kanadı kırık benim babam. Tek umudu sensin. Sen de yüzünü eğersen ne yapar fıkara?"

"N'aparsa yapsın. Elin oğlunun altına yatarken bana mı sordu orospu?"

"Yavrunun bir suçu yok bu işte benim babam. Yavru bir kurban..."

"Peki benim suçum ne? Ben kimin kurbanıyım peki?"

"Yüzünü eğme benim babam, gücendirme yavruyu. Bir konuş onunla, bir güler yüz göster yavruya, n'olur?"

Halil ırgatlardan yana baktı:

"Söyle Emine'ye, bu geceyarısı beni beklesin burda, harman yerinde."

"Geceyarısı mı! Dönebilir misin?"

"Dönerim. Beklesin."

Atları kırbaçladı. Atlar uzadı, ziller çıngırdadı. Uzaklaşıyordu Halil. Gerisinde bir yığın düşünce, bir yığın acı bırakarak uzaklaşıyordu.

Bir süre sonra Emine geldi. Çekisini kümelerine boşlattı.

"Halil gitti," dedi Ali Osman.

"Yolu açık olsun..."

"Bu gece dönecekmiş."

"Bu gece mi? Kendini öldürecek bu oğlan anlaşılan."

"Hiç bilmem kızım. Bana dedi ki, Emine'ye söyle dedi, beni bu geceyarısı harman yerinde beklesin dedi."

"Essah mı?"

"Vallaha."

O ana değin Emine, Halil'in bittiğini, hayatından çıktığını, yerine Ali'nin başladığını sanıyordu. Halil'i düşündü, Ali'yi düşündü, Halil'i, Ali ve Halil. Durdu orda, düşündü; Halil'di.

"Benim için ne dedi Emmi?"

"Söylediği bu kadar kızım, beni beklesin dedi."

"Başka bir şey demedi mi?"

Ali Osman başıyla, yok, işareti yaptı.

Altından kalkamayacağı bir yükü yeniden sırtlanmış gibiydi. Ağırdı. Belini büküyordu Halil. Irgatlara doğru yürüdü. Ali'yi düşündü. Fakat aklına Halil geldikçe her şey siliniyor, her şey bir baştan bir başa düz oluyordu. Dümdüz ve yalnız Halil.

Akşamı bocalamalarla geçirdi Emine. Düşünceleri yedi bitirdi onu. Ali'ye karşı suçluymuş gibisinden bir duygu kemiriyordu yüreğini.

Katran gibi ağır ve koyu bir gece işte. O karanlığın içinde beyazı bol çadırların ağartısı var yalnız. Bu sessiz ve bunaltıcı acıları kimler buraya bıraktı da gitti. Emine belki yüz kez karar verdi gitmemeye. Zaman ilerledikçe kendiliğinden sürüklendi oralara.

"Niye bu kadar erken geldin kızım?" dedi Ali Osman.

Emine ellerini oğuşturarak kümelerden birine oturdu.

"Ne'blim ben emmi, geceyarısı oldu belledim."

"Senin sabrın tükenmiş ondan. İstersen uyu biraz. Daha çok var."

"Hiç uykum yok emmi."

"Bu başta bu sevda varken, desene adamın gözüne uyku girmez, doğru."

"Çok gecikir mi acaba?"

"Bilmem ki. Halil bu. Hiç belli olmaz. Senin de hiç talihin yokmuş be Emine."

Emine dinliyordu. Düşünüyordu. Ali Osman'ın anlattıklarının çoğunu duymuyordu. Kendi kendine Halil'i kuruyordu.

"Benim tek güvencim Halil'di emmi. Ama Allah onu da çok gördü bana. Ben çok şey istemedim; bir dam; tek gözlü bir dam. Başak toplayıp yatak yorgan yapacaktım. Başta, bir savan[1] bile yeterdi ikimize. İstedim ki Emine'nin de bir yuvacığı olsun."

Sözleri boğazında düğümlendi Emine'nin. Sustu. Sonra hiç konuşmadılar. Susmak doyuruyordu onları.

Gecenin bir yerinde çalıların hışırdadığını, bir atın pofurdayarak yaklaştığını duydular.

"Sen saklan kızım!" dedi Ali Osman.

Emine bir kümenin arkasına saklandı.

"Kimsin sen?" dedi Ali Osman.

Atlı ses vermeden yaklaşıyordu. Emine'nin yüreği içine sığmıyordu. Titreme gelmişti üstüne; titriyordu.

"Ses ver yoksa vururum," diyordu Ali Osman.

"Öyle bir iyilik yapsan keşke..." dedi gelen.

Emine'nin yüreği duracak gibi oldu:

"Geldi," dedi.

Ali Osman'ın sesini bekledi Emine. Atın durduğunu, pofladığını duydu. Fıs fıs konuşmalar oldu. Sonra çalılar hışırdadı.

"Geliyor," dedi Emine.

Sırtını kümeye iyice dayadı, durdu.

"Nerdesin kız?" dedi Halil.

Karanlıkta yüzünü iyice seçemiyordu Halil'in.

"Buradayım..." dedi.

Halil usulca yaklaştı, oturdu yanına. Hemen bir cıgara çıkardı, yaktı. Hiç konuşmadılar. Atın arada bir pofladığı duyuluyordu. Konuşmamak sıkıntı veriyordu, ama konuşacak şeyleri yokmuş gibi susuyorlardı. Emine parmaklarını çıtlatmaya başladı. Halil sustukça, küçüldüğünü sanıyordu Emine, geldiğine kızı-

(1) **Savan:** Pamuk ipliğinden dokunan kilim, çul.

yordu. Halil'e de, konuşursa bütün çekiciliği, bütün büyüsü bozulacakmış gibi geliyordu.

"Beni niye çağırdın Halil?"

Sesi çok gülünç ve acıydı. Zorla, döve döve çıkartılmış acı bir titreyişti. Halil duymazlıktan geldi.

"Akşamdan beri seni bekliyorum Halil. Ne diyeceğin varsa de."

"Ne diyeceğim olacak?"

"Ne'bilim ben, sen çağırdın, gel demişsin, geldim ben de. İstemiyorsan giderim hemen."

"Canın istiyorsa git. Elini kolunu tutan yok. Sana yalvaran da yok."

Ayağa kalktı Emine:

"Gidiyorum..." dedi.

"Git."

"Bir daha gel dersen gelmem ha."

"Canın isterse. Hadi gideceksen git, başımda dikilme direk gibi."

Emine bir iki adım attı, durdu:

"Vallaha gidiyorum Halil."

"Cehenneme kadar yolun var."

"Essahan gidiyim mi Halil?"

Emine'nin sesi ağlamaklıydı. Halil yanıt vermedi. Emine bir süre daha orada dikildi kaldı. Sonra kuzu gibi yaklaştı. Halil'in dizi dibine çöktü.

"Madem çağırdın, bir iyi söz söyle Halil. Bu kadar zalım olma. Biliyorsun, sana karşı boynumun büküklüğünü biliyorsun. Kovsan da gitmeyeceğimi biliyorsun. İstediğin yana çekeceğini biliyorsun."

Biraz daha sokuldu:

"Ardından bir it gibi geleceğimi de biliyorsun değil mi Halil?"

Bir çocuk gibi yaslanmıştı Halil'e.

"Benim tek güvencim sendin Halil, Allah bana reva görmedi

seni, aldı elimden."

Halil, Emine'nin ağırlığını, sıcaklığını, soluyuşlarını duyuyordu. Göğsü daralıyordu. Elini usul usul Emine'nin ince boynuna götürdü. Bu yavru sıcaklığı kanını kızıştırıyordu. Kendine çekti Emine'yi; sıktı.

"Ne istersen yap Halil, ne istersen..." dedi Emine, kendini bıraktı Halil'e. Bir şeyleri beklemenin baygınlığı içinde yumuşacıktı Emine:

"Ne istersen, ne istersen..." dedi yeniden. Sesi titriyordu.

O anda Halil, bütün gücüyle Emine'nin yüzüne bir şaplak indirdi. Şaplak bütün hışırtıları, sesleri, çıtırtıları, soluyuşları sindirdi. Şaşırmıştı Emine. Bir şaplak daha yedi. Büzüldü. İki elini yüzüne götürdü. Yeni şaplakları bekledi. Şimdi, gecenin o bilinen karanlığı içine, tel tel bir ağıt yayılıyordu.

"Beni de mafettin, kendini de!..." dedi Halil.

"Benim hiç suçum yok Halil. Uyuyordum ben, Kur'an çarpsın suçum varsa."

Halil bir süre sustu. Sonra ağır ağır:

"Sen kalk git Emine. Kalk git. Yoksa başım belaya girer benim. Kalk git. Bir daha ne sen bana bak, ne ben sana. Unutalım. Mendilini getiririm yarın. Kalk git. Biraz daha dursan kanına girerim senin. Sana da yazık olur, bana da."

"Öldürürsen yüreğin soğuyacak mı Halil. Madem öyle, öldür. Bundan kelli kimseye avrat olacak değilim ben. Boğ beni; öldür beni; kurtar beni Halil. Sen beni istemedikten kelli öldür."

"Kalk git diyorum sana!"

"Öldür beni Halil, kurtar."

Halil hırsla Emine'nin boğazını tuttu; sıktı. Sıktıkça daha bir sıkmak, o ince boynu koparmak istiyordu. Emine tavuk gibi gığıladı. Hırladı sonra. Halil'in parmakları doyamadan gevşedi, çözüldü. Kesik kesik öksürdü Emine. Yutkundu.

"Beni mafettin!" dedi Halil.

Emine usulca kalktı, karanlığa karıştı. Geride, Halil'in içini yakan, yaşamasını zehir eden Emine duygusu kaldı. Bir süre hiç kıpırdamadan kendini dinledi Halil. Yüreği yerindeydi ve çar-

pıyordu.

Sabaha karşı köye geldi. Sıkıntıdan patlıyordu. Hiç aklında yokken ay doğdu. Bu daha bir arttırdı bunaltısını. Ölecekti, kopacaktı nerdeyse. Atı örtmenin altına bağladı. Bir top sıkıntı göğsünü zorluyor, açığa çıkamıyordu bir türlü. Bir süre de kapının önündeki taşta oturdu. Sıkıntısı durmadan taşıyordu. Kalktı; tüküre tüküre bağa gitti.

Kamber bağı dolaşıyordu. Teveklerin arasından hızlı adımlarla çardağa ilerleyen Halil'i görünce seslendi. Halil durdu. Uykusuz ve huysuz bir görünüşü vardı.

"Sen uyumadın mı?" dedi Kamber.

Halil içini pofladı:

"Uykum gelmiyor dayı. Uyuyamıyorum hiç."

"Kendini bitiriyorsun oğlum. Yazık ediyorsun kendine vallaha. Gençliğine yazık olur babam."

"Halim hal değil, değil dayı. Ben de biliyorum; biliyorum ama elimde değil. Öyle bir yola düşmüşüm ki kendimi geri alamıyorum. Battıkça batıyorum dayı. Biliyorum ya, elimde değil, yapamıyorum."

"Sana yanarım vallah. Gençliğine yanarım. Tırnağın taşa değse benim ciğerim sızlar."

"Hiç kendimde değilim dayı. Ne yaptığımı bilmiyorum."

"Üstüne düşme bu kadar sen de."

"Benim hayatım mafoldu dayı. Ben bir işe yaramam artık. Çünkü ben ölmüşüm. Bazen delleniyorum. Gidip öldüreyim kahpeyi diyorum."

"Delilik etme oğlum. Kızın suçu yok. Suç onu bu duruma düşüren pezevenkte."

"O öldü gitti. Şimdi ne acı duyar, ne canı sıkılır. Ne olduysa bize oldu. Bizim hayatımızı mafetti. Keşke ölmeseydi. Ölmeseydi de bu ellerimle onu ben öldürseydim. Yüreğim yanıyor dayı, yüreğim. O dümbük çocuğu yerinde rahat rahat, benimse yüreğim yanıyor burda."

"Olmuş bir kere."

"Olmaz olaydı."

"Şimdi asarlar mı bu Durdu'yu?"

"Ah dayı ah! Asılacağını bilse gider teslim olur muydu namussuz? Af da çıktı. Şimdi otuz yıl ceza bile verseler on yıl yatar. Çünkü üçte ikisi affa gidiyor. Bu yürek yanıyor dayı, yanıyor. Baksana Hasan Ağa'ya, elini kolunu sallaya sallaya geziyor köyün içinde. Asıl kışkırtan o; Çakal'ı vurduran o; evlerini yaktıran o. Kimse gidip doğruyu söylemiyor. Suçu Durdu'ya yüklüyorlar hep. Korkuyorlar. Ben görseydim olanları, hiç korkmadan gider anlatırdım, bir bir anlatırdım hepsini. N'apim ki işi bilmiyorum ben; görmedim. Hasan Ağa diyormuş ki, ben Hasan Ağaysam oğlumu kurtarırım diyormuş. Deli raporu aldıracakmış paraynan. Kurtaracakmış. Olan yine bizim gibilere olacak dayı. Bize olacak. Rapor alacaklarmış daha. Rapornan bizim anamızı belleyecek bunlar, bulmuşlar kolayını. On beş yıl ceza yese, beş yıl yatar çıkar diyormuş. Beş yılnan kurtaracaklar görüyor musun?"

"Bizim köylüde iş yok Halil. Boyun eğen adamın boynuna binerler. Daha çok çekecek bu bizim köylü, çok çekecek. Benim de başım dertte Halil. Bugün hep bunu düşündüm durdum."

"Hayrola?"

"Benim derdim Remzi'm, Halil. O çocuk hepsi. İki gün önce Durmuş'un avradı kırmış çocuğu; ağlayarak geldi anlattı bana: Evvelki gün Remzi'm onlara gitmiş. Ekmek yapıyorlarmış. Nazmiye demiş ki: Remzi demiş şu zibil sepetine biraz saman koy da getir demiş. Oğlu Cavit de ordaymış. Remzi, getirmem demiş. Bunun üzerine Nazmiye kızmış, demiş ki: Babanın bok sepetlerini taşıya taşıya götü çıktı, sen niye taşımıyorsun demiş. Remzi'nin zoruna batmış bu: Oğlun niye taşımıyor, demiş. O da çocuğun yüzüne tükürmüş, vay terbiyesiz demiş, sen kendini benim oğlumla bir mi tutuyorsun demiş, sonra da tokatlamış iyice, dövmüş."

"Dövmüş mü?"

"Dövmüş ya. Hem yüzüne tükürmüş, hem dövmüş. Çocuk geldi, ağlaya ağlaya anlattı hepsini. Yüreğim parçalandı Halil.

Bunca yıl çalıştık kapılarında, hiç kıymetimiz yokmuş meğer. İstiyorlar ki Remzi'mi de esir etsinler kapılarına. Remzi'm ağladı ağladı, beni okut baba, kurban olayım beni okut dedi. Okutmazsan kaçar giderim vallaha dedi, başımı alır giderim dedi. O çocuk kafasıynan neler düşünüyor bak. Ben zaten bitmişim. Şurda yaşasam yaşasam beş yıl, bilemedin on yıl daha yaşarım. Remzi'mi bu köyde bırakmam kalan. Şehire göçerim, çalışırım, hamallık ederim, olmazsa boynuma torba takar dilenirim, okuturum Remzi'mi. Osman öğretmen de kaç kere söyledi. Kamber Ağa dedi, sen bu çocuğu okut dedi. Okumuş adamın halı başka Halil. Okumuş adam hal bilir hatır bilir. Bu Osman öğretmen çok iyi adam. Okutacağım Remzi'mi Halil. Torba takacağım yine okutacağım. Remzi'm okur; bak beşi birincilikle bitirdi. Okusun; benim gibi el kapılarında sürünmesin, okusun. Okusun da kendini kurtarsın. Burda kalıp n'olacak? Durmuş Ağa'nın hergelesini güdecek, kazmasını dövecek, zibil sepetlerini taşıyacak. Toprağı olmayan adamın köylük yerde yaşaması güç oğlum, güç. Bizim köyde kaç kişinin toprağı var? Yedi ağanın o kadar. Köylünün gerisi aç, gerisinin götü açık. Remzi'm de böyle olsun istemiyorum Halil. Okusun; Remzi'm okur. Remzi'mi okutacağım. Sağ kalır gözüm görürse ne âlâ, görmezsem de gözüm arkada kalmaz hiç olmazsa."

"Sen gidersin dayı, okutursun Remzi'yi; inanırım, gidersin sen. Ama ben gidemem. Ben şimdiden ölmüşüm çünkü."

"Bir gün kafana dank ederse, anlarsın ki bu köyden ve bu kapıdan sana hayır yok, gel bana. Nerde olursam olayın kapım sana açıktır babam. Dünyanın öte ucunda olsam yine gel. Ekmeğimin yarısı her zaman senin. Kapım sana açıktır Halil'im. Ha Remzi'm ha sen bir kere seni ciğerimiz bellemişiz. Hem de öylesin."

"Burdan bir adım atacağımı bile aklım kesmiyor dayı. Ben de Hıdır gibi ahırlarda öleceğim. Beni bitirdi bu kız, mafetti."

"Haa! Bak söylemeyi unuttum Halil. Aliye bir oğlanla kaçmış, haberin var mı?"

"Deme yahu!"

"Vallaha."

"Daha Hıdır'ın yeri soğumadı be dayı."

"El kızı dinler mi hiç?"

Hırsla yere tükürdü:

"Pu be dünya! Pu sana be! Pu senin dünyalığına! Bu dünyada yaşanmaz kalan[1] dayı, yaşanmaz. Sevdaymış, dostlukmuş, insanlıkmış hep hava. Hiçbir şey kalmamış; dünyada yaşanacak bir şey kalmamış dayı. Biz ne için yaşıyoruz daha. Dostluk kalmadıktan kelli, arkadaşlık kalmadıktan kelli, bağlılık kalmadıktan kelli, daha ne var bu dünyada? Bizde yürek yok dayı, yürek. Yürek olsa, şu kadarcık bir yürek olsa çeker şakağımıza dayarız silahı; güm! Bir kurşun beynimize. En iyisi bu. Ama bizde erkeklik kalmamış ki. Dünyada da insanlık kalmamış, bizde de erkeklik kalmamış dayı, yürek kalmamış, bir şey kalmamış. Aah ah! Ah dünya ah!"

Ortalık ağarmış iyice. Ay, eski bir çinko parçası gibi kalmıştı gökte. Halil içini boşaltmak istedi, olmadı, yapamadı. Dolu dolu kaldı. Sıkıntılarla, çaresizliklerle kaldı orda. O ayın, o ağacın, o gökyüzünün altında, dopdolu ve yalnız kaldı.

Günler geçtikçe Halil'in durumu daha bir çıkmaza giriyordu. Her şey kızması, huysuzlanması gereken biçimlere girmişti sanki. Her şey tedirginlik kaynağı oluyordu. Atların kuyruk oynatmalarına, arabanın tekerlek tıkırtılarına, at sineklerine ve zillere kızıyordu. Bir gün zilleri söktü: "Benim anamı belleyen hep bu ziller, beni deli eden hep bu ziller," dedi. Kırbacın püsküllerini kopardı: "Püskül bizim neyimize!" dedi.

Eskiden, uysal akşamları gökyüzünün kırmızı bulutlarını bekleyen, iyi günlerin düşünü kurup duygulanan ağaçları ve kuşları seven bir Halil vardı. Oysa şimdi tedirgin, sert bakışlı, bıyıklı, uykusuz ve öfkeli öfkeli her yere tüküren bir Halil olmuştu. Bir yerde bir saat dursa sıkıntıdan çatlayacağını sanıyordu. Arabada canı sıkılsa atları kırbaçlıyor, herkesi geçiyordu. El bir kez gidip gelirken, o iki kez gidiyordu Adana'ya. Fabrika kâtipleriyle kavga ediyor, kantarcıyı dövüyordu. Yüreğir'in araba-

(1) **Kalan:** Artık, bundan böyle.

cıları çekiniyordu ondan. "Gâvur Halil geliyor!" denildi mi, herkes yol veriyor, "bu oğlan belasını arıyor, bize bulaşmasın da ne yaparsa yapsın," diyorlardı. Yolların belasıydı Halil, arabacıların belalısıydı.

Şoseden köy yoluna saptı Halil. Köy yolu tozluydu. Hasan Ağa'nın traktörü, arkasında pamuk yüklü naylonuyla tozu dumana katarak geliyordu. Kızarak yana çekti arabasını; yol verdi. Hararların üzerlerine baykuşlar gibi tünemiş insanlar vardı. Tanıdı onları; Telli İbrahim, Altındiş, Hasan Ağa ve birkaç köylü. Altındiş elini sallayarak selam verdi. Halil'i toza boğarak geçtiler. Sevmiyordu Halil; bu traktörü, kamyonları, otomobilleri. Kızıyordu onlara. Kendisini geçmelerine kızıyordu. Sayıları gün geçtikçe artıyordu bunların. Bu, Halil'in içine inceden inceye bir korku yayıyordu. Korkarak, bir gün atların ve arabaların ortadan kalkacağını düşünüyordu.

Atları köye sürdü. Kırbaçladı. Ne zaman kızsa acısını atlar çekerdi. Gene öyle oldu.

Köye girdiğinde, Süleyman'ın arabasını, Ali Osman'ı, Süleyman'ı, Sabri'yi ve Emine'yi dükkânın önünde buldu. Emine ağlıyordu. Selamsız sabahsız durdu Halil. Emine'yle gözleştiler. Kırmızıydı gözleri, suluydu, acılıydı. Temiz giysiler giyinmişti üstüne. Halil, iri iri tükürdü toprağa. Tükürük bir yara gibi yapıştı toprağa, karardı.

"Niye ağlıyorsun kız?" dedi sertçe.

Ses vermedi Emine.

"Götürmediler," dedi Süleyman. Halil'e yaklaştı.

"Emine'yi şehre götürmediler yeğenim. Hasan Ağa motoruna bindirmedi kızcağızı."

"Emine'nin ne işi vardı motorda?"

"Durdu'nun mahkemesine çağırmışlar Emine'yi de. Hasan Ağa bindirmedi. Elin orospusu benim motoruma binemez, dedi. Emine onun için ağlıyor."

"Şimdi bu gidenler şahitliğe gidiyorlar, öyle mi? Hem de yalancı şahitliğe."

Süleyman başını salladı.

Ali Osman ve Sabri, Emine'yi yalnız bırakıp Halil'in yanına geldiler. Üzgün görünüyorlardı. Halil baktı Emine'ye; Süleyman'a döndü:

"Mahkeme ne zamanmış?" dedi.

"Yarın sabah."

Halil elini salladı Emine'ye:

"Gel kız buraya..." dedi.

Emine başını öne eğdi, suçunu bilen çocuklar gibi korka korka yaklaştı.

"Bu mahkemeye gitmen çok mu gerek kız?"

"Bilmem!" dedi Emine.

Ali Osman:

"Madem çağırmışlar, demek ki gitmesi gerek. Sonra cezalı düşer Emine."

Sabri:

"Ben de öyle biliyorum. Çağırdılar, gitmezsen ceza keserler adama."

Başını sallayarak bir süre düşündü. Sonra kararlı gözlerini Süleyman'a dikti:

"İyi öyleyse," dedi, "senin hararları benim arabaya yükleyelim. Emine'yi şehre ben götüreceğim."

Ali Osman tasalı tasalı baktı.

"Ne var emmi?" dedi Halil.

Ali Osman:

"Olur mu benim babam? Sonra ne der elâlem, düşünüyor musun?"

"Ne derlerse desinler. Emine, seni ben götürsem gelir misin Adana'ya?"

Emine Ali Osman'a, Süleyman'a, Sabri'ye baktı. Sonra Halil'e döndü:

"Gelirim," dedi.

Akşam olmak üzereydi. Hararları yüklediler. Halil'in arabasına. Karanlık çökerken de köyden ayrıldılar. Emine, anasının babasının bu işe ne diyeceklerini düşünüyordu. Kızacakları mu-

hakkaktı. Adını daha bir kötüye çıkaracaktı bu. Biliyordu Emine.. Hepsini biliyordu. Ama bir yanda Halil vardı, bir yanda dünya.

"Üşürsen al bunu arkana," dedi Halil. Asker kaputunu Emine'nin kucağına attı.

Elinden geldiğince yakın davranmak istiyordu Halil. Yumuşak olmak istiyordu. İstiyordu, ama beceremiyordu. En sevgi dolu bakışları bile öldürürcesine işliyordu Emine'ye. Korkutuyordu. O geceden bu yana hiç konuşmamışlardı. Halil'in gün geçtikçe daha bir aksileşti gözünün önündeydi; görüyordu bunu.

"Bu kamyonlara kızıyorum!" dedi Halil. "Ben yoldaki bütün arabaları geçiyorum, külüstür bir kamyon da gelip beni geçiyor. Sövüyorum onlara, gülüyor keraneciler."

Şoseden, farları iki ışık çizgisi çeken bir kamyon geçiyordu.

"Ya böyle işte..." dedi Halil.

Emine'den ses çıkmayınca döndü baktı:

"Uyudun mu kız?"

"Uyumadım."

"Uyuma tabii. Aklın başına gelmiştir bir kere, ama iş işten geçtikten kelli."

Emine acı acı başını salladı:

"Haydi be mafolmuşum. Sen niye kendini öldürüyorsun boş yere?"

"Ben mi kendimi öldürüyorum?"

"Sanki görmüyor muyum Halil? Ne gecen gece, ne gündüzün gündüz. Yazık değil mi sana? Gençliğine?"

"Sana ne?"

"Ben senin için üzülüyorum Halil. Herkesin diline düşmüşün. Herkes pofpofluyor seni. Ama gel bir de bana sor bakalım. Elin umrunda mı kendini harcaman? Benim içim yanıyor Halil, içim yanıyor. Hasta olur yataklara düşersen sana kim bakar? Bir bakanın edenin yok, anan yok, baban yok."

"Sen bana karışma Emine."

"Karıştığım yok Halil. Kendini yedin bitirdin. Derdim ne?"

"Sen ne derdime karşı benim, ne işime; otur oturduğun yerde."

"Peki Halil. Ama sana bir şey olursa benim yüreğim yanar."

"Hiç yanmasın, gereği yok."

"Peki sonun n'olacak Halil?"

"Benim için bir yol var Emine. Yalnız bir yol. Ya seni öldüreceğim, ya kendimi. Başka çıkar yolum yok... Anlıyor musun?"

"Madem başka yol yok, beni ölür. Kendini öldürürsen ben yine yanarım. İyisi mi beni öldür."

Halil dizginleri çekti, durdurdu atları.

"Öldüremez miyim Emine?"

Emine korkusuz gözlerinin içine bakıyordu Halil'in:

"İnanıyorsan kurtulacağına, öldür beni Halil. Yürekten söylüyorum. Ben de bıktım artık. Madem senin gözünde de değerim yok, öldür gitsin. Biliyorum ki beni bir kimse alıp da avrat etmez evine."

"Seni öldürürüm Emine. Öldürürüm ve mapıslarda yatarım senin için."

"Öldür Halil. Ben kendimi sana adak ettim. Ne yaparsan yap; ister öldür, ister sev. Sesimi çıkarmam hiç."

"Seni öldürürüm Emine. Üstüme varma, öldürürüm seni bak!"

"Öldür. Yaşamak benim için daha mı iyi sanki?"

Halil ansızın elini Emine'nin boğazına attı:

"Kız, bir sıkımlık canın var, onu da bana çıkarttırma."

Parmakları gittikçe daralıyordu. Emine'nin sesi çıkmıyordu hiç.

Emine'nin kolları omuzdan sarktı, kucağına düştü. Kaput düştü. Kaput sıyrıldı. Halil kızın boğazını bıraktı: Emine yana yıkıldı, arabadan düştü.

"Öldü!" dedi Halil. Sonra bağırdı:

"Emine!"

Atladı arabadan, Emine hendeğin kıyısına değin yuvarlanmış, boylu boyunca yatıyordu. Omuzlarından tuttu, sarstı.

"Emine! Emine!"

Kulağını yüreğine koydu, dinledi: Vuruyordu.

"Emine! Anam!"

Az sonra Emine'de bir kıpırdama oldu. O zaman Halil, yeniden bir öfkeye kapıldı. Deminki çırpınmalarına, yalvarmalarına, "Emine, Emine" deyişlerine içerledi. Emine'nin yanında küçük düşürmüştü kendini. Başladığı işi bitirememişti. Bıraktı Emine'yi. Ayağa kalktı. Hızla çıktı arabaya, atları kırbaçladı.

Emine kolunun acısını duyuyor, boğazının acısını duyuyor, sevdasının acısını duyuyor, için için ağlıyordu. Arabanın tıkırtıları uzaklaştı, böceklerin sesi daha iyi duyuluyordu. Böcekler böcekler ve karanlık. Karanlıklar içinde kalmıştı. Bağırmayı, ardından seslenmeyi yediremiyordu kendine Emine. Bir yandan da Halil'in döneceğini kuruyordu. Bu inancı güçleniyordu durdukça. Biliyordu ki kendisini buralarda bırakıp gidemez. Az sonra arabanın tıkırtıları kesildi.

"Durdu. Araba durdu," dedi Emine.

Kulağı topraktaydı. Adımları ağır ağır yaklaşıyordu Halil'in.

"Geliyor," dedi. İçini, Halil'in bırakılmaz sevgisi kapladı. Sonra Halil'in karartısı başucunda belirdi, durdu.

"Ah başımın belası ah! Kalk haydi, kalk bakalım!"

Doğrulmaya çalışan Emine'ye bir tekme vurdu. Kolundan tuttuğu gibi kaldırdı, önüne savurdu. Emine hızla birkaç adım attı, durdu. Halil arkadan itti onu.

"Yürü başımın belası, yürü! Nerden çıktın başıma, nerden aldım seni yanıma."

Emine tin tin yürüyor, koşuyor, Halil de yetiştikçe itiyor, tekmeliyordu. Emine de birkaç adım önlere düşüyordu. Böyle, ite kaka, itile kakıla arabaya geldiler.

"Çık bakalım," dedi Halil.

"Çıkamam, kolum acıyor benim."

Halil eğildi, bacaklarından kavrayarak kaldırdı Emine'yi. Emine'nin gülesi tuttu, güldü.

"Ne gülüyorsun kız?"

"Gıdıklandım."

"Başlarım senin gıdıklanmadan ha!"

Emine gülmesini kesti, ayaklarını ipe geçirdi, sol koluyla da hararlardan tutundu.

"Daha çıkamam ben. Öldürsen de çıkamam."

Kaldı orada. Halil bir ayağını tekere, bir ayağını ipe basıp iki adımda çıktı arabaya. Emine'yi çekti yukarı. Sonra, hiçbir şey olmamış gibi yerine geçti ve atları kırbaçladı. Emine Halil'den uzak oturuyordu. Uzaklığına dayanamadı, yaklaştı. Sırtını Halil'in sırtına dayadı.

"Sen bana tutkusun Halil. Bana karşı yüreğin yufka. Benden vazgeçemiyorsun. Öldürsen de vazgeçemezsin benden, biliyorum."

Halil duymazlıktan geldi.

Emine:

"Benden geçemen sen Halil. Bana karşı yüreğin yufka. Benim de boynum sana bükük."

Halil dizginleri çekti. Araba durdu.

"Sen daha konuşacak mısın kız?"

"Beni seviyorsun değil mi Halil?"

"İn arabadan! İn aşağı, arkamdan koş da aklın başına gelsin."

Emine'yi zorlayarak indirdi. Atları sürdü. Emine arabanın ardından bir yürüyor, bir koşuyor, bir duruyor, bağırıyordu:

"Sen beni seviyorsun Halil. Ne yaparsan yap seviyorsun. Benden geçemediğin için kızıyorsun bana. Ben bilmiyor muyum belledin? Biliyorum, biliyorum. Koştursan da, yürütsen de seviyorsun beni Halil. Sen git, ben Adana'ya kadar yürürüm. Sen git."

Emine çok gerilerde kalmıştı. Ay çıkmış, yolu bir baştan bir başa çizmişti. Emine sallana sallana geliyordu ardından. Bir acıma duygusu saplandı yüreğine. Acıması, sevgisi, nefreti birbirine kaynamış bir düşkünlüktü Halil'inki. Durdurdu arabayı. İndi. Sırtını hararlara dayadı, bekledi. Emine geldi geldi geldi, başını Halil'in göğsüne koydu; öyle durdu; hiç konuşmadan. Halil

ağır ağır kollarını Emine'nin boynuna doladı.

"Sen benim ağzıma sıçtın Emine. Beni mafettin!.." dedi.

Halil Emine'yi kucağına aldı, yolun kıyısına yatırdı. Ne kamyon sesi, ne araba tıkırtısı vardı artık. Emine kolunun acısını unutmuştu. Kendini bütünüyle bırakmıştı Halil'e. Titreme almıştı içini. "Halil!" diye inledi. "Amaan Haliiil!" dedi sonra. Sesi derinlere kaçıyordu, boşalıyordu Emine. En sonunda, yüreğini çıkartan "Ooh!" deyişiyle kendini bitirdi Emine. Bomboştu şimdi. Sevgi de yoktu içinde.

Çin-Çin, arabacıların durak yeriydi. Yüreğir'de bütün arabacıları orada durur, bir çay içer, hayvanlarını sular, hayvanlarını yemlerlerdi. Her zaman boş ve yüklü arabalar kahvenin önünü doldururdu. Bugün de öyle doluydu. Arabalar sıra sıra dizilmişlerdi. Yorgun öküzler, yorgun atlar yemlerini yiyorlardı. Kahvenin eski masalarını arabacılar doldurmuştu. Kimi içerde, kimi dışarda çene çalıyordu.

Halil arabasını kahvenin önüne çekti, durdu. Kahveci, Halil'i görünce, çay içen arabacılara:

"Bizim belâ geldi!" dedi. Sonra yüksek sesle: "Hoş geldin yiğidim," dedi Halil'e. Halil oralı olmadı, Emine'yle usul usul bir şeyler konuştu.

Arabacılardan biri kahveye girdi; iriyarı, göbekli bir arabacıya:

"Lan Bekir, seninki geldi..." dedi.

Bekir dedikleri, pencereden baktı.

"Yahu durun bir bakayım şuna. Kimmiş bu bütün milletin gözünü korkutan."

Halil, atların takımlarını söküyordu.

Bekir hayretle:

"Bu mu yahu?" dedi.

"Bu..." dediler.

Kahveci içeriye girdi.

"Bekir, gözünü seveyim kardaş, bir çocukluk etme, bunların

sözüne bakma sen, sizi tutuşturacaklar, bunlara seyir gerek kardaşım. Aman ha, uyma bunlara."

Bekir:

"Yahu bunun nesinden kokmuşsunuz siz? Bir parmak çocuk; bunun gâvurluğu nerdeymiş, bir görelim hele."

Kahveci:

"Aman Bekir, uyma bunlara kardaş, başına iş açar bu adam. Böyle göründüğüne bakma sen."

Bir arabacı:

"Hadi bakalım Bekir, atıp tutuyordun, işte Gâvur Halil!"

Bekir:

"Lan gâvur mavur dediniz de ben de bir bok belledim. Lan bir çocuk yıldırmış size be. Adam bundan çekinir mi? Tuh sizlere!"

Kahveci:

"Sen beni dinle Bekir, bu çocuğa ilişme, seni şişiriyorlar, bakma bunlara, uyma bunlara."

Bir arabacı:

"Haydi Bekir, yiğitliğini göstermez zamanın geldi, göster bakalım. Bir yumrukta nasıl manda devirmişsin bize de görelim."

Bir başkası:

"Bekir ondan korkmaz canım. Bekir, korkar mısın lan bu Gâvurdan?"

Bekir:

"Niye korkacakmışım?"

Biri:

"Bir çat da görelim."

Bekir:

"Durup dururken olmaz, hele bana bir çatsın o."

Bekir yeniden Halil'e baktı. Atları suluyordu. Atları suladıktan sonra yem torbalarını taktı başlarına. Emine'ye yaklaştı, bir şeyler konuştu.

Bekir:

"O avrat da kim acaba?"

Kahveci:

"Sen onun bunun sözüne bakma Bekir, bu Gâvur çok namussuzdur, başına iş açma kardaş durup dururken. Bir gün birini dövdü, elinden zor aldık adamı, az kalsın öldürüyordu. O adam da başta zart zurt ettiydi de sonunda rezil oldu."

Arabacılardan biri gülerek:

"Haydi bakalım Bekir Çavuş, durmadan soruyordun, bir karşılaşsak bir karşılaşsak diyordun, al sana, işte Gâvur Halil."

Bekir:

"Ne var lan? Bir çatsın, bak o zaman nasıl şaşırtıyorum Allah'ını onun. Dünya kaç bucakmış öğrensin bir. Ben mapıslarda yatmış adamım. Bundan mı korkacağım? Yüreğir'in yiğitliği bir çocuğun elinde mi kaldı bellediniz?"

"Bekir kuvvetlidir ha; bir yumrukta bir camız devirmiştir."

Halil kahveye doğru geliyordu. Sallana sallana.

"Geliyor..." dediler.

Bir kaynama oldu. Halil girdi.

"Selam millet!" dedi.

"Aleykümselam!" dediler.

Kahveci:

"Hoş geldin, dedik, cevap bile vermedin, bir kusurumuz mu var yoksa?"

"Ne kusuru olacak be. Bize iki çay yap sen. Çabuk tarafından olsun."

Arabacılar birbirlerine, sonra Halil'e, sonra Bekir'e bakıyorlar, rahatsız rahatsız kıpırdanıyorlardı.. Kâğıt oynayan arabacıların başında durdu. Bekir, Halil'i süzüyor, tartıyor, ününe uygun bulamıyordu bu çocuğu.

Halil döndü, Bekir'in gözlerini üstünde yakaladı. Yüzünü, duruşunu beğenmedi.

"Ne o yeğenim?" dedi Bekir, "tanıyamadın mı beni?"

Halil karşılık vermedi. Kâğıt oynayanlara döndü yeniden. Kahveci çayları getirdi.

"Buyur yiğidim," dedi, "istersen ben götüreyim."

Halil teraziyi aldı, çıkacakken gözü kaşarpeynirine ilişti. Kapıdan seslendi Emine'ye:

"Kız Emine! Peynir ister misin kız?"

Bekir güldü:

"Adı Emine'ymiş avradın," dei arabacılara. Halil şöyle bıı baktı, sanki gözleriyle ciğerlerini delecekti Bekir'in.

Bekir:

"İyi bak, iyi bak aklından çıkmayım hiç."

Halil teraziyi bir masaya bıraktı. Bir sandalyeyi kaptığı gibi Bekir'in kafasına indirdi. Bekir oturduğu iskemleye yıkıldı. Daha kalkmaya zaman bulamadan bir sandalye daha indi tepesine. Bu sefer yere yapıştı Bekir. Öküz gibi böğürdü. Dizlerinin üstünde doğrulmaya çalışırken belinin ortasına bir sandalye daha indi.

"Anam!" diye inledi.

Halil göz açmasına fırsat bırakmıyordu. Bir kısmı buna karşı koydu. Bunlardan biri, Halil'in belindeki tabancayı görünce:

"Aboo millet! Götünde silahı var vallaha. Amanın arkadaşlar herifin götünde silahı var."

Aralamak isteyenler de bir kıyıya çekilmişlerdi.

Halil, Bekir'in tepesine binmiş, fırsat vermeden neresi gelirse vuruyordu.

Bir arabacı:

"Arkadaşlar, bu Gâvur öldürecek Bekir'i. Ayıralım şunları, ayıralım."

Biri:

"Ayıralım, arkadaşımızdır Bekir, ayıptır vallaha!"

Bu söz üstüne arabacıların arkadaşlık damarları kabardı. Her biri bir yandan atılarak Halil'i yakaladılar.

Halil çırpındı:

"Bırakın lan beni, bırakın. Sizin de canınızı yakarım sonra."

"Tamam kardaş," dedi, biri "dövdün işte, acını aldın, daha ne istiyorsun? Bırak kardaş, bırak."

Yalvarırcasına konuşuyorlardı Halil'e. Bir kısım arabacılar

pencereden, kapıdan bakıyorlardı. Yaklaşmaya korkuyorlardı. Halil'in tepinmelerinden ürktükleri belliydi. Yüzlerinde Halil'in çırpınışları vardı. Birden hepsinin yüzü korkuyla doldu. Halil, arabacıların elinden kurtulmuş, tabancasını çekmişti.

"Çekilin lan, çekilin, yoksa hepinizi vururum!"

Tabancayı çıplak gören arabacıların her biri bir yana dağıldı. Bekir, yüzü gözü kanlar içinde doğrulmaya çalışıyordu. Halil bir kartal gibi tepesine çöktü, bir tekmede eski yerine yıktı Bekir'i. Karnına oturdu. Tabancayı yüzüne dayadı.

"Lan, seni öldüreyim mi şimdi? Ha, öldüreyim mi? Ağzını kurşunla doldurayım mı?"

Bekir'in yüzündeki acı görünmüyordu. Kan kapamıştı her şeyi. Kan bıyıklarında pıhtılaşmış kalmıştı. Boynunu büküp kırmızı kırmızı baktı. O kırmızıların içinde, hafif bir beyazlık yaşardı.

"Üç çocuğum var kardaş. Onları öksüz koma," dedi Bekir. Sonra sesli sesli ağlamaya başladı.

Halil'in aklına anası geldi, çocukluğu geldi, babasının duvar dibine yıkılışı geldi. Ağlayacak gibi oldu; gevşedi. Yüzünü arabacılara göstermemeye çalışarak hızla çıktı gitti.

Emine, fabrikanın önünü dolduran öküz arabalarına, çiftatlılara, traktörlere, kamyonlara, mavi giysili fabrika işçilerine, satıcılara, çocuklara bakıyordu. Durmadan kaynıyor, uğulduyor, biri gidiyor biri çıkıyordu. Bir araba gidiyor, başkası geliyordu. Bir parça güneş düşmüştü yola. Parke taşlar ışınmıştı. Evlerden kurtulmuş, sokağa düşmüş bir avuç güneş, bir avuç umut gibi yayıldı içine. Yolları sevdi, evleri sevdi, çocukları sevdi, kızları sevdi Emine. Küme küme işçilerin yüzleri gülüyordu; kızların, erkeklerin, çocukların. Çok mutluydular da ondan mı gülüyorlardı böyle? İmrendi onlara. Ya bu yalınayak, kuru, çelimsiz çocuklar niye gülüyorlar? Uzun bir düdük çaldı; uzun uzun. Saçaklardaki kuşlar havalandı, kümeler dağıldı, kapılara kapılara aktılar. Ortalık, bir an için boş arabalara, kamyonlara, traktörlere kaldı. Çok geçmeden bir uğultuyla birlikte, kapılardan yığın yığın bir insan kalabalığı

boşaldı. Genç, yaşlı, çocuk; güzel, çirkin. Yorgun yüzleri, pamuklu saçlar, yağlı kasketleri, ayrı ayrı yönlere dağıldılar, aktılar aktılar. Gittiler. Fabrikanın o dev uğultusu bastırdı hepsini.

Halil geldi. Elinde bir kavun, küçük bir paket, bir ekmek. Ekmek sıcaktı, yumuşaktı, beyazdı. Paketi açtı Emine. Peynirdi. Halil ekmeği dört parçaya böldü. Sıcak sıcak tüttü, sıcak sıcak koktu ekmek. Bütün bir şehri, bütün bir Adana'yı özetledi bu koku; sevindirdi. Umutlandırdı Emine'yi. Adana'da böyle bir fabrikada çalışmak ve Halil'in karısı olmak. Düşüncelerini Halil'e söylemeye cesaret edemedi. Baktı yalnız. Sevdiği Halil'i. Kavunu kesiyordu. Dilim dilim ayırıyordu. Bir yumuşaklığı vardı Halil'in. Uslu çocuklar gibiydi bugün. Biraz ezik, biraz duygulu ve biraz da acılı görünüyordu. Kavun keserken Halil, bakarken Halil, hararların altında iki büklüm Halil, severken Halil, döverken Halil, Halil, Halil. Kavun soğuktu. Bütün geceyi ayazlamıştı kavun. Güzün bütün tatlılığı, bütün özellikleri, bu kavunun soğukluğuna sinmişti sanki. Peynirin tuzu, ekmeğin sıcaklığı ve sulu sulu kavun. Kavun, peynir, ekmek, Halil, Emine, güneşli bir yol ve Adana.

Adliye Sarayı'nın önünde köylüleriyle karşılaştılar. Onların şaşkınlıkları, kötü kötü bakan gözleri altında ezildi Emine. Neler düşündüklerini, anasına babasına neler söyleyeceklerini kestiriyordu az çok. Bakışları anlatıyordu her şeylerini. Halil arabada bekledi Emine'yi. İşlerin kötüye gittiğini o da anlıyordu. Emine gelene değin üst üste cıgara içti, düşündü. Acıyordu Emine'ye. Yalnızdı Emine, kimsesizdi. Bir gürültüyle düşüncelerinden ayrıldı. Adliye Sarayı'nın merdivenlerinde Hasan Ağa, Emine'ye saldırıyor, köylü bırakmıyordu.

"İşte bu orospu yüzünden oğlumu öldürdüler, bu orospu yüzünden..." diye bağırıyordu.

Emine, eliyle yüzünü saklaya saklaya Halil'in yanına geldi. Gözleri dolmuştu. Dudaklarını kemiriyordu Emine. Halil, Hasan Ağa'dan yana baktı. Dişlerini sıktı ve Hasan Ağa'ya vururcasına bir kırbaç indirdi atlara.

Konuşmuyordu hiç. Sormuyordu. Emine, mahkemede olanları anlatmak istedi.

"Boş ver, anlatma" dedi Halil, susturdu.

Köprüyü geçmişlerdi. Sıra sıra arabalar köylerine dönüyordu. Seyhan ırmağı bir yılan gibi kıvrılarak akıyordu.

Hasan Ağa'nın traktörü yolda geçti onları. Toza boğdu. Hasan Ağa elini sallaya sallaya sövüyordu Emine'ye. Halil, için için kızdı, ama bir şey demedi.

"Elimiz kolumuz bağlı!" dedi yalnız. Sonra aklına yeni gelmişçesine sordu:

"Kolun nasıl oldu senin?"

"Kötü."

"Öyleyse biz doğrudan doğruya Çalganlı'ya vuralım, sınıkçıya baktıralım bir. Oradan tarlaya gideriz, nasıl?"

"Sen bilirsin."

"Öyle yapalım biz. Anan sorarsa ne diyeceksin?"

"Arabadan düştüm derim."

Halil başını salladı.

"Ne dersen de, hepsi boş. Başında saç bırakmaz o gâvur anan. Bennen geldin ya, ben seni şehre götürdüm ya, hapı yuttun sen. İflahını keser senin. Babanı bilmem ya, ananınki ana yüreği değil."

"Ben olacakları baştan biliyordum Halil, baştan biliyordum ya sana yok diyemedim. Ben kaderime çoktan razı olmuşum, sen işine bak. Malaçça'dan mı geçeceğiz?"

"He ya."

"Dede'ye de uğrar mıyız?"

"Dede'de ne işin var kız?"

"İstemezsen gitmem Halil."

"Böyle pis pis Dede'ye gidilir mi kız?"

"Yıkanırım."

"Nerede yıkanırsın?"

"Malaçça'ya varmadan bir çeşme var ya..."

"Ya gelen geçen olursa?"

"Kim geçecek; bir girer çıkarım. Sen helkeynen[1] su dökersin üstüme. İstersen sen de yıkan, sen de gel Dede'ye."

"Benim Dede'yle medeyle işim yok."

Sessizlik, tarlaların boşluğu ve arı kuşlarının ötüşerek gökyüzünde dolanmaları, ikisinin de arzularını uyandırıyordu. Gözlerinde biriken bu delice istekte alanmıyorlardı. Emine başını öne eğerek gülümsedi. Halil ayağa kalktı, yanına yöresine bakındı.

"Kimseler yok!" dedi oturdu. Yan gözle Emine'yi süzdü. Utangaç utangaç gülüyordu Emine.

"Cilvenin sırası değil kız, gel yanıma."

"Sen gel."

"Gel kız, sövdürme beni."

"Bu sefer de sen gel, n'olur?"

"Olur mu kız? Atları kim sürecek?"

"Atlar kendi başlarına giderler."

"Gel diyorum yanıma."

Emine omuz çırptı, güldü. Halil kırbacı "şırrak!" diye indirdi Emine'ye.

"Gel kız!"

Emine ikinci bir kırbacın korkusundan sakınmıştı. Elleriyle korunmaya hazır bekliyordu. Ellerinin, gövdesinden ayrıymış gibi havada duruşu, boynunun içeriye kaçmışlığı, gözlerindeki ürküntü çok çirkin göründe Halil'e. Pabucundan çıkmış ayakları, uzun tırnakları, çatlamış topuğu, bu duygusunu tamamladı Halil'in. Bir kırbaç daha indirdi. Doymadı; bir kırbaç daha. O vurdukça Emine büzülüyor, küçülüyordu.

"Gelmezmiş hanım, gelmezmiş, hıh!" dedi Halil.

Hırsını dolduramadığı için bu kez de atları kırbaçladı. Atlar dörtnala kalktı. Arabanın sarsıntılarıyla dengesini kaybeden Emine, boş bir kova gibi oynuyordu. Tek koluyla kendisini idare edemiyor, biçimsiz durumlara düşüyordu. Ayağından çıkan pabucu arabadan düştü.

"Düştü Halil, pabucum düştü!" diye bağırdı.

---

(1) **Helke:** Kova.

Duymadı Halil.

Bağırdı Emine:

"Pabucum düştü Halil. Başka giyeceğim yok, yalınayak kalırım, anam döver beni Halil."

Halil durdu.

"Haydi git al pabucunu."

Emine indi arabadan. Bir süre yürüdü pabucunu buldu. Yeniden üzüldü Halil, yeniden acıdı Emine'ye. Kızdı kendisine, "Allah vuracağı kadar vurmuş," dedi.

Arabaya yaklaştığı sıra indi, kucaklayıp çıkardı Emine'yi.

Emine:

"Seninle bir gün oldu beraberim, ne kolum kaldı ne kanadım; beş defa dayak yedim, kırbaçlardan her yanım karardı, gözüme bir damla uyku girmedi. Daha çekeceklerimden başka."

Halil suçunu biliyormuşçasına susuyordu. Malaçça'ya değin konuşmadı hiç. Çeşmenin başında durdu, atları suladı.

"Yıkanacaksan yıkan!" dedi Emine'ye.

"İstemiyorum."

"Dede'ye gitmeyecek misin?"

"Dede'den hayır yok bize. Senden hayır olmadıktan kelli Dede'nin hayrı kaç para eder?"

"Sen bilirsin."

Atları sürdü Malaçça'ya. Malaçça sessiz ve kimsesiz. Sokakları boş, evleri boş, duvarları boş ve korkulu. Büyük konakların pencere ve kapı yerleri korkunç birer göz gibi oyuk. Öyle korku veriyorlar, öyle bakıyorlar. Duvarların sıvaları çoktan dökülmüş; kerpiçleri, beyaz beyaz taşları görülüyor. Beyaz taşları peynir gibi, çürük. Bir duvar boydan boya yıkılmış. Bir evin bir duvarı kalmış ayakta. Bir konağın salmaları, seyrek dişli bir adamın gülmesini andırıyor. Ve yıkıntılar, duvarlar, molozlar...

Arabanın ağır ağır geçişi Malaçça'nın yıkıntılı havasına uygun düşüyordu. Dizginleri çekti Halil. Emine'ye baktı. Emine'nin yüzünde belli belirsiz bir korku vardı. Her an korkulacak bir şey olacakmış gibi kaygılıydı. Bir zamanlar kahvesini kâğıt

paralarla pişiren ağaların konaklarında böcekler, güvercinler, baykuşlar, kırlangıçlar yuva yapmışlardı. Koskoca köyden ses çıkmıyordu. Duvarlar yıkık, sessiz. Bir kaplumbağa... Kaplumbağanın insana sıkıntı veren o yürüyüşü. Sessizlik korkutuyordu Emine'yi.

Halil:

"Bizim köy de böyle olacak, öyle mi Emine?"

Emine korkuyla sokuldu:

"Gidelim Halil," dedi.

"Niye?"

"Korkuyorum Halil."

"Korkacak ne var kız?"

"Bilmiyorum, korkuyorum işte."

İkisi de büyülenmişti sanki. Daha önceleri böylesine bir duyguya kapılmamışlardı hiç. Emine irkilerek Halil'e sokuldu, titriyordu.

"Bak Halil! Oraya bak!"

Halil, Emine'nin gösterdiği yana baktı.

Koskoca yıkık bir konağın içinde, sarıklı, sakallı bir adam duruyordu. Beyaz sakalı göğsüne inmişti. Gözlerini dikmiş bakıyordu. Hiç ses çıkarmadan, baykuş gibi bakıyordu. Güvercinler, yıkıntılar, duvarlar ve beyaz sakallı bir adam. Adam donmuş gibi, sessiz ve korkulu.

"Gidelim Halil. Burası tekin değil Halil," diyordu Emine.

"Merhaba baba!" dedi Halil.

Adam duymamış gibi bakıyordu, durumunu hiç bozmadan. Halil ayağa kalktı.

"Merhaba diyorum baba, merhaba. Tanrı selamı..."

Emine:

"Gidelim Halil, korkuyorum. Kurbanın olayım Halil gidelim."

"Bu Dede'nin bekçisi galiba."

"Gidelim Halil. İn midir cin midir belli değil, gidelim."

Güvercinler hep birden gürültüyle havalandılar. Üzerlerin-

den kanatlarının serinliği geçti.

"Bak Halil!" dedi Emine, demin adamın durduğu yeri gösterdi. İri, beyaz bir köpek adam gibi oturmuş, dilini çıkartmış bakıyordu. O adama benziyordu. Sarıklıydı sanki, sakallıydı.

Emine:

"Cin midir şeytan mıdır nedir? Bismillah ya rabbim! Allahu ileha illâ hayyul kayyum..."

"Korkma kız, bırak şu dua okumayı."

Köpek kendilerine bakıyordu. Az sonra kalktı yerinden, kendilerine doğru gelmeye başladı.

"Geliyor Halil, sür, sür kurban olayım, gidelim."

"Korkma kız, köpek işte. N'apar adama?"

Köpek beş adım kala durdu. Dişlerini gösterdi, hırladı. Arkalarında bir çıtırtı oldu. İrkilerek döndüler. Deminki yaşlı adam bir heykel gibi duruyordu. Çok eski bir devirden çıkıp gelmiş gibiydi... Yüzünü hiç oynatmadan bakıyordu. Ortalığın derin bir sessizliği vardı.

"Gidelim Halil, adamın gözlerine baksana, korkuyorum."

"Dellendin mi sen be. Yanında ben varım işte."

Adam köpeğiyle kayboldu. Nereye gittiğini göremediler. Emine korkuyla çevresine bakınıyordu. Büyülü, eski zaman insanlarının, eski zaman beylerinin yaşayıp bıraktıkları eski bir hava, bütün gücüyle, bütün sihiriyle köye hâkimdi. Sokaklarında gezinen karıncalar, böcekler, damlarında yuva yapmış leylekler, kırlangıçlar; sofalarda sıralanmış yaban güvercinleri, küçük küçük kıpırtılar, bu büyülü havayı besliyordu. Kendi başına akan bir su, eskimekten usanmış bir merdiven, yıkık kapılar, paslı pencere demirleri, bomboş sokaklar, elbirliğiyle yaşanılmışın artıklığını yapıyorlardı. Bir kapıda asılı mavi boncuk, at nalı ve kurşun üzerinde örümcekler ağ kurmuşlardı. Her an köşenin birinden eski bir adam çıkacakmış gibi geliyordu. Öteki kapılardan, öteki duvarlardan, öteki pencerelerden hiç de ayrı yanları olmayan Malaçça'nın duvarları, kapıları, pencereleri, böcekleri Emine'nin gözünde başka bir anlama bürünüyorlardı. Bir yıkıntının tepesinde, pis, uğursuz gözleriyle bakan ve başını

oynatan bir baykuş... Ve incir dalları, ağır gölgeli incir yaprakları. Renk renk bez parçacıklarıyla dolu bir incir dalı.

"İşte Sadık Dede!" dedi Halil.

Daha iki yıl öncesine değin dolay köyler buralara doluşurdu. Şimdi tek tük gelen vardı. Eskiden, baharla birlikte bir bayram olurdu Malaççа'da. Şimdiyse buralar korku veriyordu adama.

"Gidelim Halil, gidelim n'olursun."

Atlar yürüdü. Malaçca geride kaldı, ama korkusu Emine'nin yüreğinden gitmedi. Giderek bütün yıkıntılar birbirine kavuşuyor, dönüyor ve tek tek ayrılıyor yeniden, yeniden dönüyor ve bu sefer bir parça halinde birleşiyorlardı. Yollardan kalkan beyaz tozlar Malaçca'nın üstüne dökülüyordu.

"Bir gün Yenice de böyle olacakmış Halil. Babam böyle diyor hep."

Halil başını salladı.

"Ben de ondan korkuyorum."

Çalganlı, büyük sıtma ağaçlarıyla, arsız ve yaygaracı köpekleriyle, yolları dolduran tavuklarıyla ilk bakışta sıcakkanlı, etli ve diri bir köy havası uyandırıyordu. Çocukları duvar diplerinin sürüydü. Kimi ağlıyor, kimi gülüyor, kimi konuşuyordu.

Açık pencerelerin, kapıların önünden geçip sınıkçı(1) kadının bulunduğu yere vardılar. Kapının önünde kırk yaşlarında gösteren bir adam oturuyordu. Adam onları görünce sevinç ayağa kalktı, güldü. Sonra utanarak içeriye koştu.

Adamın sesi:

"Geldi ana, geldi!"

Emine anlamayarak Halil'e baktı.

"Deli bu," dedi Halil.

Sınıkçı, yetmiş yaşlarında, saçları kınalı, kırmızı yüzlü bir kadındı.

"Hoş geldiniz," dedi onlara. Yanında altına işemiş bir çocuk ve uzunca bir değnek vardı.

"Hoş bulduk ana," dediler.

---

(1) **Sınıkçı:** Kırık çıkık bağlayan, çıkıkçı.

Kapıda gördükleri adam yeni giysilerini giyinmiş olarak kapıda göründü. Saçlarından su damlıyordu. Emine'ye baktı, utangaç utangaç güldü.

Halil:

"Bu kızın koluna bir şey oldu ana," dedi, Emine'nin kolunu gösterdi.

"Sen mi yaptın lan?" dedi kadın.

"Niye ben yapacağım ana?"

Kadın oturmalarını söyledi, yer gösterdi. Sonra o adama döndü:

"Hıdır," dedi "git su kızdır biraz."

Hıdır küskün küskün baktı. Kadın uzun değneğini kaldırınca, adam korkarak geri çekildi.

Kadın:

"Oğlumdur bu namussuz. Başımın belasıdır, delidir. Buraya gelen her kadını, her kızı kendisi için gelmiş beller. Kafa bu ya. Gece gündüz kapıda, pencerede bekler durur. Gel bakalım kızım, gel bakalım, yaklaş biraz."

Emine yaklaştı, dizi dibine oturdu kadının.

"Nasıl oldu böyle?"

"Arabadan düştüm ana."

Kadın kötü kötü baktı Halil'e.

"Bu herif mi yaptı yoksa kız? Ben bilirim, bilirim. Eli durmaz bu itlerin. Bilirim ben. Adamın gözüne bir baksam, bilirim ne olduğunu. Seni dövdü değil mi? Arabadan düşürdü seni. Baksana şunun yüzüne, hiç meymenet yok. Lan koca ayı, avrat dövmeyinen kendinizi erkek mi belliyorsunuz? Gücünüz avratlara mı yetiyor yalnız?"

Kadın söyleniyor, bir yandan da Emine'nin kolunu gözden geçiriyordu.

"Of, of, of, şişmiş bu, şişmiş. Neyse ki kırık yok. İncimiş. Ama kötü incimiş. Ben senin yerinde olsam bu herifle yatmam kızım. Birkaç gün yatma, bak o zaman nasıl itleşiler. Uçkur elinde, peşinden ayrılmaz vallaha. Bakma sen bunların zart zurtuna.

Erkek kısmı ahmak olur ve de akılları uçkurlarına bağlıdır namussuzların. Bunlara yüz vermeye gelmez hiç. Takacaksın burnuna bir ip, oynatacaksın. Yüz verdin mi boku yedin."

Hıdır beyaz bir sabun, bir kargı ve yumurta getirdi. Az ötelerine oturdu. Emine'ye baka baka sabunu kazımaya başladı.

Kadın:

"Hani lan su?"

Hıdır hemen yerinden kalktı, ocağa koyduğu suyu getirdi. Su sıcaktı. Soğuk suyla ılıklaştırdılar. Kadın, Emine'nin kolunu iyice suya soktu.

"Sıcak..." dedi Emine, kolunu çekmek istedi.

Kadın kızdı.

"Buncacık sıcağa dayanamıyorsun da bu ayıya nasıl dayanıyorsun kız? Ne biçim avratsın sen?"

Halil güldü; hoşuna gitmişti söyledikleri. Kadın başını sallayarak gözlerini ağarttı.

"Sen benim gibi bir avrata düşecektin ben de sana gösterecektim; avratlık nasıl olurmuş ben sana gösterecektim. Buldun el kadar avratı, kırarsın kemiklerini öyle mi? Benim elime düşecektin ki kemik nasıl kırılırmış gösterseydim sana."

Emine'nin kolunu sudan çıkarttı. Kadın hoşlanmıştı Halil'den. Sopasıyla birkaç kez vurdu başına.

"Sen benim elime düşecektim ki gösterecektim sana. Doğru dur kız, doğru dur, sen de fingirdeme, ne var bunda gülecek orospu?"

Emine'nin kolunu kendisine çekerek ovmaya başladı. Kızın yüzü buruştukça:

"Cilve yapma, cilve yapma, ben bilmem mi? Sen bu ayıya dayandıktan kelli bana hayda hayda dayanırsın. Ben bilmem mi, cilve yapma. Herif de haklıymış vallaha. Böyle cilve olur mu kız? Doğru dur kız, doğru dur, fingirdeme."

Hıdır gözünü Emine'den ayırmadan bakıyor. Emine'nin yüzü ne biçime girerse onun da yüzü aynı oluyordu. Emine'nin acısını kendisi çekiyordu sanki.

Halil cıgarasını tüttürüyordu.

"Çocuğunuz var mı lan?" dedi kadın.

"Yok," dedi Halil.

Kadın gözlerini ağartarak başını salladı yeniden.

"Sen iyi avrada düşmüşsün yine. Sen bana düşecektin ki ben sana gösterecektim. Bu kızın hali ne böyle? Bak şu kola! Avrat dövülmez oğlum, avrat sevilir, eşşek dövülür. Erkek kısmı bunu bilecek. Bu kızcağızı çocuk da döver. Seni göreyim ki başkalarını da döv. O zaman sana aferin diyeyim. Bu kızı bir çocuk da döver. Ayıp senin erkekliğine. Baksana gül gibi kız, daha Allahtan belanı mı istiyorsun? Bundan iyisini mi bulacaksın koca ayı?"

Halil:

"Elini biraz çabuk tut ana, işimiz var. Gideceğimiz yer uzak."

"Kızın kolu şişmiş oğlum, kızın kolu kötü."

Emine'ye döndü kadın:

"Bunda delilik var mı kızım?" dedi usulca. Emine güldü. Tertemiz bir gülüştü, açıktı.

Kadın:

"Ayı mayı ama, iyi adam galiba. İyi olmasa yanında durulmaz değil mi kızım? Yine şanslı, Allah senin gibi bir iyiye düşürmüş. Benim elime düşecekti ki..."

Emine'nin kulağına eğildi, bir şeyler fısıldadı. Emine utangaç utangaç gülümsedi.

"Utanma kız körolası!" dedi, kadın "sanki bilmiyor, sanki çocuk."

Halil'e döndü, başını salladı, sopasıyla usul usul vurdu başına.

"Ah seni!" dedi.

Ayrılırken kadına bir lira verdiler. Elini öptüler. Hıdır endişeli ayağa kalktı.

Kadın:

"Haydi yolunuz açık olsun. Lan koca ayı, kızıma dokunma ha, dokunursan ellerin kırılsın. Böyle avrat kolay kolay bulun-

maz bu devirde."

Kapıdan çıkarlarken Hıdır, çocuk gibi ağlamaya ve kendini yerden yere vurmaya başladı.

"Bu da gidiyor, bu da gidiyor ana."

Halil ve Emine durdu.

"Siz işinize bakın," dedi kadın, "bu benim başımın belası."

Çıktılar. Adamın ağladığını, böğürdüğünü duyuyorlardı.

Çalganlı'dan çıktıklarında Halil'i düşünce almıştı. Boynunu yana eğmiş, uysal uysal atları sürüyordu. Bu hali hoşuna gidiyordu Emine'nin. Yüzünü sırtına dayadı.

"Halil!" dedi.

Karşılık alamadı.

"Kadının söyledikleri gerçek olsa Halil. Ben senin avradın olsam, olsam da beni her gün dövsen, kolumu kanadımı kırsan, aç bıraksan. Ama dedikleri gerçek olsa. Orada ağlayacaktım ben, ağlayacaktım ya tuttum kendimi. Öyle tatlı geldi ki bana. İçimden, söyledikleri doğru olsaydı dedim hep. Sen istemez misin Halil? Beni istemezsin değil mi? Doğru, beni hiç kimse istemez kalan."

Yüzünü biraz daha bastırdı sırtına. Gözlerinde yaş birikmiş, yaşın parlaklığı gözlerine düşmüş, sanki güzel bir Emine olmuştu. Yaşamanın tüm acıları, hayalleri, umutları, hepsi birden akıyordu. Damla damla akıyordu yüzüne.

"Bir it olsaydım Halil, beni kapına bağlasaydın. Akşamları dövseydin, öldürseydin beni. Sana karşı boynum bükük Halil. Bükük işte. Anam babam bir yana, sen bir yana Halil. İt gibi peşinden gelirim Halil. Sen istesen beni, gel desen anamı babamı bırakır dünyanın öte ucuna gelirim ardından Halil. Ben sana küsmem Halil, kaderime küserim. Sen erkeksin, ben bir avradım. Ne dersen hakkın var. Çünkü sen bir erkeksin. Benim için dünya senden başkasına haram Halil. Ölsem de haram, sürünsem de haram. Sen benim tek umudumsun, tek dalımsın Halil. Beni al demiyorum, almazsın biliyorum, dünyada alamazsın. Benim istediğim çok değil, yüzünü eğme bana, bir güler yüz göster, yeter bana."

Eğildi yüzüne baktı Halil'in. İçinde biriken acıları Halil'in gözlerinde de buldu.

"Sen de üzülüyorsun Halil."

Halil içini çekerek gözlerini kaçırdı, uzaklara, çok uzaklara baktı.

"Halil, kurbanım Halil, sen niye üzülüyorsun?"

Halil bir cıgara daha yaktı.

"Halil beni seviyorsun değil mi? Seviyorsun vallaha."

Yüzünü yeniden sırtına dayadı.

"Sen olmasaydın kendimi intihar ederdim vallaha. Gözüm çıksın yalan söylüyorsam, kendimi intihar edecektim, korktum, ya Halil dedim."

Gözlerini yumdu. Çok güzel bir görüntüyü düşlüyordu sanki.

"Kadın ne dediydi? Dövme bu kızı, dediydi, değil mi? Bilseydi benim halımı, bilseydi ne derdi acaba?"

Pamuk tarlaları dönüyor dönüyor, açılıyor ve gerilerde kalıyordu. Toprak yol uzanıyordu.

"Bana bir şey söylesene Halil. Küstün mü yoksa?"

"Hep susacak mısın Halil? Bir şey demeyecek misin?"

Halil ağır ağır:

"Hayatımız mafoldu Emine, daha ne söyleyim. Ne söylesem boş, ne desem hava, hepsi boş. Bir kere mahfolmuşuk, ne söyleyim daha?"

"Bana bak Halil. Yüzüme bak."

Halil başını çevirdi.

"Söyle Emine."

Emine uzandı, Halil'in terli yanaklarını öptü.

Akşam güneşi sıcaklığını yitirmişti. Yumuşak bir aydınlık, bir güzel boya evreni sarmıştı. Kuşlar, kırmızı yapraklar, uzayan toprak yol, atlar, Emine ve Halil.

"Halil!"

"Söyle."

"Seni çok seviyorum biliyor musun Halil?"

"Bilmiyorum."

"Ne kadar çok seviyorum, onu da biliyor musun?"

"Biliyorum."

"Ya sen?"

"Ben seni sevmiyorum Emine."

"Seviyorsun seviyorsun, yalan deme şimdi, kandırma beni. Biraz önce baktın ya bana, o yeter bana, o bakışın dünyalara değer Halil. Sen istediğin kadar sevmiyorum de dünyada inanmam."

"Sonu olmadıktan kelli neye yarar be Emine? İki dünya bir araya gelse ben seni avrat diye alamam. Bunu kafana sok bir kere. Böyle sürünüp gideceğiz işte. Sonra başkaları çıkacak karşına, o gelecek, bu gelecek; adın çıkmış bir kere kötüye. Seni kimse de alıp avrat yapmaz şimdi. Ben de seni kurtaramam Emine."

"Beni alıp Adana'ya götürsen Halil. Adana büyük şehir. Kimse kimseyi bilmez, kimse kimseyi tanımaz. Ben fabrikada çalışırım, sen de bir iş tutarsın."

"Dünya ufaktır Emine, olmaz. Senin başka yolun yok. Seni biri alır, kurtarırsa kurtarır, yoksa milletin orospusu olursun."

"Peki benim suçum ne Halil, ben kime ne yaptım?"

"Orasını bilmem ben."

"Bugün mahkemede de her şeyi anlattım."

"Bırak mahkemeyi. Olan olmuş bir kere Emine, olan olmuş. Sen ona bak, el ne diyor ona bak. Bir gün yolunu kesiverirlerse ne yapacaksın? Yok mu diyeceksin, olmaz mı diyeceksin? Elin adamı söz dinlemez, yatırır yere. Oldun mu orospu? Yapıp sussa, susmaz itoğlu itler, anlatırlar. Nereye gitsen halin bu Emine, bir sahibin olmazsa senin kurtuluşun yok. Seni ancak toprak temizler. Sen bu dünyada yaşadıkça da ben sıkıntıdan kurtulmam. Duyarsam ki bir gün sen ölmüşsün, toprak olmuşsun, o zaman içim rahat eder, senden kurtulurum. Yoksa senden kolay kolay kurtulamam Emine. Senin başında bekleyemem ben. Ben yazının yabanın adamıyım. Bir gün evde olursam beş gün dışardayım. Elin dilini tutamam, bir söz duysam başım derde girer, kal-

kar vururum birini, girerim mapıslara. Sonra ne olur? Hiç... Aynı tas aynı tarak. O zaman kim bekler seni? Seni alıp başka ellere gitsem yine olmaz. Ben başımı alıp gitsem yine olmaz. Dünyanın öteki ucuna gitsem yine olmaz, gönlüm senden kalır Emine. Senden uzak olmaz, sana yakın olmaz. Şimdi anlıyor musun benim derdimi? Anlıyor musun Emine? Kendimi serseri ettim bu yüzden, kendimi deli ettim bu yüzden, kendimi gâvur ettim bu yüzden. Tek aklıma gelmeyesin diye bunlar. Ama olur var mı? Beş dakka aklımdan çıksan o saat yüreğimin içindesin. Ben de şaşırdım Emine, ne bok yiyeceğimi şaşırdım."

Emine bir süre baktı yüzüne.

"Ölsem kurtulur musun?"

"Bilmiyorum Emine. Bilmiyorum ama, başka yol da yok gibi geliyor. Seni ancak toprak temizler."

"Bir anlık keyifleri için öyle mi?"

"Selim ölmeseydi onu ben öldürürdüm ve girerdim mapusa. Girerdim ama gözüm arkada kalmazdı. Ama şimdi iş başka, çok başka. Şimdi ben mafolmuşum, ölmüşüm, ortada kalmışım."

"Demek beni toprak temizler öyle mi Halil?"

Halil karşılık vermedi. İçini yeniden kırgınlık kaplamıştı. Atları kırbaçladı.

Akşamüzeri vardılar çadırlara. Hava gergindi. Bu suskunluk kötüye gebeydi. Emine usulca indi arabadan, çadırına doğru yürüdü. Çadırların önüne çıkan ırgatlar tuhaf tuhaf Emine'ye bakıyordu. Bir şeyler olacağını sezdi Halil, bekledi. Azime çadırın önüne çıktı, bir an durdu, sonra ansızın saldırdı Emine'ye. Saçlarını doladı eline, yatırdı yere, başladı vurmaya.

"Bizi rezil ettiğin yetmiyor mu kızmış? Yetmiyor mu orospu? Elin bekârlarıyla şehre gidilir mi kızmış?"

Kadınlar araya girdiler, aldılar Emine'yi. Başka bir çadıra götürdüler. Uzun Mahmut, çadırın önünde, başı ellerinin arasında, düşünceli düşünceli oturuyordu. Başını kaldırdı Halil'e baktı

O gece uyuyamadı Mahmut. İçini bir kurt kemiriyordu. Ya-

tağında doğruldu. Gece uzundu. Hiç bitmeyecekmiş gibi görünüyordu. Emine'ye baktı. Kolu göğsünde, sırtüstü yatıyordu. Tütününü aradı Mahmut; buldu, kucağına aldı tabakasını. Kâğıtları üfledi, açtı, birini kopardı, parmakları arasına yerleştirdi, bolca tütün koydu, sardı.

Azime gözlerini açmadan:

"Niye uyumuyorsun?" dedi usulca.

"Uykum kaçtı avrat Gözüme uyku girmiyor. Çocuğu dövmeseydin o kadar. Allah vuracağı kadar vurmuş zaten. Bir de biz vurmayalım çocuğa. Yazıktır. Emine'ın beni üzüyor avrat, yüreğimi parçalıyor."

"Ellerim kırılsın benim, tutamadım kendimi. Duymadın mı neler söylediler bugün? Sen beni dinlemedin herif; biz başımızı alıp gidecektik. Burada kalmayacaktık."

"Dünya gözüyle görsem ki Emine'm yuva sahibi olmuş, sonra ölsem avrat. Ölsem gözüm arkamda kalmaz..."

"Emine'yi kimse alıp da avrat etmez. Milletin gözünden de düştü Emine. Halil'le şehre gitti, Emine düştü herif. Herkes orospu gözüyle bakıyor ona, görüyor musun?"

"Vay benim boynu büküğüm, vay benim talihsiz yavrum. Eller gelin olurken, ellerine kına yakarken Emine'ın onlara bakacak ha avrat? Boynunu büküp bakacak öyle mi? Eller gelin olurken Emine içini çekecek öyle mi? Nedir bu yavrumun suçu? Sebep olanlar kebap olsunlar ne deyim ben!"

Tütününü yaktı, tüttürdü.

"Ahh ah! Neler düşündümdü. Emine'm gelin olacaktı, al duvak takacaktı. Başka düşünmezdim. Çocukları olacaktı, çocuklarına ben ad takacaktım, oğlan olsaydı babamın ismini verecektim, kız olsaydı anamın ismini. Ah ah! Emine'mi yuvadan uçursaydım derdim, başka demezdim."

Dura dura konuşuyorlardı. Düğüm düğüm olmuş bir acıyı, azar azar kusuyorlardı.

Azime:

"Var yok iki kolumuz vardı, karnımızı doyuracak."

"Onun da biri gitti."

Yeniden sustular. Savanın[1] karelerine, kısılmış fenere, boşluğa uzunan karanlığa baktılar.

Azime:

"Önümüz kış; bu kışı nasıl çıkartırız bilmem."

"Ne diyorum, biliyor musun avrat. Tutacaksın şu Allah'ı, üç kış aç bırakacaksın, sonra vereceksin eline kazmayı, ama kazma ağır olacak, öyle ağır ki zor kaldıracak, çalıştıracaksın güneşin altında, bizim yediklerimizi yedireceksin, bizim çektiklerimizi çektireceksin. Sonra da güzel döveceksin, öyle döveceksin ki, bir ay kalkamayacak yataktan, kolunu kanadını kıracaksın. Öyle, kör topal bırakacaksın ortaya, bak o zaman nasıl kuzu kuzu olacak. Kalemi aldı mı eline duracak, ne yazacağını şaşıracak..."

"Tövbe, de herif, tövbe de."

"Be avrat, bütün bu işleri başımıza o açmadı mı şimdi? Söz aramızda söyle."

"Sen çarpılacaksın vallaha."

"Doğru, bir bu eksikti çünkü."

Gün ağırıyordu. Usul usul çoğalıyordu aydınlık. Irgatlar uyanıp da tarlanın yolunu tuttukları sıra hafiften bir yağmur çiseledi. Yumuşak tozlu toprak beneklendi. Serin bir bulut, sislerle yeryüzüne inmiş, kırmızı pamuk yapraklarını yalıyordu. Sisler içinde, insanın yüreğine dolan bir gelecek duygusu, tatlı ürpertilerle, umutları, hayalleri güçlendiriyordu. Havanın dost okşayışları, yumuşaklığı, hayatlarının o acı gerçeğini, az da olsa unutturuyordu.

Ali Osman, eski ceketinin içinde kaybolmuştu. Irgatları tarlanın ucunda karşıladı.

"Kamber şehre göçüyormuş bugün!" dedi onlara, "gidip bir göreyim arkadaşımı, helallaşayım."

"Bizden de selam götür Kamber'e, yolu açık olsun... dediler de."

Kamber, Ali Osman'ı gençliğine, anılarına, iyi ve kötü günlerine bağlayan bir araçtı. Kamber'siz düşünce, Kamber'siz hayal olamazdı Ali Osman için. Bu çiftliğin en eski iki adamıydı-

(1) **Savan:** Pamuk ipliğinden dokunmuş kilim, çul.

lar. Öldürücü yorgunlukların ardında, kurulan düşleri, geleceğin umutları olurdu. Bir bardak çayın, bir bardak nanenin, iyi sarılmış bir tütünün, serin ağaç gölgelerinin Kamber'i gidiyordu. Ali Osman'a göre hayatın güzel olduğu anlar vardı. Arasıra hayat, sıcak bir günde içilen bir tas soğuk suyun tadını taşırdı.

Gün doğarken köye vardı. Eşyalarını, kamyonun geçeceği yolun kıyısına yığmıştı Kamber. Remzi, iki yıl önce Kadıköy okuluna başlarken alınan ceketi giymişti. Ceketin kolları kısalmıştı. Küçük geliyordu artık. Yakası bol bir gömlekten boynu dışarı çıkmıştı. Uykusuz ve zayıf yüzünde, iyice gelişmemiş bir mutluluk seziliyordu. Ürkekliğinin, yoksulluğunun gizlediği bu mutluluk, arasıra, gözünün kayışında, utangaç gülüşünde kendini gösteriyordu. Tandır ekmeğini zorlukla gevelerken gözü yolda, kulağı kamyonun sesindeydi. Anası yanıbaşında, ellerini önünde kavuşturmuş, dineliyordu. Kamber, duvarın dibine çömelmiş tütün sarıyor, bir yanan da usul usul bir şeyler anlatıyordu Halil'e. Eski şapkasının altında duramayan beyaz saçları, tel tel alnına sarkmıştı. Buruşuk yüzüne sığmayan pişmanlık, ellerini sallamasıyla, bol bol içini çekmesiyle dökülüyordu. O duruşları, o hava, o eziklik, dokundu Ali Osman'a. Gözleri sulandı. Adımlarını sıklaştırdı. Kamber de ayağa kalktı.

"Selamaleyküm..." dedi Ali Osman.

"Aleykümselam..." dediler.

Remzi, kendilerinden biri saydığı Ali Osman'a gülümsedi.

"Nasılsın benim babam?" dedi Ali Osman.

"Sağ ol emmi."

"Gidiyoruz kardaş," dedi Kamber, "hesabımı gördüm. Demin Halil'e onu anlatıyordum. Biz bunca ömrümüzü boşuna, boşuna geçirmişiz kardaşım, boşuna harcamışız. Bunca yıl kapılarında bir it gibi çalıştık, kapılarında ömrümüzü çürüttük, ama boşa çürütmüşüz. Bir çöp kadar değerimiz yokmuş meğer Ali Osman. Öyle zoruma battı ki, nerdeyse ağlayacaktım vallaha. Biz de insanız be Ali Osman, öyle mi? Fakir olmak bir suç mu? Allah vergisi... Lan Allah'ın zalımı, bu kadar yanında çalışmı-

şım, gidiyorum işte; bir daha ya görüşürüz ya görüşmeyiz, bir güle güle, de. Demedi, bir güle güle olsun, demedi arkadaş. Bir güle güle... demediler Ali Osman, hepsi de kercetti[1] bennen. Hepsi de...

Kamber dolukan gözlerini sildi.

"Bana ne deseler beğenirsin Ali Osman?"

Gözleri yeniden dolmuştu, sildi.

"Sen kimsin ki oğlunu okutacaksın dedi, okuyup da n'olacak sanki? Sen karnını doyurmaktan aciz bir adamsın, çocuk okutmak senin neyine dedi. Gelini güldü, çocukları güldü. Sanki okuyup da adam olacak dediler. Çok zoruma battı kardaşım, çok. Söylemedik söz bırakmadılar bana. Ne insanlığım kaldı ne hayvanlığım. Söylediklerine göre ben nankörmüşüm, ekmek yediğim yere hayınlık ediyormuşum. Bak söze. Parayı da yüzüme çarptı ağa, al dedi, al ne bok yersen ye dedi. Gördün mü kardaşım? Gördün mü bize ettiklerini? İstiyorlar ki bütün millet onların kölesi olsun. Hep kendilerine istiyorlar. Ama olmayacak, oğlumu onlara köle etmeyeceğim işte. Sonra ne dedi biliyor musun? Bak sen, insan azıcık utanır değil mi? Azıcık Allah'tan korkar. Bir gün aç kalırsan, bizden ekmek umma Kamber, dediler. Bak sen işe, bir ekmek alt yanı, bir ekmek. Ömrümüz yollarında tükendi, bak bize ne yapıyorlar Ali Osman?"

Ali Osman:

"Oğlunu okut kardaşım, okut. Bizim halımızı gördü."

Remzi'ye döndü Ali Osman:

"Remzi'm, benim babam, dedi, görüyorsun babanın halını, bizim halımızı da görüyorsun. Oku kurbanın olam, oku benim babam. Bizi gözünün önüne getir çalış, ağaları gözünün önüne getir çalış. Bak bize: Okumazsan senin halın da budur. Haberini alırsak ki okumuşun, adam olmuşun, yüreğimize su serpilir. Sütün temizse çektiğin acıları unutmazsın, bizi unutmazsın, ananı babanı unutmazsın, köyü unutmazsın."

Remzi de dolukmuştu. Başını başka yana çevirdi. Güneş, duvarların üst yanını aydınlatıyordu. Köyün sessizliği acı acı iş-

(1) **Kercetmek:** Alay etmek, dalga geçmek.

liyordu içine.

Halil, suskun ve acılı gözlerini karşıda bir ağacın dallarına dikmiş düşünüyordu. Serindi. Toprağın yumuşak ve cana yakın yüzünü beneklemiş yağmur izleri, dertli ve çileli bir görünüş vermişti yola. Halil'in içinde uyanan uzak bir yer özlemi, duygulu bir karamsarlıkla örtülüyor, olanaksız bir hal alıyordu. Üzülüyordu Kamber'in gidişine. Ayrılık acısını yeniden tadıyor, sevdiği yaşlı bir adamı, boynu ince bir çocuğu, hayatı boyunca sıkıntı çekmiş, sıkıntılarının gerçek nedenini bir türlü bulamamış bir kadını kaybediyordu. Onlar, elinin uzanabileceği bir Güney şehrinde, gene köydekine benzer toprak damlı bir eve ekmeği beyaz, ama derdi kara, derdi çok, sıkıntı yüklü bir hayata göçeceklerdi. Kirli yüzlü sokak çocuklarının arasına karışacak bir Remzi, uzun bir süre yabancılığını çekeceği bir yaşayışa başlayacak, okuyacaktı. Çocuktu; önünde kendi eliyle yoğuracağı bir gençliği olacaktı. Ahırlarda yatmayacaktı, tarlalarda çalışmayacaktı ama, sıkıntıdan da uzak olmayacaktı. Yalnızlığın, türlü türlü yoklukların, büyük bir şehrin kavgasıyla olgunlaştıracağı bir geleceği olacaktı belki.

Kendi hayatına dönünce onu soluk ve çekilmez buluyordu Halil. Remzi'nin hayatı iyice gidebilirdi. Yeni yeni çimlenen bir çiçek gibiydi o. Düşünüyordu Halil. Önünde uzanan, ne olacağı bilinmez bir yaşantıyı, kim bilir nasıl kavgalar, nasıl üzüntüler, nasıl sıkıntılar dolduracaktı. Bilmediği bir düzenin bildiği bu düzeni söküp götüreceğinden korkuyordu. Hele ağasının lastikli motor almak için gösterdiği sabırsızlık onu büsbütün üzüyordu. Bunun yanında, Emine ve onun getireceği, sıkıntı mı, mutluluk mu, belli olmayan bir geleceğin acısını şimdiden duyuyordu.

"Bu yaştan sonra gideceğim hiç aklıma gelmezdi," dedi Kamber.

"Kısmetten başkası olmazmış. Belki bu daha hayırlıdır hakkımızda."

"Hepsi de tedirgindi. Yitirdikleri ve bir daha bulamayacakları bir şey vardı sanki. Acı katılıyordu. Düşüncelerine, hüzün

katılıyordu.

Kamber Halil'in omuzuna vurdu.

"Kara kara ne düşünüyorsun Halil'im?"

Halil, gülümsemeye çalışarak baktı; gülemedi. O gülmeyi büyütemedi yüzünde. Acısını yiyemedi, acısını silemedi yüzünden.

"Biliyorum yavrum," dedi Kamber, "sen de dertlisin Halil'im. Allah seni de kurtarsın. Biz, iyi kötü bir yer buluruz. Bir gün han köşesinde, bir gün duvar dibinde derken başımızı sokacak bir ev buluruz elbet. Yolun düşerse gelir bulursun bizi. Kapımız açık sana; yüreğimiz açık sana Halil'im. Gel; her zaman gel. Bakalım bir iş bulabilecek miyiz? Torba takıp dileneceğim, Remzi'mi yine okutacağım. Bu canım sağ oldukça çalışacağım, okutacağım. El kapılarına düşürmeyeceğim Remzi'mi, esir etmeyeceğim, köle etmeyeceğim."

Uzaktan uzağa kamyonun uğultusu duyuldu. Remzi kalktı ayağa.

"Geliyor," dedi.

Ali Osman'ın gözleri usul usul doldu.

"Demek gidiyon ha Kamber?" dedi.

Kamber de doluydu. Yıllarca aynı acılara omuz vermiş, aynı acılarla çürümüş iki eski dost, gözyaşlarını tutamayarak sarıştılar.

"Demek gidiyon ha Kamber kardaşım, demek gidiyon. Allah yolunu açık etsin kardaşım. Güle güle gidesin benim iyi arkadaşım. Beni unutma Kamber, hakkını helal et kardaşım."

"Sen de hakkını helal et Ali Osman."

Zayıf ve güçleri tükenmiş kolları, son güçlerini de birbirlerini sarmaya harcıyorlardı.

Ali Osman:

"Bir daha ya görüşürüz ya görüşemeyiz. İkimizde de hayır kalmadı benim babam."

İki eski arkadaşın helallaşması dokunmuştu. Halil'e. Onlara bakıp kendi sonunu görür gibi oluyordu. Yavaş yavaş da olsa, askerden döndüğü sıra anlatılanların gerçekliğine varıyordu...

Kamber Halil'e döndü! Kısa bir an bakıştılar.

"Sen de hakkını helal et Halil'im." Sarıldı Halil'e.

Ali Osman onlara bakıp bakıp başını acı acı sallıyordu. Onun gidişiyle hayatının bittiğini anlatmak istiyordu sanki. Sanki Ali Osman'ı ayakta tutan Kamber'in dostluğuydu.

Kamyon, yükünün altında inleye inleye göründü. İri bir kaplumbağayı andırıyordu. Halil, Rebiş'le helallaştı, öptü ellerini.

"Süleyman'a, Derviş'e selam söyleyin," diyordu Kamber.

Kamyon, toz, benzin kokusu, lastik kokusu getirdi. Yanık yanık yağ koktu. Tentelerin altından bıyıklı, sarı dişli, yanık köylü yüzleri göründü. Halil eşyaları kamyona yükledi. İçerde yer yoktu. Kamber'in, Rebiş'in kamyonun üstüne çıkmasına yardım etti. Remzi'yi kucakladı, iki yanağından öptü.

"Oku Remzi'm, oku. Bütün umudumuz sensin. Sakın bizi unutma," dedi.

Remzi de Halil'in yanağından öptü, kulağına eğildi:

"Emine ablamı bize getirecek misin?" dedi.

Kamyon onları aldı götürdü; kamyon onları kopardı köyden.

"Gittiler," dedi Ali Osman.

Kamber uzaklaştıkça, taze bir yara gibi acı veriyordu onlara.

"Bu yaştan sonra n'apar Kamber?" diyor, üzülüyordu Ali Osman. Orada, o kamyonun üstünde, Ali Osman'ın yüreğini söküp götüren üç duygu vardı; biri Kamber, biri Rebiş, biri Remzi...

Köye dönüp bakınca, tavukları, biraz önceki gibi yerleri eşeliyor buldular. Bir horoz kanatlarını çırptı, boyun tüylerini kabartarak silkindi, sonra da uzun uzun örttü; bir horoz öttü! Birtakım insanlar ayrıldı; köy gene o köy, insanları gene o insanlar, ağaçları gene o ağaçlar, kuşları gene o kuşlar. Değişen bir şey yok. Yalnız, Ali Osman'ın ve Halil'in yüreği biraz yaralı. İkisi de, bu üzüntülerine yalnız kendileri için varıyorlar ve bu üzüntüyü yalnız kendileri için kuruyorlardı. Kamber, Rebiş ve Remzi, az da olsa onlara güç veren bir iç duyguydu. Şimdi, onların boşluğunda yokluğun acısı var. Çok uzak bir ölüm bile, insana kendi acısını getirir. Ali Osman yalnız ve dayanıksız kalmıştır. Birlikte söz edeceği, eski günleri anacağı insanı yitirmiştir artık.

Halil'in içindeki boşluksa, Emine'yi anmanın, ondan uzak olmanın boşluğudur. Bu gidiş, bu yitiş, bu ayrılış Emine'ye götürür Halil'i. Emine'sizliğe, onsuzluğun acısına götürür. Ve şimdi, her yanıyla Emine'ye koşar Halil, Emine'yi düşünür, Emine onu. Bu, boşluğun sevda duygusuna çevrilmesidir. Daha önce birikmiş acıların, sevememekten, elde edememekten çıktığına, çaresizlikten doğduğuna varır Halil. Gidenler Kamber, Rebiş ve Remzi değil de Emine'dir sanki. Bütün yoklukları süsleyen, ona renk veren bir duygu vardır Halil'de, bu Emine'dir. Onların yokluğunda Emine'yi görür Halil, üzülür.

"Gittiler," dedi Ali Osman yeniden.

Kamber, Ali Osman'ın gençliğini, umudunu, ayakta durma gücünü götürmüştü.

"Gitti, Kamber gitti."

İçini öyle bir çekti ki Ali Osman, ciğerleri de dökülecekmiş gibi geldi Halil'e.

"Ben gidiyorum benim babam."

"Nereye?"

"Tarlaya...

"Emmi, Ali Emmi, Emine'ye benden çok selam söyle Ali Emmi."

"Söyleyeyim benim babam, söyleyeyim Halil'im."

"Unutma olur mu Ali Emmi. Halil'in sana çok çok selamı var de emmi, kendini üzmesin hiç, söylenenlere kulak asmasın."

Ali Osman anlayışla başını salladı. Halil durmadı orada. Dursa ağlayacaktı; hızlı adımlarla çiftiğe yöneldi. Ali Osman, olduğu yerde bir süre dineldi, çevresinin boşluğuna bakındı.

"Kamber gitti," dedi. Sonra, çökmüş gibi, tükenmiş gibi bir iki adım attı, sonra düştü, öldü.

3

Ali Osman'ın ölümünden on gün sonra, köylü tarlalardan indi. Bir süredir kapalı duran pencere kanatları, kapılar, istekle gü-

neşe açıldılar. Ocaklar tüttü. Bakımsızlıktan ot bitmiş ev önleri sulandı, süpürüldü, temizlendi. Ayların kiriyle gerçek yüzlerini yitirmiş köyün insanları, sıcak sıcak suların altında, derilerini değiştirircesine keselenerek, sabunlanarak kalaylı kaplara döndüler. Yüzlerinde bir güneş açtı, bir bahar açtı; güzele, sevimliye kavuştular az çok. Umutları sonsuzdu. Kazandıkları paralarla dünyaları alabileceklermiş gibi güçlüydüler. Bakışlarında, adım atışlarında, duruşlarında bir güven vardı. Bu aylarda, bütün yıl düşleri kurulan tatlılar, yemekler yapılır, bir kez de et yenirdi.

Çok çok üç gün sürerdi bu bayram. Sonra pamuk başağına çıkardı köylü. Çor çocuk, kadın erkek tarlalara dökülürlerdi. Bu sefer kendilerine toplarlardı. Birinci ve ikinci ağızları alınmış tarlalarda, unutulmuş ya da sonradan patlamış şifler[1] aranırdı. Kimi yatak yorgan yapar, kimi satardı pamuğu. Azime'nin de bütün umudu başağa kalmıştı. Bunun için de, ailecek, bozguna uğramış tarlalara serpilmişlerdi. Halil'le evlenmiş olsalardı, yatakları yorganları için toplayacaktı bu pamukları Emine. O zaman, bu çalışmaların, bu dinmelerin mutlu bir amacı, bir zevki ve bir anlamı olacaktı. Üzerinde kucaklaşıp sevişecekleri yatağın, karanlığın gözlerinden ayıp yerlerini saklayacak yorganın pamuklarını tek tek bilecek, her parçasında emeği olacaktı. Daha toplarken kucaklaşmanın, kenetlenmenin, yapışmanın, sıcak ve istekli bedenlerinin ürpertisini duyacak, içini kaplayan bir yatak isteğiyle akşamları bekleyecekti. Eve döner dönmez kucağına atılacaktı Halil'in. Şimdiyse, yeni ve taze pamuk kokulu, dikişleri sağlam tutturulmuş yumuşak bir yatakta, Halil'in ağırlığı altında ezildiğini, istekle soluduğunu düşünüyor, tatlı tatlı gıcıklanıyordu. "Olsaydı, şimdi olsaydı," diyordu. Toprak en güzel yataktı çünkü. Olsa, "Halil" diye fısıldasa, bedeninin titrediğini, çözüldüğünü duysa ve toprağa kussalar.

On gün böyle geçti. Uzun Mahmut, Azime, Emine ve Veli, kendilerini bitirircesine başak topladılar. Emine suskun ve içine kapanıktı. Zamanın nasıl geçtiğini sezmiyordu bile; bir bakıyordu akşam olmuş. Yorgun ve isteksiz dönüyordu eve. Öldürül-

(1) Şif: Kabuk.

müş, boğulmuş istekleriyle baş başa düşünüyordu. Her şey yavan ve tatsızdı. Emine açtı, doyurulmamıştı. Gece, yatağa çekilince, karanlık biçimlenir, istenilen yüzlere, istenilen anlara, arzulara girerdi. Bütün bunların ardında, ağır ve yorgun düşünce leşleri kalırdı. Ezilirdi Emine. Başını ağırlaştıran bu düşünce kümeleri yastığa gömülür, gergin ve isteklere susamış göğüsleri inip kalkardı. Kalkıp Halil'e gitmek, ona kendisini vermek isterdi; yapamazdı. Korkardı Halil'den. Günler böyle, arzularla, umutlarla dolu geçti. Akşamları aynı durgunluk, aynı açlıklar, aynı tutkular doldurdu içini. Sabahları bomboş uyanıyordu. Gözleri açık gitmiş bir ölü gibi, duvarlara, tavana, kapıya, pencerelere, pencerelerdeki gökyüzüne anlamsız, boş boş bakıyor bakıyor bakıyordu. Canı kalkmak istemiyordu. Bu uyuşukluğun altında, bir bekleyiş vardı. Bu Emine'nin umutlarından geçemeyişiydi. Her yıl bir iki aile göçüyordu şehre. Bu yıl da Altındiş göçmüştü. Bu gidişler, bu kopuşlar, boşuna da olsa birtakım şeyler umduruyordu Emine'ye.

Uzun Mahmut duvar dibine çömelmiş, sessiz sessiz güneşleniyordu. Kışı düşünüyordu gene. Her yılın bu ayları aynı kaygılarla dolu gelirdi. Yokluklar çeşit çeşit açardı Mahmut'un başında. Bahar umutla beklenirdi, bahar gelirdi, geçerdi, yaz gelirdi, geçerdi, sonra güz ve ardından bütün korkunçluğuyla bir kış. Bildi bileli böyleydi bu. Yoksulluk kemiklerine dayanmıştı artık. "Ötesi ölüm," diyordu Mahmut.

Güneş bir bulutlanıyor, bir açılıyor, bir puslanıyordu. Arada bir serin serin esiyordu.

"Havaların da tadı geçti artık," dedi, Azime'ye.

Azime, lime lime olmuş giysilerin üçünü dördünü bozup bir mintan yapmaya çalışıyordu Veli'ye. Veli çocuk üçüncü sınıfa gidiyordu bu yıl.

Ali'nin güvercinleri patır patır uçuyorlardı. "Adam kuş olsa da uçsa," diye düşündü Mahmut.

"Sen beni dinle herif, gel gidelim başka köye dedi," Azime.

"Sana kaç kere söyledim, kapat bu sözleri artık, kapat."

Azime başını eğdi. Mahmut tabakasını çıkardı. Tütünü az

kalmıştı; tabakayı şöyle bir salladı; iri tütün parçaları üste çıktı. Bir tütün sardı.

"Tütün de bitti," dedi.

Ali'nin ıslıkları gelip geçiyordu. Mahmut'un aklına Ali Osman geldi birden.

"Ali Osman da öldü," dedi.

"Bu gelen Sultan'ın oğlu Omar değil mi herif, baksana!" edi Azime.

Mahmut baktı.

"Essahtan Omar!"

Omar gelmiş, koca bir delikanlı olmuştu. Ali, damdan gördü Omar'ı.

"Lan Omar, ne zaman geldin sen yahu?" dedi.

"Bu gece..." dedi Omar.

"Yahu Omar, geçmiş olsun oğlum," dedi Mahmut.

"Sağ olun Mahmut Emmi," dedi Omar. Azime'nin ve Mahmut'un ellerini öptü, Emine çıktı kapıdan.

"Geçmiş olsun Omar!" dedi.

"Sağ ol!"

Ali merdivenleri acele acele indi, sarıldı Omar'ın boynuna. Çocuk gibi kalıyordu Omar'ın yanında. Omar da bunu biliyormuşçasına kucaklayıp kucaklayıp indiriyordu Ali'yi. Çocuklar oynar gibi oynuyordu Ali'yle.

"Mapıslığını duyduk da çok üzüldük. Omar," dedi Azime. "O anan fıkara ağladı sızladı, bizi de ağlattı."

Omar sırıttı:

"Bizim moruk şimdi de bayıldı yahu. Ayılınca da başladı zır zır ağlamaya. Ağlayacak ne var be ana dedim, ben geldim işte dedim, durmaz, zır zır ağlar. Şimdi de ağlıyordu, ben de yalnız bıraktım onu, ağlasın bakalım."

Omar konuşurken sık sık Emine'ye bakıyordu. Hoşa gitmeyen bir gülüşü vardı. Yapmacık, altında bir şeyler saklıymış gibi geliyordu Mahmut'a.

O akşam Ali, Telli'nin oğlu Memet ve birkaç kişi toplandılar

Omar'ın evinde. Sultan üç tavuğunu da kesmişti oğlunun şerefine. Sevdiği tatlılardan yapmıştı. Ama yıllarca yoluna beklediği Omar, düşüncelerini süsleyen, umutlarını güçlendiren Omar değildi. Oğlundaki değişiklikleri görüyordu Sultan. Büyük saygısı kalmamıştı Omar'da. Anasını hiçe sayıp rakı içiyordu karşısında, cıgara tüttürüyordu. İkide bir: "Moruk!" diyordu. Oysa Sultan neler ummamıştı Omar'dan? Dönünce rahata kavuşacaktı sözde. Çalışmayacaktı güneşin altında; Omar bakacaktı ona. Bu Omar'da çalışacak ve anasına bakacak göz kalmamıştı. Bu muydu umutla beklediği Omar?

Omar, Ali'nin sazı eşliğinde türkü söylüyordu. Yoksul bir gaz lambasının aydınlığına sıralanmış çocuk yüzleri puslanıyordu. Hayranlıkla bakıyorlardı Omar'a. Rakıları bitmişti. Omar türküsünü bitirince:

"Haydin şerefe," dedi, kaldırdı bardağını. Diğerlerininki boştu.

"Boş bardak kaldırılmaz şerefe," dedi Omar, anasına döndü. "Görüyor musun ana, oğlunun şerefine boş bardak kaldırıyorlar. Bizim şerefimiz bu kadarlık mı yani?"

"Anan sana kurban olsun Omar'ım. Ben..."

"Bırak kurban olmayı da para ver bana, rakı alalım, içelim..."

"Anan sana kurban olsun yavrum, anan senden esirger mi para? İçtiniz işte ya."

Omar gözlerini ağartmış dik dik bakıyordu anasına.

Sultan:

"Anan kurban olsun sana oğlum, madem istiyorsun, canımı bile veririm sana yavrum."

Kalktı Sultan, bütün yaz güneşin altında cayır cayır yanarak kazandığı paraları çıkardı, uzattı Omar'a.

"Ne kadar gerekirse al oğlum," dedi.

Omar çıkını olduğu gibi aldı.

Sultan boynunu bükerek yalvardı:

"Hepsini harcama oğlum, önümüz kış..."

Omar dik dik baktı.

"Şimdi parandan da senden de başlarım ha. Ne yani kız, bizim bu kadarlık kıymetimiz yok mu?"

"Anan kurban olsun yoluna Omar'ım, canımı bile veririm sana, ama önümüz kış, ne yağımız var ne tuzumuz."

Omar:

"Peki peki, yeter zır zır ettiğin."

Arkadaşlarına döndü:

"Haydi gidelim. Sabri'nin dükkânında devam ederiz."

Çıkıp gittiler. Sultan bir acı kümesi gibi kaldı orda.

Sabri'nin dükkânı tenhaydı. Bir köşede Halil ile Süleyman oturmuş çay içiyorlar, usul usul da dertleşiyorlardı. Ali Osman'ın ölümü yıkmıştı onları. Ardından traktör girmişti çiftliğe. Gerek kendi gözünde, gerekse ağanın gözünde değerinin düştüğünü seziyordu Halil. Süleyman'ın da aklı iyice kesmişti ki, bu kapıdan ayrılamayacak, düşüncelerindeki gibi gönlünce çerçilik edemeyecekti. Ama, iki bardak içti mi, gene eski kalıplar içinde bir umut düzeni kurardı kendine. Bir beygir alır, ömrünce giyemeyeceği bir cekete sahip olurdu. Gelgelelim şu anda yaşadıkları hayatın hiç de düşe gelir yanı yoktu.

"Bizim hayatımız mafolmuş yeğenim," dedi Süleyman.

Halil başını sallayarak doğruldu onu. Öte yandan Sabri, Memet Ağa'nın iki tutmasını yolmuş kalkıyordu. Kazandığı paraları cebine koyarken:

"Bir dahaki sefere siz kazanırsınız," diyordu.

Omar ve arkadaşları girdiler içeriye.

"Selamünaleyküm!" dedile.

Halil, Omar'ı görünce, çocukluk günlerinin sıcaklığını duydu yeniden. O acı günler, içine işleye işleye bir tat kazandı. Çocuklar, çocukluklar, günler. O günlerin ardında saklı bu yaşamayı bilseydi Halil, çok uzaklara giderdi belki. Sabri gramofona bir plak koymuştu. Usuldan usula saz çalıyordu. Her teli yüreğini kabartan bir vuruş oluyordu. Anıyordu; hep eskiyi, çocukluğu, yitirilmiş şeyleri, Ali Osman'ı, Hıdır'ı.... 'Kara bahtım, kem talihim, taşa bassam iz olur, iz olur...' Bu bir bakıma kendi türküsüydü; bu hayatın, bu eriyip bitişin türküsüydü. Sonra bir yerini

anlamadan geçiyordu türküyü. 'Yaz günleri kış olur', diyordu. 'Ben feleğe neyledim kırdı kanadımı kolumu' diyordu. Gene usuldan usula vuruşlar başlıyordu. Doluyordu Halil. Bu vuruşlar yaşayışını özetliyor, acılarını, yokluklarını çiziyordu sanki. Sanki anasının yüzünü veriyordu kendine. Sanki babası çalıyordu bu sazı. Bu yokluk onların yokluğuydu, onlardan kalmaydı çünkü. Onların bitiremediği bir yokluğu sürdürüyordu Halil. "Ağustos'ta suya girsem balta kesmez buz olur, buz olur, yüz yaşında bir yâr sevsem on üçünde kız olur, kız olur."

"Bu bizim hayatımız işte," dedi Halil.

Sabri büyük bir rakı açıyordu Omar'lara. Çay bardaklarını dizmişti masaya. Badem, fıstık, leblebi koymuştu.

"Eee, anlat bakalım Omar, neler yaptın mapısta? Sabahleyin konuşamadık!"

Omaı dirseklerini masaya dayadı, baktı Sabri'ye:

"Mapıslık bizim için hava be Sabri Ağa. On sekiz ay ne ki? Adam iğne deliğinde geçirir onu. Sonra delikanlı adamın evi sayılır orası. Değil mi ya?"

"Ooo, tabiii! Yiğit adamın yolu ordan geçecek bir kere. Mapısta yatmamış adamdan da pek yiğit çıkmaz zaten. Biliyorsun, ben de yattım mapısta. Eski kulağı kesiklerdeniz senin anlayacağın."

Omar bardağını kaldırdı:

"Haydin arkadaşlar, şerefe içelim!"

"Şerefe..." dediler ve içtiler. Süleyman'ın ağzı sulanıyordu onlar içtikçe. Halil düşünceli düşünceli bakıyordu. Türkü bitti bu sıra. Sabri değiştirmek için kalktı.

"Şu plağı yeniden çal be Sabri Ağa!" dedi Halil.

"Peki Halil'im. Efkârlandın mı yoksa?"

Omar, Halil'e baktı:

"Gel masamıza otur," dedi.

Üstünlük taslayarak buyurması hoşuna gitmedi Halil'in. Oysa sevdiğini sanırdı Omar'ı. Askerdeyken, düşüncelerinin yükünü Omar'la Yakup çekerdi çoğunlukla. Görüyordu ki, her ikisi de, düşüncelerindeki biçimlerden çoktan çıkmışlar, başka kişi-

likler kazanmışlardı. Bu tepeden bakışlar bir balyoz gibi iniyordu kafasına. Harcadığı, yoksul bir Sultan'ın alınteriyi. Bu rakı, bu masa, bu bakış, Sultan'ın iki büklüm belinde kuruluyordu. Biliyordu bunları Halil.

"Sağ ol Omar, içmiş gibi oldum," dedi.

Süleyman tedirgin olmuştu.

"Gitseydik be yeğenim," dedi usulca.

Yan gözle de masaya bakıyordu.

Omar masasında dikildi, ellerini masaya dayadı, dik dik baktı Halil'e.

"Şimdi ben gel diyorum da sen gelmiyor musun Halil?"

"Sağ ol be Omar, ben kalkacaktım zaten, işim vardı."

Sabri, Halil'e:

"Gel, kırma Omar kardaşını. Bak senin türkün de çalınıyor."

Halil isteksiz isteksiz kalktı yerinden. Oturdu yanlarına. Bir çay bardağı sürdüler önüne. Doldurdular rakısını. Süleyman da ürkek ürkek sıkıştı bir yere.

"Delikanlı adamın sözü iki edilir mi hiç?" dedi Omar. "Madem bir arkadaş gel diyor, geleceksin, iç diyor, içeceksin, zehir bile olsa içeceksin. Değil mi Sabri Ağa?"

"Öyledir, Omar doğru söylüyor. Haydi Omar'ımızın şerefine içelim."

Bardakları kaldırdılar, son yudumuna değin içtiler. Az sonra ikinci şişe açıldı. Omar içtikçe aklına Emine doluyordu. Başından geçenleri öğrenmişti. "Açık kapı her zaman iyidir," diyordu.

Ali'nin omzuna vurdu.

"Şimdi sıra senin Ali. Ufaktan ufağa başla."

Gözleri süzülmüştü. Yüzü, kötü düşünceler kuranlara özgü bir biçime girmişti. Masadan çok uzaktı, bilinmez bir yerde Emine'nin koynunda yatıyordu. Kucaklaşıyordu onunla.

"Yahu şu Emine'ye bineniniz yok mu?" dedi.

Halil'in rakı bardağı elinde kaldı. Ali de durdu. Eli bomboş tellerde kaldı, sonra düştü aşağı. Omar kırdığı potu anlamamıştı. Öbür çocuklarda da rahatsız bir kıpırtı başlamıştı. Omar göz-

lerini kapadı, başını arkaya atarak burnunu azgın beygirler gibi havaya dikti.

"Kokusunu duyuyorum!" dedi. Dişleri arasından soludu. Halil, donmuş gibi Omar'a bakıyordu. Baktıkça kabarıyordu. Sabri omzuna vurdu, kulağına:

"Sen olgun adamsın Halil. Bırak, hoşgör, sarhoş bu Omar. Sonra bilmiyor almalı, bilse konuşmaz böyle, bilmiyor."

Halil usulca kalktı masadan.

"Ben gideyim," dedi. Çıktı, Süleyman da ardından gitti.

Düşündükleri yavaş yavaş çıkıyordu. Bugün Omar'dı böyle konuşan. Yarın başkaları çıkacaktı. İki yudum rakının ardında, uyanmış isteklerinin ardında, Emine'yi göreceklerdi hep. Kahve köşelerinde, içki masalarında, duvar diplerinde, yollarda, daha doğrusu Halil'den uzak olan her yerde Emine konuşulacaktı. Belki şu anda Emine'nin arzulandığı, çırılçıplak soyulduğu bir yer vardı. Belki şu anda, çeşitli kafalarda aynı düşüncelere uygulanan bir Emine vardı. Oysa, çok iyi biliyordu ki yoksul uykusunun içindeydi Emine. Eski bir yorganın altında, umutsuz ve yorgun uyuyordu.

Kapı önündeki taşa oturdu. Başının zonkladığını duyuyordu. Süleyman geldi. Usul usul çöktü yanına. Hiç sormadan bir tütün sardı, uzattı Halil'e. Tütün, dostluğunu, yakınlığını duyuracak bir araçtı çünkü. Çünkü Süleyman'ın ondan başka verebilecek şeyi yoktu. Gözleri, çaresizliğini kusarcasına Halil'e bakıyordu. Bakışı, birtakım saçma düşlerle dolu ömrü, düşük omuzları, yüzü, tütün içişi dokunuyordu Halil'e. Bu Süleyman, Halil'in bu yaşa gelmişiydi çünkü.

Bekçi Musa'nın düdüğü Halil'in düşüncelerini daha bir ağırlaştırdı. Hıdır'ı andı. Ali Osman'ı andı. Bu iki varlığın geride bıraktığı yokluk duygusu yüreğine sığmıyordu. Ve Emine, bu yokluğu öylesine bir değerlendiriyordu ki Halil ağlamalara varıyordu. Ali Osman'ın konuşmaları, boynunu büküşleri "benim babam" deyişleri geliyordu aklına. Sonra Ali Osman'la Hıdır'ı birleştiriyordu. İkisinin ölümü de bir yokluğun, bir yitişin, bir kopuşun ardından gelmişti. Sevda, insanın içinde var olan bir duy-

guydu ve bu, bir kadında, bir arkadaşta, bir toprakta, bir çiçekte, bir kuşta, bir bakışta kendine uygun ortamı bulunca çimleniyordu. Ali Osman'ınki bir dost sevgisiydi. Kamber doyuruyordu onu. Zaman zaman kadınlara duyduğu istekse, hiçbir zaman özlemlerinden öteye geçememişti. Kendi kendine bir yuva özlediği olurdu. Üç beş çocuk düşünürdü. Ama bütün bunların boş hayaller olduğunu bilirdi Ali Osman. Bildiği halde, o düşleri gene kurar, bundan da bir tat alırdı kendince. Ali Osman'ın hayatı bir bütün olarak düşünebilseydi, bunun uzun bir boşluk çizgisi olduğu görülürdü. Kararsız, ötesiz bir hayat. Bu su gibi akıp giden, aktıkça da boşalan bir hayat. Ali Osman'ın hayatı bir bütün olarak düşünülebilseydi, bunun uzun bir boşluk çizgisi olduğu görülürdü. Kararsız, ötesiz bir hayat. Bu su gibi akıp giden, aktıkça da boşalan bir hayat. Ali Osman'ın ve ona benzeyen insanların hayatıydı bu...

Yedinci Bölüm

BÜYÜK ALDANIŞ

1

Yüreğir'in yağmuru, Yüreğir'in dertleri gibi, yağar yağar bitmez. Usul usul, ince bir sızı gibi yağar. Hüzün veren bir durgunluk, bir alacalık oturur insanın içine. Ağır, uyuşuk ve yorgun. Ne yapacağını bilemeyen çaresiz insanın acı umutsuzluğudur bu.

Yağmurlar başladı başlayalı uykuları kaçmıştı Halil'in. Yıllardır evi gibi benimsediği bu yer tedirginlik veriyordu şimdi. Bir köpek bağlılığı ile bağlandığı ağalarından koptuğunu duyuyordu. Ahır duvarları soğuk ve korkunç geliyordu. Saatlerden beri, bu düşüncelerle, bu ölü suskunluğu içinde tavanın salmalarına bakıyordu. Derviş ile Süleyman, uzağında bir köşede oturmuşlar, usul usul konuşuyorlardı. Arada bir adının geçtiğini, ardında uzun uzun susulduğunu, yeniden kendinden söz edildiğini duyuyordu. Yadırgıyorlardı durumu. Biliyordu bunu. Bir zamanlar, o da Süleyman'ın kaçıp kurtulma isteklerini yadırgamıştı. Çerçilik düşlerini gülünç bulmuştu. Ama şimdi anlıyordu ki, o zamanların kararsız ve düşçü Süleyman'ı, ikinci bir duygu gibi, ikinci bir insan gibi kendi varlığında yaşıyordu. Kapının önündeki taşta Hıdır'ın söyledikleri geliyordu aklına. Bir gün kafasına dank ederse, hiçbir kuvvetin onu tutamayacağını söylemişti Hıdır. "Bir gün bıçak kemiğe dayanır," demişti.

Halil'e göre bıçak kemiğe dayanmıştı, ama gidemiyordu bir türlü. Bırakamıyordu. Ne yapacağını bilmeden ve kararsız ve kuşkulu bakıyordu yalnız.

Derviş pencereye yürüdü.

"Yağmur durdu galiba," dedi.

Pencerinin tahta kapaklarındaki tıpırtı dinmişti. Suların acele acele oluklardan aktığı, bir çinkonun gıcırdadığı, arada bir,

yelin komşu ağaçları uğuldattığı duyuluyordu.

"Takayı[1] açayım mı Halil?"

Halil başını Derviş'ten yana çevirdi.

"Aç," dedi.

Derviş açtı pencereyi. Temiz bir akıntı ahır kokusunu yararak Halil'e ulaştı. Penceredeki küçücük karanlığa baktı Halil. Yağmurun bıraktığı boşlukta sessiz sessiz dönen, için için uğuldayan bir şeyler vardı. Umulmadık bir iş olacaktı sanki. Yavaşça doğruldu Halil. Dizlerinin üstüne oturdu. Havayı koklayan bir tazı gibi uzandı. Biliyordu bunu, seziyordu. Dilinin ucundaydı adı, bir türlü söyleyemiyordu, şudur diyemiyordu. Derviş'le Süleyman kaygıyla bakıyorlardı Halil'e.

"Ne var yeğenim?" dedi Süleyman.

Halil kaputunu aldı, atladı ranzadan. Acele acele çıktı. Avluyu geçti. Çiftlik kapısına geldi, küçük kapıyı açtı. Kapının önünde uzun bir karartı vardı. Durdu Halil.

"Emine," dedi.

Yaklaştı. Yokladı karartıyı. Yumuşak ve ıslak. Yüzünü buldu; ıslak. Saçları ıslak. Saçları damla damla ve ıslak.

"Emine, sen dellendin mi Emine?"

"Halil, kurbanın olayım Halil, al beni götür Halil, nereye istersen oraya götür. Bohçamı aldım geldim sana. Ya al kaçır beni, ya da öldür Halil."

"Ah kafasız! Ah aptal! Ah başımın belası! Ben seni nereye götürürüm kız? Bu kış kıyamette nereye götürürüm? Benim yatacak bir yerim yok, ahırlarda yatıyorum görmüyor musun? Hayvanlarla yatıyorum işte, seni nereye götürürüm ben, nereye?"

"Halil, nereye istersen oraya götür, Halil!"

Dişleri birbirine vuruyordu Emine'nin.

"Halil, kurbanım Halil, herkes bana orospu diyor Halil, orospu gözüyle bakıyorlar. Köyün itleri kapımın önünden ayrılmıyorlar. Kafayı çeken dikiliyor kapımıza, of Allah of, diye bağı-

---

(1) **Taka:** Tavana yakın pencere.

rıyorlar. Her gün biri dikiliyor. Omar geldi, bu âdeti çıkardı. Halil, her gün biri dikiliyor. Bıktım artık, burama geldi Halil. Kimsenin yüzüne bakamaz oldum, evden çıkamaz oldum Halil."

Emine, Halil'in ellerini tuttu. Buz gibiydi elleri.

"Tek umudum sensin Halil."

Halil kaputunu attı Emine'nin omzuna.

"Sen böyle ölürsün kız, ölürsün, gel arkamdan, gel başımın belası, gel."

Çamurlara bata çıka yürüdü ardından. Bu yol cehenneme gitse gidecekti. Gözünü kırpmadan, tek bir şey sormadan gidecekti. Bohçasını sıkı sıkıya tutmuş yürüyordu. Üşüyordu. Hiç de düşlerini kurduğu umut düzeni değildi bu. Soğuktu, üşüyordu, çamurdu. Böylesine kara bir gidişi düşünmemişti hiç. O, hep kuru ve yumuşak düşlemişti toprağı. Gök yıldızlıydı ve bir köşesinde de ay vardı hep. Eskimeden, yorulmadan aynı yerde duran bir ay olurdu düşlerinde. Şimdiyse, ayağı bileklerine değin çamur içindeydi; pabucu düşmesin diye de ayak parmaklarını gergin tutuyordu.

Bağın kapısına geldiler. Dallarda kalmış yağmur damlacıkları başlarına dökülüyordu.

"Kız sen şu ayaklarını yıka," dedi Halil.

Tulumbanın başında durdular. Tulumbayı çekti Halil.

Emine:

"Bohçayı nereye koyayım Halil?"

"Teknenin kıyısına koy, ordan da suya düşür seni göreyim."

Emine, Halil'in sözünü tuttu. Söylediği yere koydu bohçayı. Ayaklarını yıkadı, pabucunu yıkadı.

"Şimdi giyersem bu papucu yine çamur olur ayaklarım."

Çıplak ayakları taşa basıyordu. Buz gibi soğukluk işliyordu içine. Halil teknenin kıyısından bohçayı aldı. Sırtını Emine'ye döndü.

"Bin hopuma,"[1] dedi, "bin başımın belası, bin."

Emine papuçlarını eline aldı. Halil'in hopuna bindi. Bağ top-

(1) **Hop:** Sırt.

rağı yumuşaktı; ayakları gömülüyordu Halil'in.

Çardak kapısı kapalıydı. Bir tekme savurdu, açtı kapıyı Halil. Emine'yi indirdi sırtından. Kapıyı, pencereleri kapadıktan sonra bir kibrit çıktı. Bir köşede bağ çubuklarından, ağaç dallarından bir yığın vardı. Aydınlık, usul usul çekiliyordu duvarlardan. Kibritin ucundaki ışık tükeniyordu. İkinci bir kibrit çaktı.

"Tut şunu kız," dedi.

Emine parmaklarının ucuyla kibriti tuttu. Kuru yaprakları, ince dalları ortaya kümeledi Halil. Tutuşturdular. Rahatlık veren bir aydınlık çoğaldı. İrili ufaklı dal parçacıklarıyla beslediler ateşi.

"Sen de öyle kazık gibi durma, değiş üstünü."

Halil kaputunu yere serdi. Bir ucuna oturdu. Sırtı dönüktü Emine'ye. Hışırtılarla soyunduğunu, giyindiğini duyuyordu Emine'nin. Çıplak ayaklarını görüyordu.

Islak giysilerini çalı yığınına serdikten sonra Halil'in yanına oturdu Emine. Bu haliyle yeni gelinlere benziyordu. Halil'den başkasına yâr olmayan gözlerinde, insana dokunan bir bulanıklık vardı. Ellerini kucağında kavuşturmuş bekliyordu. Bu sessiz soluyuş ister istemez aynı noktaya götürüyordu onları. Kan tutuştukça tutuşuyor, akacak yer arıyordu. Düşünülen ve arzulanan birlikte olmaktı; birbirlerine, kendilerinden birer parça vermek, en güzeli duymak ve halsiz yerlere kapanmaktı. Oda ısınıyordu. Halil Emine'yi omuzlarından tuttu, kendine çekmek istedi. Ağırdı Emine. Leş gibi ağır. Bu, içindeki isteği söndürdü. Bir et yığını, körü körüne bir yığın oldu Emine. Toprağa yapışmış ölü bir beygir gibi. İsteklerini saklamaya çalışan yüzünün utangaç gülüşü, bakışı, ağırlığı, büsbütün söndürdü Halil'i. Ellerini çekti. Sırtını döndü. Bu ağırlığı, büsbütün söndürdü Halil'i. Ellerini çekti. Sırtını döndü. Bu kez Emine sokuldu. Sürtündü Halil'e. Hafiflemişti. Kuş gibi olmuştu. Bir tüy gibi istenilen yere çekiliyordu. Yumuşaktı. Daha dokunmadan istenilene uyuyordu. Halil, o iri elleriyle kavradı Emine'yi. Şimdi dünyada iki kişi, bir çardak, bir kaput ve bir avuç ateş vardı yalnız. Duyguları, kabuklarına sığmayıp da patlayan meyveler gibi zorluyordu onla-

rı. Yapışkan, tükürüklü ve az kokulu ağızları... Terli, tütün kokulu, ılık öpüşleri. Yalımlar, çalıların gevrek gevrek çatırdaması çoğaltıyordu onları. Emine'nin gözleri kapalı soluyordu. Sanki duyduğu büyük zevk yetmiyordu ona, daha çoğunu ister gibi içini çekip duruyor, dişlerini sıkıyor, dişlerinin arasından: "Halil, Halil, Halil!" diye, yanındakini değil de, çok uzaklardan birini çağırıyormuş gibi fısıldıyordu. Halil'in terli alnında kırışıklar kat kat olmuştu. Emine'nin boynu uzuyor, kıvrılıyor, sağa dönüyor, sola dönüyor ve sıkı sıkıya sarıldığı Halil'i hep kendine, daha çok kendine çekmeye uğraşıyordu.

Kalın, sert ve ağır. Damarlara, soluklara ve kolların gücüne sığmayıp boşalan, boşalırken çözülen, tüketen. Ağır ve kokulu, ıslak, ılık. Amaçsız ve boş. Bomboş. Bütün istekler bitmiştir. Dünya boştur. Bomboş. Bundan sonra dünyada yapılacak, düşünülecek bir şey yoktur. Yavan, tuzsuz, boş. Hayatın ne öncesi ne de sonrası vardır artık. Hayat, bu anın çirkinliği ve çirkefliğiyle doludur. Güzellikleri, tutkuları silinmiş, içleri boşaltılmış, kolları yana düşmüş, gözleri süzülmüş pis bir Emine. Boş, eski bir çuval gibi Emine. Gölgelerin bir aşağı, bir yukarı düştüğü dudakları Emine'nin.

Duraklama anı. Düşünmeden, her şeyin bütün çirkinliğini saklayamadığı, örtemediği yalınlıkları. Güzelsizlikleri. Emine'nin gülüşü ne çirkin, bakışı ne çirkin, yüzü ne çirkin ve boş. Sanki ondaki tatlılık biraz önce tamamen boşalmıştır. Güzellik, içimizdeki bir uyanıştır. Onu öldürmüşler Emine'de. Sevgi, tutku, hepsi boş geliyor Halil'e. Yaşamaya tat veren bütün duygular ölü ve uyuşuk. Yanız, canlılığını ve duyarlılığını yitirmiş soluyon, ağzı kuruyan, boynunu büküp doğrulan Emine. Yaptığından utanmış gibi yüzündeki duyguları saklamaya çalışan Emine. Bu anda bırakılıp gidilecek, dönüp aynı yerde bir köpek gibi bulunacak Emine. Tutkun, bağlı... Niye tutkun? Yalnız Halil'mi var? Ya onlar, ki başkaları... Onların şapkaları, büyük ve çıplak ayakları, iri elleri, duruşları, yatışları, yatarken bakışları, çözüşleri... Emine onlardan uzak mı? Onlarla yatmamış mı Emine? Aynı gülüşü görmemiş mi başkaları? Başkalarına vermemiş mi kendinden parçaları? Bu toparlamış, bu alışkın duruş ve bakışla-

rı.

"Kalk git burdan kız," dedi Halil.

Emine korkarak büzüldü. Halil'in gözleri büyümüş, korkunç bir hal almıştı. Öte yanda, ıslak giysileri olduğu gibi iğrenç duruyordu. Halil Emine'nin kolundan tuttu, kapıya fırlattı. Emine, donunun uçkurunu bağlıyordu o an, koptu elinden. Donu aşağı düştü, çıplak kıçı göründü. Don ayaklarına takıldı, pis ve iğrenç düştü kapının yanına. Bütün kadınların iğrençliğiyle, öyle orada ve çıplak ve pütür pütür olmuş kıçıyla. Saklamaya çalışıyor donunu yukarı çekerek. Halil bohçasını yüzüne fırlatıyor. Ne sevgi, ne tutku, ne Emine... İçteki, yalnızca kusturucu bir itiştir. Büzülmüş, korkulu yüzünü saklamaya hazır kolları tetikte Emine'nin. Altında kalmış ayakları, bükülmüş beli. Beline bir tekme indirip düzeltiyor Halil. Dikleştiriyor. Yüzüne bir tokat. Uyuşukluğu gidiyor, korku siliniyor usul usul. Bir anlamı var şimdi; silkiniyor. Bir tokat daha; saçları dönüyor, yüzünün yarısını kaplıyor. Bir tokat daha; yüzü saçlarını alıp öte yana dönüyor. Dik başlı ve gitmeye hazır bir yüz çıkıyor. Ölüme bile karşı duracak güçte bir yüz ve tatlı ve hırslı. Soluyor. Ölüme karşı bir yüz. Soluyor soluyor. Dudakları ıslak ve parlıyor hiç yoktan. Gözleri durup dururken döğüşken ve yırtıcı oluyor.

Halil duruyor, döneliyor, ateşe biraz çalı atıyor. Yalımlar büyüyor, büyüdükçe o da isteklerini büyütüyor içinde. Az önce bir çirkinliği,bir kopmayı üreten yüzü azgın duruyor. Emine'nin. Şu anın Emine'sinden kurtulmak, onun uzağında olmak olanaksız geliyor Halil'e. Onun sevdiği budur. Bu yırtıcı gözleridir. Tutup çekiyor elinden; gelmiyor Emine. Bir eli uçkuru kaçmış donunda. İtiyor elini Halil'in. Halil bir tokat yapıştırıyor yüzüne, tuttuğu gibi kaputun üstüne atıyor. Eminen'nin donu gene düşüyor, kıçı gene açılıyor, ama hiç dokunmadan bırakıyor kendini. Öyle, hiç konuşmadan düştüğü yerde kalıyor.

Yağmur unutmuş yağmayı; bilmiyor, unutmuş. Sonra sabah olacak. Halil sırtını çalılara dayamış. Emine onun kucağında. Bir çocuk Emine; örselenmiş, oraya buraya atılmış, çocukluğunda ihmal edilmiş, sevilmemiş, elinden tutup gezdirilmemiş, aya-

ğına kırmızı pabuç alınmamış, iyi ve boyalı şekerlerini özlemini duymuş, ağlamış ama kimseye duyuramamış bir çocuk bu Emine. Emine'nin elleri var, Emine'nin gözleri, saçları ve sabah olacak. Durup dururken Emine hep. Yalnız, Özlemleri, hayalleri çok, yağmur gibi. Pencerede gökyüzü, ama karanlık. Pencerede çiçekli basmadan perdeler olsaydı. Evin önünde bir süpürge, duvarda iki ördek; kanatları yeşil ve sarı, isterse bir de kırmızı. Düşüncelerin pek uzağına gitmeden, unutulmadan Emine. Hep de sevilmemiş görünen, üzgün, durgun ve yağmurlu bir Emine ve o sabahların sevgisi. Ya kalkıp gitmek Emine için, bir daha gelmemek. Şimdi yumuşaklığı, koca koca kılları, ılıklığı, tütün kokusu, anılınca üzülünecek bir erkek göğsü, ki Halil'in. Sert ve kemikli. Kokusunda bütün bir ömür, bütün bir gençlik saklı ve yalnızlık duygusu gibi korkulu bir Halil. Hep Emine'siz. Duvarların çivisi, boyası, kuru bir armut dalı ve sabah oldu olacak.

"Beni alıp gitsen Halil, hiç eve dönmesem."

Halil'in cıgara içişi, bakışı, sabah olmayacakmış gibi gülüşü.

"Kendimi intihar ederim Halil."

"Kolay mı belledin?"

"Haber alsan üzülür müsün Halil?"

Halıl başını sallıyor yalnız.

"Ağlar mısın Halil?"

Gene başını sallıyor.

"Çok mu Halil?"

"Çok."

"Ama kurtulursun değil mi?"

Hep başını sallıyor Halil.

"Seni bu sıkıntılardan kurtaracağım Halil. Sen de göreceksin."

Doğruluyor, yanağını öpüyor, sonra ısırıyor ve bir tokat yiyor.

"Hep sen bana vurdun Halil, bir de ben sana vursam."

"Vur."

"Beni döversin sonra."

"Dövmem."

"Döversin vallaha."

"Söz mü?"

"Söz."

Bir tokat. Şap! Halil'in yüzünde Emine'nin eli.

"Acıdı mı Halil?"

Bir ana yüreği gibi sızlıyor Emine'nin yüreği. Yüzünü yüzüne sürüyor. Vurduğu yeri öpüyor.

"Hep boşuna bekledim Halil. Geceleri boşuna bekledim. Şişşt diyecektin pencereden. Zello'yu çalacaktın ıslıkla, ben de bohçamı alıp çıkacaktım, gidecektik, el ele..."

"O eskidendi."

"Demek hepsi geçti?"

"Geçti."

"Ama ölsem ağlarsın değil mi Halil? Kaç gün ağlarsın? Bir hafta belki, bilemedin iki hafta. Sonra unutursun. Belki burdan da gidersin değil mi? Beni unutmak için gidersin, duramazsın burda."

Sabah oldu. Kalktı Emine. Kurumuş pabuçlarını geçirdi ayağına. Bohçasını aldı koltuğunun altına, düştüler yola.

Emine eve girdikten sonra yeniden bir sıkıntı başladı Halil'de. Onu bir daha göremeyecekmiş gibi geldi. Emine'nin kaybolduğu köşeye uzun uzun baktı. Özlemini ve acısını duydu. Hep, yalnızlık Emine'si. Sevildiğinden çok dövülen Emine. Duygusuz ve kör bir Halil. Çok sonra sezdi gönlü. Birdenbire. Halil'in gönlüne göre oraya konmuş gibi. Başını ordan çevirse alıp götürecekmiş gibi. Dalgaları kıvır kıvır kıvrılan, kıyıya güp güp vuran ve yaptığından utanmış gibi geri çekilen bir su. Su gibi Emine ve yokluğu.

2

Köpeklere ulumayı, başlarını gökyüzüne dikip de ulumayı kim öğretti? Pis, yağmurda ıslanmış kılları birbirine yapışmış ve

sası sası[1] kokuyor. Çamura bulanmış ayakları pis. Yağmur hiç usanmadan çiseliyor. Kendisini taa bahara değin yetirecek, onun için usul usul yağıyor. Kuşları korkutmuş, tavukları korkutmuş, insanları da. Yalnız kendisi için, bencil duygularını doyurmak için yağıyor. Durmadan. İplik iplik, ince sürekli.

Ahır sıcak. Eski kokulu. Hayvanlar ve insanlar, yıllardan beri sürdürdükleri dostluklarını bozmadan birbirlerine saygılı, bir çatı altında, her zamanki gibi. Yalnız bir kısmı yok. İnsanlardan Hıdır, Ali Osman. Onlar öldüler. Bir de Kamber. Hayvanlardan da bir kısım öküzler ve katırlar. Onlar da satılmışlar.

Halil uyuyor. Derviş pencerenin aydınlığına gözlerini eklemiş, tutar yanı kalmamış bir mintanı yamıyor. Mavi yollu, beyaz üstüne mavisi olan bir keten. Büyük ve paslı bir iğne, siyah iplik. Yaması başka bir renk. İğnesini, birbirinden ayrı iki parça üstünden geçiriyor altına bir, üstüne bir. Bir öküz işiyor, üşenmeden kalkıyor, tenekeyi altına koyuyor. Yağmurun boğuk uğultusu kulaklarını doldurmuştur. Dursa eksikliğini duyacak.

Sinekler bugün yorgun görünüyorlar. Kondukları yerde saatlerce kalıyorlar. Konuşmadan, yarenlik etmeden, ona buna sataşmadan. Bir sevimlilik içindeler. Arada bir, bir atın, ya da katırın ayak oynatması, poflaması. Yularlarının musluğun halkasına bağlamışlar hayvanların.

Kapı alışılmadık bir özenle açıldı. Süleyman girdi. Ölü gibi sarı yüzü. Ardından Muhittin başını uzattı, çekti.

"Nerdesin be Süleyman?" dedi Derviş.

Süleyman elini dudağına götürdü:

"Suss!" dedi. Halil'i gösterdi. Yaklaşınca, çok yavaş bir sesle:

"Ne var, ne oldu?" dedi Derviş.

"Susss!"

"Ne oldu ki?"

Süleyman Halil'e bir kez daha baktıktan sonra:

"Emine kendini asmış." dedi.

---

(1) **Sası sası:** Tatsız, tutsuz, bayatlamış.

"Neee!"
"Kendini asmış."
"Ne zaman?"
"Bu sabah."
"Abooo!"
Acıyarak Halil'e baktılar.

Halil'in gözleri kapalı, ama uyuyamamış. Onları duyuyor. "Asmış," diyorlar. Buruk ve şimdiye dek hiç tatmadığı bir acılık yüreğine dolanıyor, sıkıyor. Sanki kuşlar yüreğini gagalıyorlar. Şimdi eller kendisine yabancı, ayakları kendine yabancı bir adamdır Halil. Organları kendisini dinlemeden üzülüyor, acı çekiyor, gözleri ağlıyor, doluyor. Halil kendini kaybetmiştir. Suya bırakılmış bir saman çöpüdür Halil. "Asmış," diyorlar gene. Tavandaki salmalar, sarkık örümcek ağları. Hele atların kuyrukları ne anlamsız, ne boş. Evrende yalnız kendileri varmış gibi ötüşen, cıvıldaşan serçeler. Varolanların, yer kaplayanların durumlarında kıl değin bir değişiklik yok. oysa Emine kendini astı; yeryüzünden bir can uçtu. Bir boşluk duygusu, bir eksiklik. O da yalnız Halil'de. Hani huzur? Kurtulma umudu... Emine'sizliğe alışmak mı? Nasıl? Yapraklar güz aylarında kırmızı mı olurlar? Sidik tenekesinin paslı oluşunu düşünüyor. Sanki Emine'nin kendisini asmasıyla bu pas arasında bir ilişki var. Canlılığını, sıcaklığını yitirmiş bir düş. "Halil'e nasıl söylesek!" diyorlar. Duyuyor... Kendi kendine, yeniden söyeniyor: "Halil'e nasıl söylesek?" Kalkmak istemiyor. Başı ağır geliyor. Şilte her zamankinden sert. Yutkunmaktan, soluk almaktan, parmaklarını oynataktan, gözlerini açmaktan korkuyor.

Derviş ve Süleyman sessizce çıkıyorlar. Öküzlerin, atların, katırların yerlere işemelerinden çekinmiyorlar. Çünkü Emine kendini asmış. Seslerini duymuyor uzun zaman. Büyük bir zorlukla gözlerini aralıyor. Başını çeviriyor. Yapılmayacak işleri yapıyor ve ahırı gözden geçiriyor bir kez. Boş... Pencerenin aralığına bırakılmış Derviş'in mintanı usul usul kayıyor kayıyor ve düşüyor. Ağır ağır düşüş Emine'ye götürüyor Halil'i.

"Niye yaptın Emine?" diyor. Küçük görüyor kendini. İğreni-

yor kendinden. "Ben adam değilim," diyor.

Kalkmak, gitmek, evi önünde saatlerce hiç konuşmadan durmak. Olmayacak bir iş. Yapamayacağı bir iş bu. Uzun Mahmut'un yüzüne nasıl bakacak? Bakamaz ki.

Çalganlı'daki kadını düşünüyor. Kadının saçları kınalıydı. Onun karşısında Emine. Boynu bükük dinliyor kadını.

Vuruşunu, gönlünü kırışını, kırbaçlayışını düşünüyor. Yaptıklarından utanç duyuyor. El değin bir çocuğu dövmek, itmek, yerden yere çalmak niye? Koskoca bir dünyada, yalnız kendi yalnızlığını, umutsuzluğunu, çaresizliğini az bulup, herkesin acısını, Halil'in acısını götürmek, yok etmek için Emine. Bunun için mi? Yeryüzünde bin bir türlü böcek yaşar. Halil, tespihböceklerini çok sever. Çünkü onlar ufacıktır ve her an ölürler, arabaların altında kalırlar, atların nalları ezer onları. Kırmızı kabukları üstünde kara kara benecikler çoktur, ama ölümlülüklerini gideremezler. Hep birarada yaşamaya çalışırlar, nemli yerlerde. Yeryüzünden saklanacak bir taş altı bulurlar, bir kök yiyecek. Ve ölürler... Kimselere duyurmaan, kimselere sormadan, habersiz ölüp giderler. Zaten varlıklarından kimsenin haberi yoktur. Öldürmek de kolaydır onları. Herkes öldürür. Çocuklar bile. Halil niye sever onları, bilmiyor. Kırmızı ve kara benekler var kabukları üstünde. Ne çabuk da ölürler...

Hayatının özüymüş haberi yok. Onsuzluk bir boşlukmuş haberi yok. Hiçbir şeyden haberi yokmuş. Nasıl da bıyıklı sert yüzlü Halil... Kavgaları bunun içinmiş, öfkesi... "Ah Emine ah!" Ev yok, Emine dayak yer, para yok. Emine'nin kolu kırılır. Gözünde bir kötü Emine. Herkesin gözünde kötü bir çocuk. Ama arzuların ve kızgınlıkların, öfkelerin söndürüleceği en yakın durak Emine. Emine her şey... Emine her şey bir ipin ucunda. Ne değin de eksik Emine, ne değin de acınaklı bir çocuk. Özünü doyuran, yaşamasını kuran, düşlerini kuran, yaşamasını zorlayan, yaşamaya iten bir Emine. İp... İpin ucunda Emine ve tükenmiş. Giden sen misin Emine?

O sinekler bir başka uçuyorlar şimdi. Vızıltıları çok tedirgin edici. Sen sen sen bir Emine.

Çok zaman geçmiş olmalı. Belki aynı yerde bir gün geçti. Kıpırdamadan, doğru dürüst düşünemeden, donukluğunu bozmadan bir gün. Bahar gelse. Bir gül açsa, nergisler açsa, Halil onları koklasa neyin eksikliğini duyar? Emine... Halil onları toplayıp Emine'nin mezarına götürecek. Bunun için hiç kalkmadan baharı bekleyecek burada, nergisleri bekleyecek, sonra gülleri.

Gürültüler. Bir horoz ötüyor. Beyaz horoz bu. Kapı açılıyor. Derviş giriyor. Mintanını koyduğu yerde arıyor, sonra yerde olduğunu görüyor. Başını sallayarak alıyor ve bıraktığı yerden devam ediyor. Sonra Halil'den yana bakıyor. Gözleri açık Halil'in. Üzgün.

"Daha uyuyacak mısın yeğenim?"

Halil'in sesi çıkmadı.

"Bizim Arap Seyfi gelmiş Halil."

"Ya Emine?"

"Ne Emine'si yeğenim?"

"Emine, bizim Emine."

Derviş merakla duraladı:

"N'olmuş Emine'ye?"

"Kendini asmış."

Derviş yerinden kalktı.

"Yapma yahu!"

Kapı güm diye açıldı. Süleyman girdi, sevinçli görünüyordu.

"Yeğenim, de kalk kalan, bizim Seyfi gelmiş, Arap Seyfi. Seni istiyor Sabri'nin kahvesinde. Kalk hele kalk. Bir de horoz getirmiş, bir görsen..."

Onların durgunluğunu görünce sustu.

"Hasta mısın sen yeğenim, yüzün sapsarı?"

Derviş tasalı baktı Süleyman'ın yüzüne. Halil donuk donuk bakıyordu. Gözlerini kırpıştırdı sonra, dudaklarını ağzına aldı, düşündü.

"Neyin var senin yeğenim?" dedi Süleyman.

Halil ranzadan indi, çizmelerini giyindi, çıktı. Az sonra tulumba hırıldadı.

Süleyman:

"Neyi var bunun?"

"Emine kendini asmış."

"Neee!"

"Emine."

"Kim söyledi yahu, ben şimdi gördüm Emine'yi, daha şimdi gelirken."

Derviş şaşkın şaşkın baktı Süleyman'ın yüzüne.

Köylü, Seyfi'nin çevresinde toplanmıştı. Kucağında, daha çok akbabaya benzeyen, tüyleri dökülmüş, çıplak kafalı bir horoz vardı. Köylü yadırgayarak bakıyordu bu horoza.

"Ben gideli tam beş yıl oldu arkadaş; tam beş yıl. Bu beş yıl, memleket memleket dolaştım arkadaş, ne Antep'ini bıraktım, ne Maraş'ını ne Urfa'sını. Hem çalıştım, hem dolaştım. Çok aç kaldım, çok perişanlık çektim, en sonunda aradığımı buldum."

Horozun çıplak boynunu öptü.

"İşte arkadaşlar, benim canım bu horozun canına bağlı. Namusum şerefim bu horoza bağlı. Bir döverse, o horozu burda, herkesin gözü önünde keseceğim, bütün köye lokma lokma dağıtacağım. Çünkü söz vermişim kendime, çünkü o horoz yüzünden Durmuş Ağa beni dövmüştür, ben de başımı almış gitmişim."

Kapıdaki yüzlerin arasında Halil'i görünce konuşmasını kesti, ayağa kalktı.

"Halil, benim aslan kardaşım Halil," dedi, horozunu koltuğunun altına aldı, tek koluyla Halil'i sardı. Halil durgun ve güçsüzdü. Seyfi üzgün:

"Ali Osman emmi ölmüş öyle mi Halil?"

Halil başını salladı.

"Hıdır da ölmüş ha?"

Halil gene başını salladı.

"Kamber de gitmiş ha?"

"Gitti."

"Gitmesin de n'apsın be Halil, söylesene n'apsın? Tutma milleti demek esir milleti demek Halil. Ne köylüye benzer ne bir şeye. Ben kurtuldum, Allah hepinizi kurtarsın. Bu beş yılda çok iş gördüm ben Halil, çok iş. Anlatsam kafan almaz, yalan söylüyor dersin benim için. Dünya var dünya Halil, dünya. Allah tarlayı onlara vermiş yarmayı bize, parayı onlara vermiş yarayı bize, onlar güler biz ağlarız Halil, gitmesin de n'apsın Kamber? Sen nasılsın onu söyle bana. İyi misin?"

"İyiyim."

"Hiç de iyi görünmüyorsun be Halil. Neyin var, hasta mısın nesin? Yüzün sapsarı kardaş."

"Kulak asma sarılığa."

Seyfi canlı canlı konuşuyor, her şeye meydan okurcasına bakıyordu çevresine.

"Sen nasılsın?" dedi Halil'e.

Seyfi elini Halil'in omzuna koydu.

"Ben çok iyiyim kardaş, demir gibiyim. Oturacağımız kadar oturduk. Bak Halil, bak kardaş, şimdi Durmuş Ağa'nın yanına gidelim. Bir horoz için nasıl adam dövülürmüş gösterelim ona. Bu canım sağ oldukça o tokatların acısı gitmez içimden kardaş. Çünkü yüreğimin köküne işlemiş. Benim gücüm yetmez onu dövmeye, elimi bile kaldıramam. Kaldırsam anaını bellerler benim, hiç yere iflahımı keserler benim, biliyorum bunları. Kimseye dert de anlatamam. Çünkü bizim sahibimiz yok Halil, bizi kimse dinlemez, şikâyete gitsek yalancı çıkarız. Ama benim Keloğlan onun o güzel horozunu bir döverse kardaş, bir ezerse, ben de ağayı dövmüş gibi olurum; yüreğim buz gibi soğur. İşte benim düşüncem bu kardaş. Gittim gideli aklımda fikrimde bu. Yatarım kalkarım aklımda bu. Aç kaldım, çok aç kaldım, kuruş kuruş biriktirdim, kuruş kuruş, sonunda aldım bu horozu. Çünkü biz de insanız, bizim de bir yüreğimiz var Halil, değil mi? İşte bu adamlar bunu bilmiyorlar. Ben buraya bunun için geldim kardaş, anlasın ki bizde de bir yürek var. Belki onlarınki gibi tavlı değil ama, yürek işte, bir insan yüreği. Beni anlıyor musun Halil, anlıyor musun kardaş?"

Halil başını salladı. Kendisini umutsuzluğa sürükleyen düşüncelere bir yenisi daha ekleniyordu. Ve bu arada, küçük de olsa, bir başkaldırma duygusu içinde.

"O da insan, biz de Halil. Ama benim Keloğlan gösterecek onlara. Keloğlan da bizim gibi yoksul Halil. Bak şunun haline. Bizim gibi götü açık. Bizim giyeceğimiz yok, bunun da tüyleri... Keloğlan tam bana benziyor, beyaz horoz da Durmuş Ağa'ya, değil mi Halil? Bir bak şuna, bize ne çok benziyor değil mi?"

Horozun boynunu bir daha öptü.

"Şimdi gidelim mi Halil? Gidelim değil mi? Gidelim... Haydi bismillah..."

Kapıya yürürken durdu.

"Bir su içelim hele," dedi, bir koştu su getirdi Seyfi'ye. Kana kana içti. Çevresindekilerin yüzüne tek tek baktı.

"Arkadaşlar, hepiniz dua edin ki bu bizim Keloğlan kazansın. Çünkü bu Keloğlan da bizim gibi yoksul ve çıplak."

Çeşit çeşit yüzler, eski şapkalar, eski ceketler, bükük boyunlar, iri ve sarı dişler. İnce boyunlu çocuklar, çıplak ayaklar... Yol açtılar Seyfi'ye. Seyfi yürüdü. Sabri de kaputunu giyindi, dükkânı kapadı, düştü peşlerine. Sokaklardan dolu dolu geçtiler. Geçtikçe büyüdüler. Kalabalığa yeni yeni yüzler, yeni yeni şapkalar katıldı. Çamura, uslu uslu yağan yağmura aldırmadan büyüdüler. Çok geçmeden köye yayıldı Seyfi'nin öyküsü, Seyfi büyüdü.

Sırtlarında çuvalları, çıplak ayakları, ince boyunlarıyla, Durmuş Ağa'nın kapısına arka arkaya yığıldılar.

Durmuş Ağa, kardeşi Hüseyin'le göründü. Yeni kaputunun içinde daha iri görünüyordu. Ağzında cıgarası, kapının duldasında durdu.

"Ne var millet? Ne istiyorsunuz böyle?" dedi.

Seyfi:

"Ben geldim ağa," dedi, "beni unutmadıysan tanırsın. Arap Seyfi, dövdüğün Arap Seyfi..."

Durmuş Ağa:

"Geldiysen geldin, bana ne?"

Seyfi çırılçıplak horozunu iki eliyle tutarak havaya kaldırdı.

"Bunu görüyor musun Durmuş Ağa, işte bu horozu horozunla döğüştürmeye geldim, bunun adı Keloğlan. Bu Keloğlan, beş yıl önce bana attığın tokatların acısını almaya geldi."

Horozun çıplaklığı, kırmızılığı gülüncüne gitti Durmuş Ağa'nın. Güldü:

"Bu mu acı alacak?"

"Bu!"

Durmuş Ağa yeniden güldü:

"Lan Seyfi sen adam olmamışsın daha, seni bir güzel dövmem gerek. Eşşek sudan gelinceye kadar dövmek gerek, değil mi millet?"

Kimseden ses çıkmadı. Yalnız kardeşi Hüseyin, pis pis güldü.

Seyfi:

"Dövmeye döversin ağam, onu bilirim ben, döversin, ağzımıza da sıçarsın istersen, bilirim. Ama horozun benim Keloğlan'ı dövemez. Sen beni döversin, ama horozun yapamaz bu işi."

"Kim demiş yapamaz diye?"

"Ben diyorum; işte zibillik, işte horoz, işte de ben..."

Durmuş Ağa, şöyle bir baktı; tepeden ezercesine, hiç adamdan saymazcasına.

"Ben horozumu senin kel horoznan döğüştürmeye tenezzül etmem Seyfi, sen kim oluyorsun ki ben seni karşıma alayım da seninle bir olayım? Hiç aklın kesiyor mu?"

Seyfi derin derin içini çekti:

"Ağam, Durmuş Ağam, ben bunun için beş yıl bekledim, döğüştürelim horozları. Güveniyorsanız horozunuza döğüştürelim."

Durmuş Ağa horoza baktı, hiçbir şeye benzetemedi.

"Peki Seyfi, madem bu kadar istiyorsun döğüştürelim horozları. Ortaya ne koyacaksın?"

"Otuz lira param var Ağa, sen kazanırsan..."

"Otuz lira mı?"

Durmuş Ağa ağzını yaya yaya güldü.

"Lan otuz lira da para mı? Var mı beş yüz liran? Beş yüz liran varsa döğüştürelim. Madem kendine bu kadar güveniyorsun, koy beş yüz lira, döğüştürelim horozları.."

Seyfi duraladı, kurumuş dudaklarını yaladı, sesi kısılmış gibi yutkundu.

"Benim o kadar param yok Ağam, bütün param otuz lira."

Durdu, aklına yeni bir şey gelmiş gibi düşündü. Sonra:

"Durmuş Ağa, benim param yok Durmuş Ağa. Ama istersen şöyle yapalım: Döğüştürelim horozları, benim Keloğlan kaybederse, işte bu ağaca asacam kendimi, otuz liram da senin olsun. Ama ben kazanırsam yalnız senin horozunu keseceğim. Başka bir şey istemiyorum, yalnız horozunu."

Kalabalıkta bir dırıltı başlamıştı.

"Olmaz," dedi Durmuş Ağa, "varsa beş yüz liran gel döğüştürelim."

Seyfi:

"Ben başımı koyuyorum ortaya Ağa. Kaybedersem beni kesin, koyun gibi yatırın kesin. İşte bütün köylünün önünde söylüyorum. İstediğin imzayı da veririm sana."

Durmuş Ağa:

"Para para para."

Seyfi:

"Para yok ağa, ben başımı koyuyorum."

"Ben senin pis başını n'apim lan, n'apim? Varsa paran gel."

Durmuş Ağa Seyfi'nin çaresizliğinden büyük bir zevk almışçasına sırıttı. Seyfi'nin boynu büküldü, boyu küçüldü, ufaldı. Yüzündeki canlılık, güven silindi.

"Para yok Ağam!" dedi sessizce, horozunu koltuğunun altına aldı, döneldi. Köylüyle yüz yüze geldi.

"Bizim götü açık Keloğlan işe yaramadı arkadaşlar. Çünkü beş yüz liram yok. Ben bu yaşa gelmişim beş yüz liranın rengini bilmem, yüzünü görmemiştim. Ömrünüm sonuna kadar da

göremem. Haydi millet, hakkınızı helal edin. Seyfi'ye yol göründü. İşin içine para girdi mi bizim kılıcımız kesmez olur, haydin eyvallah."

Köylü suçlu suçlu çekildi. Seyfi geçti aralarında. İçi ağlıyordu. Halil'in önünden geçerken durdu.

"Hakkını helal et Halil kardaşım, bu gidişin gelişi yok."

Halil başını önüne eğdi. Seyfi, Halil'in omzuna vurdu, yürüdü.

Sabri en gerilerde duruyordu, Seyfi'nin kolundan tuttu.

"Dur!" dedi, "nereye gidiyorsun Seyfi?"

Durdu Seyfi, baktı yüzüne.

"Ortaya başımızı koyduk kabul etmediler, bizde de para yok, gitmeyip de n'aparsın, para olmayınca n'aparsın Sabri Ağa?"

Sabri:

"Sen bu horoza güveniyorsun öyle mi Seyfi? Hem de çok güveniyorsun ha?"

"Güvenmesem gelir miydim hiç, adımımı atar mıydım buraya?"

Bekçi Musa yaklaştı Seyfi'ye:

"Lan Seyfi, ben sana on lira vereyim lan, on lira benden."

Kavalcı Hasan burnunu çekti, gözleri dolmuştu.

"Seyfi oğlum, ben de vereceğim sana. Bu yaz ne kazandıksa sana vereceğim oğul. Çoluğumun çocuğumun ekmek parası. Kaybedersek çok çocuk aç kalırız, kazanırsan paramı geri verin bana, oldu mu oğul, oldu mu?"

Seyfi'nin gözleri bir daha doldu, ellerini gözüne götürdü.

Telli İbrahim:

"Ben de varım Seyfi."

Kalabalıktan sesler yükseldi:

"Rızkımızı verdik helal olsun."

"Ben de varım arkadaşlar, beş lira da benden var."

"Keloğlan da bizim gibi çıplak."

"Beni de katın, beni de."

"Toplayalım arkadaşlar, toplayalım."

Sabri:

"Lan Seyfi, paranın üstünü ben tamamlarım, korkma sen."

Sonra köylüye döndü:

"Haydin arkadaşlar, kim ne verebilecekse getirsin, üstünü beş yüze ben tamamlayacağım. Haydin arkadaşlar, haydin."

Para vereceklerin her biri bir yana dağıldı, koştular. Durmuş Ağa hiç beklemediği bir durumla karşılaşmış gibi şaşkın şaşkın bakınıyordu.

Sabri:

"Durmuş Ağa, Seyfi denkliyor beş yüz lirayı. Sen de hazır mısın Ağa?"

Durmuş Ağa:

"Ben her zaman hazırım, her zaman."

Seyfi:

"Horozun da hazır mı Ağa?"

Durmuş Ağa:

"O da hazır, o da."

Çok geçmeden evlere dağılanlar döndüler. Avuçlarında sıkı sıkıya tuttukları paralarını Sabri'ye uzattılar. Sabri küçük cep defterini çıkardı, kimden ne aldıysa yazdı. Dört yüz on lira çıktı köylüden. Üstünü Sabri tamamladı.

"Tamam..." dedi.

Seyfi, horozun kulağına eğilmiş:

"Görüyor musun Keloğlan'ım görüyor musun? Para nasıl toplandı, bu fakir fıkaranın ekmek parası işte. Şimdi bütün umudumuz sende babam."

Sabri:

"Al Seyfi, al şu parayı!"

Sabri, irili ufaklı paraları Seyfi'nin avucuna saydı. Seyfi avucundaki parayı kaldırdı havaya.

"Ağa paran hazır. Sen de çıkart parayı, tutturalım."

Durmuş Ağa'yı bir yumruk gibi indi bu söz.

"Ne! Tutturalım mı? Bana güveniniz yok mu lan?"

"Güvenmeye güvenirim ama, olsun. Biz yine tutturalım pa-

raları. Kim kazanırsa ona versin.

Durmuş Ağa, Hüseyin'e para getirmesi için fısıldadı. Hüseyin gitti. Çok geçmeden geldi.

"Bekçi Musa'ya tutturalım paraları," dedi Seyfi.

Musa korktu.

"Aman ha kurban, bana tutturmayın paraları!.." diye yalvardı. Gülüşmeler oldu.

Durmuş Ağa:

"Lan para tutturacak başka adam mı bulamadınız. Musa o kadar parayı ömründe görmüş mü bakalım? Onun beş yüz lirası olsaydı zamanında avradı kaçmazdı evinden."

Bekçi Musa sapsarı kesilmiş, elleri titriyordu.

"Bana tutturmayın kurban, gidip muhtarı çağırayım, o tutsun, isterseniz Bibi Hoca'yı çağırayım, öğretmeni çağırayım."

Bir yandan konuşuyor, bir yandan da geri geri çekiliyordu. Durmuş Ağa, yakasına yapıştı Musa'nın.

"Paraları sen tutacaksın lan, kalbin durur ölürsen karışmam. Aç avcunu!"

"N'olur bana tutturmayın Ağam."

"Aç avcunu aç!"

"Aman Ağam!"

"Höt lan..." diye çıkıştı Ağa. "Tut işte, ne var bunda. Tut da gözün biraz para görsün. Eksik çıkarsa burnuna ossururum senin. Sen de ver paraları lan Seyfi. Tam bin lira olacak..."

İkisi de paraları saydılar. Musa'nın avcuna. Musa'nın dişleri birbirine vurmaya başladı. Musa'nın oğlu Ali, yanında Omar'la olanları seyrediyor, dişlerini sıkıp susuyorlardı.

Seyfi:

"Hakem kim olacak Ağam?"

Durmuş Ağa:

"Hakemi n'apacaksın lan? Herkes hakem işte."

Arkalardan bir ses:

"Ben olurum..." dedi.

Baktılar: Kasap Abdullah'tı.

"Peki!" dedi Durmuş Ağa.

Abdullah eliyle zibilliği gösterdi.

"Uzağa gitmeden, hemen tutuşturalım burda. Kabul mu?"

Seyfi başını "Olmaz" diye kaldırdı.

"Sen nerde gördün böyle işi Abdullah Ağa? Bir horoz kendi zibilliğinde döğüşten kaçar mı hiç? Ölür yine kaçmaz. Benim Keloğlan döğüşmez burda. Memed Ağa'nın ya da Hacı Muratların zibilliğine gidelim."

Durmuş Ağa:

"Ha orası ha burası, ne fark eder?"

Seyfi:

"Çok şey fark eder Ağam, bir horoz kendi zibilliğinde döğüştürülmez. Ben bunları bilmeyecek çocuk muyum? Horozları yabancı bir zibillikte döğüştürelim. Burda olmaz."

Durmuş Ağa biraz öfkeli, elini salladı havada.

"Nerde istersen orda döğüştürelim be. Benim horozum şimdiye kadar hiçbir döğüşten kaçmadı. Kabahat bende ki seni karşıma aldım da adamdan saydım. Sen kim oluyorsun da ben senden çekineyim? Şu götü boklu horozundan korkar mıyım belledin?"

Seyfi karşılık vermedi. Ağa kızdı.

"Lan sen benim kapımda eşşekler gibi çalışırdın eskiden, inkâr mı ediyorsun şimdi? Ha sen, ha bizim öküz, sen kimsin karşımda? Bir kere ağzımdan söz çıktı, döğüştürelim dedim, yoksa sen kimsin ki ben seninle konuşayım?"

"Kim olursam olayım Ağam. Beş yıldır memleket memleket gezerim ben. Çok aç kaldım, çok süründün orda burda. Hep bugünü düşündüm. Allaha çok şükür bugünü gösterdi bana. Ben öcümü alamam sizden, çünkü gücüm yetmez size, ama bu Keloğlan alır öcümü."

"Şimdi ağzına sıçarım senin; senin de ağzına sıçarım, horozunun da; bekle biraz, bekle."

"Sıçarsın, onu bilirim, sıçarsın. Ama benim Keloğlan da Beyaz Horoz'un ağzına sıçar. Caymadıysanız gidip döğüştürelim

horozları."

"Ben cıllazmam[1] ve caymam. Sen kimsin ki ben cıllazayım? Benim yanımda beş yüz liranın sözü mü olur? Benim param çok oğlum, siz kendinize bakın. Koca köy bir oldunuz da zor buldunuz beş yüz lirayı."

Sabri yürüdü.

"Haydin millet, gidelim."

"Gidelim," dediler.

Durmuş Ağa'ya yol açtılar.

"Lan Halil!.." dedi Ağa, Halil çıktı karşısına.

"Buyur Ağam."

"Al bizim horozu getir, çabuk."

Durmuş Ağa yürüdü, kalabalık aktı ardından.

Yağmurun usul usul yağmasına aldırmadan toplandılar Mehmet Ağa'nın zibilliğinde. Ağalar, tutmalarının tuttuğu şemsiyelerin altında fosur fosur cıgara tüttürüyorlardı. Bekçi Musa, paraları koynuna sokmuş, iki elini de üstüne bastırmış, ürkek ürkek duruyordu. Halil, Durmuş Ağa'nın arkasında, elinde şemsiye, donmuş gibi bakıyordu.

Ansızın iki horoz, kanatlarını açarak birbiri üzerine sıçradılar. Havada çarpışıp düştüler. Sonra boyunlarını uzatıp, birbirlerini kollamaya başladılar yeniden. Beyaz Horoz'un boyun tüyleri kabarmış, kalkan gibi olmuştu. Keloğlan'ın boynu çıplaktı. Bu haliyle korkunun içine korku düşürüyordu. Gene hiç beklenmedik bir anda, korkunç giriştiler birbirlerine. Beyaz Horoz sevindirdi Durmuş Ağa'yı. O gagalar, o sert vuruşlar köylülerin başlarına iniyordu sanki.

"Haydi benim Beyaz'ım, haydi benim koçum, sıç şunların ağzına!"

Örselenmişti Keloğlan, ibikleri kanamıştı. Köylünün sesi çıkmıyordu. Acıyorlardı. Belki de bu, çıplaklığından, yoksulluğundan ve çokça kendilerine benzemesinden gelen bir yakınlık duygusuydu.

---

(1) **Cıllazmak:** Vazgeçmek, dönmek.

"Bizim paralar gitti arkadaş," dedi biri.

"Heye, çocuklarımızın ekmeği."

Her kafadan bir ses çıkıyordu. Dövüş uzadıkça Keloğlan kesiliyordu. Duruyordu yalnız. Beyaz Horoz da yorulmuştu. Keloğlan ağzını açmış soluk alıyordu. Seyfi bir yanda, Durmuş Ağa bir yanda, horozları alıp kanlarını sildiler.

Seyfi, Keloğlan'ı okşuyor, usul usul mırıldanıyordu kulağına.

"Haydi benim kel yavrum, yüzümü kara çıkartma benim. Millet çocuklarının rızkını bağladı sana, ekmek paralarını verdi."

Sırtını tapıkladı, bıraktı.

Yeniden başladı dövüş. Yorgun ve sarsak... Beyaz Horoz, Keloğlan'a bir gaga vuruyor, vuruyor, vuruyor. Keloğlan bekliyordu. Soluk alıyordu durmadan. Her yanından kanlar akıyordu. Başı kıpkırmızı olmuştu. Islak bir kırmızı. Keloğlan ezildikçe köylüde bir çökme, bir yıkılma oluyordu.

"Vur, vur..." diyordu Durmuş Ağa. "Lan Seyfi, memleket memleket aradığın horoz bu muydu lan?"

Seyfi başını önüne eğdi, içinden sövdü. Dişleri birbirine geçmişti. Bütün gözler üstündeydi. Üzgün, kızan, acıyan, pişman bakışlar... Keloğlan direniyordu. O vuruşların altında, ağzı açık bekliyordu. Döğüşe bitmiş gözüyle bakılıyordu artık.

Durmuş Ağa:

"Bir de sağdan vursa yıkılacak bu pis horoz. Sağdan, sağdan!"

Keloğlan'ın beklemesi, köylüyü daha çok üzüyordu. Dövüşün başından beri acımışlardı Keloğlan'a, üzülmüşlerdi. İşte bu direniş, o kanlı ve ıslak bekleyiş, köylünün acısını çoğaltıyordu. Bu bekleyiş dolduruyordu onları. Onlara yeni bir şey getiriyordu; bekleyiş...

Keloğlan, boynunu Beyaz Horoz'a dayamış duruyordu. İki horoz da yorgun ve kanlı ve acılı.

Durmuş Ağa:

"Senin horoz düşecek Seyfi, bak gör."

Gitti, horozunu çekti birden. Keloğlan sendeledi, düşmedi. Sallanıyordu. Kanlarını sildiler yeniden. Seyfi horozunu öptü, okşadı.

"Bütün umudumuz sende yavrum. Bunca millet hep seni bekliyor. Bak, bak bunlara kel yavrum, bak hele bir, bak şu çocuklara..."

Boyunları bükük çocuklar... Islak şapkalarının altında, yüzleri süzülmüş, umutlarını kesmiş köylüler. Gözleri dolu dolu kiminin.

"Haydi Seyfi, bitsin artık bu iş..."

Durmuş Ağa bıraktı horozunu. İki horoz, son güçleriyle saldırdılar birbirlerine. Çarpıştılar yine. Keloğlan çırpındı, bir daha saldırdı... Bir daha... Durmuş Ağa endişeyle sandalyesinden kalktı, bir iki adım attı öne. Köylülerin arasında bir kıpırdanma oldu.

Sıra Keloğlan'a gelmişti. Bekliyor bekliyor, bir vuruyordu. Bekliyor bekliyor, bir vuruyordu. Durmuş Ağa hemen kaptı horozunu, kanını yeniden sildi, ağzına tükürdü, hafif hafif okşadı.

"N'oldu sana oğlum, n'oldu sana?"

Öte yandan Seyfi:

"Düşün bir kere kel yavrum, düşün. Bunca yol geldik, bunca acı çektik, bunca millet umudunu sana bağlamış sana, bak bir...

Keloğlan yürüdü ortaya, bir vurdu, bekledi, bir daha vurdu. Her vuruşunda, köylü bir coşuyordu. Sonra Keloğlan bekleyince, köylü susuyor, heyecanla bakıyorlardı. Seyfi'nin yüzü güleceğine ağlamaklı oluyordu.

"Haydi benim yoksulum, haydi benim kel yavrum, yüzümü kara çıkartma benim, vur, vur! Çünkü beni de böyle dövdüler. Vur! Hiç bakma gözünün yaşına, çünkü benim de gözümün yaşına bakmadılar. Vur! Sen benim öcümü al kel yavrum, çünkü benim elim kolum bağlı. Vur babam, vur, vur, benim yoksulum, vur benim çıplağım."

Şimdi Beyaz Horoz bekliyor, Keloğlan vuruyordu. Ağzı açılmıştı Beyaz'ın. Başından, ibiklerinden kanlar sızıyordu. Gözünün çevresi koca yaralarla dolmuştu. Keloğlan hep aynı yerlere,

o yaraların üstüne üstüne vuruyordu. Beyaz Horoz, acı bir gığıltı çıkardı, sersemlemişti. Kırmızı bir şey sarktı gözünün ucundan. O koca horoz küçülmüştü şimdi. Büzüldükçe de büzülüyordu. İbiğini kaptırmıştı bu kez. Kurtulamıyordu.

Durmuş Ağa, kuralları hiçe sayarak horozunu çekti, kanlarını sildi, ağzına tükürdü, sarstı. Seyfi de kanlarını siliyordu horozun, kıçını sıkıyordu.

Beyaz Horoz isteksiz isteksiz duruyordu. Keloğlan saldırdı. Yorgun bir savaş başlamıştı gene. Keloğlan aralıklı vuruşlar yapıyordu. İkisinde de güç kalmamıştı. Birbirlerinden ayrı soluyorlar, bekliyorlardı. Başları düşmüştü. Ağızlarının içi kan doluydu.

Yeniden aldılar horozları, temizlediler, söylediler ve ortaya bıraktılar. İki horoz ağır ağır yaklaştılar birbirlerine, soluya soluya beklediler, bakıştılar.

"Vur, vur!..." diyorlardı.

Vuramıyordu horozlar; sallanıyorlardı. Ayakta duracak güçleri kalmamıştı artık. Nasıl olduysa Keloğlan bir vuruş yaptı, ardından yeniledi onu. Beyaz, gığıldadı, bir iki adım geriledi. İkinci vuruşta gene gığıldadı ve kaçtı.

"Kaçtı..." dedi Seyfi, gözleri büyüdü.

Köylünün yüzünde acısı bol bir utku vardı. Kanlı, acılı ve insanca bir üzüntü hepsinde. Durmuş Ağa, bozulmuştu. Beyaz, bitkin soluyordu. Durmuş Ağa, hırsla yürüdü, horoz kaçmayı denedi, kaçamadı. Pısmıştı. Korkuyla bekliyordu. Durmuş Ağa topa vurur gibi vurdu, horoz "gıık" diye havalandı ve pat diye düştü az ötesine. Düştüğü yerden kaçmak istedi. Durmuş Ağa, yeniden bir tekme vurdu ve duvara yapıştırdı horozu. Tekmelenikçe, oradan oraya düşüyor, acı acı gıklıyordu. Çamurlara belenmiş, güzelliğinden iz kalmamıştı. Son bir çabayla, son bir umutla ileri atıldı, yapamadı. Yerinden kıpırdayacak gücü kalmamıştı.

Köylü, çok kısa bir süre içinde geçen bu olaya, önce şaşkınlıkla, anlamadan, sonra kararsız bakıp durdu. Bir kısmı yalvardı yakardı, "Yazıktır," dediler, "günahtır," dediler.

"Siz karışmayın benim işime," dedi Durmuş Ağa, karşısında duran Telli İbrahim'i çamura itti.

İrice bir taşı kaldırdığı gibi horozun üstüne indirdi. İnce ve yağlı bağırsakları kıçından çıktı horozun. Ve son bir gığıltı kendi kendine tükendi.

Bekçi Musa, eli koynunda, bir yandan ağlıyor, bir yandan Seyfi'nin önünden kaçıyordu.

"Ağam, vereyim mi paraları ağam, vereyim mi?" diyordu.

Seyfi:

"Kazandık biz Musa dayı, kazandık, bu para bizim oldu, kazandık biz."

Musa:

"Sonra benim anamı bellerler kurban, anamı bellerler benim."

Durmuş Ağa titreyerek karşısına geçen Musa'ya döndü:

"Ne diyon lan sen, Musa mısın ne boksun, ne diyon?"

Musa:

"Paraları ağam, paraları vereyim mi?"

Durmuş Ağa, horozdan alamadığı hıncını, Musa'dan çıkarırcasına başladı gelişigüzel Musa'yı tokatlamaya. Ali babasının durup dururken dövüldüğünü görünce fırladı, itti Durmuş Ağa'yı. Omar da Ali'nin arkasından atılmıştı ileri. Karşısına çıkan Hüseyin'i bir yumrukta çamurların içine yuvarladı. Hüseyin kalkarken Omar bir yumruk daha indirdi, aynı yere yıktı. Durmuş Ağa, o iri gövdesiyle Ali'yi altına almıştı. Omar yetişti, bir tekmede yıktı Durmuş Ağa'yı. Köylüler kavgacıları ayırmaya çalışıyordu.

Seyfi, Musa'nın yakasına yapışmış, onu yatıştırmaya uğraşıyordu.

"Bu para bizim Musa dayı, bizim paramız."

Ötede Halil, elinde şemsiye, korkuluk gibi duruyordu. Bir süre daha öyle kaldı, sonra şemsiyeyi bir çocuğun eline tutuşturdu, gürültüler patırtılar arasında, duvar dibinde ezilmiş horoza yaklaştı. Çömeldi. Hayat, insanlık, sevgi, başarı, hepsi, işte bu

kanlı ve beyaz tüyleriyle ölmüş horozun üstündeydi. Başkaları için döğüşmüş, hayatını başkaları için harcamış bir güzel horoz. Yaşamının, güzelliğinin yanısıra acı bir ölüm işte. Hıdır, Ali Osman ve Beyaz Horoz. Aynı kapının üç ölüsü... Halil, baka baka doluyordu. İnsanların hayat kavgalarıyla bu horozun kavgası arasında bir yakınlık kurdu Halil.

"Tam bizim hayatımız," dedi.

Kalktı, önce gökyüzüne, sonra çevresine bakındı. İtişip kakışan, bağrışan insanların arasından sessizce geçti. Yağmur gene öyle uslu uslu yalnız yağıyordu. Yürüdü.

Durmuş Ağa bağırıyordu:

"Bunlardan şikâyetçiyim ben, şikâyetçiyim, bakın nasıl kan kusturacağım nasıl..."

Bu yol mezarlığa gider; Hıdır'a, Ali Osman'a... Bir içgücü onlara itiyordu Halil'i. Çünkü Hıdır'ın dediği bıçak kemiğe dayanmıştı; çünkü öldürülen horoz değildi, umutlarıydı, yaşamasının anlamıydı.

Bu kapıdan başka kapı, bu ağadan başka ağa yokmuş gibi düşünmesi ve düşüncenin altında ezilen yaşaması, gün gün Halil'i buraya, bu zincirleri zorlamaya getirmişti. Koskoca bir Adana şehri vardı; bu şehirde korkusuzca, ağasız ve baskısız bir iş tutmak vardı; hayvanların arasından kurtulmak vardı; ve bütün bunların ucunda, türlü türlü acılara katlanmış bir Emine vardı, Emine...

Az daha düşününce, korkunç bir tutsaklık içinde olduğunu görüyordu Halil. Çeşit çeşit, kalın kalın zincirler, birtakım güçlere bağlıyordu Halil'i. Bunların yükünü, ağırlığını duyuyordu yüreğinde. Bir zincir Ağa'ya uzanıyordu, biri toprağa, biri köylü anlayışıyla sınırlı töre yapısına, biri korkuya, biri umutsuzluğa, biri Emine'ye...

Tutsaktı Halil. Eski bir asker kaputu ve yağmur altında şapkası ıslak, omuzları ıslak, cıgarasız ve sakallı bir tutsak; olancalığıyla urumunu zorlayan bir tutsak Halil. Hıdır'ın dediği gibi bıçak kemiğe dayanmıştı.

"Bu bıçak," dedi Halil, "bu bıçak..."

Şimdi, bu bıçağı bütün keskinliğiyle, Halil'i kıskıvrak bağlamış zincirlere yöneltmek vardı. Bu zincirlerin, bu şakırtıların ardında, ışıklar içinde yalp yalp eden bir Adana şehri, korkusuzca gökyüzüne uzanmış, fabrika bacaları... Mavi giysili işçiler... Sokak satıcıları... Seyhan'dan kum çeken arabacılar ve Seyhan ırmağı...

Mezar toprağı yumuşaktı, ayakları gömülüyordu. Hıdır'ın mezarı başında durdu. Karanlık çökene değin, orada hiç kıpırdamadan, yağmurun altında bekledi. Karanlık çöktü, köyün sesleri kesildi, büyük konaklarda bir iki ışık parladı. Halil, yorulmadan, yağmurun altında bekledi durdu. Usanmadan düşünüyor, düşündüklerini halka halka birbirine bağlıyordu. Şapkasının kıyılarından yüzüne yüzüne yağmur suları sızıyordu. Yağmur kaputundan geçmiş, omuzlarında duyuruyordu kendini. Bu bekleyiş, bu içten içe doluş, birbirini bütünleyen düşünce halkaları, tutsaklık zincirlerine götürüyordu Halil'i.

Ve ilk zincir koptu:

"Ben gidiyorum kardaş," dedi Hıdır'a. Hıdır'ın karşılık vermesini beklercesine sustu. Sonra, daha usul bir sesle:

"Hakkını helal et kardaş. Ben gidiyorum."

O an, omuzlarında ağır ağır bir yük kalkmışçasına hafifledi, kuş gibi oldu. Ağalarıyla hiçbir ilgisinin kalmadığını anlıyordu. Ali Osman'ın mezarını buldu, başına çömeldi.

"Ben gidiyorum emmi!" dedi. "Çünkü horozu da öldürdü Durmuş Ağa. Gerisini sen düşün kalan. Hakkını helal et emmi, helal et bana."

Sustu. Uzun uzun bekledi. Kalktı, başını gökyüzüne kaldırdı. Karanlık karanlık karanlık. Yüzüne yağmur düşüyordu. Kurtuluşun tadını duyuyordu. Çıtır çıtır ediyordu yağmur. Düştüğü her yerden ses çıkarıyordu. Derince bir soluk aldı. Yüzünün ıslaklığı serin serin bir tat veriyordu. Sanki bu tatla Emine arasında bir bağıntı vardı. Şimdi her tıpırtı, her düşünce her kıpırdanış Emine'ye bağlanıyordu. Halil sessiz sessiz düşünüyor, düşüncesinin uzaması tutsaklık zincirlerinden birini daha zorluyordu. Emine yeniden çoğaldı, Emine büyüdü, güzelleşti. Halil'in için-

de ılık bir düşünce yayıldı: Emine'yle gitmek; bir zamanlar düşündüklerini şimdi, bu gece gerçekleştirmek. Bunun ardından, Emine'yi Halil'e bağlayan yollardaki bütün engeller birer birer silindi, zayıfladı. Halil'i korkutan şeyler yıkıldı. Şimdi düz ve aydınlık bir yol, bir yağmur ve yağmur altında Emine'ye koşan bir Halil yüreği vardı.

"Hakkınızı helal edin..." dedi yeniden, az daha durdu, sonra hızlı adımlarla yürüdü.

Dolup taşan bir duygu,bu kötü, bu karanlığı ve bu karanlık içindeki Emine'yi sonsuz bir güzelliğe kavuşturuyordu. Halil, Emine'gilin evi önünde durdu. Pencerede çok soluk bir aydınlık vardı. Sonra "Zello"yu ıslık çala çala çiftliğe yürüdü.

Derviş oturduğu yerde sızmıştı. Bir öküz işiyordu. Gönül rahatlığıyla öküzün işemesine baktı. İsterse bütün ahırı sel götürsün, umurunda değildi artık. Ranzasına çıktı. Tahta bavulunu açtı, kıyıda köşede kalmış parçalarını doldurdu içine. İndi. O anda, bir şeyler unutmuş gibi tedirgin oldu. Düşündü. Ranzaya yeniden baktı... Yatağının yastığının altına baktı, köşeyi bucağı karıştırdı. Bir şey yoktu. Yeniden çıktı ranzaya, didik didik aradı. Gene bir şey bulamadı. Dizlerinin üstünde bir süre daha düşündü unuttuğu şeyin ne olabileceğini. Hayvanlar, kimi yerde karanlık, kimi yerde puslu bir görüntü içindeydiler. Yıllarca süren arkadaşlıkları sona eriyordu bu gece. Birbirlerine kaynamış, birbirlerini etkilemiş ortak bir yaşama bitiyordu artık... Unuttuğu şey, olsa olsa yıllar yılı sürdürdüğü, tahtasına, salmasına, kapısına işlemiş bir hayat parçasıydı. Çok sonraları bile, burayı andıkça üzülecekti Halil. Bir katırı, bir öküzü düşünecekti. Gün olacak şu sidik tenekesi onu hüzünlendirecekti. Gün gelecek şu anın tıpırtılarını özleyecekti. Süleyman'ın şu uyur hali, şu kıvrılışı, şu tükenmişliği üzmeye yetiyordu Halil'i. Sevincinin yerini hüzün almıştı. Biraz daha beklese belki hiç gidemeyecek, Süleyman'ı dürtükledi. Süleyman baskına uğramış gibi fırladı yataktan.

"N'oluyor yahu?" dedi. Şaşkın şaşkın bakındı çevresine. Gözlerini ufaladı.

"Nerdesin be yeğenim?"
"Ben gidiyorum dayı..."
"Neee!"
"Gidiyorum."
"Essah mı?"
Halil başını sallamakla yetindi. Süleyman'ın gözleri usul usul doldu. Hiçbir şey söyleyemedi. Sanki şimdiye değin yitirdiği hayatını düşünüyordu. Gözlerindeki yaş çoğaldı, dudaklarını ısırarak:
"Demek gidiyon yeğenim?"
"Gidiyorum dayı, hakkını helal et."
Süleyman, Halil'in boynuna sarıldı. Derviş uyandı bu anda. Onları sarmaş dolaş, bir kıyıda da bavulu görünce o da şaşırdı. Gözlerini ovalayarak toparlandı.
"Hayrola yeğenim?" dedi.
Süleyman:
"Yeğenimiz gidiyor Derviş."
"Vallaha mı?"
"Vallaha."
Halil, Derviş'e döndü:
"Sen de hakkını helal et dayı, gidiyorum kalan."
"Essah mı yeğenim? Yani bir daha hiç gelmeyecen mi?"
"Gelmeyeceğim dayı, bir daha töbe! Ağa sorarsa bilmiyoruz dersiniz. Haberimiz yok dersiniz."
Derviş, ayrılığın acısını yeniden duyuyordu. Dolukan gözlerini sildi, Süleyman'a baktı. Süleyman da boynunu bükmüştü.
"Bilsem ki yeğenim, ben de bir işe yararım, seninle gelirdim. Ama bizden geçmiş kalan, biz mafolmuşuk."
Derviş, koynundan küçük bir çıkın çıkardı.
"Yeğenim," dedi, "al bunu. Belki günün birinde memlekete dönerim diye birkaç kuruş biriktirmiştim. Al bunu. Ben memlekete dönemem gayri, bizden geçti dönmek yeğenim. Al bunu sen, al sana gerek olur. Burası bizim mezarımız çünkü yeğenim."

Halil almak istemedi. Derviş tuttu elini, avucuna sıkıştırdı.

"Almazsan darılırım yeğenim al şunu. Hiç olmazsa senin kurtulmanda şu kadarcık hakkım olsun. Al, kırma beni yeğenim."

Çıkın Halil'in avuçlarında kaldı.

"Peki dayı, sağ ol."

Süleyman:

"Yolun açık olsun yeğenim, yolun açık olsun. Ha sen kurtulmuşsun ha biz. Güle güle yeğenim, güle güle."

Yeniden helallaştılar. Halil bavulunu aldı, kapıya yürüdü. Süleyman boynunu büktü, suç işlemekten korkuyormuşçasına:

"Yeğenim!" diye seslendi.

Durdu Halil. Süleyman'ın yüzüne baktı.

Süleyman:

"Yalnız mı gideceksin yeğenim?"

Halil, Süleyman'ın ne demek istediğini anlamıştı. Kapıyı hızla çekti. Kapının gürültüsü yüzlerinde kaldı.

"Gitti," dedi Derviş.

Süleyman uzun uzun sustu, sonunda:

"Heye, gitti..." dedi. Ve bir top düş Süleyman'ın başına üşüştü. Bir beygir, bir kundura, yeni bir şapka... Yorgan niyetine kullandığı hararı başına çekti. Düşünceler, düşünceler ve ardından çaresiz bir ağlamak...

Emine, Halil'in mezarlık dönüşü çaldığı ıslıkla uyanmış ve kendisini aldatıcı bir boşluk içinde bulmuştu. Bir süre dışarıya kulak verdikten, pencereden baktıktan sonra, bunun bir düş olduğu kanısına varmıştı. Karanlık vardı. Yağmurun çıtırtılarından başka bir şey duyulmuyordu.

Hayal kırıklığı içinde uzandı yatağına. Yorganı çekti üstüne. Usuldan usula bir karamsarlık kaplıyordu içini. Ekimlere bağlı düşler, bir güz sonunun sevdası, mutlu kaçışlar, kurtuluşlar birer birer siliniyordu. Ve giderek varlığı, etin, kemiğin ve bir yığın umutsuzluğun sınırladığı bir tutsak oluyordu. Duygulardan, umutlardan, Halil'den uzak, kuru, kupkuru bir hayatı yaşamak

için ölü bir emine.

Başı ağrıyordu. Bu, çaresizliğin ve sıkıntıların getirdiği bir zorlamaydı. Kendine acıdı Emine. Ve gözleri kendisi için doldu. Hayatının bittiği ve onu gözden çıkardığı anda, bir ıslık duydu.

"Zello!"

Heyecanla doğruldu, çevresini unuttu.

Islık yenilendi.

"Zello! Geldi!"

Dizlerinin üstünde doğruldu. Yüreği güm güm vuruyordu. Kalkmayı istiyor kalkamıyordu. Tutulmuş gibiydi. Üçüncü ıslıkta ancak kalkabildi. Pencereye yürürken durdu, daha yeni aklına geliyordu yatanlar. Yavaşladı. Döndü baktı onlara, uyuyorlardı. Pencereyi açtı usulca.

"Emine!" dedi Halil.

"Halil! Sen misin Halil?"

"Benim Emine, benimle geleceksen al bohçanı gel. Çabuk!"

"Gidiyor muyuz Halil? Nereye?"

"Bilmiyorum, geleceksen gel, yoksa gidiyorum."

"Peki Halil, peki. Hemen geliyorum."

Pencereyi kapadı. Anasına babasına baktı yeniden. Veli kıvrılmış, başını da yastığın altına sokmuştu. Bir an, onları bırakıp gidemeyeceğini sandı. Gözleri bulutlandı. Halil'in yağmurda beklediğini düşündü. İkiye bölünmüştü. Yüreği ortada kalmış, ne yana gideceğini bilemiyordu. Kısa bir bocalama sonunda kararını verdi. Acele acele giyindi. Sandıktan bohçasını çıkardı. Mahmut gözlerini açmış, sırtı kendisine dönük Emine'ye bakıyordu. Emine doğrulurken gözlerini yumdu Mahmut. Uyuyormuş gibi yaptı. Emine başlarında diz çöktü, eğilip babasının ve anasının yanaklarından öpmek geçti içinden. Yapamadı. Gözleri dolu dolu kalktı, kapıyı, gürültüsüzce açtı, çıktı. O an Mahmut gözlerini yeniden açtı, Azime'nin açık gözleriyle karşılaştı. Azime, suç üstünde yakalanmışçasına saklamak istedi gözlerini, beceremedi. Çok geçmeden o da Mahmut'un durumunu sezdi. Azime yataktan çıktı, çıtırtısına birtakım fısıltılar karışıyordu. Mahmut doğruldu yatağında, tütün tabakasını kucağına aldı, tü-

tün sarmaya koyuldu.

"Gidiyorlar..." dedi Azime. Pencereyi usulca açtı. Karanlıkta kimseleri göremedi. Çamurlara bata çıka gittikleri duyuluyordu yalnız. Bir yel Mahmut'un tütünlerini savurdu, elinde kâğıt kaldı yalnız Yelle birlikte biraz yağmur serpeledi pencereden. Azime pencereyi kapadı.

"Kurtuldu," dedi.

Mahmut başını salladı.

"Boynu bükük Emine'm, talihsizim."

Gözleri dolmuştu. Çevresine bakındı; biraz önce Emine'nin bıraktığı yatak, Emine'nin gidişini özetlermiş gibi duruyordu öyle. Her yerde Emine'nin boşluğu, Emine'nin izi. Yokluğunda bir acılık gizli Emine'nin. Oda boş, bomboş ve Emine'siz...

SON

ISBN 975-7956-08-2
9 789757 956082

GÜNEY FİLMCİLİK YAYINLARI
EDEBİYAT DİZİSİ